

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

На правах рукопису

ШАХОВАЛОВА ЄЛИЗАВЕТА ОЛЕГІВНА

УДК 338.434:330.31:657.421:631.11/.12(043.3)

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Науковий керівник:
Поддєрьогін Анатолій Микитович
кандидат економічних наук, професор

Київ - 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ.....	12
1.1. Економічна сутність відтворення основних засобів підприємств.....	12
1.2. Форми відтворення основних засобів підприємств, методи і джерела його фінансового забезпечення.....	27
1.3. Особливості відтворення основних засобів аграрних підприємств та його фінансового забезпечення.....	43
Висновки до розділу 1.....	58
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	62
2.1. Аналіз забезпечення основними засобами та їх відтворення в аграрних підприємствах.....	62
2.2. Самофінансування відтворення основних засобів аграрних підприємств.....	93
2.3. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств за рахунок коштів отриманих з зовнішніх джерел.....	111
Висновки до розділу 2.....	130
РОЗДІЛ III. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	134
3.1. Моделювання фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств.....	134
3.2. Розробка стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств.....	145
3.3. Удосконалення державної підтримки щодо фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств.....	159
Висновки до розділу 3.....	177
ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ДОДАТКИ.....	204

ВСТУП

Актуальність теми. Виробництво високоякісної та конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції суттєво залежить від забезпеченості аграрних підприємств якісними земельними ресурсами та сучасним техніко-технологічним оснащенням. Відтворення землі і матеріально-технічних основних засобів аграрних підприємств потребують значних фінансових ресурсів. Проблемним для більшості аграрних підприємств України є фінансове забезпечення відтворення основних засобів, що проявляється в дефіциті власних фінансових ресурсів, особливо у малих та середніх аграрних підприємствах. Недостатньо дослідженим є фінансове забезпечення відтворення землі, як важливого і специфічного основного засобу в аграрних підприємствах.

Власні джерела фінансового забезпечення (амортизаційні відрахування і чистий прибуток) аграрних підприємств в Україні не задовольняють потреб у відтворенні основних засобів. Зниження вартості матеріально-технічних основних засобів, як бази нарахування амортизації, зменшує її значення у відтворенні основних засобів. При цьому має місце неповне та нецільове використання амортизаційних відрахувань.

Зовнішні джерела фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств (кредити, державна підтримка, лізинг та іноземні інвестиції) також суттєво обмежені. В умовах інфляції кредитування є дорогим та ризикованим методом залучення коштів. Аграрні підприємства в основному використовують короткострокові кредити, які забезпечують поточну діяльність і не вирішують проблем пов'язаних з відтворенням основних засобів. Лізинг має важливе значення у формуванні основних засобів, але розвивається повільно і не задовольняє потреби аграрних підприємств. В умовах високого рівня дефіциту Державного бюджету в Україні, державна підтримка аграрних підприємств у формі дотацій та фінансування цільових програм скорочується.

Дослідженню фінансового забезпечення та відтворення основних засобів підприємств, в тому числі аграрних, присвячено праці українських вчених-економістів: В. Андрійчука, В. Амбросова, І. Бланка, А. Войтюк, О. Гудзь, Н. Давиденко, О. Дація, М. Дем'яненко, О. Єранкіна, О. Захарчука, М. Коцупатрого, Д. Крисанова, П. Лайка, Т. Майорової, М. Могилової, В. Нелепа, М. Огійчук, В. Опаріна, А. Пересади, Г. Підлісецького, А. Поддєрьогіна, П. Саблука, О. Терещенка. Вивченню фінансового забезпечення відтворення основних засобів присвятили свої праці зарубіжні вчені: В. В. Бочаров, З. Боді, С. Л. Брю, Т. Г. Джонсон, А. Кейн, К. Р. Макконел.

Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених, слід зауважити, що потребує поглибленого дослідження фінансове забезпечення відтворення землі і матеріально-технічних основних засобів з урахуванням галузевої специфіки. Необхідною є розробка: стратегії фінансового забезпечення відтворення землі та матеріально-технічних основних засобів аграрних підприємств; рекомендацій щодо підвищення ефективності державної фінансової підтримки аграрних підприємств в забезпеченні відтворення основних засобів. Актуальність дослідження проблем фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств та необхідність розробки пропозицій щодо його вдосконалення визначили вибір теми дисертації та її структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до планів наукових досліджень ДВНЗ «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» (м. Київ) і є складовою комплексних науково-дослідних тем кафедри – «Фінансове управління інвестиційно-інноваційним розвитком підприємств» (номер державної реєстрації 0111U007426), «Інновації в корпоративних фінансах» (номер державної реєстрації 0116U001557). При проведенні дослідження дисертантом поглиблено розробку теоретико-методичних основ фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств – землі та матеріально-технічних основних засобів. Дослідження проведене на основі

даних аграрних підприємств України в цілому, а також аграрних підприємств Білоцерківського району Київської області.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств та розробка рекомендацій щодо його удосконалення і підвищення ефективності. Виходячи з мети дослідження, визначені такі завдання:

- поглибити теоретичні засади фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств;
- вивчити та систематизувати форми відтворення основних засобів, методи та джерела їх фінансового забезпечення;
- визначити особливості фінансового забезпечення відтворення основних засобів в аграрних підприємствах;
- вивчити сучасний стан і тенденції фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств України;
- виявити недоліки та оцінити формування та використання коштів для самофінансування відтворення основних засобів аграрних підприємств;
- оцінити фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств за рахунок коштів, отриманих з зовнішніх джерел;
- розробити методику прогнозування обсягу доступних фінансових ресурсів, які можуть бути використані аграрними підприємствами на відтворення основних засобів;
- удосконалити методичні засади формування стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств;
- оцінити сучасні важелі впливу держави на фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств і надати рекомендації щодо їх удосконалення.

Об'єкт дослідження – фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств.

Предмет дослідження – фінансові відносини, що виникають в процесі забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств.

Методи дослідження. Були використані наступні методи: діалектичний – при дослідженні сутності відтворення основних засобів підприємств та його фінансового забезпечення; аналізу і синтезу – при вивченні форм, методів відтворення основних засобів та джерел його фінансового забезпечення в аграрних підприємствах; методи фінансового та економіко-статистичного аналізу, економіко-математичного моделювання – при дослідженні джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств; алгоритмічний – при розробці стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів та механізму вдосконалення державної підтримки відтворення основних засобів аграрних підприємств України. В процесі дослідження використовувались традиційні методи: індукція, дедукція, абстракція, спостереження, порівняння, аналогія, узагальнення.

Інформаційною базою підготовки дисертації є наукові дослідження зарубіжних і вітчизняних фахівців з економіки та фінансів, законодавчі акти України, методичні та інструктивні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, міжнародних організацій, дані Держкомстату України та Головного управління статистики у Київській області, фінансова звітність аграрних підприємств Білоцерківського району Київської області, матеріали з мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних і методичних засад фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств та розробці рекомендацій, щодо його удосконалення. Основні результати дослідження, що мають наукову новизну, є такі:

вперше:

- на основі обґрунтування виокремлення фінансового забезпечення відтворення землі, що не може бути використана для виробництва продукції рослинництва та землі, що використовується у виробництві але частково

втратила свою якість, запропоновано: використання фінансових важелів впливу на прийняття рішень щодо відтворення землі (податкових пільг, фінансових санкцій, цільового фінансування, державної фінансової підтримки); створення державного спеціального фонду відтворення землі; аграрних технополісів. Це дозволить розширити фінансову базу відтворення землі, як основного засобу, активізувати її відтворення на інноваційній основі.

удосконалено:

- класифікацію форм відтворення землі та матеріально-технічних основних засобів, методів і джерел їх фінансового забезпечення. При цьому враховано особливості складу основних засобів, формування фінансових ресурсів в залежності від форми власності, умов отримання коштів на відтворення основних засобів в аграрних підприємствах. Це дозволить залучати та ефективно використовувати кошти для фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств з урахуванням особливостей відтворення землі і матеріально-технічних основних засобів;

- трактування фінансового забезпечення відтворення основних засобів як системи фінансових відносин, що включає пошук, залучення, формування та систематичне вкладання фінансових ресурсів у підтримку потужностей, кількісне збільшення та якісне поліпшення основних засобів. Дане визначення враховує: особливості формування фінансових ресурсів та об'єкта фінансування в аграрних підприємствах; ресурсний підхід (знаходження джерел отримання коштів); цільове використання коштів (фінансування). Запропоноване визначення дозволяє поглибити науковий підхід щодо понятійного апарату стосовно фінансового забезпечення відтворення основних засобів;

- методику прогнозування обсягу доступних фінансових ресурсів на основі зміни частки використаних фінансових ресурсів на капітальні інвестиції у загальному обсязі фінансових ресурсів із застосуванням економіко-математичного моделювання фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств. Це дозволить удосконалити управління фінансовими ресурсами підприємств, які використовуються на відтворення

основних засобів, забезпечить їх повне і цільове використання на основі прогнозування ефективності капітальних інвестицій, здійснених підприємствами.

дістало подальшого розвитку:

- методичні засади формування стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств (землі та матеріально-технічних основних засобів). Виділені етапи процесу розробки стратегії та визначено їх зміст на мікро та макrorівнях з урахуванням особливостей складу основних засобів та формування фінансових ресурсів в аграрних підприємствах, довгострокової стратегії розвитку підприємств. Це дозволить обирати ефективні форми відтворення основних засобів, методи та джерела їх фінансового забезпечення, а також оптимізувати структуру джерел отримання коштів;

- обґрунтування рекомендацій щодо підвищення ролі амортизаційних відрахувань та прибутку у фінансовому забезпеченні відтворення основних засобів на основі: проведення переоцінки вартості активної частини основних засобів, цільового використання амортизаційних відрахувань шляхом удосконалення їх обліку; звільнення від оподаткування капіталізованого прибутку, що можливо за умови оподаткування прибутку аграрних підприємств. Це збільшить обсяги використання амортизаційних відрахувань та прибутку в самофінансуванні відтворення основних засобів аграрних підприємств.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці наукових і методичних положень, висновків та рекомендацій, які поглиблюють теоретичні засади фінансового забезпечення відтворення основних засобів, мають практичне значення для формування стратегії фінансового забезпечення відтворення землі та матеріально-технічних основних засобів, підвищення рівня оснащення ними аграрних підприємств. Реалізація рекомендацій, що містяться в роботі, сприятиме підвищенню ефективності відтворення основних засобів аграрних підприємств.

Розроблені автором пропозиції щодо створення аграрних технополісів використані Міністерством аграрної політики та продовольства України (довідка №21-4/123 від 19.11.2015).

Обґрунтовані автором заходи, спрямовані на підвищення ефективності державної підтримки відтворення основних засобів аграрних підприємств України на інноваційній основі, прийняті до впровадження Комітетом з питань аграрної політики та земельних відносин Верховної Ради України (довідка №04-11/16-186 від 11.07.2016).

Пропозиції стосовно удосконалення методичного підходу до визначення стану і відтворення основних засобів підприємств за допомогою розрахунку відносних показників при проведенні аналізу та виявленні тенденцій стану і відтворення основних засобів в умовах макро- і мікросередовища рекомендовані до застосування Головним управлінням статистики Київської області (довідка №03-2-42/3884 від 10.11.2015).

Методика прогнозування зміни обсягу фінансових ресурсів на 1 га землі та їх вплив на ефективність діяльності аграрних підприємств на основі зміни частки використаних фінансових ресурсів на капітальні інвестиції у загальному обсязі доступних фінансових ресурсів, визначення оптимальної частки капітальних інвестицій в загальному обсязі фінансових ресурсів в залежності від довгострокової стратегії розвитку підприємства прийняті до впровадження Управлінням агропромислового розвитку Білоцерківської районної державної адміністрації (довідка №152/01-10 від 12.05.2016).

Обґрунтована у дисертації стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств набула практичного застосування у діяльності ТОВ АФ «Білоцерківська» (довідка №50 від 17.03.2015).

Окремі положення та висновки дисертанта використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», зокрема при викладанні дисциплін «Корпоративні фінанси», «Фінансовий аналіз підприємств», «Фінансовий менеджмент», «Оподаткування суб'єктів підприємництва» (довідка від 09.06.2016)

Особистий внесок автора. Дисертація є одноосібно виконаною науковою роботою, в якій викладено авторський підхід щодо вирішення завдань, пов'язаних з фінансовим забезпеченням відтворення основних засобів аграрних підприємств. Всі подані в дисертації наукові результати отримані автором особисто та викладені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження апробовані автором на наукових конференціях: XVI Міжнародна науково-практична конференція аспірантів та студентів «Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації» (м. Сімферополь, 19-22 березня 2014); II Міжнародна науково-практична конференція «Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи» (м. Полтава, 22-23 травня 2014); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України в умовах формування нового світового фінансово-економічного порядку» (м. Полтава, 1-6 жовтня 2014); III Всеукраїнська науково-практична конференція «Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання» (м. Кременчук, 19-21 лютого 2015); III Міжнародна науково-практична конференція [«Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи»], (м. Полтава 21-22 травня 2015)/Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка; XV Всеукраїнська наукова конференція студентів та молодих вчених [«Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці»], (м. Вінниця 2015)/ДонНУ; III Міжнародна науково-практична конференція [«Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності»], (м. Кременчук 2015)/Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського; IV Міжнародна науково-практична конференція [«Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи»], (м. Полтава 2016)/ Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка; I Всеукраїнської науково-практичної

конференції [«Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку»], (м. Київ 22 червня 2016)/ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 18 наукових праць загальним обсягом 5,1 д.а., з них: 1 – у науковому фаховому виданні, 7 – у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз, 10 – в інших виданнях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність відтворення основних засобів підприємств

Обсяги виробництва продукції, рівень продуктивності праці і підвищення економічної ефективності господарської діяльності підприємств значною мірою визначаються та залежать від забезпеченості їх основними засобами. Достатнє фінансове забезпечення відтворення основних засобів є однією з головних умов успішного розвитку підприємств, та конкурентоспроможності їх продукції.

Дослідження відтворення основних засобів підприємств та його фінансове забезпечення залежить від багатьох обставин і потребує поглибленого вивчення їх сутності. Необхідно констатувати, що визначення поняття основні засоби пов'язано з визначенням понять «основний капітал» і «основні фонди». Науковці трактують ці поняття неоднозначно. Розглянемо спочатку точки зору класиків економічної теорії стосовно визначення вказаних понять.

Як складову капіталу розглядав основні засоби А.Сміт. Підставою для віднесення основних засобів саме до основного капіталу стало розмежування капіталу на основний і оборотний та визначення їх характерних відмінностей. Продуктивним вчений вважав капітал, вкладений у будь-яку галузь матеріального виробництва. Термін «річні аванси», який виник у зв'язку з сільськогосподарським виробництвом, А. Сміт замінив на узагальнюючий термін «оборотний капітал», а термін «початкові аванси» - терміном «основний капітал» [1, с.205].

А. Сміт стверджував, що співвідношення між основним і оборотним капіталами відрізняється в різних галузях. На його думку, товари які беруть участь у виробничому процесі, не змінюючи власників, і складають основний

капітал. До основного капіталу він відносив машини й різні знаряддя праці, промислові й торговельні будівлі, склади, будівлі на фермах, “поліпшення землі”, “людський капітал” –капіталізована цінність “придбаних і корисних здібностей усіх жителів, або членів суспільства“. Включаючи до основного капіталу людський капітал (хоча між ними є суттєві відмінності у їх відшкодуванні і експлуатації), А. Сміт робить його ширшим ніж сучасні визначення [2, с. 283].

Д. Рікардо [3, с. 102] при дослідженні капіталу за основу його класифікації обрав фізичні властивості речей, строк їх служби. Капітал, який зношується повільно, він відносив до основного, а капітал, що зношується швидко, - до оборотного. Поділ капіталу за принципом різних фізичних властивостей речей дозволяє не враховувати той факт, що капітал – це не річ, а виробничі відносини.

Критикуючи роботи Д. Рікардо, М. Блауг зазначав: «Праця, що функціонує разом з основним капіталом у формі машини, виробляє у якості побічного продукту дещо застарілу машину, яка уречевлюється у подальшому виробництві. Використана машина має ціну, визначену початковими витратами на неї, заробітною платою і процентною ставкою, які встановлювались у період її функціонування, і способом нарахування амортизації. Це утворює складнощі...» [4, с. 88].

К. Маркс розподілив капітал на такі складові, як знаряддя праці, сировину, засоби для існування, матеріальні продукти, певну суму товарів, мінову вартість, а також виділив постійний і змінний капітал. К. Маркс зазначав, що між основними засобами й основним капіталом мають місце принципові відмінності, оскільки їх основою є різна форма власності на засоби виробництва. До основного капіталу входять засоби праці, що не є результатом діяльності людини, а також нематеріальні цінності [5, с. 189]. Відмінності між основними засобами та основним капіталом, названі К. Марксом, є обґрунтованими, оскільки враховують натурально-речовий зміст основних засобів.

Заслуговує на увагу точка зору К. Макконнелла і С. Брю, які підкреслюють, що капітал – це не просто гроші, оскільки гроші як такі нічого не виробляють, а

гроші, які пущені в оборот і є економічним ресурсом [6, с. 203]. Вказані автори вважають, що основний капітал – це грошова оцінка основних засобів, як матеріальних цінностей, що мають тривалий період функціонування.

Поняття «основні фонди» запропонував використовувати А. Сміт. Він вважав, що «фондом є будь-яке накопичення продуктів землі і промислової праці. Фонд буде капіталом лише в тому випадку, якщо він приносить власнику дохід чи прибуток» [7, с. 327]. Таким чином, А. Сміт визначає фонди як матеріальну основу для утворення капіталу.

Поняття «фонд» походить від латинського *fondus* – основа, що означає запаси, ресурси, нагромадження, капітал. Таке визначення дає можливість стверджувати, що «основні фонди» складають частину «основного капіталу», оскільки економічна природа їх ідентична і, на нашу думку, вони можуть застосовуватись у випадках визначення їх вартості, а поняття «основні засоби» доречне, перш за все, коли мова йде про натурально-речовий зміст засобів праці.

В економічній літературі має місце ототожнення понять «основні засоби» і «основні фонди», підміна одного поняття іншим. При цьому серед економістів немає єдиної думки відносно змісту даних понять, що в результаті призводить до значних ускладнень у їх визначенні.

На практиці в законодавчих і нормативних документах в Україні, як правило, використовується термін «основні засоби». Розглянемо визначення основних засобів, які дають вчені, а також в нормативних документах.

М.Ф. Огійчук вважає, що основні засоби – це основні фонди в грошовому виразі і на підприємстві вартісний вираз основних засобів і основних фондів буде збігатися. Основні фонди є сукупністю створених власною працею матеріально-речових цінностей, що діють протягом тривалого часу [8, с. 90].

Н.Г. Виговська і Л.К. Сук відзначають, що поняття основні засоби і основні фонди неможливо не відрізняти насамперед тому, що перше – це сукупність матеріально-речових цінностей, а друге – це джерела формування основних і оборотних засобів, а також підкреслюють, що їх значення відображаються у

різних частинах балансу: основні засоби – в активі, основні фонди – в пасиві [9, с. 3; 10, с. 68].

В.Г. Андрійчук стверджує, що «основні виробничі фонди (основний капітал) – це грошовий вираз знарядь праці. Вони беруть участь у процесі виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому натурально-речову форму. Тоді як основні засоби – це матеріально-речові елементи, які підприємство утримує і використовує з метою одержання певної господарської вигоди» [11, с. 3]. На нашу думку вказане розмежування цих понять є обґрунтованим.

П.Т. Саблук вважає: «Основні виробничі засоби – це економічна форма частини засобів виробництва, які функціонують в умовах державної або приватної форми власності і служать для задоволення постійно зростаючих матеріальних і культурних потреб членів суспільства» [12, с. 110].

Г.М. Підлісецький стверджує, що за економічним змістом основні засоби підприємств – це провідна частина сукупного суспільного продукту як одного з найважливіших факторів розширеного відтворення, і разом з невиробничими фондами та природними ресурсами становлять матеріально-технічну базу сільського господарства [13, с. 184-185].

М.З. Пизенгольц, А.П. Варава вважають, що основні засоби в процесі виробництва використовуються людиною як провідник її впливу на предмети праці з метою пристосування їх для задоволення своїх потреб [14, с. 253-254].

В. Бабіч дає наступне визначення: «основні засоби – як сукупність засобів праці, які функціонують у сфері матеріального виробництва в незмінній натуральній формі протягом тривалого часу та переносять свою вартість на заново створений продукт частинами в міру їх зношення» [15, с. 11].

Д. Ковальов стверджує, що основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство формує з метою використання їх у процесі виробництва чи постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних та соціально-культурних функцій і очікуваний термін корисного застосування яких перевищує рік [16, с. 13].

В Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 121 «Основні засоби» дається наступне визначення: «основні засоби - матеріальні активи, які утримуються для використання їх у виробництві/діяльності або при постачанні товарів, виконанні робіт і наданні послуг для досягнення поставленої мети та/або задоволення потреб суб'єкта державного сектору або здавання в оренду іншим особам і використовуються, за очікуванням, більше одного року» [17].

Відповідно до Податкового кодексу України «основні засоби – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік)» [18, с. 112]. Отже, в Податковому кодексі дається ширше визначення основних засобів, яке враховує зношування основних засобів в процесі їх виробничого використання.

Згідно Міжнародним стандартам бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» матеріальні об'єкти, які утримують для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг, для надання в оренду іншим або для адміністративних цілей та використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного звітного періоду є основними засобами [19].

Аналіз приведених визначень основних засобів дозволяє зробити наступні узагальнення стосовно їх економічної сутності:

1) це засоби праці, які мають матеріально-речову форму і використовуються для ведення господарської діяльності протягом тривалого часу не змінюючи свою натуральну форму;

2) в процесі виробничого використання основні засоби зношуються, поступово переносячи свою вартість на виготовлену продукцію, а отже накопичуються кошти для відшкодування їх вартості;

3) основні засоби відображаються в активі балансу, а їх склад залежить від галузевих особливостей діяльності підприємств;

4) при визначенні землі, як основного засобу виробництва в сільському господарстві, необхідно враховувати, що на землю не нараховується амортизація, а отже не накопичуються кошти для її відтворення.

На рис. 1.1 автором дисертації зроблена спроба узагальнити і привести ознаки понять «основні засоби» «основні фонди» та «основний капітал».

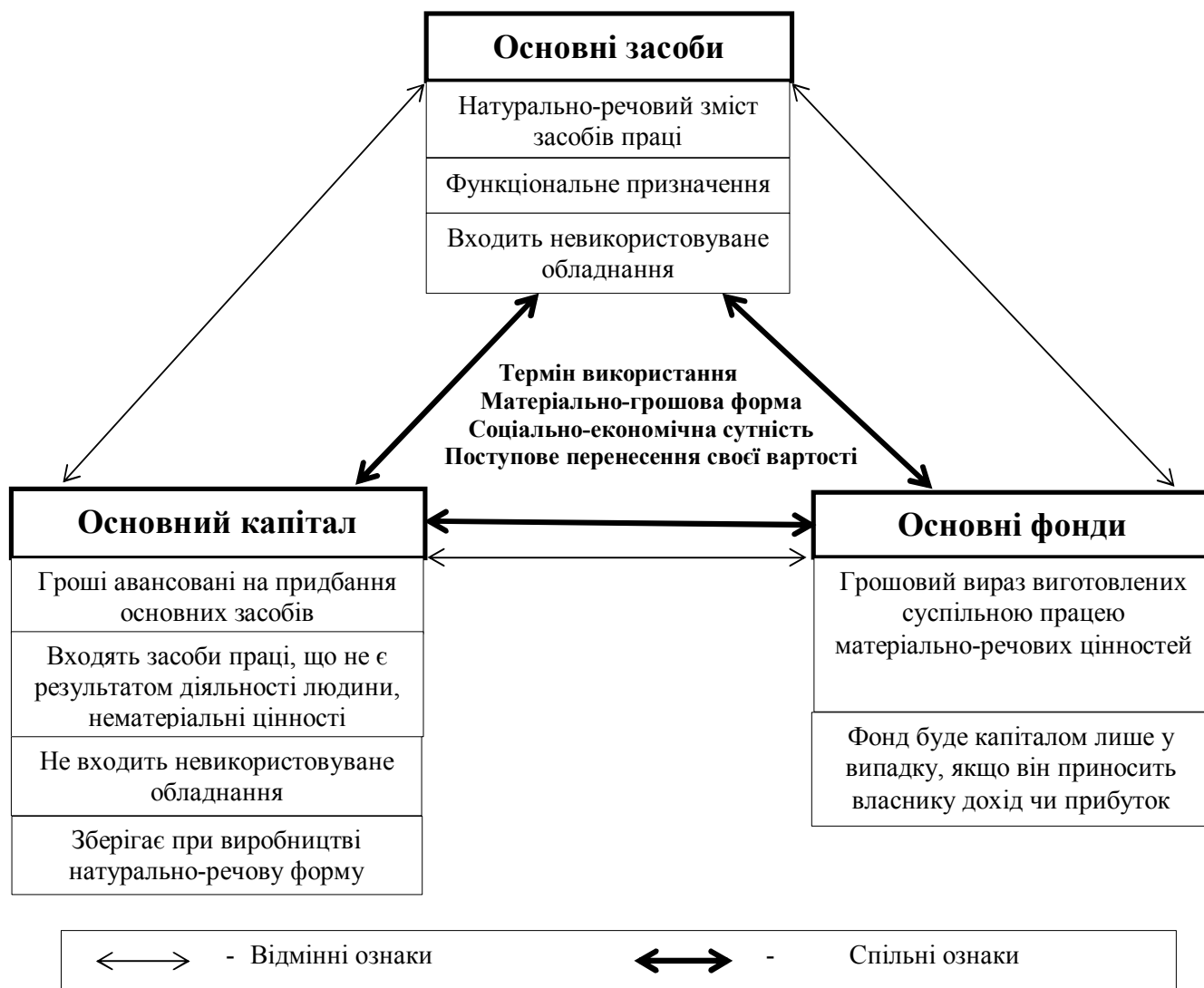

Рис. 1.1. Ознаки понять «основні засоби», «основні фонди» та «основний капітал»

Джерело: побудовано автором.

На основі вивчення різних визначень поняття «основні засоби» запропоноване авторське визначення. Це засоби праці, які мають матеріально-речову форму і використовуються для ведення діяльності підприємством, які в процесі виробничого використання зношуються фізично і морально. Використання, склад та відтворення основних засобів залежить від галузевих особливостей.

В сільському господарстві до складу основних засобів входить земля, тварини та багаторічні насадження, які мають значні особливості, щодо їх відтворення та його фінансового забезпечення.

Розглянувши зміст і відмінні особливості основних засобів підприємств перейдемо до з'ясування сутності їх відтворення.

Відтворення основних засобів – категорія складна і багатогранна. В.Г. Андрійчук вважає, що відтворення основних засобів — це процес їх підтримки в робочому стані через здійснення ремонтів і відновлення в натурі [20, с. 294].

За визначенням Довгалюка Н.В. відтворення основних засобів - це інтегрована, органічно пов'язана цілісна система економічних, організаційних правових форм та методів господарювання, спрямованих на впровадження прогресивної і принципово нової техніки, комплексної модернізації основного капіталу [21, с. 30].

Р.С. Дяків в енциклопедії визначає відтворення основних засобів, як відновлення витрачених факторів виробництва [22, с. 115].

Євтушенко О.А. вважає, що відтворення основних засобів –це процес безперервного їх поновлення у зв'язку з фізичним зносом або так званім «моральним» старінням, спричиненим науково-технічним прогресом, до настання повного фізичного спрацювання. Воно притаманне, перш за все, знаряддям праці й транспортним засобам [23, с. 39].

Відтворення основних засобів, як вважає Кленін О.В., – це процес безперервного відшкодування вартості основних засобів та нематеріальних активів за рахунок амортизаційного фонду, їх оновлення на новій технічній,

технологічній та програмній основі, а також зростання вартості основного капіталу за рахунок частини створеного додаткового продукту [24, с. 7].

Важливою теоретичною основою аналізу відтворення основних засобів має бути положення про оборот основного капіталу К. Маркса, в процесі якого відбувається перенесення вартості капіталу на готовий продукт, перетворення її в грошову форму і накопичення перенесеної вартості засобів праці у вигляді резервного грошового фонду [25, с. 254]. Тобто основою фінансового забезпечення відтворення основних засобів мають бути амортизаційні відрахування. Але на практиці їх не завжди вистачає навіть на просте відтворення основних засобів. Тому фінансове забезпечення їх відтворення відбувається за рахунок амортизаційних відрахувань, а також інших фінансових ресурсів. Процес відтворення основних засобів представлено на рис. 1.2.

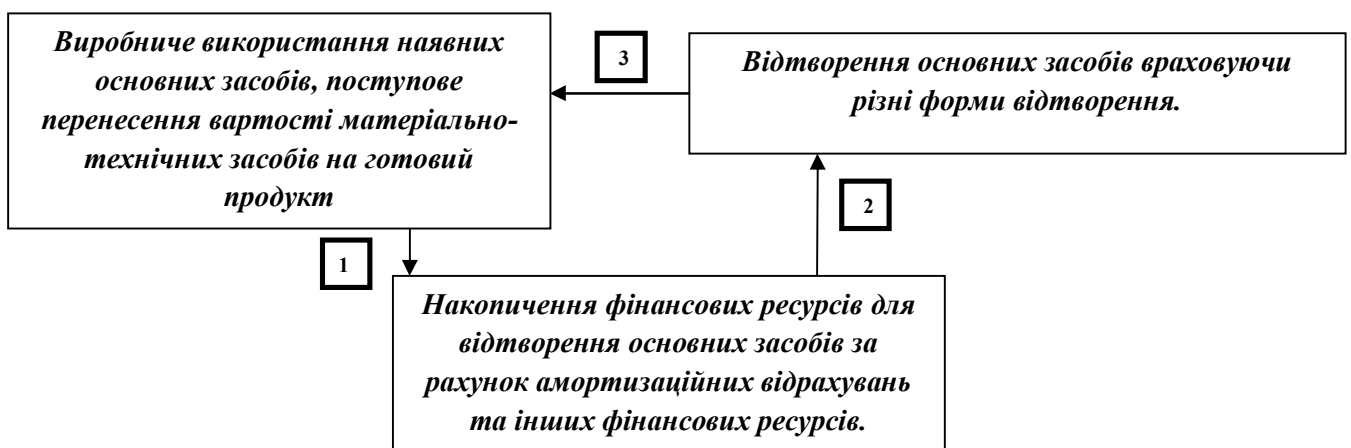

Рис. 1.2. Схема відтворення основних засобів на рівні підприємства

Джерело: побудовано автором.

Фахівці виділяють два види відтворення основних засобів: просте і розширене. Основна мета простого відтворення — збереження та відновлення виробничої потужності. При простому відтворенні відбувається заміна окремих зношених частин основних засобів або заміна старого устаткування на аналогічне, тобто тоді, коли постійно відновлюється попередня виробнича потужність. Розширене відтворення спрямоване на зростання кількості основних засобів, їх потужності, підвищення якості діючих засобів виробництва, придбання нового обладнання і устаткування, яке забезпечить більш високий рівень продуктивності праці.

Слід розрізняти два типи відтворення основних засобів - екстенсивне та інтенсивне. Основою такого поділу є положення про розширене відтворення. К. Маркс зазначав, що «через відомі проміжки часу здійснюється...відтворення в розширеному масштабі: розширеному екстенсивно, якщо розширюється тільки поле виробництва, розширеному інтенсивно, якщо застосовуються більш ефективні засоби виробництва» [26, с. 193].

Професор С.Ф. Покропивний розглядає дві форми відтворення основних засобів – екстенсивну та інтенсивну. На нашу думку, ототожнення автором форм з типом відтворення є невірним. При цьому автор наголошує, що процес виведення з експлуатації застарілих та спрацьованих основних фондів не можна ототожнювати з інтенсивним оновленням діючих засобів праці. Реальний господарський оборот охоплює не лише введення в дію нових і виведення з експлуатації спрацьованих фондів, а й передачу певної їхньої частини з балансу одного підприємства на баланс іншого [27, с. 115-116].

Вивчення нормативних документів, наукових публікацій, навчальної літератури дозволили узагальнити та дати в дисертації авторське визначення сутності відтворення основних засобів. Відтворення основних засобів - це процес підтримки потужностей підприємства; розширення без якісного їх поліпшення; якісне поліпшення виробничих об'єктів; використання нарахованих амортизаційних відрахувань на матеріально-технічні основні засоби та інших фінансових ресурсів для фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Комплексним факторним показником, що відображає одночасно зростання кількості і якості основних засобів, є зростання обсягу виробництва (I_{OV}).

$$I_{OV} = I_{INT} * I_{EKT},$$

де I_{OV} – зростання обсягу виробництва (загального результату), обчислюється за формулою

$$I_{OV} = O_{B.пл.} / O_{B. баз.},$$

де $O_{B.пл.}$ – обсяг виробництва в аналізованому періоді;

$O_{B. баз.}$ – обсяг виробництва в базовому періоді;

$I_{\text{інт}}$ – індекс зміни інтенсивних факторів зростання обсягу виробництва (за рахунок збільшення продуктивності основних засобів);

$I_{\text{екст}}$ – індекс зміни екстенсивних факторів зростання обсягу виробництва (за рахунок збільшення кількості основних засобів).

У залежності від врахування впливу на обсяги виробництва інтенсивних і екстенсивних факторів пропонуємо визначати один з семи типів відтворення основних засобів:

1. Інтенсивний $I_{\text{ов}} > 1$; $I_{\text{інт}} > 1$; $I_{\text{екст}} = 1$.
2. Екстенсивний $I_{\text{ов}} > 1$; $I_{\text{інт}} = 1$; $I_{\text{екст}} > 1$.
3. Змішаний (екстенсивно-інтенсивний) $I_{\text{ов}} > 1$; $I_{\text{інт}} = I_{\text{екст}} > 1$.
4. Переважно інтенсивний $I_{\text{ов}} > 1$; $I_{\text{інт}} > I_{\text{екст}} > 1$.
5. Переважно екстенсивний $I_{\text{ов}} > 1$; $I_{\text{екст}} > I_{\text{інт}} > 1$.
6. Суто інтенсивний $I_{\text{ов}} > 1$; $I_{\text{інт}} > 1$; $I_{\text{екст}} < 1$.
7. Суто екстенсивний $I_{\text{ов}} > 1$; $I_{\text{інт}} < 1$; $I_{\text{екст}} > 1$.

Ефективне відтворення основних засобів по кожному з семи типів забезпечує розвиток підприємства (зростання виробництва). Оптимальний, на думку Л.С. Ситник, варіант визначається за критерієм [28, с. 261-264]:

$$I_{\text{ов}} \rightarrow \max;$$

$$I_{\text{ов}} = I_{\text{інт}} * I_{\text{екст}} \rightarrow \max;$$

$$I_{\text{еф}} \rightarrow \max;$$

$$I_{\text{екст. пл.}} \leq I_{\text{екст. баз.}}$$

Заслуговує на увагу вивчення стану, ефективності використання і відтворення основних засобів. З цією метою в дисертації на основі вивчення і узагальнення точок зору фахівців запропонована наступна система показників, до якої пропонуємо додати показник ефективності відтворення землі, який показує скільки чистого прибутку від реалізації продукції рослинництва отримано на одну вкладену гривню у відтворення землі (капітальні витрати на поліпшення землі та внесені добрива) (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Показники стану, ефективності використання та відтворення основних засобів

Показники стану та ефективності використання основних засобів	Показника відтворення основних засобів
<i>Коефіцієнт зносу</i> = Сума зносу / Первісну вартість основних засобів	<i>Коефіцієнт амортизаційної віддачі</i> = Обсяг продукції (вартісна оцінка) / Сума амортизаційних відрахувань
<i>Коефіцієнт придатності</i> = 1 - Коефіцієнт зносу	<i>Коефіцієнт оновлення</i> = Вартість основних засобів введених в дію / Вартість основних засобів на кінець року
<i>Рентабельність основних засобів</i> = Валовий прибуток / Середню вартість основних засобів * 100%	<i>Строк оновлення</i> = Вартість основних засобів на початок року / Вартість основних засобів введених в дію
<i>Фондовіддача</i> = Вартість виробленої продукції / Середню вартість основних засобів	<i>Коефіцієнт вибуття</i> = Вартість виведених з експлуатації основних засобів / Вартість основних засобів на початок року
<i>Фондозабезпеченість</i> = Вартість основних засобів / Площу оброблюваних земель	<i>Коефіцієнт приросту</i> = (Вартість основних засобів введених в дію – Вартість виведених з експлуатації основних засобів) / Вартість основних засобів на початок року
<i>Фондоозброєність</i> = Вартість основних засобів / Чисельність працівників	<i>Коефіцієнт інтенсивності оновлення</i> = Коефіцієнт оновлення / Коефіцієнт вибуття $K > 1$ $K = 1$ $K < 1$ Розширене відтв. Просте відтвор. Звужене відтвор.
	<i>Ефективність відтворення землі</i> = Чистий прибуток від реалізації продукції рослинництва / Капітальні інвестиції на поліпшення землі (вартість внесених добрив)

Джерело: побудовано автором.

Як відзначалося вище, визначення економічної сутності відтворення основних засобів, безпосередньо пов'язано з їх зносом. Зносу підлягають всі основні засоби, крім землі, незалежно від їх участі у процесі виробництва. Визначення сутності зносу основних засобів фахівцями не має однозначного трактування, але заслуговує на увагу.

Р.С. Дяків, стверджує, що «Знос – це старіння, знос основних засобів (будинків, устаткування тощо) відбувається в процесі їх виробничого використання» [29, с. 226]. В цьому визначенні автор не розкриває сутності поняття «знос», як втраченої вартості.

А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партина, Т.С. Смовженко ототожнюють «знос» та «зношування» і відзначають, що «зношування основних фондів – часткова чи повна втрата основними фондами споживчих властивостей і вартості в процесі експлуатації, а також під впливом навколишнього середовища внаслідок технічного прогресу та зростання продуктивності суспільної праці» [30, с. 191; 31, с. 179].

В НП(С)БО 121 «Основні засоби» дається наступне визначення зносу основних засобів - сума амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання [17].

Аналіз точок зору фахівців дозволяє зробити висновок. Зношування основних засобів являє собою процес втрати основними засобами вартості, фізичних та моральних властивостей внаслідок виробничого використання основних засобів. Знос – це результат зношування (втрати якості, вартості, продуктивності, інноваційного рівня) при використанні основних засобів.

А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин, Т.С. Смовженко стверджують, що: «фізичний знос - це зміна механічних, фізичних, хімічних та інших властивостей основних фондів (засобів праці) загалом та окремих їх частин під впливом зовнішнього середовища та експлуатаційних навантажень зокрема. Автори виділяють два види фізичного зношування:

- а) втрата споживчої вартості в процесі виробничої діяльності (зношування 1 роду);
- б) зношування в процесі зберігання чи бездіяльності (наприклад, під впливом атмосферних умов) (зношування 2 роду)» [32, с.191; 31, с.180].

Вказані автори моральний знос основних засобів називають «функціональним». Це зниження вартості основних засобів через здешевлення

відтворюваності чинних або створення нових, досконаліших та економічно ефективніших основних фондів [32, с.191; 31, с.180].

Як зазначає М.Ф. Огійчук: "Моральний знос представляє процес, в результаті якого необоротні активи не відповідають сучасним вимогам у результаті прогресу і розвитку техніки або через інші причини. Навіть, будинки і споруди часто стають застарілими, не встигнувши зноситися фізично" [8, с. 91].

Оскільки основні засоби (крім землі) підлягають зносу, підприємствам необхідно відтворювати основні засоби. Що стосується землі, як основного засобу виробництва в сільському господарстві, то її відтворення має суттєві особливості. В зв'язку з тим, що на землю не нараховується амортизація її відтворення здійснюється за рахунок інших джерел.

Процеси зносу та відтворення основних засобів безпосередньо пов'язані з їх амортизацією, а також накопиченням коштів на їх відтворення.

В своїх дослідженнях Щирська О.В. визначає, що «...знос – це частина вартості майна, яка відображає ступінь його зношення. Зношення – об'єктивний процес зменшення корисності об'єкта (його фізичне та моральне старіння). Амортизація – це процес нарахування зносу, тобто поступове перенесення вартості майна на створення нового продукту. Амортизація є інструментом бухгалтерського обліку, що забезпечує дотримання принципу нарахування та відповідності доходів і витрат...» [33, с. 72].

Касьянова В.О. у своєму дослідженні стверджує, що «...амортизація – це спосіб поступового перенесення вартості основних засобів, які беруть участь у виробництві, протягом терміну їх корисного використання на собівартість продукції і накопичення коштів для відшкодування витрат на їх відтворення...» [34, с. 122].

Р.С. Дяків визначає амортизацію, як «поступове зношування основних фондів (обладнання, приміщень, будівель) і перенесення цієї частини їх вартості на собівартість виготовленої за їх участю продукції, наданих послуг з метою нагромадження коштів на поновлення основних фондів (для наступного

інвестування заміни обладнання, устаткування замість зношених основних фондів)» [29, с.37].

Достатньо чітко розкриває поняття амортизації О.П. Орлюк: «Амортизація - процес поступового перенесення вартості засобів виробництва на продукт, що виробляється» [35, с.13].

В.Г. Андрійчук дає таке визначення амортизації – «це економічний процес, що кількісно відображає втрату основними засобами своєї вартості, яка амортизується, та її систематичний розподіл (перенесення на заново створений продукт, виконану роботу, надану послугу) протягом строку їх корисного використання» [20, с. 294].

В НП(С)БО 121 «Основні засоби» представлено таке визначення амортизації - систематичний розподіл вартості необоротних активів, яка амортизується, протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [17].

Згідно податкового кодексу України амортизація - систематичний розподіл вартості основних засобів, інших необоротних та нематеріальних активів, що амортизується, протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [18].

Аналізуючи приведені вище визначення поняття «амортизація» можна зробити висновок, що при певних розходженнях в точках зору фахівців, більшість з них стверджує, що амортизація –це процес поступового перенесення вартості необоротних активів, яка амортизується, протягом строку їх корисного використання та списання вартості необоротних активів на витрати підприємства.

Проведений в дисертації аналіз нормативних документів, наукових публікацій, точок зору фахівців щодо сутності основних засобів, видів, типів і показників їх відтворення, амортизації основних засобів дозволив зробити наступні узагальнення і висновки.

Аграрні підприємства, в основному, використовують два види основних засобів – матеріально-технічні та земельні ділянки (землю). Відтворення матеріально-технічних основних засобів підприємств – це діяльність спрямована на їх оновлення, зростання кількості та якості, що забезпечує потреби

виробничо-господарської діяльності. На практиці використовуються різні форми відтворення основних засобів, які обумовлюють використання різних джерел фінансового забезпечення їх здійснення.

Особливість матеріально-технічних основних засобів заключається в тому, що в процесі їх використання відбувається поступове перенесення вартості основних засобів на виготовлену продукцію і накопичуються кошти для їх відтворення. Це створює важливі передумови для фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Отже, амортизаційна політика держави і підприємств справляють суттєвий вплив на формування фінансових ресурсів для забезпечення відтворення матеріально-технічних основних засобів.

Досить складним і недостатньо дослідженим є відтворення землі, як важливого основного засобу, без якого є неможливим сільськогосподарське виробництво. Відтворення землі – це є збереження і поліпшення її родючості та екологічної придатності.

При відтворенні землі виникають складні економічні і фінансові відносини в самих аграрних підприємствах, з державою, фінансово-кредитними установами, іншими суб'єктами господарювання. Вказані відносини формуються під впливом багатьох факторів (організаційна форма діяльності, форма власності).

Заслужовують на увагу і потребують поглибленого вивчення саме фінансові та економічні відносини, які виникають в процесі діяльності, щодо відтворення основних засобів та його фінансового забезпечення.

1.2. Форми відтворення основних засобів підприємств, методи і джерела його фінансового забезпечення

Фінансове забезпечення відтворення основних засобів підприємств, знаходження ефективних його методів і джерел, залежить від цілого ряду обставин, знаходиться під впливом багатьох факторів.

Суттєвий вплив на відтворення основних засобів та його фінансове забезпечення справляє форма їх відтворення. Вчені-економісти і практики визначають і досліджують різні форми відтворення основних засобів, які мають суттєві особливості в окремих галузях господарської діяльності, в тому числі в сільському господарстві.

Вибір форми відтворення основних засобів, визначення методів і джерел його фінансового забезпечення суттєво впливає на ефективність діяльності підприємств. Проаналізуємо і узагальнимо точки зору фахівців стосовно форм відтворення матеріально-технічних основних засобів, а також землі та їх впливу на прийняття рішення, щодо джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів. В більшості випадків вчені аналізують форми відтворення матеріально-технічних засобів.

В.Г. Андрійчук називає три форми відтворення основних засобів і можливі джерела їх забезпечення:

- підтримання основних засобів у придатному для експлуатації стані без зміни їх первісної корисності. Для цієї мети може створюватися фонд ремонтних робіт;
- реновація основних засобів, тобто заміна фізично і морально зношених основних засобів новими нерідко з кращими технічними характеристиками. Джерелом цієї форми відтворення є амортизаційні відрахування, надходження від реалізації вживаних основних засобів;
- розширене відтворення основних засобів на існуючій та новій технічній основі (здійснення модернізації, переоснащення виробництва). Це здійснюється

за рахунок прибутку підприємства і частково амортизаційних відрахувань, а також позичкових і залучених коштів [36, с. 302].

В.Г. Белолипецький [37, с. 132-133], Н.В. Колчина [38, с. 186-187], Б.М. Щукін [39, с. 7-8], П.Д. Подшиваленко [40, с. 4-5], Л.Д. Буряк [41, с. 168-169], Р.А. Слав'юк [42, с. 215] виділяють чотири форми відтворення основних засобів: нове будівництво, розширення підприємства, реконструкція, технічне переозброєння. На нашу думку вказані автори не включили до форм відтворення поточний та капітальний ремонт; модернізацію; відтворення земель (як основного засобу в сільському господарстві).

Г.М. Бойчик до складу форм відтворення основних засобів, включає заміну основних засобів, що вибули, новими. При цьому здійснені витрати відносять до капітальних вкладень [43, с. 72]. Таке твердження заслуговує на увагу, оскільки враховує не лише зношені та морально застарілі, але відпрацьовані основні засоби.

А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко включають до відтворення основних засобів підтримування потужностей підприємства і відносять їх до капітальних вкладень в залежності від напрямів відтворення [44, с. 440]. Така точка зору показує зв'язок між відтворенням основних засобів та його фінансовим забезпеченням.

А.Д. Шеремет і Р.С. Сайфулін стверджують: «Витрати капіталу на відтворення основних засобів мають довгостроковий характер і здійснюються у вигляді довгострокових інвестицій (капітальних вкладень) на нове будівництво, на розширення і реконструкцію виробництва, на технічне переозброєння, на підтримку потужностей діючих підприємств» [45, с. 73].

Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова в форми відтворення основних засобів включають реальні інвестиції - в матеріальні активи: нове будівництво, реконструкцію, розширення, технічне переозброєння, підтримку діючих потужностей, приріст товарно-матеріальних запасів. До реальних інвестицій в нематеріальні активи належать: інноваційні, інтелектуальні, освіта та підготовка кадрів. [46, с. 315-316]. Автори додали до чотирьох класичних форм відтворення

приріст товарно-матеріальних запасів, і виключили модернізацію. Також не було враховано відтворення землі. Але реальні інвестиції в нематеріальні активи не відносяться до відтворення основних засобів, оскільки, як було визначено раніше, нематеріальні активи не є основними засобами але є основним капіталом.

А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін, Л.О. Коваленко та Л.М. Ремньова додають до класичних чотирьох форм відтворення - підтримання потужностей. При цьому автори не виділяють такі форми відтворення, як модернізація основних засобів і відтворення землі, які не може бути віднесена до жодної з названих авторами форм.

На нашу думку поєднання форм відтворення пов'язаних з підтриманням потужностей (поточного та капітального ремонту) в одну є невірним. Оскільки поточний і капітальний ремонт є самостійними і важливими формами відтворення основних засобів, які потребують різних обсягів фінансових вкладень. Підтримку потужностей можна порівняти з типами відтворення і виділити в окрему форму відтворення основних засобів.

І.О. Бланк виділяє просте і розширене відтворення основних засобів і обґрунтовує вибір відповідного варіанта фінансування на основі порівняння сумарних потоків платежів [47, с. 204]. Автор не виділяє поняття окремі форми відтворення основних засобів, а пропонує поняття нове будівництво, модернізація, капітальний ремонт, реконструкція розглядати як капіталовкладання [47, с. 407]. Однак, така класифікація не враховує поточний ремонт, розширення виробництва, технічне переозброєння та відтворення землі. Тобто запропонована класифікація є неповною, а капіталовкладання. І.О. Бланк безпосередньо не пов'язує з відтворенням основних засобів.

В. Матвєєва відокремлює поточний та капітальний ремонт від поліпшення об'єктів основних засобів та стверджує, що. ці роботи здійснюються для підтримання об'єкта в робочому стані. До робіт, які пов'язані з поліпшенням основних засобів, автор відносить: модернізацію, модифікацію, реконструкцію, добудування, дообладнання [48, с. 3-4]. Дана класифікація є недосконалою,

оскільки не пояснює різницю між модернізацією та модифікацією, добудуванням і реконструкцією; не враховує відтворення землі.

В табл. 1.2 узагальнені пропозиції фахівців, щодо можливих форм відтворення матеріально-технічних основних засобів.

Таблиця 1.2

**Пропозиції фахівців щодо виділення можливих форм відтворення
матеріально-технічних основних засобів**

Форми відтворення основних засобів	Автори, які їх пропонують
• підтримання основних засобів у придатному для експлуатації стані без зміни їх первісної корисності; • реновація основних засобів; • розширене відтворення основних засобів на існуючій та новій технічній основі.	В.Г. Андрійчук [36, с. 302]
• нове будівництво; • розширення підприємства; • реконструкція; • технічне переозброєння.	В.Г. Белолипецький [37, с. 132-133], Н.В. Колчина [38, с. 186-187], Б.М. Щукін [39, с. 7-8], П.Д. Подшиваленко [40, с. 4-5], Л.Д. Буряк [41, с. 168-169], Р.А. Слав'юк [42, с. 215]
• нове будівництво; • розширення; • реконструкція; • технічне переозброєння; • підтримка потужностей.	А.Д. Шеремет і Р.С. Сайфулін [45, с. 73].
• нове будівництво; • реконструкцію; • розширення; • технічне переозброєння; • підтримка діючих потужностей; • приріст товарно-матеріальних запасів; • інноваційні інвестиції; • інтелектуальні інвестиції; • освіта та підготовка кадрів.	Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова [46, с. 315-316].
• поточний ремонт; • капітальний; • модернізація; • модифікація; • реконструкція; • добудування; • дообладнання.	В. Матвєєва [48, с. 3-4]

Джерело: складено автором.

Узагальнюючи дослідження і пропозиції науковців стосовно форм відтворення основних засобів підприємств автором систематизовано форми відтворення матеріально-технічних основних засобів та форми відтворення

землі. Форми відтворення основних засобів запропоновано об'єднати в три групи (типи) залежно від впливу на виробничий об'єкт з метою підтримки потужностей підприємства, розширення з якісним поліпшенням виробничих об'єктів або без нього, якісного поліпшення виробничих об'єктів. Такі форми відтворення, як нове будівництво та розширення виробництва, може бути як з якісним поліпшенням виробничих об'єктів, так і без нього. Також запропоновано окремо виділити форми відтворення землі, як основного засобу в сільському господарстві: рекультивацію; меліорацію; використання чистих парів; дотримання сівозмін; нормативно обґрунтоване використання добрив (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Форми відтворення основних засобів

Джерело: побудовано автором.

Запропонований в дисертації перелік форм відтворення основних засобів є достатньо чітким, виключає повтор і недоцільну деталізацію окремих специфічних варіантів відтворення, які пропонують деякі фахівці. Представлені на рис. 1.4 форми відтворення основних засобів дозволяють зосередити увагу на вивченні особливостей їх фінансового забезпечення, а також розробляти

пропозиції щодо удосконалення та підвищення ефективності фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Проаналізуємо точки зору фахівців стосовно сутності фінансового забезпечення відтворення основних засобів, його джерел і методів, а також визначимо позицію автора дисертації з вказаних питань.

С.І. Юрій і В.М. Федосов трактують фінансове забезпечення як формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання [49, с. 94].

В.І. Оспіщев розглядає фінансове забезпечення як основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, вказуючи, що «фінансове забезпечення регулюється на основі відповідної системи функціонування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування» [50, с. 59].

І.С. Козій стверджує, що фінансове забезпечення передбачає формування та використання фінансових ресурсів на основі оптимізації співвідношення всіх його форм і дає змогу сформувати такі обсяги фінансових ресурсів господарської діяльності, які б дали змогу підприємству функціонувати не тільки беззбитково, але і підвищувати ефективність діяльності та зміцнювати економіку країни загалом [51, с. 225-226]. Дане визначення не враховує цільове використання фінансових ресурсів при фінансовому забезпеченні, а трактує його як накопичення для загального розвитку підприємства та країни.

У дослідженні фінансового забезпечення, як вважає Дікань Л.В., можна виділити мікроекономічний підхід, відповідно до якого воно розглядається як сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат підприємства фінансовими ресурсами в залежності від розміру виробництва та фінансового становища [52, с. 65].

Мікроекономічний підхід може передбачати уточнення сутності фінансового забезпечення відповідно до завдань, у вирішенні яких воно відіграє провідну роль, що відображено у визначенні фінансового забезпечення, яке наводить М. Забаштанський: «відносини з приводу формування та розподілу

обсягу фінансових ресурсів, достатніх для виконання виробничих завдань, інвестиційно-інноваційного розвитку та підтримки фінансової стійкості суб'єктів господарювання» [53, с. 6]. Вказаний автор робить акцент на формуванні достатнього обсягу фінансових ресурсів та їх ефективному розподілі.

На думку Опаріна В.М., фінансове забезпечення «реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватись через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування» [54, с. 56]. У наведеному визначенні зроблено акцент на джерелах формування фінансового забезпечення. Однак окрім джерел формування важливе значення має його мета, завдання, функції та методи, на чому наголошує Г. Погріщук [55, с. 42].

В.М. Родіонова стверджує, що фінансове забезпечення - це покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, які акумулюються суб'єктами господарювання і державою [56, с. 37].

В приведених визначеннях фінансового забезпечення відтворення основних засобів автори акцентують увагу на тому, що фінансове забезпечення безпосередньо пов'язано з процесом фінансування. Проаналізуємо сутність фінансування.

Науковці обґрунтовують ряд підходів до трактування поняття «фінансування». Один з них полягає в трактуванні фінансування як процесу забезпечення необхідними фінансовими ресурсами (грошовими ресурсами) потреб розширеного відтворення [57, с. 732; 58; 59, с. 282]. Поширеним є другий підхід щодо визначення фінансування, як сукупності методів і засобів покриття витрат, необхідних для реалізації економічного проекту [49, с. 94].

Професор Терещенко О.О. розглядає фінансування, як заходи, спрямовані на покриття потреби підприємства в капіталі, які включають мобілізацію фінансових ресурсів (грошових коштів, їх еквівалентів та майнових активів), їх повернення, а також відносини між підприємством та капіталодавцями, які з цього впливають (платіжні відносини, контроль та забезпечення) [60, с. 24].

Лапуста М.Г. дає наступне визначення: фінансування – це процес утворення капіталу у всіх його формах [61, с. 214].

Алексеев Л.М. стверджує, що фінансування передбачає надання капіталів і залучення інвестицій (капіталовкладень) для втілення (реалізації) певного проекту [62, с. 213].

Заслуговує на увагу точка зору В. Костецького, який зазначає, що: «Поняття «фінансування» та «фінансове забезпечення» не є ідентичними. Під фінансуванням слід розуміти акумуляцію коштів з усіх можливих джерел для втілення в життя певного проекту підприємства, здійснення господарської операції тощо. Поняття «фінансове забезпечення» має глибший зміст і означає процес взаємовідносин суб'єкта господарювання з іншими суб'єктами економічної системи з приводу мобілізації та використання фінансових ресурсів для забезпечення господарської діяльності та його ефективного функціонування в процесі відтворення. Такий метод функціонування фінансового механізму діяльності підприємств, як фінансове забезпечення, виконує навантаження не тільки формування фінансових ресурсів, тобто фінансування діяльності, але й забезпечення діяльності ними, тобто містить елемент достатності сформованих фінансових ресурсів» [63, с. 137].

Лапуста М.Г. стверджує, що поняття «фінансування» досить тісно пов'язано з поняттям «інвестування»: якщо фінансування — це формування грошових коштів, то інвестування — це їх використання. На думку автора обидва поняття взаємопов'язані, однак перше передує другому. Підприємству неможливо планувати які-небудь інвестиції, не маючи джерел фінансування. Разом з тим, формування фінансових ресурсів підприємства традиційно відбувається з урахуванням плану їх використання [61, с. 214].

В Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.91 р. дається таке визначення: «Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект» [64].

Поняття «інвестиції», як стверджує І. Бланк [65, с. 15] не еквівалентно поняттю «капітальні вкладення». Останнє розглядається автором як вкладення

капіталу у відтворювання основних засобів. Однак, інвестувати можна в оборотні активи, в нематеріальні активи, в фінансові інструменти.

П.А. Стецюк розглядає фінансування «як етап накопичення фінансових ресурсів...Інвестування –це етап використання (вкладення) фінансових ресурсів» [66, с. 74].

Ми погоджуємося з думкою Лабенко О.М., що вказані поняття подібні в тому, що: «...вони як процеси, орієнтовані на платежі, є тотожними.» [67, с. 7].

На нашу думку, подібність фінансування та інвестування полягає в тому, що вони: мають джерела формування; здійснюються цілеспрямован; супроводжуються ризиком; мають фактор часу; регламентуються нормативно-законодавчими актами. Відмінності у визначенні фінансування та інвестування також пов'язані з забезпеченням різних видів діяльності. Метою фінансування є мобілізація фінансових ресурсів для забезпечення: операційної, фінансової, інвестиційної та надзвичайної діяльності, інноваційних процесів в т. ч. аграрних підприємств. Інвестування ж спрямоване лише на інвестиційну діяльність підприємства. Відмінність вказаних понять обумовлена також формами використання ресурсів. Фінансування передбачає використання лише фінансових ресурсів, що включають високоліквідні активи підприємства, а інвестування передбачає використання не лише фінансових ресурсів, а й рухомого і нерухомого майна, фондових інструментів (передусім, цінних паперів), нематеріальних активів (майнові і немайнові права, патенти і ліцензії, товарні знаки, ноу-хау).

Підсумовуючи можна стверджувати, що інвестування – це процес вкладення капіталу у всіх його видах на певний період з метою нарощення капіталу, отримання прибутку чи соціального ефекту. Фінансування – це процес вкладання фінансових ресурсів в забезпечення операційної, фінансової, інвестиційної, надзвичайної діяльності та інноваційних процесів з метою досягнення поставлених цілей. Фінансування та інвестування не є тотожними поняттями, хоча вони взаємопов'язані.

Фінансове забезпечення має глибший зміст і означає процес взаємовідносин суб'єкта господарювання з іншими суб'єктами економічної системи з приводу мобілізації фінансових ресурсів, їх цільового використання для забезпечення господарської діяльності, ефективного функціонування, розширеного відтворення.

Поняття «фінансове забезпечення» досить часто трактують і вивчають з точки зору ресурсного підходу, тобто джерел отримання коштів. На думку автора дисертації фінансове забезпечення має включати надходження фінансових ресурсів з різних джерел, а також їх цільове використання, що має місце в процесі фінансування. Необхідно визначати поняття фінансове забезпечення з точки зору об'єкта забезпечення. Отже, необхідно давати самостійне визначення фінансового забезпечення та досліджувати його стосовно різних видів діяльності (поточна, інвестиційна, інноваційна, відтворення основних засобів), які також мають особливості в різних сферах діяльності.

Відтворення основних засобів в аграрних підприємствах має суттєві особливості, що в значній мірі обумовлено відтворенням землі. Механізм фінансового забезпечення відтворення землі є досить складним і недостатньо дослідженим.

Проведений в дисертації аналіз визначень сутності фінансового забезпечення відтворення основних засобів дозволив зробити висновок, що фінансове забезпечення безпосередньо пов'язане з пошук, залучення, формування та використанням фінансових ресурсів, що надходять з різних джерел і на різних умовах. На ефективність фінансового забезпечення відтворення основних засобів впливають умови отримання коштів, тобто методи фінансового забезпечення.

Запропоноване наступне авторське визначення фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств, як системи фінансових відносин, що включає пошук, залучення, формування та систематичне вкладання фінансових ресурсів у підтримку потужностей, кількісне збільшення та якісне поліпшення основних засобів.

Ринкові умови господарювання зумовлюють необхідність комплексного підходу та використання ефективних методів фінансового забезпечення різних форм відтворення основних засобів на підприємствах. Поняття «метод» походить від грецького *methodos*, що перекладається як «шлях до чого-небудь». За визначенням Р.С. Дяківа, «метод – спосіб досягнення мети, цілі, програми, плану завдяки впорядкованій певним чином діяльності» [29, с. 357].

На думку В.М. Родіонової, формами фінансового забезпечення є самофінансування, кредитування й державне фінансування, а інструментами механізму фінансового забезпечення склад і структура його джерел [56, с. 37].

С.М. Онисько, Т.О. Шматковська, О.Г. Агрес виділяють серед джерел фінансування відтворення основних засобів внутрішні та зовнішні. Внутрішні складаються з власних та залучених, зовнішні - з позичених та централізованих. До власних джерел вони відносять амортизаційні відрахування, нерозподілений прибуток, кошти засновників; до залучених - внески членів трудового колективу, кошти від емісії акцій та цінних паперів, кошти від продажу майна підприємства, кошти від здавання основних засобів в оренду; до позичених - іноземні інвестиції, лізинг, банківські кредити та інші позики кошти страхових, венчурних, пенсійних та інших фондів; до централізованих - кошти державного та місцевих бюджетів, кошти державних та позабюджетних фондів (гранти), кошти благодійних фондів. Джерела фінансування вказані автори розподіляють і за напрямками використання: ресурси, що спрямовуються на розширене відтворення основних засобів; ресурси, що спрямовуються на просте або розширене відтворення; ресурси, що спрямовуються на просте відтворення основних засобів [68, с. 139].

Запропонована вказаними вище авторами класифікація джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів має недоліки. До власних джерел віднесено кошти засновників, до залучених - кошти від емісії акцій та цінних паперів. Кошти засновників - це кошти власників підприємства, які вони вносять до пайового капіталу підприємства. В приватних акціонерних товариствах розміщення акцій здійснюється тільки серед його засновків, а тому кошти

засновників та кошти від емісії акцій в такому випадку є тотожними поняттями і не можуть відноситись до різних класифікаційних груп. Кошти від емісії та реалізації цінних паперів для приватних акціонерних товариств, які товариство отримує в результаті приватного розміщення акцій слід відносити до власних фінансових ресурсів, а від публічного розміщення акцій - до залучених фінансових ресурсів.

Л.Д. Буряк виділяє три групи джерел фінансування відтворення основних засобів: власні фінансові ресурси (кошти засновників підприємства, амортизаційні відрахування, кошти від продажу власного майна, кошти від здавання власного майна підприємства в оренду, заставу, використання внутрішніх ресурсів у будівництві); централізовані фінансові ресурси (кошти державного бюджету та місцевих бюджетів, кошти державних позабюджетних фондів, кошти благодійних фондів); залучені та позичені фінансові ресурси (довгострокові кредити комерційних банків, кошти від емісії та реалізації цінних паперів, іноземні інвестиції) [41, с. 169]. Така класифікація не враховує джерела залучення коштів в акціонерних товариствах, а також при лізингу та оренді, фінансуванні на консорційних засадах.

Я.В. Колесник аналізує джерела фінансування відтворення основних засобів стосовно видів їх відтворення. За простого відтворення джерелом фінансування, з точки зору автора, є нарахована сума амортизації. За розширеного відтворення - використовується частина створеного додаткового продукту, а також кредит, лізинг, кошти інститутів спільного інвестування [69, с. 133]. Враховуючи недоліки в нарахуванні амортизації та перевищення реального строку експлуатації основних засобів над нормативним на багатьох вітчизняних підприємств, просте відтворення не завжди може обмежуватись нарахованою сумою амортизації для підтримки основних засобів у належному стані.

Критеріями класифікації джерел фінансових ресурсів є форма власності та джерела залучення відносно підприємства. С.В. Онишко [70, с. 299], І.О. Бланк [47, с. 133], А.А. Пересада [71, с. 125] виділяють три групи джерел –запозичені, залучені і власні. Погоджується з таким поділом і О.П. Ощепков (поділ

ґрунтується на принципі системного підходу, але при цьому вони наближені до існуючих взаємовідносин в економіці) [72, с. 18].

Заслуговує на увагу матриця форм фінансування підприємств, розроблена професором О.О. Терещенко, яка поєднує дві класифікаційні ознаки фінансових ресурсів підприємства: джерела фінансування та статус інвестора [60, с.24]

Т.В. Майорова виділяє такі методи фінансування: самофінансування, акціонування, кредитування, бюджетне фінансування, фінансування за рахунок безоплатних та благодійних внесків, змішане фінансування [73, с. 369]. На нашу думку така класифікація не враховує такий метод фінансового забезпечення, як фінансування на консорційних засадах.

В.В. Бочаров акцентує увагу на п'яти методах фінансового забезпечення: самофінансування; акціонування (випуск власних акцій); кредитне фінансування; фінансовий лізинг виділяє окремо від боргового фінансування; комбіноване (змішане) фінансування [74, с. 161].

І.О. Бланк виділяє наступні методи фінансового забезпечення: самофінансування; акціонування; кредитне фінансування; лізинг; змішане фінансування [47, с. 362]. Така класифікація, на нашу думку, є занадто широкою і не вказує конкретних джерел, а також не враховує пільгове фінансування, фінансування на консорційних засадах та субсидування.

Фінансове забезпечення при всіх перерахованих методах ґрунтується на відповідних джерелах фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на відтворення основних засобів.

Значну увагу висвітленню змісту методів та джерел фінансування приділив А.А. Пересада. Автор виділяє внутрішні та зовнішні джерела. Зовнішні джерела поділяються на вітчизняні та закордонні [75, с. 138]. Тобто автор розмежовує джерела фінансування за критеріїв походження коштів. А.А. Пересада виділяє декілька способів залучення капіталу: акціонування, боргове фінансування, фінансування на консорційних засадах, оренда, пільгове фінансування та субсидування [75, с. 185]. Але до методу акціонування вчений відносить

самофінансування, що, на нашу думку, є доречним лише для акціонерних товариств.

Відсутність чіткої класифікації методів і відповідних джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів заважає на практиці ефективно їх використовувати. Проаналізувавши і узагальнивши точки зору фахівців щодо класифікаційних ознак виділення методів фінансового забезпечення автором побудовано табл. 1.3.

Таблиця 1.3

**Класифікаційні ознаки виділення методів фінансового забезпечення
запропонована фахівцями**

Класифікаційні ознаки	Фахівці, які їх пропонують
Джерела фінансування	В. М. Опарін [76, с. 56]; Д. М. Черваньов, Л. І. Найкова [77, с. 225-226]; Р. А. Слов'юк [78, с. 216]; Т. В. Майорова [73, с. 369]; О. Д. Вовчак [79, с. 129]; В. В. Бочаров [74, с. 161]; В. М. Родіонова [80, с. 37]; С. І. Юрій, В. М. Федосов [49, с. 94-95]
Форма власності джерел, статус інвестора	О. О. Терещенко [60, с. 24]
Джерела фінансування, форма власності джерел	І. О. Бланк [47, с. 362]; С. В. Онишко [70, с. 299]; А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін [45, с. 73-77]; О. П. Ощепков [72, с. 18].
Види відтворення (просте і розширене)	Я. В. Колесник [69, с. 133]
Форма власності джерел, напрям використання	С. М. Онисько, Т. О. Шматковська, О. Г. Агрес [68, с. 139]
Форма власності джерел, рівень централізації джерел	Л. Д. Буряк [41, с. 169]
Рівень централізації джерел	О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова [82, с. 181-183]
Форма власності джерел, походження джерел (вітчизняні, іноземні)	А. А. Пересада [75, с. 138]

Джерело: складено автором.

Проаналізувавши теоретичні положення щодо методів фінансового забезпечення, дисертант дійшов висновку, що можуть використовуватись різні методи і джерела їх фінансового забезпечення.

На рис. 1.5 виділено сім методів фінансового забезпечення відтворення основних засобів, враховано особливості складу основних засобів, формування фінансових ресурсів в залежності від форми власності, умов отримання коштів на відтворення основних засобів. При цьому названо можливі джерела

отримання коштів стосовно всіх методів фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств. Це дозволить залучати та ефективно використовувати кошти для фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств, з урахуванням особливостей відтворення землі і матеріально-технічних основних засобів враховуючи джерела і умови отримання коштів, організаційної форми діяльності підприємств, форми власності джерел.

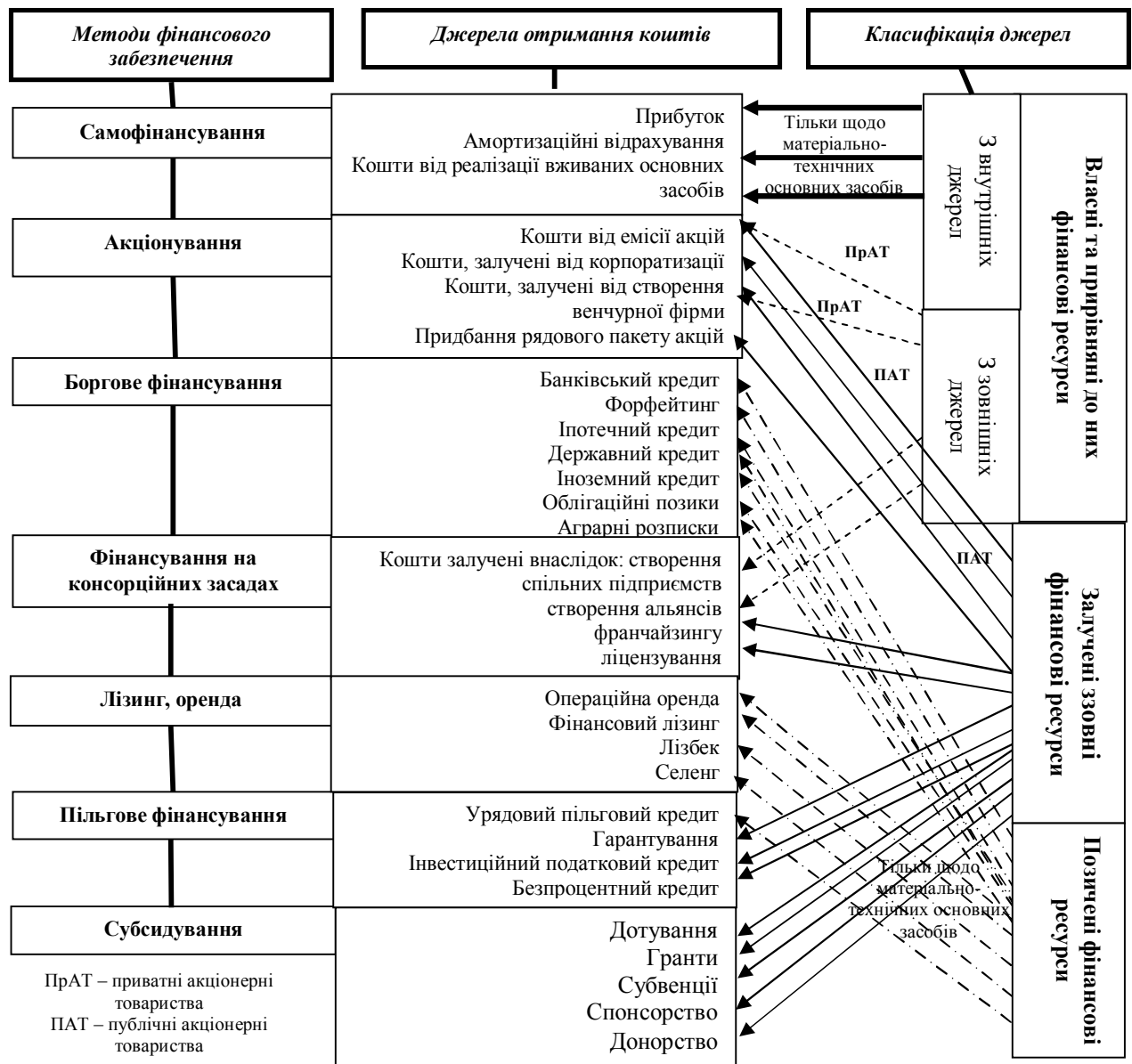

Рис. 1.5 Методи і джерела фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств

Джерело: побудовано автором.

Більшість з можливих джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів на практиці майже не використовуються в Україні, особливо в аграрних підприємствах. Але в теоретико-методичному відношенні всі можливі

методи і джерела фінансового забезпечення відтворення основних засобів потребують вивчення. Найбільш розповсюдженими джерелами фінансового забезпечення відтворення основних засобів є: щодо землі - чистий прибуток, державна підтримка, довгострокові кредити банків, іноземні інвестиції; щодо матеріально-технічних основних засобів - чистий прибуток, амортизаційні відрахування, довгострокові кредити банків, лізинг, державна підтримка, іноземні інвестиції.

Розглянемо особливості джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів, які використовуються при різних методах фінансового забезпечення.

Самофінансування є методом фінансування діяльності підприємства за рахунок чистого прибутку та амортизації, тобто власних фінансових ресурсів з внутрішніх джерел. З позиції підприємства це твердження є вірним. Але з позиції власників підприємства, на нашу думку, до власних фінансових ресурсів також необхідно віднести емісію акцій ПрАТ; венчурні фірми, які створені і працюють на материнську компанію; спільні підприємства та альянси.

Земельні ресурси є головною продуктивною силою в аграрних підприємствах, відтворення якої значною мірою залежить від їх фінансового забезпечення. Недостатні обсяги фінансових ресурсів обмежують застосування такої форми відтворення землі, як рекультивация. Рекультивация земель вимагає значних фінансових ресурсів, які мають великі аграрні підприємства (агрохолдинги) і не мають малі та середні аграрні підприємства. Рекультивация земель – комплекс робіт, спрямованих на відтворення продуктивності та господарської цінності порушених земель, покращення умов навколишнього середовища [83]. Агрохолдинги не забезпечують повного відтворення землі, оскільки не мають таких зобов'язань. Тому на державному рівні необхідно зобов'язати агрохолдинги фінансово забезпечувати відтворення оброблюваних ними земель. Враховуючи неспроможність малих та середніх аграрних підприємств проводити рекультивацию землі, держава має брати на себе ці зобов'язання. Такі форми відтворення землі, як чисті пари та дотримання

сівозмін не потребують значних фінансових ресурсів, але підприємства не зацікавлені в якісному використанні земель, а націлені на максимізацію прибутку в короткі строки.

1.3. Особливості відтворення основних засобів аграрних підприємств та його фінансового забезпечення

Склад основних засобів та процес їх відтворення значною мірою залежать від галузі економіки. У сільському господарстві економічний процес відтворення значної частини основних засобів тісно поєднується з природними (біологічними) процесами відтворення організмів рослин і тварин. Тому в процесі розширеного відтворення в сільському господарстві одночасно взаємодіють економічні та природні закони відтворення. На відміну від промисловості, у сільському господарстві людина за допомогою техніки керує природними процесами. При цьому технічні засоби виробництва повинні створювати найбільш сприятливі умови для життя та розвитку живих організмів - рослин і тварин, що забезпечує високий рівень їхньої продуктивності.

Аналіз практики відтворення основних засобів аграрних підприємств дозволяє виділити такі його особливості, які впливають на фінансове забезпечення:

- кількісні і якісні відмінності основних засобів (в аграрних підприємствах використовуються та входять до складу основних засобів, крім технічних засобів, земельні ділянки, капітальні витрати на поліпшення земель, тварини та багаторічні насадження);
- капітальні інвестиції в аграрних підприємствах мають тривалий термін окупності і супроводжуються значними ризиками, невизначеністю при очікуванні результату;

- відтворення в аграрних підприємствах значної частини основних засобів у натуральній формі (частина виробленої продукції залишається на підприємствах для власних потреб), що зменшує величину отриманого прибутку;
- сезонність виробництва (розриви в надходженні фінансових ресурсів та їх витраченні);
- різниця у виробленому продукті, його призначенні та якостях, пристосованістю до процесу обігу (в сільському господарстві має місце сезонність виробництва і безперервність споживання, що вимагає фінансових ресурсів для забезпечення зберігання продукції);
- брак застави для отримання довгострокових кредитів (більшість оброблюваних земель використовуються аграрними підприємствами на правах оренди, а також в Україні немає ринку землі та не можуть бути заставою, активна частина матеріально-технічних основних засобів має високий рівень зносу);
- заниження вартості основних засобів, що скорочує фінансові ресурси в формі амортизаційних відрахувань на відтворення основних засобів і негативно впливає на процес їх відтворювання;
- відсутність нарахування амортизації на землю.

Головною особливістю аграрних підприємств є використання землі як основного засобу. В інших галузях національного господарства земля є тільки базою для розміщення виробничих об'єктів і не відіграє такої активної і вирішальної ролі. Земля в сільському господарстві просторово обмежена і штучно не відтворюється. Тому обов'язковою умовою розширеного відтворення в сільському господарстві є раціональне використання землі і проведення заходів щодо її відтворення шляхом збереження її родючості та екологічної придатності.

Необхідно чітко розмежувати діяльність з відтворення землі по двом напрямкам. Перший - це відтворення землі що не придатна для виробництва продукції рослинництва внаслідок: природних аномалій (процесів); військових дій; припинення видобутку корисних копалин. Це порушені та відпрацьовані

землі. Відтворення таких земель потребує значних фінансових ресурсів і має здійснюватися державою.

В процесі використання земель виникають порушені та відпрацьовані землі, порушується оптимальне співвідношення поживних речовин у ґрунті. Відпрацьовані землі – ділянки земель, на яких повністю або частково завершено розробки родовищ корисних копалин, формування відвалів геологорозвідувальні, будівельні та інші роботи, пов'язані з порушенням ґрунтового покриву. До порушених земель відносять землі, які втратили вихідну господарську цінність та є джерелом негативного впливу на навколишнє середовище [84]. Порушені та відпрацьовані землі підлягають рекультивації [85]. Рекультивація земель – комплекс робіт, спрямованих на відтворення продуктивності та господарської цінності порушених земель, покращення умов навколишнього середовища.

В Україні відбувається зменшення площі порушених (з 17 тис. га у 1991 р. до 1 тис. га у 2014 р.) і відпрацьованих (з 16,4 тис. га у 1991 р. до 1 тис. га у 2014 р.) земель. Площа порушених і відпрацьованих земель на початок 2014 р. порівняно з 1991 р. скоротилася більше ніж в 16 разів. Частка рекультивованих земель у 2006-2014 рр. по відношенню до порушених і відпрацьованих земель значно знизилась (55-30% відповідно) в порівнянні з показниками 1996-2001 рр. (100-79% відповідно) [86, с. 81]. Тобто, не зважаючи на зменшення площі порушених і відпрацьованих земель за останні десять років, відтворюється лише половина цих земель. Відтворення таких земель потребує значних фінансових ресурсів і має здійснюватися державою. Тому запропоновано створити державний спеціальний фонд фінансування відтворення землі.

Створення державного спеціального фонду фінансування відтворення землі має ініціюватися урядом, оскільки держава зацікавлена в збільшенні земельних ресурсів, які можуть бути використані для виробництва сільськогосподарської продукції, а отже збільшувати обсяги її виробництва. Фонд має бути централізованим (створюватись на рівні держави) але кошти фонду розподілятимуться по регіонам (областям) в залежності від площі земель, які

втрапили природний потенціал. Формування вказаного фонду запропоновано здійснювати за рахунок:

- коштів державного бюджету;
- надходжень від застосування штрафних санкцій за порушення норм використання сільськогосподарських земель;
- коштів отриманих від надання в оренду державних сільськогосподарських земель;
- коштів отриманих шляхом залучення державою або під державні гарантії кредитів (позик) від банків, іноземних держав і міжнародних фінансових організацій.

Напрямами використання коштів з вказаного фонду буде:

- фінансування рекультивації землі;
- інші витрати, пов'язані з відтворенням землі.

Другий напрямок - це відтворення землі, яка використовується для виробництва сільськогосподарської продукції (рілля) але частково втратила свою якість. Цей напрямок має забезпечити збереження та поліпшення природного потенціалу землі, її якості і має надзвичайно важливе значення для України з наступних причин.

По-перше, великі обсяги і питома вага земель, які зайняті під ріллям (тобто активно використовуються). Загальна територія України на початок 2016 р. становила 60,4 млн. га., з них 70,8% займають сільськогосподарські угіддя [86, с. 70]. З них 32,5 млн. га – це площа рілля, що значно більше, ніж в європейських країнах крім Росії, і поступається у світі США і Канаді. За часткою рілля (78,1% у загальній площі сільськогосподарських угідь) Україна займає перше місце серед європейських країн, а також в світі [87, с. 382].

На кінець 2015 р. в Україні налічувалось 45379 аграрних підприємств, у власності та користуванні яких знаходилося: 20,7 млн. га сільськогосподарських угідь; 19,5 млн. га рілля [86, с. 49, 66].

Розораність сільськогосподарських угідь на початок 2015 р. в Україні досягла 72%, а в деяких регіонах перевищує 88%. Значна частина

малопродуктивних земель входить до складу орних угідь: практично кожен 5-й га ріллі припадає на малопродуктивні землі. При використанні земель зберігається тенденція максимального збільшення площ сільськогосподарських угідь, перш за все орних, що призводить до інтенсивності деградаційних процесів. Разом із тим вилучення земель для несільськогосподарського використання досить часто відбувається за рахунок придатних. Це підтверджує необхідність термінової розробки і впровадження заходів з оптимізації використання земель, запобігання деградаційним процесам, підвищення продуктивності землеробства [88, с. 48-49].

По-друге, більшість земель, які зайняті під рілля використовуються на правах оренди. Тобто відсутній реальний власник землі, який був би зацікавлений у збереженні і відновленні її природного потенціалу. Станом на 01.01.2015 р. укладено 4,8 млн договорів оренди земельних часток (паїв) загальною площею понад 17 млн. га або 64,4% від загальної площі розпайованих сільськогосподарських земель. Тому, аграрні підприємства ведуть свою господарську діяльність здебільшого на орендованих землях, частка яких у їх загальному землекористуванні становить понад 93 % [89].

Другий напрямок відтворення землі має ту особливість, що він може здійснюватися природним шляхом. При цьому багатовікова практика знає два варіанти природного збереження землі:

- науково-обґрунтоване застосування сівозмін;
- повний відпочинок землі від посівів (використання чистих парів).

Відтворення землі природним шляхом не потребує додаткових, суттєвих витрат, а отже і фінансових ресурсів. Але реалізація цього напрямку відтворення землі (природним шляхом) потребує чіткої (ефективної) системи адміністративного контролю який повинен поєднується з одночасним використанням економічних та фінансових важелів.

Одним з важливих заходів щодо підвищення врожайності сільськогосподарських культур, а отже ефективності використання земельних ресурсів є застосування добрив. На початок 2015 р. аграрними підприємствами,

крім малих, на площу 14,7 млн. га (81,8% посівних площ) внесено 1,5 млн. т мінеральних добрив (у поживних речовинах) – на рівні попереднього року. В середньому на 1 га загальної посівної площі внесено 82 кг добрив проти 80 кг у 2014 році. Із загального обсягу мінеральних добрив 64,4% використано під зернові культури, 32,6% – під технічні, 1,1% – під картоплю та овоче-баштанні культури. У структурі внесених мінеральних добрив найбільшу питому вагу займали азотні добрива (69,4%), на фосфатні та калійні припадало відповідно 16,4% та 14,2% загального обсягу. Органічні добрива внесено на початок 2015 р. тільки на площі 0,4 млн. га, що складає лише 2,2% загальної площі посівів. Органіка переважно вносились під зернові культури – 4,7 млн. т та під технічні культури – 2,6 млн. т [90, с. 6].

Однак, в результаті переважного внесення аграрними товаровиробниками азотних добрив порушується оптимальне співвідношення поживних речовин у ґрунті, що призводить до його підкислення та погіршення якості виробленої продукції. Відтворення землі слід розуміти як збереження і відтворення її природного потенціалу. Природний потенціал землі – це її здатність до отримання значних обсягів якісної продукції. Відтворення землі є невід’ємною складовою збереження земельних ресурсів, підвищення експортного потенціалу та продовольчої безпеки України. Але відтворення землі потребує великого обсягу фінансових ресурсів та дотримання правил і норм використання землі.

Використання землі як засобу виробництва в сільському господарстві потребує врахування біологічних закономірностей розвитку природи, збереження і відтворення природних ресурсів. Недосконалість технологічних процесів сучасного виробництва загострює екологічні проблеми в аграрних підприємствах. Тому в процесі розширеного відтворення зростають витрати на відновлення і збереження природних ресурсів, зокрема на відтворення родючості ґрунту.

Зниження якості землі відбувається в сільському господарстві в зв’язку з надмірним насиченням землі мінеральними добривами, ядохімікатами, гербіцидами. Інтенсивне їх використання аграрними підприємствами

обумовлено: недотриманням сівозмін; порушенням оптимальної структури посівних площ сільгоспкультур; орієнтацією на виробництва окремих сільськогосподарських культур, які мають високий рівень рентабельності; спеціалізацією великих аграрних підприємств на вирощуванні експорто-орієнтованих сільськогосподарських культур зернової групи. Перенасичення землі різними хімікатами супроводжується й зниженням якості сільськогосподарської продукції, отриманням продукції шкідливої для здоров'я людей і тварин, які споживають таку продукцію.

Доцільно, стосовно суб'єктів господарювання, які дають повний відпочинок землі (звільняють її від посівів), звільняти від оподаткування такі землі (при сплаті єдиного податку)

Частка землі використана під чисті пари від загальної площі землі, яка використовується суб'єктом господарювання, повинен бути науково обґрунтованим для окремих регіонів, природних зон, залежати від спеціалізації на вирощуванні окремих культур. До суб'єктів господарювання які не дотримуються нормативів використання землі під чисті пари можливе застосування економічних санкцій (штрафів).

Стосовно суб'єктів господарювання які дотримуються або не дотримуються рекомендованих сівозмін теж можливе встановлення певних пільг або застосування штрафних санкцій.

На думку С.І. Дем'яненко та О.О. Єранкіна одним з етапів земельної реформи має стати підвищення продуктивності землі через покращення її використання, що досягається завдяки концентрації землі та створення раціональних за розмірами площ землекористування [97, с. 21].

Очевидно, система контролю, стимулювання і застосування фінансових санкцій щодо здійснення заходів, які впливають на природне відтворення землі, можуть і повинні здійснюватися, в першу чергу, по відношенню до крупних аграрних суб'єктів господарювання.

В Україні діє мораторій на купівлю-продаж сільськогосподарських земель. Аграрні підприємства беруть в оренду сільськогосподарські землі і зазвичай

порушують норми користування сільськогосподарськими землями, виснажуючи їх. Оскільки вони не є власниками цих земель та законодавчо не зобов'язані відтворювати її, аграрні підприємства не зацікавлені в збереженні природного потенціалу землі.

Значну загрозу збереженню природного потенціалу землі в Україні несуть агрохолдинги та крупні фермерські господарства, які орендують найбільшу площу сільськогосподарських земель в різних регіонах і проводять свою діяльність не за місцем реєстрації підприємств. На 1.01.2015 51,7% договорів оренди сільськогосподарських угідь укладено з суб'єктами господарювання, які зареєстровані не за місцем розташування орендованих земель [89]. При цьому в своїй діяльності вони орієнтовані на вирощування високорентабельних культур, надмірне використання добрив і ядохімікатів з метою отримання великих врожаїв. Спостерігається тенденція до збільшення кількості агрохолдингів. Так, якщо у 2007 році в Україні було зареєстровано 18 агрохолдингів, то у 2015 році в Україні нараховувалося понад 100 агрохолдингів [91, с. 4]. З них 56 з земельним банком 26-670 тис. га сільськогосподарських угідь станом на 2015 р. [92].

На діяльність агрохолдингів не впливає орендна плата за сільськогосподарську землю, котра в Україні майже в 10 разів нижча, ніж в ЄС [93, с. 92]. Таким чином агрохолдинги без значних затрат можуть концентрувати великі розміри землі для обробки. Це дає їм можливість орендувати землі в одній місцевості, виснажуючи їх, а потім орендувати землі в іншій місцевості. При цьому кошти на фінансове забезпечення відтворення землі агрохолдинги майже не виділяють.

В.М. Нелеп вважає, що при переході більшої частки земель у користування агрохолдингів відбудеться: орієнтація виключно на високоефективні галузі рослинництва, що призведе до ще більшого порушення сівозмін, зниження родючості ґрунтів, знищення рослинництва в місцевості панування агрохолдингів; зменшення кількості робочих місць, безробіття, ненаповнення бюджетів сільських рад і як наслідок – розвалена соціальна сфера села; селянство буде усунуте від управління виробництвом і соціальним розвитком

[94, с. 125]. Така думка, на наш погляд, заслуговує на увагу. Але діяльність агрохолдингів має й позитивні сторони.

Важливою особливістю діяльності агрохолдингів є їх можливості щодо підвищення якості сільськогосподарської та харчової продукції. Входження України до СОТ, вихід на ринок ЄС вимагають дотримання певних стандартів якості продукції [95, с. 104]. Таких стандартів досить важко досягти невеликим сільськогосподарським виробництвам і переробним підприємствам та домогосподарствам. Дудар Т. Г. зазначає, що агрохолдинги мають потужні фінансові ресурси і новітнє обладнання. Це дає їм значні переваги перед середніми та малими господарствами. Агрохолдинги застосовують новітні технології у виробництві та переробці продукції, контролюють дотримання технологій на всій етапах виробництва, впроваджують необхідні стандарти якості [96, с. 86].

В Україні великі агропромислові формування є багатoproфільними. Таким чином вони диверсифікують ризики, що є важливим як для самих підприємств, так і для банків, які кредитують такі компанії. Власна переробка є одним з важливих напрямків роботи агрохолдингів, що дає змогу зменшити затрати пов'язані з переробкою продукції.

Отже, на нашу думку, діяльність агрохолдингів має ряд позитивних і негативних характеристик. Позитивні характеристики: значна інвестиційна привабливість більшості агрохолдингів; висока привабливість агрохолдингів у плані їх кредитування комерційними банками завдяки наявності ліквідного заставного майна; замкнутий повний цикл виробництва; високий рівень техніко-технологічного оснащення. До негативних наслідків діяльності агрохолдингів відносять: зростання рівня безробіття в сільській місцевості у зв'язку зі скороченням трудомістких видів виробництва сільськогосподарської продукції, переходом на моновиробництво і використання вузькопрофільної сільськогосподарської техніки; недотримання сівозмін, раціональної структури посівів та заходів щодо меліорації земель, що спричиняє виснаження земельних ділянок; неконтрольоване використання отрутохімікатів та пестицидів у

виробництві сільськогосподарської продукції, що негативно впливає на екологію сільських територій; недостатнє відтворення землі, яка використовується.

Усунення багатьох негативних наслідків діяльності агрохолдингів, на думку фахівців, було б можливим при відміні мораторію на купівлю-продаж сільськогосподарських земель. С.І. Дем'яненко та О.О. Єранкін стверджують, що це призведе до зростання вартості землі та її капіталізації, можливості іпотечного кредитування під заставу землі, створення раціональних розмірів землекористування, зростання орендної плати за землю, підвищення продуктивності та ефективності використання землі ефективними землевласниками, створення середнього класу на селі [97, с. 31]. Але є й негативні наслідки зняття мораторію на купівлю-продаж землі: значні площі сільськогосподарських угідь можуть перейти у власність «земельних олігархів», що призведе до збільшення корупції, підвищення цін на нерухомість, можливості використання земель не за прямим призначенням; частина земель може буде продана іноземним компаніям, які будуть зацікавлені лише в максимізації отриманого прибутку при використанні цих земель, а не в збереженні їх природного потенціалу. Тому, на нашу думку, зняття мораторію на купівлю-продаж землі в сучасних умовах лише призведе до збільшення корупції, розвитку монополії на землю.

В більшості європейських країн основою сільського господарства є саме малі та середні аграрні підприємства і держави виділяють значні кошти на підтримку таких підприємств, запобігаючи монополії в аграрному секторі. В Україні також є необхідним розвиток середніх та малих аграрних підприємств. Інтенсивне відтворення основних засобів на цих підприємствах призведе до збільшення продуктивності, прибутковості підприємств, підвищення якості продукції і як наслідок її конкурентоспроможності. Але таке відтворення потребує значних фінансових ресурсів з різних джерел.

Особливістю процесу відтворення основних засобів в сільському господарстві є й те, що значна частина засобів виробництва відтворюється в аграрних підприємствах у натуральній формі. Частина сільськогосподарської

продукції (насіння, корми, молодняк худоби, птиця, органічні добрива та інша продукція) не набуває товарної форми, залишається у підприємства і вступає в новий цикл вже як засоби виробництва, що зменшує обсяги отриманого прибутку, як джерела фінансового забезпечення. З розвитком науково-технічного прогресу частка цих засобів виробництва зменшується, проте їхнє економічне значення і вплив на ефективність сільськогосподарського виробництва зростають.

Специфічна особливість сільського господарства полягає в тому, що окремі види засобів виробництва можуть під дією людини докорінно змінювати свою функціональну роль у процесі виробництва. Тому в одному випадку їх розглядають як основний капітал, а в іншому – як оборотний. Наприклад, основне стадо худоби – це елемент основного капіталу, зважаючи на функціональну роль тварин у відтворенні капіталу та у виробництві предметів праці (молока, приплоду). При переводі їх на відгодовування з основного вони переходять в оборотний капітал.

У сільському господарстві період виробництва продукції і робочий період не співпадає, а тому на процес розширеного відтворення основних засобів значний вплив має сезонність виробництва, особливо в галузях рослинництва. Це вимагає значної концентрації матеріальних і трудових ресурсів у певні періоди, розвитку підсобних галузей та агропромислової інтеграції. Поглиблення спеціалізації і раціональне співвідношення рослинницьких і тваринницьких галузей сприяють вирівнюванню сезонності сільськогосподарського виробництва, а отже можливості стабільного фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Відтворення основних засобів в сільському господарстві має ту особливість, що аграрні підприємства виробляють продукти харчування для населення, безперервність споживання яких зумовлює й безперервність їх виробництва. Безперервність споживання виробленої продукції ставить перед товаровиробниками завдання забезпечення зберігання продукції. Зберігання

сільськогосподарської продукції потребує спеціального обладнання, що є досить дорогим і не завжди доступне малим та середнім аграрним підприємствам.

Використання капітальних інвестицій, що здійснюються у сільському господарстві, порівняно з капітальними інвестиціями інших галузей має суттєві особливості: тривалий термін окупності; наявність значних ризиків, невизначеність при очікуванні результату.

Проаналізуємо обсяг капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Капітальні інвестиції (КІ) в сільське господарство України у 2010-2016* рр.

Показник/Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	Абсолютне відхилення 2015/2010	Відносне відхилення 2015/2010, %
КІ в сільське господарство, млн. грн.	11311,0	16703,0	19086,0	18640,0	18388,0	29310,0	28366,7	17999,0	159,1
Частка КІ в сільське господарство у загальному обсязі КІ в економіку України, %	6,0	6,4	6,5	7,0	8,3	10,7	10,5	4,7	78,3
Індекс КІ в сільське господарство, % до попереднього року	94,0	134,1	113,2	99,6	84,6	159,4	130,6	65,4	69,6
КІ на відтворення землі, млн. грн.	1292,0	2311,0	1804,0	1171,0	999,0	1442,0	825,0	-294,4	-22,8
Частка КІ на відтворення землі у загальному обсязі КІ в економіку України, %	0,7	0,9	0,6	0,4	0,5	0,5	0,2	-0,4	-57,1

Джерело: складено автором на основі даних [86, с. 33; 98, с. 174, 179, 180].

*- попередні дані.

З даних табл. 1.4 видно, що до 2012 р. обсяг капітальних інвестицій в сільське господарство зростав, а у 2012-2014 рр. скорочувався, але їх частка в загальному обсязі капітальних інвестицій в економіку України постійно зростала. Незважаючи на це, частка капітальних інвестицій в сільське господарство у загальному обсязі капітальних інвестицій в економіку України є незначною. Що ж до капітальних інвестицій на відтворення землі, то їх обсяг зріс у 2011 р. на 79%. Але з 2011 р. до 2014 р. їх обсяг постійно знижувався і у 2014 р. став в 2,3 рази меншим ніж в 2011 р.

Отримання кредитів аграрними підприємствами України є проблематичним. В значній мірі проблеми кредитування аграрних підприємств зумовлені: зменшенням обсягів державної підтримки через механізм здешевлення кредитів; недоступністю кредитних ресурсів для аграрних підприємств через високі відсоткові ставки; недостатністю заставного майна в аграрних підприємствах; складністю процедур одержання кредитів; неможливістю надання у заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення через відсутність прав оренди на них; відсутністю гарантійного механізму при залученні кредитів.

Особливості відтворення основних засобів та його фінансового забезпечення в аграрних підприємствах пов'язані з формуванням і використанням амортизаційних відрахувань. Як відомо амортизаційні відрахування на землю не здійснюються, а отже відсутнє вказане джерело відтворення землі.

Стосовно амортизаційних відрахувань на матеріально-технічні основні засоби виробництва, що їх використовують аграрні підприємства, то по оцінкам фахівців вони суттєво занижені. Це обумовлено тим, що не здійснюється переоцінка вартості активної частини матеріально-технічних основних засобів, а отже занижена їх вартість для нарахування амортизації. Проведені дослідження Підлісецьким Г.М. та Могиловою М.М. в аграрних підприємствах свідчать про відсутність періодичної переоцінки основних засобів, незважаючи на її необхідність безпосередньо для самих підприємств і регламентацію її проведення окремими нормативно-правовими актами. Аналіз даних обліку аграрних підприємств, опитування керівників і бухгалтерів свідчать, що переоцінка основних засобів здійснюється тільки у двох випадках: при створенні підприємства та на вимогу банків при передачі майна під заставу [99, с. 41-42].

Зниження амортизаційних відрахувань зменшує витрати аграрних підприємств, що може збільшувати прибуток від операційної діяльності. В цьому зацікавлені аграрні підприємства оскільки оподаткування їх основної діяльності здійснюється на пільгових умовах. Аграрні підприємства сплачують єдиний податок (до 2015 р. фіксований сільськогосподарський податок). При цьому

можливе зростання прибутку у зв'язку з зниженням обсягу амортизаційних відрахувань не завжди призводить до збільшення прибутку використаного на фінансове забезпечення відтворення основних засобів. Але при цьому реально зменшується сума амортизаційних відрахувань в джерелах відтворення основних засобів.

Заслуговує на увагу дослідження проведені фахівцями Інституту аграрної економіки. За розрахунками Захарчука О.В., в Україні у 2000-2012 рр. в результаті не проведення індексації основних засобів, а відповідно зниження нарахованих амортизаційних відрахувань у сільському господарстві недораховано їх на суму понад 40 млрд. грн. За розрахунками О.В. Захарчука доведення середнього рівня амортизаційних відрахувань до 8% (рівень простого відтворення) за ці роки дозволило б донарахувати ще 90 млрд. грн. При ситуації яка склалась в Україні амортизаційні відрахування дають змогу відтворити наявні основні засоби в сільському господарстві за 16-20 років, або вдвічі довше, ніж необхідно за нормативами [100, с. 96].

Приведений в табл. 1.5 розрахунок основних економічних показників показав, що вони були завищені майже на третину.

Таблиця 1.5

Розрахунок основних економічних показників розвитку сільського господарства України з врахування проведення разової індексації основних засобів у 2012-2013 рр.

№ з/п	Показник	Рік	
		2012	2013
1	Повна собівартість реалізованої продукції сільського господарства, млрд. грн.	98,7	105,6
2	Виручка від реалізації, млрд. грн.	118,9	117,4
3	Прибуток, млрд. грн.	20,2	11,8
4	Рівень рентабельності, %	20,5	11,2
5	Розмір амортизаційних відрахувань, %	5,3	5,5
6	Сума амортизаційних відрахувань (фактична), млрд. грн.	6,5	7,0
7	Сума амортизаційних відрахувань після проведення разової індексації основних засобів, млрд. грн.	12,1	14,9
8	Різниця між індексованими і фактичними амортизаційними відрахуваннями, млрд. грн.	5,6	7,9
9	Повна собівартість (уточнена), млрд. грн.	104,3	113,5
10	Прибуток (уточнений), млрд. грн.	14,6	3,9
11	Рівень рентабельності з врахуванням вартості проіндексованих основних засобів, %	14,0	3,4

Джерело: [100, с. 96].

Через заниження реальної вартості основних засобів, як бази для нарахування амортизації, склалася ситуація, коли амортизація перестала виконувати одну із головних своїх функцій – функцію відтворення.

Підвищення ролі амортизаційних відрахувань у фінансовому забезпеченні відтворення основних засобів буде можливе або при переведенні аграрних підприємств на загальну систему оподаткування прибутку, або при зобов'язанні їх проводити періодичну переоцінку вартості основних засобів. При оподаткуванні прибутку аграрні підприємства будуть зацікавлені здійснювати переоцінку вартості основних засобів для збільшення суми амортизаційних відрахувань і зменшення оподатковуваного прибутку. Доцільно відновити на рівні підприємства формування і облік амортизаційного фонду, що сприятиме цільовому використанню амортизаційних відрахувань.

Оподаткування прибутку аграрних підприємств дозволить створити механізм стимулювання використання прибутку на фінансове забезпечення відтворення основних засобів. Це буде можливо при звільненні від оподаткування прибутку, який капіталізується і використовується на фінансове забезпечення відтворення основних засобів.

На наш погляд, в сучасних умовах доречнішим є другий варіант, оскільки малі та середні аграрні підприємства поки не в змозі сплачувати податок на прибуток згідно загальної системи оподаткування. Але на загальну систему оподаткування мають бути переведені агрохолдинги, крупні господарстві інших організаційних форм діяльності.

Отже, вважаємо за необхідне детальніше дослідити стан, відтворення основних засобів та його фінансове забезпечення в аграрних підприємствах України.

Висновки до розділу 1

1. На основі дослідження понять «фінансове забезпечення», «фінансування» та «інвестування» зроблено висновок, що фінансове забезпечення має глибший зміст ніж фінансування і означає процес взаємовідносин суб'єкта господарювання з іншими суб'єктами економічної системи з приводу мобілізації фінансових ресурсів, їх цільового використання для забезпечення господарської діяльності, ефективного функціонування, розширеного відтворення. Фінансове забезпечення має включати пошук, залучення, формування фінансових ресурсів з різних джерел, а також їх цільове використання, що має місце в процесі фінансування. Запропоноване наступне визначення фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств - це система фінансових відносин, що включає пошук, залучення, формування та систематичне вкладання фінансових ресурсів у підтримку потужностей, кількісне збільшення та якісне поліпшення основних засобів.

2. Дано авторське визначення відтворення основних засобів аграрних підприємств, як процесу підтримки потужностей підприємства; розширення без якісного їх поліпшення; якісне поліпшення виробничих об'єктів; використання нарахованих амортизаційних відрахувань на матеріально-технічні основні засоби та інших фінансових ресурсів для фінансового забезпечення відтворення основних засобів. Аграрні підприємства використовують два види основних засобів – матеріально-технічні засоби та земельні ділянки (землю). Відтворення матеріально-технічних основних засобів підприємств – це діяльність спрямована на їх оновлення, зростання кількості та якості, що забезпечує потреби виробничо-господарської діяльності. Відтворення землі – це збереження і поліпшення її родючості та екологічної придатності.

3. Узагальнюючи дослідження і пропозиції науковців стосовно форм відтворення основних засобів підприємств автором систематизовано форми відтворення матеріально-технічних основних засобів та форми відтворення

землі. Форми відтворення основних засобів запропоновано об'єднати в три групи (типи) залежно від впливу на виробничий об'єкт з метою підтримання потужностей підприємства, розширення з якісним поліпшенням виробничих об'єктів або без нього, якісного поліпшення виробничих об'єктів. Різні форми відтворення основних засобів потребують різних обсягів фінансових ресурсів для їх здійснення. Встановлено, що форми відтворення впливають на вибір джерел фінансового забезпечення, а його методи відрізняються умовами отримання коштів із різних джерел. Це дозволяє знаходити і використовувати ефективні джерела фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств, з урахуванням особливостей відтворення землі і матеріально-технічних засобів.

4. Визначено особливості відтворення основних засобів в аграрних підприємствах, які впливають на його фінансове забезпечення: кількісні і якісні відмінності основних засобів; капітальні інвестиції в аграрних підприємствах мають тривалий термін окупності і супроводжуються значними ризиками, невизначеністю очікуваного результату; відтворення значної частини основних засобів у натуральній формі в аграрних підприємствах, що зменшує величину отриманого прибутку; сезонність виробництва; різниця у виробленому продукті, його призначенні та якостях, пристосованістю до процесу обігу; брак застави для отримання довгострокових кредитів; заниження вартості основних засобів; відсутність нарахування амортизації на землю.

5. Особливістю аграрних підприємств є використання землі як основного засобу. В дисертації запропоновано розмежувати діяльність з відтворення землі по двом напрямкам. Перший - це відтворення землі що не придатна для виробництва продукції рослинництва внаслідок: природних аномалій (процесів); військових дій; припинення видобутку корисних копалин. Це порушені та відпрацьовані землі. Відтворення таких земель потребує значних фінансових ресурсів і має здійснюватися державою. Тому запропоновано створити державний спеціальний фонд фінансування відтворення землі. Другий напрямок - це відтворення землі, яка використовується для виробництва

сільськогосподарської продукції (рілля) але частково втратила свою якість. Цей напрямок має забезпечити збереження та поліпшення природного потенціалу землі, її якості і має надзвичайно важливе значення для України з наступних причин. Для аграрних підприємств актуальними є такі форми відтворення землі, як застосування чорних парів, дотримання сівозмін та внесення добрив. Перші дві форми відтворення не потребують додаткових фінансових ресурсів. Для стимулювання дотримання сівозмін та застосування чистих парів автором запропоновано звільняти від оподаткування землі, відведені під чисті пари (при сплаті єдиного податку); застосувати штрафні санкції до підприємств, які не здійснюють науково-обґрунтоване звільнення землі від посівів. Стосовно суб'єктів господарювання, які дотримуються рекомендованих сівозмін пропонується надання пільг та застосування штрафних санкцій при їх порушенні.

6. Зниження амортизаційних відрахувань, в результаті не проведення переоцінки вартості активної частини матеріально-технічних основних засобів, зменшує операційні витрати аграрних підприємств, що може збільшувати їх прибуток. В цьому зацікавлені аграрні підприємства оскільки оподаткування їх основної діяльності здійснюється на пільгових умовах. При цьому можливе зростання прибутку у зв'язку з заниженням обсягу амортизаційних відрахувань не завжди призводить до збільшення прибутку використаного на фінансове забезпечення відтворення основних засобів. Підвищення ролі амортизаційних відрахувань у фінансовому забезпеченні відтворення основних засобів буде можливе або при переведенні аграрних підприємств на загальну систему оподаткування прибутку, або при зобов'язанні їх проводити періодичну переоцінку вартості основних засобів. Доцільно відновити на рівні підприємства формування і облік амортизаційного фонду, що сприятиме цільовому використанню амортизаційних відрахувань. Оподаткування прибутку аграрних підприємств дозволить створити механізм стимулювання використання прибутку на фінансове забезпечення відтворення основних засобів. Це буде можливо при звільненні від оподаткування прибутку, який капіталізується і

використовується на фінансове забезпечення відтворення основних засобів. В сучасних умовах доцільним є другий варіант, оскільки малі та середні аграрні підприємства поки не в змозі сплачувати податки згідно загальної системи оподаткування.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [101-109].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Аналіз забезпечення основними засобами та їх відтворення в аграрних підприємствах

Дослідження фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств потребує вивчення стану основних засобів та забезпеченості ними аграрних підприємств.

Як було обґрунтовано в першому розділі дисертаційної роботи, особливість діяльності аграрних підприємств проявляється в використанні ними земельних ділянок (землі) як надзвичайно важливого і специфічного виду основних засобів і матеріально-технічних основних засобів.

Земельні ресурси та матеріально-технічні засоби є основою сільськогосподарського виробництва. Проаналізуємо ці види основних засобів. Враховуючи високий рівень інфляції в Україні необхідно проводити дослідження як в вартісних показниках, так і в кількісних.

В сільському господарстві підвищення ефективності використання земельних ресурсів позитивно впливає на збільшення обсягів виробництва високоякісної, екологічно чистої продукції, забезпечення продовольчої безпеки України, розширення експорту сільськогосподарської продукції, економічний і фінансовий розвиток аграрних підприємств. Проаналізуємо обсяги, структуру і стан земельних ресурсів аграрних підприємств України в складі основних засобів.

Загальна територія України на початок 2016 р. становила 60,4 млн. га. За даними земельного обліку загальна площа сільськогосподарських угідь на початок 2015 р. становила 42,7 млн. га (70,8% території України, з урахуванням

території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя) [86, с. 66]. Структура загальної земельної площі в Україні представлено на рис. 2.1.

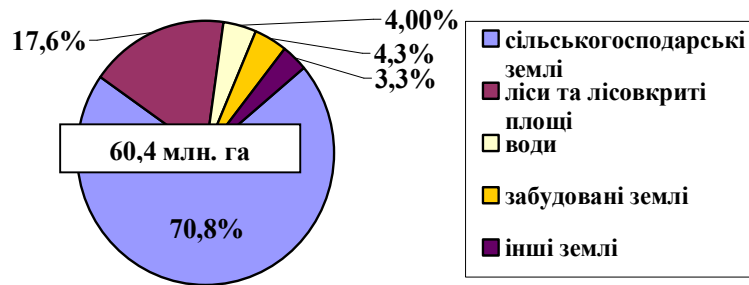

Рис. 2.1 Структура земельної площі України на початок 2016 р.

Джерело: [86, с. 66].

Частка ріллі в сільськогосподарських угіддях України на початок 2016 р. становила 76,2%. Сільськогосподарські угіддя аграрних підприємств і громадян займали 85,3% загальної площі сільськогосподарських земель та на 85,4% склалися з ріллі. Так на початок 2016 р. 96% рілля аграрних підприємств України - рілля недержавних аграрних підприємств (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Загальна земельна площа та розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками та землекористувачами на кінець 2010р. та початок 2016р.

Показник/Рік	Загальна земельна площа		Сільськогосподарські угіддя		з них рілля	
	2010	2016	2010	2016	2010	2016
Усього земель, тис. га	60354,8	60354,9	41576,0	42726,4	32476,5	32541,3
Землі аграрних підприємств і громадян, тис. га	37843,8	37747,6	36487,9	36453,3	30932,1	31131,9
% до загальної площі	62,7	62,5	87,8	85,3	95,2	95,7
у тому числі:						
Землі аграрних підприємств, тис. га	21376,5	21450,8	20589,6	20746,6	19237,4	19476,1
% до площі земель аграрних підприємств і громадян	56,5	56,8	56,4	56,9	62,2	62,6
з них:						
державних, тис. га	1205,8	1118,1	1022,0	937,0	844,9	773,9
% до площі земель аграрних підприємств	5,6	5,2	5,0	4,5	4,4	4,0
недержавних, тис. га	20170,7	20332,7	19567,6	19809,9	18392,5	18702,2
% до площі земель аграрних підприємств	94,4	94,8	95,0	95,5	95,6	96,0
Землі громадян, тис. га	16467,3	16296,8	15898,3	15706,4	11694,7	11655,8
% до площі земель аграрних підприємств і громадян	43,5	43,2	43,6	43,1	37,8	37,4
Землі користувачів інших категорій, тис. га	22511,0	22607,3	5088,1	6273,1	1544,4	1409,4
% до загальної площі	37,3	37,5	12,2	14,7	4,8	4,3

Джерело: [86, с. 66].

З даних табл. 2.1 можна побачити, що площа сільськогосподарських угідь та площа ріллі зросла в Україні у 2016 р. порівняно з 2010 р. При цьому площа сільськогосподарських угідь у володінні та користуванні аграрних підприємств зменшилась на 34,6 тис. га, але площа ріллі збільшилась на 199,8 тис. га. Частка сільськогосподарських угідь та ріллі у власності та користуванні недержавних аграрних підприємств збільшилась у 2016 р. порівняно з 2010 р.

У володінні та користуванні аграрних підприємств на початок 2016 р. знаходилось 48,6% загальної площі сільськогосподарських угідь, громадян – 36,8%, інших користувачів – 14,7% (табл. 2.1). Приведені дані свідчать про високий рівень освоєння земельних ресурсів та створюють передумови для їх ефективного використання.

За розрахунками Навчально-наукового інституту економіки природних ресурсів та екології землекористування, українські аграрії 79 % прибутків одержують за рахунок природної родючості землі й лише 21 % - як результат упровадження сучасних технологій [110, с. 32].

Одним з важливих заходів щодо підвищення врожайності сільськогосподарських культур, а отже ефективності використання земельних ресурсів, є застосування добрив. Проаналізуємо їх використання в Україні (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Внесення добрив під сільськогосподарські культури в аграрних підприємствах України в 2010-2016* рр.

Показник/Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Мінеральні добрива							
Внесено у поживних речовинах - усього, тис. т	1060,6	1263,3	1343,0	1489,5	1469,0	1411,0	1591,0
Удобрена площа, млн. га	12,6	14,2	14,6	15,3	14,7	14,5	15,5
Частка удобреної площі, %	70,0	76,0	78,0	81,0	82,0	81,0	85,6
Внесено у поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг	58,0	68,0	72,0	79,0	82,0	79,0	88,4
Органічні добрива							
Внесено у поживних речовинах - усього, тис. т	9,9	9,8	9,6	9,6	9,9	9,6	9,6
Удобрена площа, млн. га	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Частка удобреної площі, %	2,0	2,2	2,1	2,2	2,2	2,5	2,5
Внесено у поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5

Джерело: [98, с. 147; 111, с. 6-7].

*- попередні дані.

Під урожай 2015 р. аграрними підприємствами, крім малих, на площу 14,5 млн. га (81% посівних площ) внесено 1,4 млн. т мінеральних добрив (у поживних речовинах) – на 200 тис. га менше ніж в попередньому році. З 2010 р. до 2013 р. збільшувався обсяг внесених мінеральних добрив, а з 2013 р. показник почав зменшуватись. Така ж тенденція спостерігається і з площею землі удобреною мінеральними добривами. Частка ж удобреної площі була найвищою в 2014 р. і складала 82%. В середньому на 1 га загальної посівної площі внесено 79 кг добрив проти 82 кг у 2014 році. Із загального обсягу мінеральних добрив 64,4% використано під зернові культури, 32,6% – під технічні, 1,1% – під картоплю та овоче-баштанні культури. У структурі внесених мінеральних добрив у 2015 р. найбільшу питому вагу займали азотні добрива (69,8%), на фосфатні та калійні припадало відповідно 22,6% та 21% загального обсягу [111, с. 6].

Органічні добрива у 2010-2015 рр. вносили на площі 0,4 млн. га щороку, що складає лише 2,5% загальної площі посівів. Обсяг внесених органічних добрив був найвищим у 2010 р. та 2014 р. Органіка переважно вносились у 2015 р. під зернові культури – 4,7 млн. т та під технічні культури – 2,6 млн. т [111, с. 7].

Відбувається перенасичення ґрунтів хімічними речовинами та недостатнє внесення органічних добрив. В 2010-2015 рр. на 1 га посівної площі було внесено по 0,5 кг органічних добрив в рік, розрахунки фахівців свідчать, що для досягнення бездефіцитного балансу гумусу необхідно щорічно вносити: на Поліссі на 1 га ріллі 13-14 кг органічних добрив; відповідно у Лісостепу - 11-12 кг і Степу - 8-9 кг. На зрошуваних землях - 11-13 кг. Через переважне внесення аграрними підприємствами азотних добрив порушується оптимальне співвідношення поживних речовин у ґрунті, що призводить до його підкислення та погіршення якості виробленої продукції. Зниження якості продукції та її обсягів зменшує і обсяги прибутку отриманого аграрними підприємствами.

Таблиця 2.3

Показники обсягу, вартості внесених добрив та виробленої продукції в аграрних підприємствах України у 2010-2015* рр.

Показник/Роки	2011	2012	2013	2014	2015*
Площа оброблюваних земель, млн. га	20,5	20,7	20,4	20,5	20,5
Удобрена площа, млн. га	14,2	14,6	15,3	14,7	15,3
Обсяг внесених мінеральних добрив, тис. т	1263,3	1343,0	1489,5	1469,0	1582,1
Вартість внесених мінеральних добрив, млн. грн.	12119,6	13978,6	14754,1	15368,6	16685,9
Обсяг виробленої продукції, тис. т	49762,2	62603,7	70467,9	75614,5	85967,4
Вартість виробленої продукції, млн. грн.	253569,0	261835,0	307054,0	371742,0	398484,5

Джерело: [86, с. 31, 71, 81; 111, с. 6].

** - попередні дані.*

Дані табл. 2.3 свідчать про те, що у 2011-2013 рр. збільшувалась, а у 2014 р. зменшилась площа удобрених земель та обсяг внесених мінеральних добрив аграрними підприємствами на ці землі. При цьому у 2011-2014 рр. збільшувалась вартість внесених добрив, обсяг та вартість виробленої продукції аграрними підприємствами. У 2015 р. прогнозується подальше збільшення цих показників. За даними таблиці 2.3 можна зробити висновок, що при зменшенні обсягу внесених добрив та удобрюваної площі, обсяг виробленої продукції збільшився у 2014 р., зі збільшенням обсягу виготовленої продукції, зростає й її вартість. На збільшення вартості виготовленої продукції впливає і збільшення вартості мінеральних добрив. Але тенденція збільшення обсягу виробленої продукції зі збільшення обсягу внесених добрив, хоч і є позитивною, не свідчить про підвищення чи хоча б збереження якості продукції. Також збільшення обсягу внесених мінеральних добрив не може принести довгострокового позитивного ефекту, оскільки з перенасиченням мінеральними добривами ґрунт втрачає якість та продуктивність, а отже й негативно впливає на прибутковість аграрних підприємств.

Отже застосування мінеральних та органічних добрив має бути науково обґрунтованим для різних регіонів та виду продукції, яка на ньому вирощується. Контролювати ефективність та правильність удобрення сільськогосподарських земель мають аграрні товаровиробники та державна.

Фінансове забезпечення відтворення основних засобів в аграрних підприємствах залежить від їх організаційної форми господарювання і форм власності. На початок 2016 р. в Україні налічувалось 45379 аграрних підприємств (з них 32303 фермерських господарств). З даних таблиці 2.4 видно, що у 2010-2015 рр. кількість аграрних підприємств в Україні постійно скорочувалась. Найбільше скорочення спостерігалось у 2015 р. порівняно з 2013 р. – на 13,6%. Найбільшу частку аграрних підприємств України займають фермерські господарства - 71% (табл. 2.4). Загальна структура аграрних підприємств України залишилась майже без змін у 2015 р. порівняно з 2002 р. (рис. 2.2).

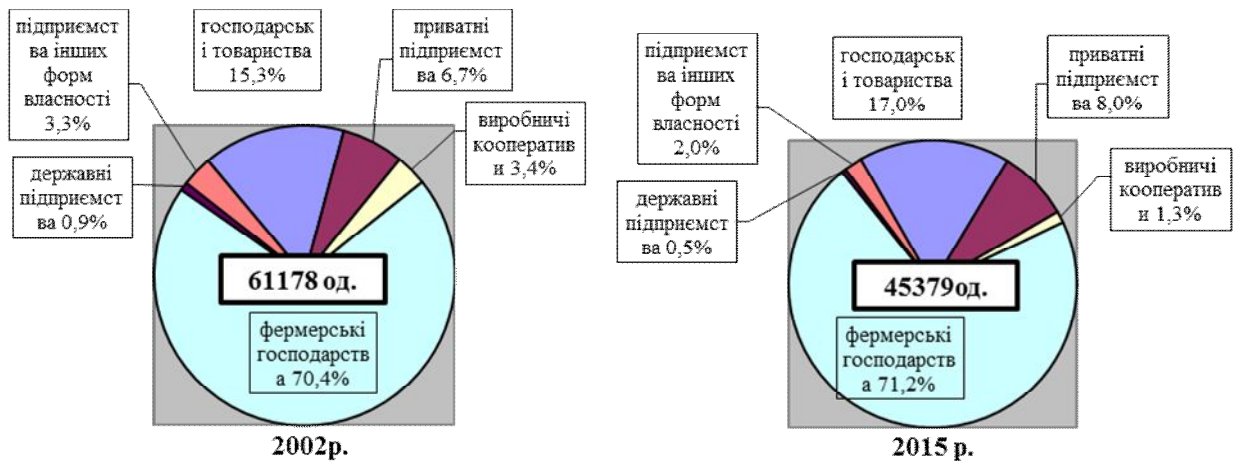

Рис. 2.2 Структура аграрних підприємств в сільському господарстві України у 2003 р. і 2015 р. (на кінець року)

Джерело: [86, с. 49].

Таблиця 2.4

**Аграрні підприємства різних організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України в
2010-2016* рр. (на кінець року)**

Організаційно- правова форма/Роки	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016*	
	Кількість, одниць	Питома вага, %	Кількість, одниць	Питома вага, %	Кількість, одниць	Питома вага, %	Кількість, одниць	Питома вага, %	Кількість, одниць	Питома вага, %	Кількість, одниць	Питома вага, %	Кількість, одниць	Питома вага, %
Господарські товариства	7769	13,8	8080	14,4	8235	14,7	8245	14,8	7750	14,7	7721	17,0	7866	16,8
Приватні підприємства	4243	7,5	4244	7,5	4220	7,5	4095	7,4	3772	7,2	3627	8,0	3510	7,5
Виробничі кооперативи	952	1,7	917	1,6	848	1,5	809	1,5	674	1,3	596	1,3	505	1,1
Державні підприємства	322	0,6	310	0,6	296	0,5	269	0,5	228	0,4	241	0,5	195	0,4
Підприємства інших форм власності	1481	2,6	1731	3,1	1781	3,2	1460	2,6	691	1,3	891	2,0	584	1,2
Фермерські господарства	41700	73,8	40965	72,8	40676	72,6	40752	73,3	39428	75,0	32303	71,2	34145	73,0
Разом	56467	100,0	56247	100,0	56056	100,0	55630	100,0	52543	100,0	45379	100,0	46805	100,0

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [86, с. 49].

**- попередні дані.*

У табл. 2.4 було відображено окремі аграрні підприємства без зазначення їх належності до агрохолдингів. Зазвичай агрохолдинги організаційно не декларують власний бізнес в Україні. Як правило, вони реєструються в офшорах, що забезпечує пільгові умови оподаткування материнської компанії, а їхні дочірні підприємства залишаються платниками ФСП в Україні. Тому офіційна статистика щодо динаміки функціонування агрохолдингів відсутня.

Організаційно-правова форма діяльності підприємств впливає й на їх можливості щодо площі оброблюваних угідь. Розподіл виробників сільськогосподарської продукції за розмірами оброблюваних угідь зазначений у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Розподіл виробників сільськогосподарської продукції за розмірами оброблюваних угідь на початок 2015 р.

Аграрні підприємства різних організаційно-правових форм (крім фермерських господарств)			Фермерські господарства			Індивідуальний сектор		
Розмір підприємств, га	Частка, %		Розмір підприємств, га	Частка, %		Розмір підприємств, га	Частка, %	
	у загальній кількості	у площі землі		у загальній кількості	у площі землі		у загальній кількості	у площі землі
до 1000,0	45	11,6	до 50,0	64,6	14,2	до 0,25	25,2	3,3
1000,1-4000,0	26,1	46,9	50,1-100,0	9,8	6,8	0,26-1,0	53,0	24,4
4000,1-10000,0	5,5	27,3	100,1-500,0	10,9	24,3	1,01-5,0	18,5	30,4
понад 10000,0	0,9	14,2	500,1-1000,0	2,4	16,5	5,01-10,0	2,0	11,8
			понад 1000,0	1,9	38,2	понад 10,0	1,3	30,1

Джерело: побудовано на основі Наукової доповіді ДУ «Інституту економіки та прогнозування НАН України» на тему «Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація»

З даних табл. 2.5 видно, що аграрні підприємства, які обробляють 1000,1-4000,0 га на одне підприємство, різних організаційно-правових форм (крім фермерських господарств) загалом обробляють 46,9% загальної площі землі в цій категорії товаровиробників. Фермерські господарства, які обробляють понад 1000,0 га, займають лише 1,9% загальної кількості фермерських господарств але обробляють 38,2% загальної площі землі в цій категорії товаровиробників.

Більшість земельних ресурсів в Україні використовують аграрні підприємства на умовах оренди. Орендовані аграрними підприємствами землі на

початок 2015 р. складали 93% загальної площі землі в їх користуванні [112, с. 26].

Тому аграрні підприємства націлені на збільшення обсягів врожаю та максимізацію прибутків, порушуючи оптимальну структуру посівних площ сільськогосподарських культур, перенасичуючи землю гербіцидами, мінеральними добривами та іншими хімікатами, що зумовлює прискорене виснаження ґрунтового покриву та погіршення його якісних властивостей.

Орієнтація господарств на високий рівень рентабельності виробництва окремих сільськогосподарських культур (передусім, це стосується насіння соняшнику, рівень рентабельності виробництва якого у 2012 р. становив 45,1 %, а у 2013 – 28,5%), а також спеціалізація великих аграрних підприємств на вирощуванні експорто-орієнтованих сільськогосподарських культур зернової групи призвели до розширення площ посівів: зернових і зернобобових культур у загальній посівній площі сільськогосподарських культур з 46.6 % у 1990 р. до 57,3 % у 2015 р.; технічних відповідно - з 12,2 до 38,1 % (рис. 2.3).

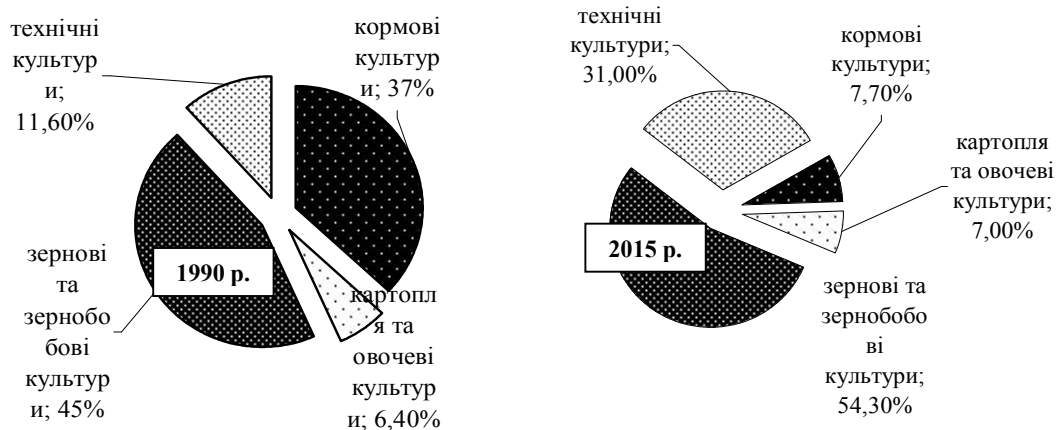

Рис. 2.3 Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур в аграрних підприємствах України в 1990 р. та 2015 р.

Джерело: [113, с. 9].

Для детальнішого аналізу посівних площ основних сільськогосподарських культур проаналізуємо табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Посівні площі сільськогосподарських культур аграрних підприємств
України у 1990-2015 рр.**

Роки	Уся посівна площа	У тому числі			
		зернові та зернобобові культури	технічні культури	картопля та овоче- баштанні культури	кормові культури
1990	30421,8	14190,7	3721,1	919,1	11590,9
1995	27559,6	13178,2	3653,4	445,2	10282,8
2000	22362,9	11975,2	3840,4	246,3	6301,0
2005	18415,5	11507,6	4279,9	92,6	2535,4
2010	18995,8	11280,3	6247,5	98,1	1369,9
2011	19493,5	11742,5	6396,3	106,9	1247,8
2012	19493,3	11449,4	6716,7	100,9	1226,3
2013	19811,2	11947,5	6732,0	80,6	1051,1
2013*	19265,4	11567,2	6595,3	78,6	1024,3
2014*	18834,2	10634,3	7230,9	82,1	886,9
2015*	18706,4	10719,4	7136,0	76,5	774,5

Джерело: [113, с. 9].

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; за 2014-2015рр. - також без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Дані табл. 2.6 свідчать про те, що усі посівні площі аграрних підприємств України мають тенденцію до зниження, так їх загальні посівні площі зменшились у 2015 р. порівняно з 1990 р. на 38,5%. При цьому частка площі посівів зернових та зернобобових культур на протязі всього досліджуваного періоду залишалась досить великою (найвищий показник у 2005 р. – 62,5%), частка технічних культур постійно зростала (найвищий показник в 2014 р. – 38,4%), а частки картоплі, овоче-баштанних та кормових культур постійно знижувалась. У 2015 р. у структурі посівних площ основних сільськогосподарських культур посіви соняшнику становили 19,3 % (у 1990 р. – 5%). Науково рекомендована насиченість посівних площ соняшником, наприклад, для степової зони країни, не повинна перевищувати 12 %.

В перспективі зниження інтенсивності відтворення порушених та відпрацьованих земель в Україні та тактика аграрних підприємств щодо порушення сівозмін, перенасичення ґрунтів хімічними речовинами та недостатнє використання органічних добрив призведе до погіршення якості виробленої продукції, зниження родючості ґрунтів, а отже і обсягів врожаю, що негативно вплине і на прибутковість аграрних підприємств.

В зв'язку зі споживацьким ставленням аграрних підприємств до землі, націленості на максимізацію прибутку, недостатністю зовнішнього фінансового забезпечення та відсутності заохочення та жорсткого контролю з боку держави щодо відтворення землі, як основного засобу в сільському господарстві, відтворення землі в Україні майже не відбувається.

В Україні при достатньо високому рівні забезпеченості аграрних підприємств земельними і трудовими ресурсами залишається невирішеною проблема їх техніко-технологічного оснащення. Проаналізуємо вихідні дані для розрахунку показників стану, ефективності використання та відтворення основних засобів аграрних підприємств України (табл. 2.7, 2.8).

Таблиця 2.7

Вихідні дані для розрахунку показників вартості, стану та відтворення основних засобів аграрних підприємств України у 2010-2016* рр.

Показник / Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	Абсолютне відхилення 2015/2010	Відносне відхилення 2015/2010, %
Вартість основних засобів на початок року, млн. грн.	90281	95761	117525	135469	151599	176346	189408	86065	95
Надійшло основних засобів, млн. грн.	12119	25465	26725	24602	26272	39409	39440	27290	225
Вибуло основних засобів, млн. грн.	4466	6339	9992	8238	10589	10179	12257	5713	128
Вартість основних засобів на кінець року, млн. грн.	97912	114887	134258	151833	167283	205575	216599	107663	110
Сума зносу основних засобів, млн. грн.	45313	36879	45916	53749	64237	79352	80251	34039	75
Амортизаційні відрахування, млн. грн.	3963	4846	6523	6972	8309	10212	11013	6249	158
Вартість виробленої продукції, млн. грн.	189405	253569	261835	307054	371742	544193	538667	354788	187
Валовий прибуток, млн. грн.	17292	25566	26993	15147	20529	20747	20078	3455	20
Чистий прибуток від реалізації продукції рослинництва, млн. грн.	11376	17323	17030	8978	29528	25234	28030	13858	122
Чисельність працівників, тис. осіб	725	711	698	652	591	560	533	-165	-23
Площа оброблюваних земель, тис. га	20590	20499	20666	20437	20549	20747	20652	157	1
Вартість внесених добрив під сільськогосподарські культури, млн. грн.	8070	12120	13979	14754	15369	29060	27106	20990	260

Джерело: [114, с. 8-9; 115, с. 2-3; 116, с. 2-3; 117, с. 2-3; 118, с. 2-3; 86, с. 31, 52, 71].

* - попередні дані.

З даних табл. 2.7 видно, що вартість основних засобів, амортизаційні відрахування і вартість виробленої продукції аграрних підприємств України зростала у 2010-2015 рр., а вартість основних засобів, які надійшли перевищувала вартість вибулих основних засобів в 3,9 рази в 2015 р., в 2,6 рази в 2014 р. Але сума зносу основних засобів з 2011 р. постійно зростала до 2015 р. і збільшилась в 2,2 рази у 2015 р. порівняно з 2011 р., хоча в 2011 р. вона скоротилась порівняно з 2010 р. на 8434,6 млн. грн. Дані таблиці 2.3 свідчать, що зі збільшенням вартості основних засобів та вартості внесених добрив, збільшується й вартість виробленої продукції. Але кожен з показників впливає на вартість виготовленої продукції по різному. Так збільшення вартості основних засобів може свідчити про покращення якості та збільшення кількості основних засобів, що призводить до підвищення ефективності виробництва, збільшення обсягу і як наслідок вартості продукції. Але збільшення вартості основних засобів може відбуватись й за рахунок інфляції, при цьому їх кількість і якість може залишатись без змін або навіть знижуватись, це призводить до збільшення витрат на відтворення такої техніки, що впливає на збільшення ціни виготовленої продукції. Що ж до збільшення вартості добрив та їх впливу на вартості продукції, то причинами може бути як підвищення родючості землі і збільшення обсягу виготовленої продукції, так і збільшення вартості добрив за рахунок інфляції, збільшення витрат підприємства і як наслідок здорожчання продукції. Враховуючи проведений вище аналіз зв'язку обсягу і вартості внесених добрив та виготовленої продукції можна стверджувати, що це сукупність факторів інфляції та підвищення родючості землі.

Обсяг валового прибутку аграрних підприємств України збільшувався у 2010-2012 рр., а у 2013 р. різко скоротився при зростанні вартості виробленої продукції. Таке зменшення відбулося в зв'язку зі зниженням цін на основну сільськогосподарську продукцію (зернові на 16% та олійні на 12% культури) та постійним зростанням витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, вартість внесених добрив.

Чисельність працівників аграрних підприємств України знижувалась впродовж 2010-2015 рр. і зменшилась на 23% у 2015 р. порівняно з 2010 р. Площа оброблюваних земель майже не змінювалась впродовж досліджуваного періоду, хоча вартість виробленої продукції зростала у 2010-2015 рр.

Таблиця 2.8

Показники стану, використання та відтворення основних засобів аграрних підприємств України у 2010-2016* рр.

Показник / Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	Відносне відхилення 2014/2010, %
Показники стану та ефективності використання основних засобів								
<i>Коефіцієнт зносу</i>	0,50	0,39	0,39	0,40	0,42	0,45	0,42	-10,35
<i>Коефіцієнт придатності</i>	0,50	0,61	0,61	0,60	0,58	0,55	0,58	10,43
<i>Рентабельність основних засобів, %</i>	12,09	16,45	13,53	6,25	18,52	13,21	13,81	9,30
<i>Фондовіддача</i>	0,12	0,16	0,14	0,06	0,19	0,13	0,14	9,30
<i>Фондозабезпеченість, тис. грн. на га</i>	4,38	4,67	5,69	6,63	7,38	8,50	9,17	93,85
<i>Фондоозброєність, тис. грн. на 1 особу</i>	124,53	134,68	168,37	207,77	256,51	314,90	355,36	152,88
Показники відтворення основних засобів								
<i>Коефіцієнт амортизаційної віддачі</i>	47,79	52,33	40,14	44,04	44,74	53,29	48,91	11,50
<i>Ефективність відтворення землі, грн чистого прибутку / 1 грн вартості добрив</i>	2,14	2,11	1,93	1,03	1,34	0,71	0,74	-66,68
<i>Коефіцієнт оновлення</i>	0,12	0,22	0,20	0,16	0,16	0,19	0,18	54,88
<i>Строк оновлення</i>	7,45	3,76	4,40	5,51	5,77	4,47	4,80	-39,93
<i>Коефіцієнт вибуття</i>	0,05	0,07	0,09	0,06	0,07	0,06	0,06	16,69
<i>Коефіцієнт приросту</i>	0,08	0,20	0,14	0,12	0,10	0,17	0,14	95,54
<i>Коефіцієнт інтенсивності оновлення</i>								
К > 1 К = 1 К < 1	2,50	3,35	2,34	2,66	2,25	3,32	2,81	32,73
Розширене Просте Звужене								
відтворення								

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 2.7.

* - попередні дані.

За даними табл. 2.8 видно, що знос основних засобів значно знизився у 2011 р., а у 2012-2015 рр. почав зростати, хоча і не досяг рівня 2010 р. Рентабельність основних засобів знижувалась з 2011 р. до 2013 р., а у 2014 р. дещо зросла порівняно з 2013 р. Така ж тенденція спостерігалась і щодо показників фондовіддачі. Рентабельність основних засобів у 2014 р. зменшилась на 30% порівняно з 2010 р. Така ж тенденція спостерігалась і з фондовіддачею. Фондоозброєність зросла у 2015 р. на 93,85% порівняно з 2010 р., тенденція її

зростання була стабільною впродовж всього досліджуваного періоду. Тобто показники стану та ефективності використання основних засобів аграрних підприємств України свідчать про те, що у вартісному виразі їх забезпеченість основними засобами зростає, але їх рентабельність і фондovіддача значно скоротилась, а рівень зносу залишається досить високим. Зниження показників рентабельності основних засобів та фондovіддачі є причиною інтенсивнішого зростання вартості основних засобів ніж валового прибутку, який скоротився у 2013 р., а у 2014 р. був нижчим ніж у 2012 р. Це може свідчити про неефективність відтворення основних засобів, невідповідність структури основних засобів потребі підприємств. Тобто, з підвищенням фондозабезпеченості та фондooзброєності зменшується активна та збільшується пасивна частина основних засобів.

Тенденція зміни коефіцієнту амортизаційної віддачі та коефіцієнту вибуття була нестабільною. В 2011 р. коефіцієнт оновлення зріс порівняно з 2010 р., але з 2012 року почав знижуватись. У 2010-2015 рр. коефіцієнт приросту перевищував коефіцієнт вибуття, що було позитивною тенденцією. Найбільше перевищення спостерігалось в 2011 р. – на 0,13. Строк оновлення у 2011 р. знизився на 3,69 але почав зростати у 2012-2015 рр., а коефіцієнт приросту зріс на 95,54% у 2015 р. порівняно з 2010 р., що є позитивним явищем. Інтенсивність оновлення була найвищою у 2011 р. – 3,35, а найнижчою у 2014 р. і становила 2,25. Це говорить про те, що відтворення хоч і є розширеним але його інтенсивність значно знизилась у 2014 р. порівняно з 2011 р. Показники відтворення основних засобів свідчать про те, що відтворення основних засобів є розширеним, але тенденція відтворення основних засобів показує зниження темпів відтворення основних засобів аграрних підприємств України. Коефіцієнт ефективності відтворення землі дещо підвищився у 2011 р. порівняно з 2010 р., але різко скоротився у 2012 р. та 2013 р. по відношенню до попереднього року. У 2014 р. коефіцієнт був нижче 1 і становив 0,71, що свідчить про неефективне відтворення землі за допомогою добрив. Вартість внесених добрив була значно вищою ніж чистий прибуток від реалізації продукції рослинництва. Тобто на 1

грн. внесених добрив аграрні підприємства отримали 0,71 грн. чистого прибутку від реалізації продукції рослинництва (зазнали збитку на 0,29 грн. на 1 грн. добрив). У 2014 р. 1 грн. внесених добрив приносила 1,92 грн. чистого прибутку, що на 36% більше ніж в 2010 р. Хоча чистий прибуток від реалізації продукції рослинництва і вартість внесених добрив зростали у 2010-2015 рр., саме у 2012-2013 рр. темп зростання вартості добрив був вищим ніж темп зростання чистого прибутку від реалізації продукції рослинництва.

Ступінь зношеності основних засобів аграрних підприємств досить високий. Так, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, через фізичне зношення і технічну несправність щорічно не використовується 25-35% тракторів, комбайнів та інших сільськогосподарських машин [119, с. 62].

Таблиця 2.9

Показники наявності, зносу та введення в дію нових матеріально-технічних основних засобів в аграрних підприємствах України у 2010-2016* рр.

Показники/Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Вартість наявних основних засобів на початок року, млн. грн.	90281	95761	117525	135469	151599	176346	189408
Ступінь зносу основних засобів, %	0,50	0,32	0,34	0,35	0,38	0,39	0,34
Введено в дію нових основних засобів, млн. грн.	8062	2298	14990	14991	14520	20276	22297
Надійшло основних засобів, млн. грн.	12119	25465	26725	24602	26272	39409	39440
Частка введених в дію нових основних засобів в вартості основних засобів, які надійшли протягом року, %	66,5	9,0	56,1	60,9	55,3	51,5	56,5

Джерело: [114, с. 4;115, с. 4;116, с. 4;117, с. 4;118, с. 4].

* - попередні дані.

Дані табл. 2.9 свідчать, що при зростанні вартості наявних та введених в дію основних засобів рівень зносу основних засобів аграрних підприємств залишається досить високим і зростав впродовж 2011-2015 рр. Частка вартості введених в дію нових основних засобів в вартості основних засобів, які надійшли протягом року була найнижчою у 2011 р. і становила лише 9%, а найвищою у 2010 р. – 66,5%. Тобто у 2011 р. відтворення основних засобів в значній мірі (91%) відбувалося за рахунок вторинного ринку техніки, оскільки вартість нової сільськогосподарської техніки постійно зростає і є занадто високою. Її

придбання малими і середніми аграрними підприємствами є досить проблемним (табл. 2.9).

При зростанні вартості основних засобів аграрних підприємств забезпеченість аграрних підприємств сільськогосподарською технікою залишається на низькому рівні, а навантаження на неї зростає. В 1991-2015 рр. (як свідчать дані табл. 2.10) суттєво знизилася забезпеченість аграрних підприємств активною частиною матеріально-технічними засобами. Так кількість тракторів зменшилась на 74,3%, комбайнів зменшилась: зернозбиральних - на 74,6%, кукурудзозбиральних - на 89,5%, картоплезбиральних - на 87,5%. Із розрахунку на 1000 га посівної площі зменшення кількості тракторів становило 50%, а комбайнів становило: зернозбиральних - 50%, кукурудзозбиральних – 91,7%, картоплезбиральних - 50%.

Відбувається подальше скорочення машинно-тракторного парку аграрних підприємств. Тільки у 2012 р. надходження тракторів перевищувало вибуття на 2042 од., тобто парк тракторів зріс. В подальшому ж, їх вибуття значно перевищувало надходження на 1245 од. у 2013 р. та 669 од. у 2014 р. Вибуття комбайнів перевищувало їх надходження у 2012-2014 рр. Найвищим цей показник був у 2013 р. – на 560 од. зернозбиральних комбайнів, на 352 од. кормозбиральних комбайнів, на 315 од. бурякозбиральних комбайнів вибуття перевищувало надходження (Додаток А табл. 2.11).

При скороченні машинно-тракторного парку аграрних підприємств дещо змінилась структура наявних тракторів і комбайнів за потужністю двигунів. Середня потужність двигуна трактора зросла в 2015 р. порівняно з 2000 р. в 1,4 рази через структурні зміни тракторного парку. Але кількісний склад машинно-тракторного прку аграрних підприємств України скорочується не пропорційно підвищенню якісних характеристик техніки (на приклад середня потужність тракторів зросла в 2015 р. порівняно з 2000 р. в 1,4 рази, а кількість тракторів зменшилась в 2,5 рази) (табл. 2.10) [120, с. 8].

Таблиця 2.10

Забезпеченість аграрних підприємств в Україні окремими видами сільськогосподарської техніки у 1991-2016* рр.

Вид техніки	1991	1996	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2015 р. у % до 1991 р.
Трактори, тис. од.	497,3	441,7	318,9	216,9	151,3	147,1	157,4	146,0	130,8	127,9	125,7	25,7
із розрахунку на 1000 га всієї ріллі, од.	14,0	14,0	11,0	11,0	8,0	8,0	8,0	8,0	7,0	7,0	6,9	50,0
Зернозбиральні комбайни, тис. од.	105,2	85,9	65,2	47,2	32,8	32,1	32,0	30,0	27,2	26,7	25,4	25,4
із розрахунку на 1000 га всієї ріллі, од.	8,0	7,0	6,0	5,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	50,0
Кукурудзозбиральні комбайни, тис. од.	15,3	12,0	7,9	4,8	2,5	2,3	2,1	2,0	1,8	1,6	1,4	10,5
із розрахунку на 1000 га всієї ріллі, од.	12,0	33,0	8,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	8,3
Картоплезбиральні комбайни, тис. од.	9,6	6,8	3,6	1,9	1,7	1,7	1,6	1,5	1,3	1,2	1,1	12,5
із розрахунку на 1000 га всієї ріллі, од.	26,0	84,0	133,0	117,0	59,0	49,0	40,0	16,0	13,0	13,0	4,5	50,0
Бурякозбиральні комбайни, тис. од.	19,8	18,3	13,0	8,5	4,2	3,8	3,6	3,0	2,7	2,4	2,0	12,1
із розрахунку на 1000 га всієї ріллі, од.	12,0	14,0	16,0	17,0	9,0	8,0	9,0	13,0	9,0	9,0	10,2	75,0
Льонозбиральні комбайни, тис. од.	4,8	3,2	1,7	1,0	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	4,2
із розрахунку на 1000 га всієї ріллі, од.	30,0	50,0	72,0	41,0	8,0	7,0	6,0	1,0	6,0	6,0	3,9	20,0

Джерело: [86, с. 188; 120, с. 6].

*- попередні дані.

Необхідно звернути увагу, що виробництво вітчизняної сільськогосподарської техніки здійснюється в обсягах які не відповідають потребам галузі сільського господарства (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Технологічна потреба аграрних підприємств та виробництво основних видів сільськогосподарської техніки в Україні у 2011-2014 рр.

Найменування техніки	Щорічна технологічна потреба в придбанні, тис. од.	Вироблено техніки, тис. од.				Виробництво до потреби, %			
		2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Роки									
Трактори	28,0	6,8	5,3	4,3	4,1	24,3	18,9	15,4	14,6
Зернозбиральні комбайни	6,5	0,399	0,059	0,068	0,03	6,1	0,9	1,0	0,5
Сівалки	10,7	4,9	2,7	3,6	3	3,7	0,6	0,6	0,3
Плуги	8,1	3,6	13,1	2,4	2,5	44,4	161,7	29,6	30,9

Джерело: [121, с. 8; 122, с. 8; 123, с. 8; 124 с. 8]; ДССУ Виробництво основних видів промислової продукції 2011-2014, Електронний ресурс: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2006/pr/prm_ric/prm_ric_u/vov2005_u.html

Отже, із зростанням цін на сільськогосподарську техніку в вартісному виразі забезпеченість нею аграрних підприємств зростає, але кількість сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах України постійно зменшується, при цьому зростає навантаження на неї. Високий рівень навантаження на сільськогосподарську техніку призводить до швидкого її зношення, а невідповідність виробництва основних видів сільськогосподарської техніки в Україні та недостатність фінансових ресурсів у аграрних підприємств для її придбання негативно впливає і на ефективність використання такої техніки, прибутковість аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження обрано 14 аграрних підприємств Київської області Білоцерківського району з різною організаційно-правовою формою, з площею сільськогосподарських угідь 900-4000 га та різними фінансовими можливостями. Загальна площа сільськогосподарських угідь, яку оброблюють обрані аграрні підприємства займають 30% площі сільськогосподарських угідь Білоцерківського району. Проведемо аналіз стану і відтворення основних засобів по групі досліджуваних аграрних підприємств.

Проведено аналіз забезпечення основними засобами їх стану та використання на досліджуваних підприємствах.

Дані табл. 2.13 (Додаток А), що загальна площа сільськогосподарських земель, які обробляли досліджувані підприємства скорочувалась у 2010-2015 рр. Найбільшу площу земель обробляли ПОП АФ Узинська та ТОВ АФ Дім. Досліджувані аграрні підприємства відносяться за обсягом оброблюваних угідь до підприємств, які обробляють до 1000 га (в Україні такі аграрні підприємства різних організаційно-правових форм (крім фермерських господарств) займають 45% загальної кількості аграрних підприємств та обробляють 11,6% землі аграрних підприємств різних організаційно-правових форм (крім фермерських господарств) та 1000,1-4000 га (в Україні такі аграрні підприємства різних організаційно-правових форм (крім фермерських господарств) займають 26,1% загальної кількості аграрних підприємств та обробляють 46,9% землі аграрних підприємств різних організаційно-правових форм (крім фермерських господарств)).

Обсяг внесених мінеральних добрив на сільськогосподарські угіддя в досліджуваних підприємствах зростав з 2010 р. (38297 ц, 9598 тис. грн.) до 2012 р. (52339 ц, 16216 тис. грн.) і скоротився у 2013 р. (42822 ц, 13717 тис. грн.) та зріс у 2014 р. (46678 ц, 17441 тис. грн.). Обсяг внесених добрив на сільськогосподарські угіддя оброблювані досліджуваними підприємствами скоротився у 2013 р. в зв'язку із зменшенням площі таких земель та зменшенням прибутків підприємств. У 2014 р. обсяг внесених добрив зріс, не зважаючи на зменшення площі оброблюваних земель, але не досяг рівня 2012 р., але вартість внесених добрив була найвищою у 2014 р. за рахунок високого рівня інфляції та підвищення цін на добрива. Середнє значення внесених мінеральних добрив на 1 га сільськогосподарських земель також зростало з 2010 р. (1,4 ц, 300 грн) до 2012 р. (2,0 ц, 600 грн), скоротилося у 2013 р. (1,7 ц, 500 грн) і знов зріс у 2014 р. (1,9 ц, 700 грн). Обсяги внесених добрив є вищими ніж середнє значення по Україні (82 кг добрив на 1 га сільськогосподарських земель) і це є позитивним фактом, але надмірне використання мінеральних добрив для досягнення максимальної

врожайності та прибутковості підприємств, призводить до виснаження ґрунту, погіршення якості продукції та приносить короткостроковий позитивний результат.

Розглянемо стан, ефективність використання матеріально-технічних основних засобів досліджуваних підприємств (табл. 2.14 Додаток А, табл. 2.15, табл. 2.16).

Таблиця 2.15

**Показники стану та ефективності використання основних засобів
досліджуваних підприємств у 2010 і 2015 рр.**

Підприємства	Коефіцієнт зносу			Коефіцієнт придатності			Рентабельність основних засобів			Фондовіддача		
	2010	2015	2015 в % до 2010	2010	2015	2015 в % до 2010	2010	2015	2015 в % до 2010	2010	2015	2015 в % до 2010
ТДВ Терезине	0,50	0,36	71,56	0,50	0,64	128,89	40,00	4,00	9,87	1,04	0,36	34,29
СВК ім.Щорса	0,47	0,44	93,93	0,53	0,56	105,19	15,00	8,00	53,66	1,05	0,87	82,85
ПОП АФ Узинська	0,66	0,59	89,50	0,34	0,41	120,11	20,00	17,00	87,32	0,95	0,65	68,65
ТОВ "Острійківське"	0,41	0,07	17,14	0,59	0,93	158,68	48,00	8,00	17,55	2,93	0,13	4,33
СВК Розалівський	0,50	0,75	150,00	0,50	0,25	50,00	17,00	9,00	51,76	0,80	0,81	100,63
ПрАТ Маки	0,58	0,49	85,00	0,42	0,51	120,52	14,00	18,00	121,35	0,87	0,85	97,89
ТОВ Еліта	0,55	0,72	131,53	0,45	0,28	61,41	21,00	81,00	380,83	0,90	1,86	205,85
ТОВ Фастівка	0,77	0,87	112,60	0,23	0,14	60,00	21,00	91,00	431,04	2,92	2,18	74,76
ТОВ Земля Томилівська	0,46	0,41	88,49	0,54	0,59	109,97	33,00	79,00	239,60	1,71	1,47	86,25
ТОВ ім. Котовського	0,48	0,15	31,94	0,52	0,85	164,00	72,00	-13,00	-17,68	3,13	0,73	23,44
ТОВ АФ Дім	0,74	0,90	122,37	0,26	0,10	37,31	0,00	22,00	-4584,65	0,81	1,29	158,67
ТОВ АФ Білоцерківська	0,48	0,42	87,50	0,52	0,58	111,54	80,00	144,00	180,00	2,66	3,29	123,68
ТОВ "АФ Глушки"	0,51	0,81	158,73	0,49	0,19	38,53	2,00	12,00	491,14	0,74	1,32	177,64
ТОВ АФ Левада	0,42	0,49	116,81	0,58	0,51	87,72	8,00	4,00	52,70	0,84	1,29	153,20
Середнє значення по підприємствам	0,56	0,50	89,40	0,44	0,50	113,49	23,00	22,00	94,91	1,08	0,93	85,86

З даних табл. 2.14 (Додаток А), табл. 2.15 видно, що середнє значення коефіцієнту зносу в досліджуваних підприємствах в 2010 р. становило 0,56, тобто основні засоби зношені на 56%. Значення показника коливається в межах від 0,41 в ТОВ «Острійківське» до 0,77 в ТОВ Фастівка у 2010 р., а у 2014 р. від 0,17 в ТОВ «Острійківське» до 0,86 ТОВ АФ Дім. Варіація зношеності основних засобів по окремим підприємствам знаходиться в межах 41-77% в 2010 р. та 7-90% у 2015 р. В 2011-2012 рр. середній рівень зносу дещо знизився і склав в

цілому по групі підприємств 55% та 50% відповідно. Зниження середнього рівня зносу спостерігалась у 2012 р. в порівнянні з 2010 р. відбулося у зв'язку зі зниженням рівня зносу на ТОВ АФ Білоцерківська на 12%, ТОВ ім. Котовського на 21%. У 2012 р. спостерігалось зростання первісної вартості основних засобів по групі досліджування підприємств в 1,9 рази порівняно з 2010 р.: ТОВ Земля Томилівська на 11%; ПрАТ Маки на 7%; ТОВ Острійківське на 28% (за рахунок зростання первісної вартості основних засобів у 2012 р. в порівнянні з 2010 р. в 5 разів), ПОП АФ Узинська на 2% та ТДВ Терезине на 15% (у 2012 р. первісна вартість основних засобів зросла в 1,8 рази в порівнянні з 2010 р.). У 2013 р. значення досліджуваного показника зросло до 0,53 в середньому, а у 2014 р. знизилось до 0,52. Необхідно відзначити, що по окремим підприємствам коефіцієнт зносу суттєво коливався у 2010-2015 рр. Зокрема, рівень зношеності на в ТОВ Острійківське знизився з 41% до 7%; в ТОВ ім. Котовського знизився з 48% до 15%; в СВК Ррзаліївський зріс з 50% до 75%; в ТОВ АФ Глушки зріс з 51% до 81%. По інших підприємствах мало місце незначне коливання рівня зношеності. Як видно з рис. 2.4 рівень зносу основних засобів в середньому по досліджуваним підприємствам у 2010-2015 рр. залишався майже незмінним і досить високим – 56-50%.

Рентабельність основних засобів за валовим прибутком є досить низькою, хоча і зросла в середньому по підприємствам від 23% у 2010 р. до 28% у 2011 р., але з 2011 р. до 2013 р. вона знизилась з 28% до 16% та з 2014 р. до 2015 р. з 27% до 22%. Від'ємний показник рентабельності основних засобів були на підприємстві ТОВ ім. Котовського у 2012 р. та 2015 р. і становив -0,04 та -0,13 в зв'язку з від'ємним значенням валового прибутку (-195 тис. грн. та -146,7 тис. грн.). Найвища рентабельність основних засобів серед досліджуваних підприємств була в ТОВ АФ Білоцерківська – 144% у 2015 р. в зв'язку з високим значенням валового прибутку в порівнянні з вартістю основних засобів. Середні значення рентабельності основних засобів є досить низькими, мали різку тенденцію до зниження з 2011 р. до 2013 р., що є негативним наслідком зменшення валового прибутку на багатьох підприємствах. Але у 2014 р.

значення показника зросло на всіх підприємствах крім ТОВ Острійківське (знизився обсяг валового прибутку значно зросла вартість основних засобів) та ТОВ Земля Томилівська (стрімко знизився обсяг валового прибутку і відбулося незначне підвищення вартості основних засобів) (табл. 2.16, рис. 2.4).

Таблиця 2.16

Показники стану та ефективності використання матеріально-технічних основних засобів на досліджуваних підприємствах в 2010-2016* рр. (середнє значення на одне підприємство)

Показник/Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Коефіцієнт зносу	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Коефіцієнт придатності	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Рентабельність основних засобів, %	23,0	28,0	22,0	16,0	27,0	22,0	21,6
Фондовіддача	1,1	1,2	1,0	0,8	1,1	0,9	0,9
Фондозабезпеченість, тис. грн. на га	3,1	3,8	5,2	5,4	6,3	7,2	8,0
Фондоозброєність, тис. грн. на 1 особу	71,3	89,1	127,7	130,0	143,7	168,0	186,6

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 2.14 Додаток А.

**- попередні дані.*

Фондовіддача є також важливим показником, який показує суму виробленої продукції на 1 грн основних засобів. В середньому по досліджуваних підприємствах цей показник також знизився у 2013 р. в порівнянні з 2011 р. на 0,2, а у 2014 р. зріс з 0,8 до 1,1. Найвищою фондовіддача була на ТОВ ім. Котовського у 2011 р. – 3,21 (в зв'язку з значним перевищенням вартості виробленої продукції над вартістю основних засобів), а найнижчою на ТДВ Терезине у 2013 р. – 0,51 (в зв'язку зі стрімким підвищенням вартості основних засобів та незначним зменшенням вартості виробленої продукції у 2013 р. в порівнянні з 2012 р.). У 2011 р. спостерігалось незначне зростання але з 2011 р. до 2013 р. спостерігається стабільна тенденція до зниження фондовіддачі в середньому по підприємствах (рис. 2.4). Така тенденція спостерігається через зменшення чистого доходу від реалізації виробленої продукції та збільшення балансової вартості основних засобів на деяких підприємствах.

Позитивною динамікою збільшення показників фондозабезпеченості та фондоозброєності. Збільшення показників у 2010-2015 рр. в середньому на одне досліджуване підприємство було досягнуто за рахунок зростання вартості

основних засобів при майже незмінній площі оброблюваних земель та незначного зменшення кількості працівників підприємств.

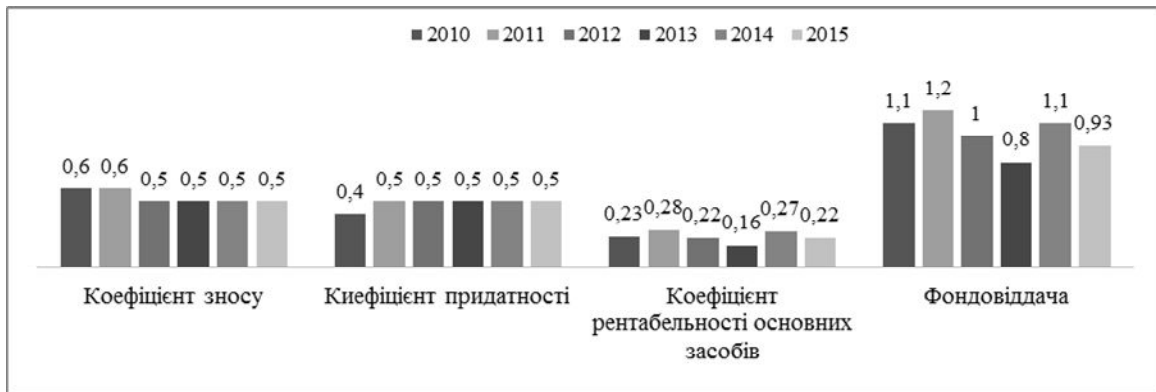

Рис. 2.4 Показники зносу, придатності, рентабельності основних засобів та фондовіддачі на досліджуваних підприємствах у 2010-2015 рр. (середнє значення на одне підприємство)

Важливим показником відтворення основних засобів є коефіцієнт амортизаційної віддачі. Як видно з даних табл. 2.17, табл. 2.18, табл. 2.19 (Додаток А), середнє значення цього показника по досліджуваним підприємствам значно знизилося у 2013 р. в порівнянні з 2011 р. на 6,23 (на 10 підприємствах показник зменшився у 2013 р. в порівнянні з 2011 р.). Показник коливався в 2010-2012 рр. з 17,86-15,03 але у 2013 р. він різко зменшився до 11,90 у 2013 р. і підвищився у 2014 р. до 17,69, а у 2015 р. знов знизився до 14,1 (табл. 2.17, рис. 2.5). Це свідчить про значне зниження рівня відтворення основних засобів.

Таблиця 2.17

Показники відтворення основних засобів по групі досліджуваних підприємств у 2010-2016* рр. (середнє значення на одне підприємство)

Показник/Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Коефіцієнт амортизаційної віддачі	17,9	18,2	15,0	11,9	17,7	14,1	13,4
Коефіцієнт ефективності відтворення землі	23,6	20,0	16,0	18,1	20,4	17,1	16,3
Коефіцієнт оновлення	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3	0,3	0,3
Строк оновлення	11,4	10,1	5,8	15,3	3,8	6,3	5,3
Коефіцієнт вибуття	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Коефіцієнт приросту	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2
Коефіцієнт інтенсивності оновлення	11,3	3,8	36,4	3,4	2,4	6,0	4,2

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 2.19 Додаток А.

**- попередні дані.*

Найстрімкіше зниження показника амортизаційної віддачі було у 2013 р. в порівнянні з 2011 р. спостерігалось на підприємствах ТДВ Терезине – з 15,55 до 4,96, ТОВ Острійківське – з 42 до 14,7, ПрАТ Маки – з 31,33 до 13,24, ТОВ ім. Котовського – з 221,53 до 132,1, ТОВ АФ Білоцерківська – з 96,85 до 20,04 відповідно. Причиною такого спаду було зниження вартості виробленої продукції та збільшення обсягу амортизаційних відрахувань на більшості досліджуваних підприємств у 2013 р. в порівнянні з 2011 р.

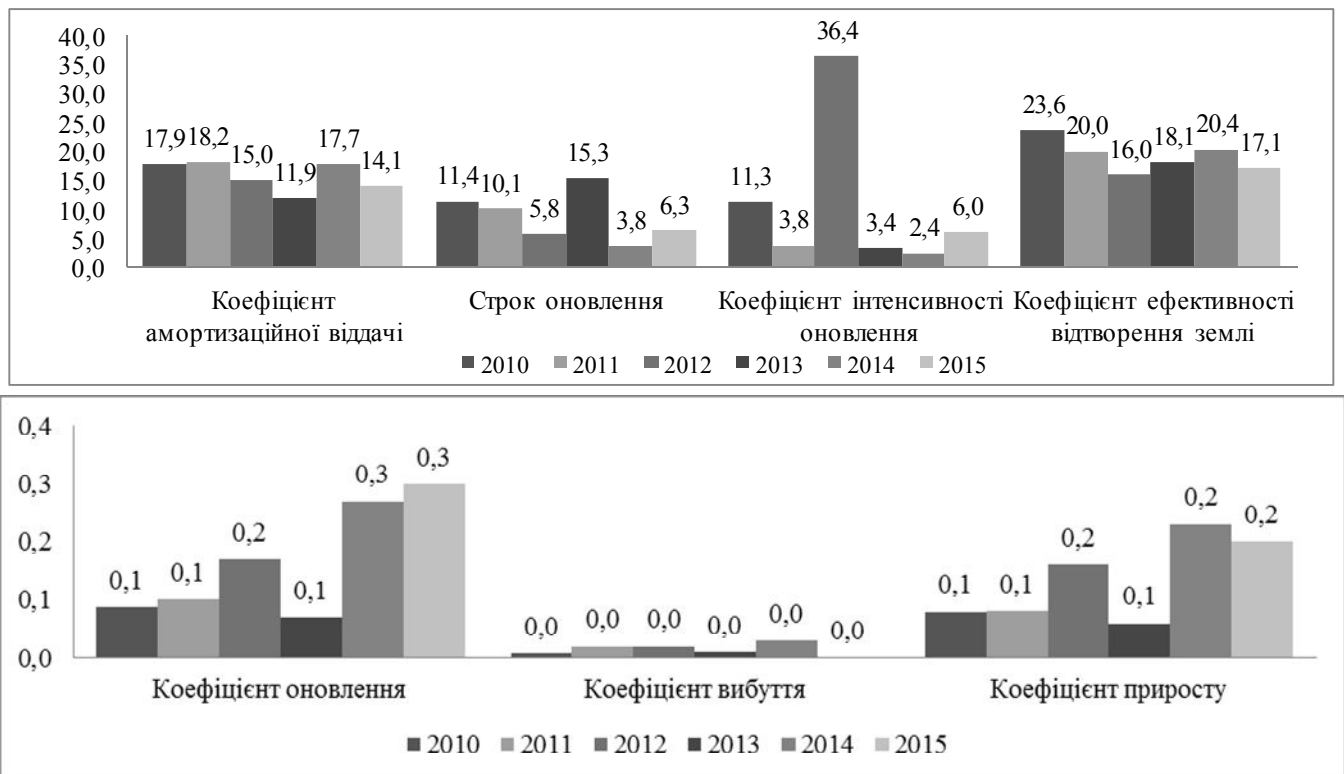

Рис. 2.5 Показники відтворення основних засобів по групі досліджуваних підприємств у 2010-2015 рр. (середнє значення на одне підприємство)

Одним з важливих показників відтворення основних засобів є коефіцієнт їх оновлення. Значення цього показника в 2010 р. в середньому по досліджуваним підприємствам склало 0,09. Тобто на кінець 2010 року питома вага нових (або тих, що надійшли за рік) основних засобів склала 9%. Необхідно зауважити, що коливання цього показника по підприємствам досить суттєве: в ТДВ Терезине коефіцієнт оновлення дорівнював 0,16; ПОП АФ Узинське – 0,18; ТОВ Еліта - 0,18. В той же час в ТОВ АФ Левада, ПрАТ Маки він дорівнював 0. Тобто було відсутнє оновлення основних засобів. У наступні 2 роки в цілому по досліджуваним підприємствам спостерігається тенденція до підвищення

коефіцієнта оновлення: у 2011 р. до 0,10; у 2012 р. до 0,17, що пов'язано зі зростанням вартості основних засобів, що надійшли протягом цих років. Але у 2013 р. показник знизився до 0,07. Якщо проаналізувати динаміку коефіцієнта оновлення в 2010-2013 рр., то можна відмітити зниження значення цього показника по всім підприємствам, окрім ТОВ Острійківське, ПрАТ Маки, ТОВ ім. Котовського. Але ці зміни є стабільними лише в ТОВ ім. Котовського та ПрАТ Маки. У 2014 р. коефіцієнт оновлення значно зріс в порівнянні з 2013 р. з 0,07 до 0,27, причиною такої позитивної зміни є стрімке підвищення вартості основних засобів, що надійшли на половині підприємствах при незначному зростанні вартості основних засобів досліджуваних підприємств. З рис. 2.5 можна побачити взаємозв'язок всіх показників відтворення основних засобів, вони показують різке погіршення ситуації у 2013р.

Виявлені тенденції зміни коефіцієнта оновлення порівняємо з показником строку оновлення (рис. 2.5). Шляхом відношення вартості основних засобів на початок 2010 року до вартості основних засобів, які надійшли за рік, нами було встановлено, що строк оновлення в середньому на досліджуваних підприємствах складає 11,4. У 2010-2012 рр. мала місце тенденція до зниження даного показника. Так у 2012 р. середній строк оновлення становив 5,8. Це пов'язано зі значним зростанням вартості основних засобів, що надійшли протягом року. Найбільшим це зростання було на таких підприємствах як ПрАТ Маки, ТОВ Еліта, ТОВ Фастівка, ТОВ Земля Томилівська та ТОВ ім. Котовського. У 2013 р. строк оновлення основних засобів зріс майже в 3 рази і становив 15,28. Такі високі значення строку оновлення основних засобів відзначався за рахунок того, що при досить високій вартості основних засобів, надходження основних засобів були незначними. Наприклад на СВК Розаліївський у 2013 р. вартість основних засобів була 15962 тис. грн., а надійшло за рік основних засобів лише на 13 тис. грн., при цьому ступінь зношеності основних засобів був 65%, а обсяг нарахованих амортизаційних відрахувань був недовикористаний: надійшло – 858 тис. грн., а використано – 790 тис. грн. Найбільше підвищення показника у 2013 р. спостерігалось на підприємствах: СВК Розаліївський, ТОВ Еліта, ТОВ Земля

Томилівська та ТОВ ім. Котовського. Можна зазначити, що саме у 2012 р. досліджувані підприємства придбали основних засобів на найбільшу суму, а у 2013 р. в зв'язку з скрутним фінансовим становищем надходження основних засобів були найменшими, а іноді й дорівнювало 0. У 2014 р., з покращенням фінансового становища підприємств, надходження основних засобів знов зросли.

Щодо показника інтенсивності оновлення основних засобів, то в період 2010-2015 рр. в середньому по досліджуваним підприємствам коефіцієнт відповідно по роках становив 11,34; 3,82; 36,38; 3,45; 2,38; 6,0, тобто відтворення здійснюється по розширеному типу (оскільки показник більше 1). Найвищою інтенсивність оновлення основних засобів була у 2012 р. оскільки вартість основних засобів, що надійшли була досить високою порівняно з вартістю основних засобів, що вибули та загальною вартістю основних засобів на досліджуваних підприємствах. Аналіз в розрізі окремих підприємств у 2010 р. лише в 8 підприємствах спостерігалось розширене відтворення. Найвищим цей показник був на ПОП АФ Узинське (112,89), але на 6 підприємствах значення показника було 0. В 2011 р. значні зміни відбулись на підприємствах ПОП АФ Узинське, СВК Розаліївський та ТОВ АФ Глушки де показник суттєво зменшився (з 112,89 до 11,42; з 6 до 0 і з 9,89 до 0,76 відповідно), а в ТОВ АФ Дім показник значно зріс (з 0 до 27,43). В середньому коефіцієнт інтенсивності оновлення в 2011 р. склав 3,82, тобто значно знизився (на 4 підприємствах спостерігається звужене відтворення). В 2012 р. інтенсивність оновлення зросла майже в 11 разів за рахунок значного зростання показника на ТОВ Земля Томилівська та ТОВ АФ Дім. У більшій половині підприємств мало місце розширене відтворення, а середнє значення досліджуваного показника становило 36,38 (коефіцієнт інтенсивності оновлення більше 1). На 4 підприємствах спостерігається значення показника 0 за рахунок відсутності вибулих основних засобів. В 2013 р. коефіцієнт інтенсивності оновлення знов знизився до 3,45 (розширене відтворення), показники які відповідають розширеному відтворенню, в основному, скоротилися і наблизились до простого відтворення (показник наблизився до значення 1). У 2010 р. та 2012 р. спостерігається

неоднорідність значень показника по підприємствам. У 2014 р. інтенсивність оновлення знизилась, на 7 підприємствах вибуття основних засобів не відбувалося, а на 3 підприємствах відбувалося просте відтворення (показник становив 1).

Отже, на досліджуваних підприємствах тенденція середнього коефіцієнта інтенсивності оновлення є нестабільною (рис. 2.5). У 2014 р. порівняно з 2010 р. він зменшився майже в 5 разів, а у 2015 р. підвищився в 2 рази порівняно з 2014 р. Однорідності щодо типу відтворення по досліджуваним підприємствам Білоцерківського району Київської області немає.

Заслуговує на увагу вивчення показника «коефіцієнт вибуття». Значення цього показника у 2010 р. в середньому по досліджуваним підприємствам було на рівні 0,01. Тобто в 2010 році тільки 1% основних засобів вибувало з господарств. У 2011 р. і 2012 р. значення даного показника зросло і становило 2%, у 2013 р. знов знизилось до 1%, а у 2014 р. зросло до 3%, що було максимальним значенням впродовж досліджуваного періоду. При цьому у 2014 р. коефіцієнт приросту був також максимальним, що свідчить про оновлення техніки на досліджуваних підприємствах. Суттєві зміни в середньому значенні даного показника відбувалися в ТОВ АФ Білоцерківська з 6% у 2010 р. до 15% у 2011 р. Низьке значення коефіцієнту вибуття при досить низькому значенні коефіцієнту оновлення свідчить про те, що на підприємствах використовують техніку впродовж тривалого періоду, який можливо і перевищує нормативи.

Коефіцієнт приросту основних засобів на досліджуваних підприємствах був такий у 2014 р. (0,23), а найнижчий у 2013 р. (0,06), що говорить про досить низькі темпи розширення основних засобів. Тенденція зміни показника показала стрімкий ріст у 2012 р. та 2014 р. та стрімке падіння у 2013 р. (рис. 2.5). Причиною зниження коефіцієнта приросту основних засобів у 2013 р. є зниження показників коефіцієнта оновлення та при цьому незначне падіння значення коефіцієнта вибуття.

У 2013 р. спостерігається негативна тенденція щодо вибуття, оновлення, приросту основних засобів на досліджуваних підприємствах та в аграрних

підприємствах України. Причиною цього могло стати зниження прибутковості аграрних підприємств України (табл. 2.20) та досліджуваних аграрних підприємств у 2013 р. порівняно з 2012 р. з 50701 тис. грн. до 27236 тис. грн. відповідно, зниження коефіцієнта амортизаційної віддачі на досліджуваних підприємствах, нездатності більшості аграрних підприємств до придбання нової сільськогосподарської техніки і, як наслідок, використання старої техніки фактичний термін використання якої значно перевищує нормативний. А використання старої техніки негативно впливає і на її ефективність та збільшення затрат на її обслуговування.

Таблиця 2.20

Показники діяльності аграрних підприємств в Україні в 2010-2016* рр.

Показник/Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Чистий прибуток, млн. грн	17253,6	25267,0	26728,4	14925,7	21413,4	31347,1*	35243,4
Кількість діючих підприємств, одиниць	56493	56217	56056	55630	52543	45379	47018
Підприємства, що отримали чистий прибуток, %	69,6	83,5	78,6	80,3	84,8	88,9	91,2
Підприємства, що отримали чистий збиток, %	30,4	16,5	21,4	19,7	15,2	11,1	8,8
Випуск продукції аграрними підприємствами, млн. грн	189405	253569	261835	307054	371742	544193	538667

Джерело: [86, с. 49, 51, 36].

*- попередні дані.

Дані табл. 2.20 свідчать про значне зменшення прибутковості аграрних підприємств у 2013 р. порівняно з 2012 р. Таке зменшення відбулося в зв'язку зі зниженням цін на основну сільськогосподарську продукцію (по зернових культурах на 16% та по олійних на 12%) та постійним зростанням витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. В 2010-2012 рр. та 2014 р. спостерігалось зростання чистого прибутку, а також кількості підприємств, що отримали чистий прибуток впродовж всього періоду крім 2012 р. Слід відзначити, що при зменшенні кількості діючих підприємств випуск продукції аграрних підприємств значно зростав.

В сучасних умовах однією з головних передумов підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є нарощення матеріально-технічної бази, яка б відповідала вимогам науково-технічного прогресу, була б збалансована по

кількості і складу. Фондозабезпеченість - це вартість основних засобів на одиницю площі, тобто скільки припадає основних засобів (в тис. грн.) на 1 га сільськогосподарських угідь.

Показники фондозабезпеченості досліджуваних аграрних підприємств представлені у табл. 2.21 (Додаток А).

В даній таблиці фондозабезпеченість розрахована по первісній і по залишковій вартості основних засобів. Середнє значення показника по залишковій вартості по групі досліджуваних підприємств була найнижчою у 2010 р. і складала 3,71 тис. грн. на 1 га оброблюваних земель, а найвищою у 2015 р. – 7,64 тис. грн. на 1 га, що є позитивною тенденцією але таке зростання спостерігається в першу чергу за рахунок збільшення вартості основних засобів, які підприємства купують. З року в рік вартість основної сільськогосподарської техніки зростає за рахунок інфляції і як наслідок відбувається значне зростання вартості сільськогосподарської техніки, а не кількості (табл. 2.22). Найвищі показники у 2010 р. фондозабезпеченості по первісній вартості мали ТОВ Еліта (21,6 тис. грн. на 1 га), ТОВ Терезине (14,2 тис. грн. на 1 га) і ТОВ «АФ Глушки» (13,9 тис. грн. на 1 га), а найнижчі – ТОВ АФ Білоцерківська (1,9 тис. грн. на 1 га), ТОВ «Острійківське» (2,5 тис. грн. на 1 га) та ТОВ ім. Котовського (3,0 тис. грн. на 1 га). Фондозабезпеченість по залишковій вартості була найвищою в ТОВ «Острійківське» у 2013 р. – 17,8 тис. грн. на 1 га, а найнижчою в ТОВ АФ Дім у 2013 р. – 0,9 тис. грн. на 1 га.

Таблиця 2.22

**Фондозабезпеченість досліджуваних аграрних підприємств у 2010-2015 рр.,
тис. грн. на 1 га (середнє значення на одне підприємство)**

Роки	По первинній вартості		По залишковій вартості	
	в сумі, тис. грн.	в % до попереднього року	в сумі, тис. грн.	в % до попереднього року
2010	8,16		3,71	
2011	9,51	116,48	4,63	125,04
2012	11,06	116,31	5,71	123,32
2013	12,16	109,95	5,97	104,51
2014	13,70	112,65	6,82	114,15
2015	15,03	109,75	7,64	112,03

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності досліджуваних підприємств.

У 2011-2015 рр. спостерігається тенденція зростання досліджуваного показника (рис. 2.5), але темп росту з кожним роком знижувався, так якщо з 2010 р. до 2011 р. фондозабезпеченість по залишковій вартості зростає на 20,6%, у 2011 р. в порівнянні з 2012 р. – на 37,3%, то з 2013 р. зростання було в межах 5-6%. Переважання темпів приросту у 2010-2012 рр. фондозабезпеченості досліджуваних підприємств по залишковій вартості ніж по первісній свідчить про переважне поповнення технічного парку підприємств технікою вторинного ринку.

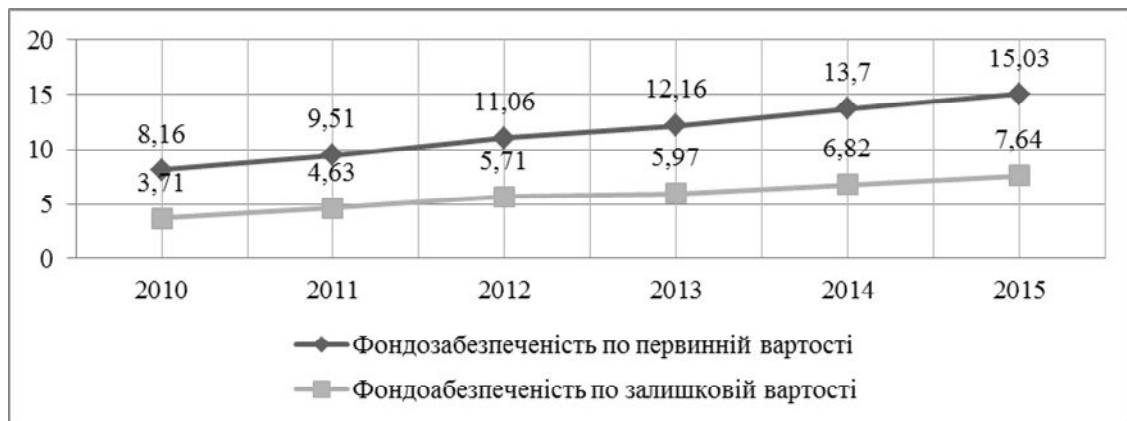

Рис. 2.6 Показники фондозабезпеченості на досліджуваних підприємствах у 2010-2015 рр., тис. грн на 1 га (середнє значення на одне підприємство)

По окремим підприємствам у 2010-2015 рр. якщо і спостерігається спад фондозабезпеченості по первісній вартості, то він не перевищує 6,4 %. В той час, як по іншим підприємствам зростання було на 563,57% ТОВ Острійківське; 115,26% ТОВ Земля Томилівська (табл. 2.21). Визначення фондозабезпеченості по залишковій вартості, свідчить про інші тенденції. На 5 підприємствах впродовж досліджуваного періоду спостерігається спадна тенденція показника (на СВК Розаліївський та ТОВ АФ Глушки у 2010-2013 рр.; ТОВ Еліта, ТОВ АФ Дім, ТОВ АФ Левада у 2010-2014 рр.). На інших підприємствах спостерігається спад показника в деякі роки. Стабільну тенденцію зростання показує фондозабезпечення на ПОП АФ Узинська, ТОВ Острійківська і ТОВ ім. Котовського.

Середнє значення коефіцієнта ефективності відтворення землі по групі досліджуваних підприємств знижувалось у 2010-2012 рр. У 2012 р. середнє

значення коефіцієнта ефективності відтворення землі було найнижчим і становило 16,0 (рис. 2.5) за рахунок збільшення вартості внесених добрив і зниження вартості виробленої продукції. У 2012-2014 рр. значення показника почало зростати, але у 2015 р. знизилось порівняно з 2014 р. з 20,4 до 17,1.

Недотримання правил використання сільськогосподарських земель, порушення оптимальної структури посівних площ сільгоспкультур, перенасичення їх мінеральними добривами та недостатнє використання органічних добрив аграрними підприємствами призводить до зниження якості, вартості та обсягів виробленої продукції, а отже й до прибутковості підприємств та їх здатності до самофінансування відтворення основних засобів.

При відсутності достатнього обсягу фінансових ресурсів для купівлі нової сільськогосподарської техніки аграрні підприємства все частіше звертаються до вторинного ринку техніки, купують її у лізинг, беруть в операційну оренду. Так, досліджувані аграрні підприємства в середньому на одне підприємство використовували основні засоби взяті в операційну оренду вартість яких у 2010 р. - в 2,4 рази, у 2011 р. – в 2 рази, у 2012 р. - в 1,7 рази, у 2013 р. – в 1,7 рази, у 2014 р. – в 1,9 рази, у 2015 р. – в 2 рази перевищувала первісну вартість власних основних засобів підприємства.

Виробництво вітчизняної сільськогосподарської техніки не відповідає потребам галузі, а інноваційні розробки науково-дослідних інститутів щодо сільськогосподарської техніки, обробки ґрунтів, збирання врожаю не доходять до споживача таких інновацій – аграрних підприємств України. Необхідною є підтримка держави як фінансова, так і інформаційна щодо відтворення основних засобів аграрних підприємств України. Оскільки, Україна не повною мірою використовує конкурентну перевагу природного потенціалу землі при вирощуванні сільськогосподарської продукції, постійно недоотримує ефект від сільськогосподарського землекористування, а також поступово втрачає якість ґрунтового покриву через нераціональне використання земель. Державна політика щодо використання земель у сільськогосподарському виробництві в подальшому має спрямовуватися на підвищення ефективності

сільськогосподарського землекористування, раціональне використання земель сільськогосподарського призначення, впровадження у практику нових технологій обробітку ґрунту та інших агротехнічних заходів, спрямованих на збереження та підвищення родючості ґрунтів, боротьбу з ерозійними процесами, оптимізацію сільськогосподарського землекористування шляхом виведення з інтенсивного обробітку малопродуктивних і деградованих земель.

Техніко-технологічне оснащення аграрних підприємств є нижчим за нормативну потребу та з високим рівнем зносу через недостатні обсяги капітальних інвестицій в сільське господарство, зниження вартості основних засобів і як наслідок невиконання амортизацією своєї відтворювальної функції, зростання вартості основних видів техніки та через те, що виробництво вітчизняної сільськогосподарської техніки здійснюється в обсягах які не відповідають потребам галузі сільського господарства, а іноземна техніка є дорогою. Все це зумовлює необхідність аналізу джерел фінансування відтворення основних засобів аграрних підприємств України та досліджуваних підприємств зокрема.

2.2. Самофінансування відтворення основних засобів аграрних підприємств

Основою самофінансування відтворення основних засобів суб'єктів підприємництва є чистий прибуток і амортизаційні відрахування. Проаналізуємо і спробуємо оцінити можливість аграрних підприємств щодо самофінансування відтворення основних засобів.

Заслуговує на увагу аналіз співвідношення чистого прибутку і амортизаційних відрахувань з вартістю основних засобів аграрних підприємств України (табл. 2.23).

Таблиця 2.23

**Вартість основних засобів, знос та власні джерела фінансового забезпечення
їх відтворення в аграрних підприємствах України у 2010-2016* рр. (на
кінець року)**

Показник/Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Вартість основних засобів, млрд. грн	111,3	114,9	134,3	151,8	167,3	205,6	212,1
Сума зносу основних засобів, млрд. грн.	45,3	36,9	45,9	53,8	64,2	79,4	80,3
Знос основних засобів до їх вартості, %	42,0	32,0	34,2	35,4	38,4	38,6	37,1
Чистий прибуток, млрд. грн	17,3	25,3	26,7	14,9	21,4	31,4*	35,2
Чистий прибуток по відношенню до вартості основних засобів, %	15,5	22,0	19,9	9,8	12,8	15,2*	16,6
Амортизаційні відрахування, млрд. грн	4,0	4,9	6,5	7,0	8,3	10,2	11,0
Амортизаційні відрахування по відношенню до вартості основних засобів, %	3,3	4,3	4,4	3,8	5,0	4,5	5,0
Разом чистого прибутку та амортизаційних відрахувань, млрд. грн.	21,3	30,2	33,2	21,9	29,7	41,6*	46,2
Разом чистого прибутку та амортизаційних відрахувань, % до суми зносу	46,8	81,7	72,4	40,7	46,3	52,4*	57,6

Джерело: розраховано автором на основі [86, с. 51; 114, с. 4-5; 115, с. 4-5; 116, с. 4-5; 117, с. 4-5; 118 с. 4-5].

**- попередні дані.*

Аналіз даних табл. 2.23 дозволяє зробити наступні висновки. При постійному зростанні обсягу амортизаційних відрахувань, їх відношення до вартості основних засобів є незначним, а отже амортизаційні відрахування потенційно не є вагомим джерелом фінансового забезпечення відтворення матеріально-технічних основних засобів аграрних підприємств. Чистий прибуток аграрних підприємств, при суттєвих коливаннях його обсягу, по відношенню до вартості їх основних засобів становив в середньому 16%.

Вартість основних засобів аграрних підприємств постійно зростає. З 111335 млн. грн. в 2010 р. вона зросла до 205575,2 млн. грн. в 2015 р. тобто на 85%. При цьому рівень зносу основних засобів знизився з 42% до 38,6%, що свідчить про їх незначне оновлення. Але починаючи з 2011 р. їх оновлення дещо сповільнилось. Так в 2011 р. знос основних засобів складав 32% до їх вартості.

Позитивним є зростання суми амортизаційних відрахувань з 3963 млн. грн. в 2010 р. до 10212,4 млн. грн. тобто в 2,6 рази. По відношенню до вартості

основних засобів амортизаційні відрахування зросли з 3,3% до 4,5%. Це дозволяє зробити висновок про підвищення питомої ваги активної частини основних засобів підприємств, а також оновлення основних засобів сучасними технічними засобами, сучасною сільськогосподарською технікою. Зростання суми амортизаційних відрахувань підвищує здатність аграрних підприємств до самостійного фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Позитивним є зростання абсолютної суми чистого прибутку аграрних підприємств з 17254 млн. грн. в 2010 р. до 21413 млн. грн. в 2014 р. Однак, мають місце коливання суми чистого прибутку аграрних підприємств в окремі роки. Суттєве зростання прибутку мало місце в 2011 р. і 2012 р. Але по відношенню до вартості основних засобів аграрних підприємств чистий прибуток скоротився з 15,5% в 2010 р. до 12,1% в 2014 р.

Без сумніву, що коливання обсягів чистого прибутку аграрних підприємств обумовлені специфікою аграрного виробництва, його залежності від природних умов, їх змін в окремі роки, коливання світових цін на сільськогосподарську продукцію та збільшенням витрат на її виробництво. Коливання обсягу чистого прибутку залежить і від організаційних форм діяльності, розміру підприємства.

В 2010-2012 рр. відбулося зростання обсягів чистого прибутку аграрних підприємств України на 55%. Але у 2013 р. спостерігається значне зменшення чистого прибутку - в 1,8 рази. У 2014 р. порівняно з 2013 р. обсяг чистого прибутку збільшився на 36%. Отже, прибуток аграрних підприємств не можна розглядати як досить стабільне джерело фінансового забезпечення відтворення їх основних засобів.

Обсяг амортизаційних відрахувань зростає впродовж всього досліджуваного періоду і збільшився в 2,3 рази у 2014 р. порівняно з 2010 р. (рис. 2.7). Дані рис.2.7 дають наглядне уявлення про співвідношення суми зносу основних засобів, чистого прибутку і амортизаційних відрахувань.

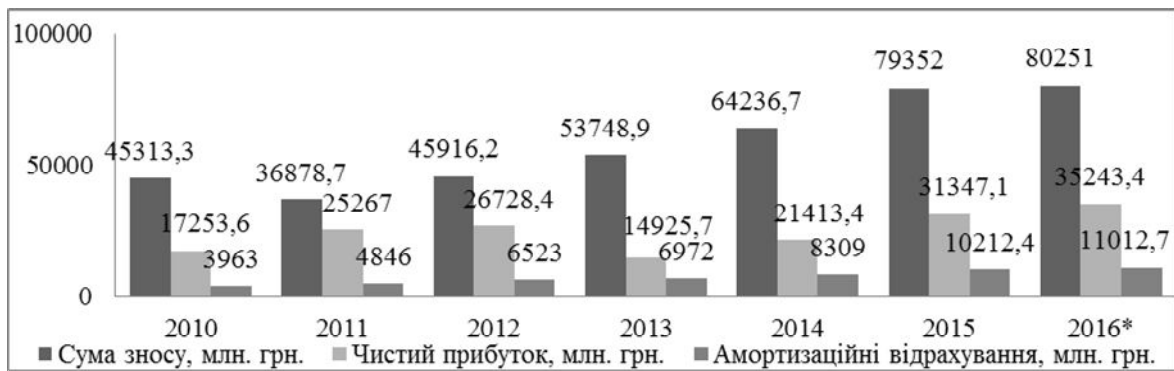

Рис. 2.7 Сума зносу основних засобів, чистого прибутку та амортизаційних відрахувань аграрних підприємств України у 2010-2016* рр.

Джерело: [86, с. 51].

*- попередні дані.

На відміну від прибутку амортизаційні відрахування є стабільним джерелом фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств, а також мають цільове призначення, щодо їх використання. Адже напрями використання прибутку підприємств досить різні і тільки частина його використовується на відтворення основних засобів. Використання прибутку і амортизаційних відрахувань на відтворення основних засобів має забезпечити зменшення суми і рівня їх зносу.

Проаналізуємо потенційні можливості використання прибутку і амортизаційних відрахувань аграрних підприємств щодо можливого зменшення зносу основних засобів. Дані табл. 2.23 свідчать про те, що при використанні всього обсягу чистого прибутку та амортизаційних відрахувань на відтворення основних засобів суму зносу можна було б знизити: у 2010 р. – на 46,8%, у 2011 р. – на 81,7%, у 2012 р. – на 72,4%, у 2013 р. – на 40,7%, у 2014 р. – на 44,5%. В результаті значного зростання обсягів чистого прибутку аграрних підприємств у 2011 р. та 2012 р. можна було б значно зменшити знос основних засобів. Але навіть якщо аграрні підприємства України направлять в один рік весь чистий прибуток та амортизаційні відрахування на відтворення основних засобів, цих коштів буде не достатньо для їх повного відтворення. Для позитивної динаміки відтворення основних засобів використання частини чистого прибутку має бути систематичним.

Так якщо б у 2010 р. аграрні підприємства використали весь обсяг амортизаційних відрахувань та чистого прибутку на відтворення основних засобів, то наступного року для максимального зниження суми зносу необхідно було б використати всі амортизаційні відрахування та 82% чистого прибутку. В наступні три роки необхідно було б лише покривати знос основних засобів за рік, так достатньо було б використовувати всі амортизаційні відрахування та у 2012 р. – 11,5%, у 2013 р. – 13,5%, у 2014 р. – 10,9% чистого прибутку за відповідний рік.

Оскільки прибуток є важливим джерелом фінансового забезпечення відтворення основних засобів, проаналізуємо умови його формування в аграрних підприємствах та можливі шляхи зростання чистого прибутку. Адже зростання чистого прибутку аграрних підприємств збільшує їх фінансові можливості щодо фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Таблиця 2.24

Показники ефективності діяльності аграрних підприємств України у 2010-2016* рр. (на кінець року)

Показники	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Випуск продукції, млн. грн.	189405	253569	261835	307054	371742	544193	538667
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	17253,6	25267,0	26728,4	14925,7	21413,4	31347,1*	35243,4
Підприємства, які отримали чистий прибуток, %	69,6	83,5	78,6	80,3	84,8	88,9	91,2
Підприємства, які отримали чистий збиток, %	30,4	16,5	21,4	19,7	15,2	11,1	8,8
Рентабельність операційної діяльності, %	24,5	24,7	22,8	11,7	21,4	43,1	31,9
Рентабельність всієї діяльності, %	17,5	19,3	16,3	8,3	9,3	30,5	19,6

Джерело: [86, с. 51].

*- попередні дані.

Як свідчать дані табл. 2.24 частка підприємств, які отримали прибуток переважала над тими, що отримали збитки. В 2010-2015 рр. спостерігалось нарощення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Так вартість виробленої продукції зросла в 2,8 рази у 2015 р. порівняно з 2010 р. Зростання ж чистого прибутку було у 2010-2012 рр. та у 2014 р. У 2013 р. відбулося різке скорочення чистого прибутку на 44% порівняно з попереднім роком (рис. 2.8).

Рентабельність всієї та операційної діяльності також знизилась майже вдвічі у 2013 р. відносно 2012 р. та зросли у 2014 р.

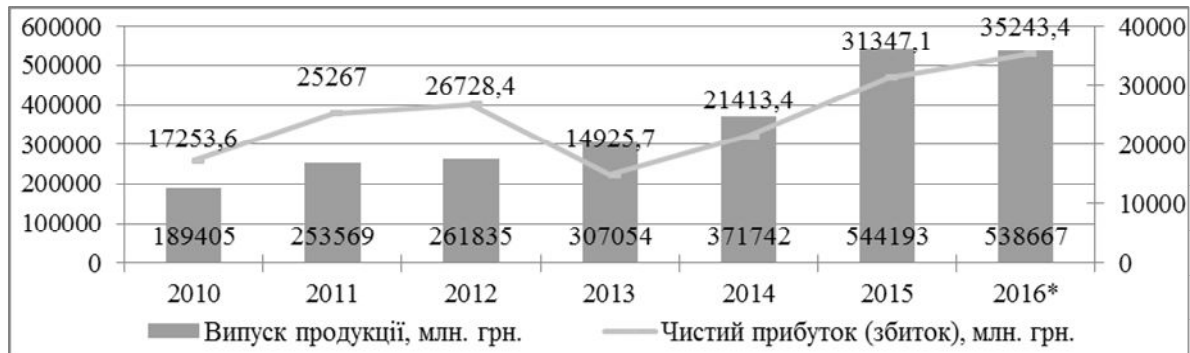

Рис. 2.8 Випуск продукції і чистий прибуток аграрних підприємств України у 2010-2016* рр.

Джерело: [86, с. 51].

*- попередні дані.

Порівняно з 2014р., у 2015 р. аграрні підприємства отримали 46,4% приросту вартості виробленої сільськогосподарської продукції. Збільшення обсягів виробленої сільськогосподарської продукції мало місце у 15 регіонах країни: від 1,6% у Закарпатській області до 16,0% у Хмельницькій. Вагомий внесок у загальний обсяг валової продукції зробили аграрні підприємства Вінницької (7,9%), Київської (6,3%), Полтавської (6,1%), Харківської (6,0%), Черкаської (5,8%), Дніпропетровської (5,6%) та Хмельницької (5,3%) областей.

У галузевій структурі валової продукції сільського господарства у 2015 р. провідне місце (70,2% від загального обсягу виробництва) займала продукція рослинництва. В аграрних підприємствах у 2015 р. її частка становить 75,7%. У 2015р. вироблено рослинницької продукції (у постійних цінах 2010р.) на 168,4 млрд. грн., у т.ч. аграрними підприємствами – на 99,5 млрд. грн. Порівняно з 2014р. відбулося зменшення на 4,8% обсягів виробництва продукції рослинництва, у т.ч. в аграрних підприємствах – на 5,6%. Загальна посівна площа сільськогосподарських культур під урожай 2015р. (18,7 млн. га) порівняно з 2014р. зменшилась на 0,7% [86, с. 44].

Нарощення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції є позитивною тенденцією, яка є основною для збільшення прибутковості аграрних

підприємств, але не гарантує її. З'ясуємо причини скорочення обсягів чистого прибутку при збільшенні обсягів виробництва у 2013 р.

Важливим показником, що впливає на прибутковість підприємств є рівень цін. Середні ціни продажу аграрними підприємствами сільськогосподарської продукції у 2014р. зросли проти 2013р. на 24,3%, у т.ч. на продукцію рослинництва – на 29,2%, на продукцію тваринництва – на 19,1%. Зростання цін на продукцію рослинництва відбулося за рахунок збільшення (на 38,9%) цін на зернові культури, які в загальному обсязі реалізованої продукції рослинництва займають 50,4%, та цін на олійні культури (на 31,6%) при питомій вазі в загальному обсязі реалізованої продукції рослинництва 37,3% (табл. 2.25).

Зниження ж цін на зернові культури - на 16%, олійні культури - на 12%, та інші культури у 2013 р. по відношенню до 2012 р. обумовило зниження прибутковості аграрних підприємств України у 2013 р. (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

Середні ціни реалізації аграрними підприємствами продукції сільського господарства України у 2010-2016* рр., грн. за т

Продукція/Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2015 р. у % до 2013 р.
Зернові культури	1120,9	1374,2	1547,1	1299,8	1801,4	2805,4	2603,8	215,8
Олійні культури	2942,6	3312	3584	3087,5	4062,8	6708,3	6008,0	217,3
Цукрові буряки	478,5	516	426,8	397,8	494,2	631,6	557,9	158,8
Картопля	2131	2032,8	1139,6	1860,9	2173,6	3566,6	2982,9	191,7
Овочі	2551,6	2139,1	1956,6	2354	2514,3	7557,3	5834,0	321,0
Плоди та ягоди	2419,8	3175,9	2707,1	3010,8	2429,1	9790,9	7414,1	325,2
Худоба та птиця (у живій вазі)	10797,1	11967,2	13456,9	12901,3	15736,9	25345,9	23384,0	196,5
Молоко та молочні продукти	2938,7	3041,6	2662,2	3364	3588,4	3619,9	3777,3	107,6
Яйця за тис. шт.	470,6	521,5	627	656,7	782,4	1749,2	1521,8	266,4

Джерело: [86, с. 132].

*- попередні дані.

Фінансові результати пов'язані не тільки з обсягом виробництва і цінами, а також з витратами на виробництво. В сільському господарстві України має місце постійне зростання витрат на виробництво продукції. Обсяг та структура витрат на виробництво продукції сільського господарства за елементами приведено в табл. 2.26.

Таблиця 2.26

**Склад і структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції
аграрних підприємств України за елементами у 2010-2015* рр.**

Показники/Роки		1. Матеріальні витрати, які увійшли до собівартості продукції	2. Оплата праці	3. Відрахування на соціальні заходи	4. Амортизаційні відрахування	5. Інші витрати, включаючи плату за оренду	Усього витрат
2010	тис. грн.	52528244,6	6806787,5	2434527,3	3963116,8	9276874,8	75009551,0
	%	70,0	9,1	3,2	5,3	12,4	100,0
2011	тис. грн.	70732223,6	9028884,9	3048945,5	4845674,0	11610142,6	99265870,6
	%	71,2	9,1	3,1	4,9	11,7	100,0
2012	тис. грн.	84855675,4	11610395,9	4253914,1	6522972,1	16496330,2	123739287,7
	%	68,6	9,4	3,4	5,3	13,3	100,0
2013	тис. грн.	88541728,0	9719396,6	3565212,3	6971672,9	18392295,2	127190305,0
	%	69,6	7,6	2,8	5,5	14,5	100,0
2014	тис. грн.	108701071,3	11044102,0	4149354,7	8308668,8	22110452,2	154313549,8
	%	70,4	7,2	2,7	5,4	14,3	100,0
2015*	тис. грн.	120118335,9	12391455,6	4674167,3	9367551,8	25312011,2	171863442,4
	%	70,1	8,7	3,1	5,2	12,9	100,0

Джерело: ДССУ «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010-2014 рр. Електронний ресурс Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

*- попередні дані.

Як видно з даних табл. 2.26 має місце зростання витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Значну питому вагу в загальному обсязі витрат складають матеріальні витрати. Їх частка за 2010-2014 рр. майже не змінилась. В порівнянні з 2010 р. у 2014 р., загальна сума витрат збільшилась на 48,6%. Щодо оплати праці, то її стимулююча роль знижується, питома вага у витратах знизилась з 9,4% у 2012 р. до 7,2% у 2014 р. Слід звернути увагу, що якщо у розвинених країнах світу питома вага витрат на оплату праці, віднесених на собівартість виробництва сільськогосподарської продукції досягає 45-50%, то в Україні в цілому цей показник становить 21,6% [125, с. 340]. Разом з тим, зростає частка інших витрат і залишаються майже без змін частка амортизаційних відрахувань та відрахувань на соціальні заходи. У 2013 р. в порівнянні з попередніми роками також спостерігається зростання обсягів витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, в результаті зростання обсягів матеріальних витрат, що включені до собівартості, амортизаційних відрахувань та інших витрат. При зменшенні в 2013 р. середніх цін реалізації на

основну продукцію рослинництва, це також негативно вплинуло на прибутковість аграрних підприємств України.

Наочно зміну структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах у 1990-2014 рр. можна побачити на рис. 2.9.

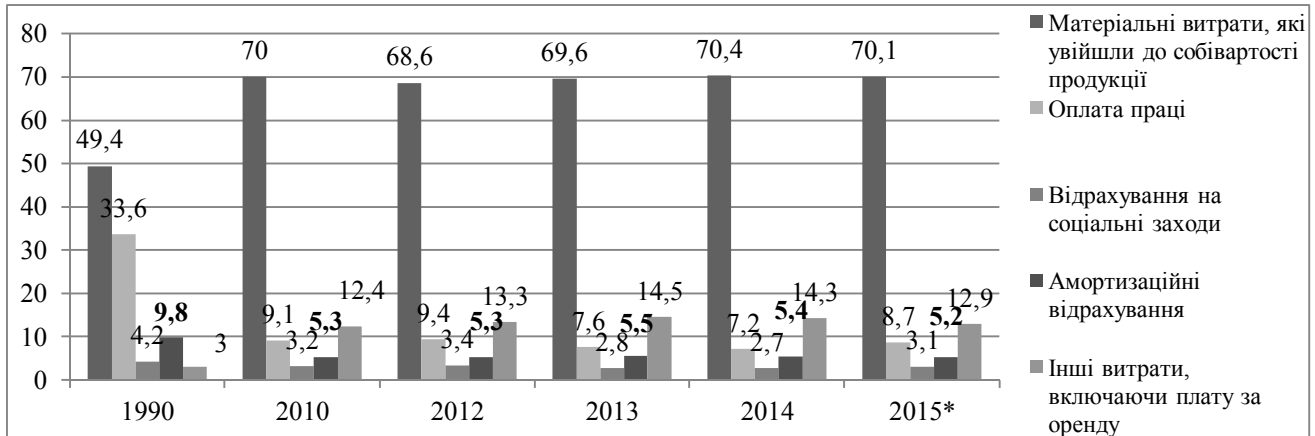

Рис. 2.9 Структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах України у 1990-2015* рр., %

Джерело: [86, с. 63].

*- попередні дані.

Амортизаційні відрахування, як і прибуток, є основою самофінансування відтворення основних засобів підприємств. При цьому прибуток може використовуватись на різні потреби, а амортизаційні відрахування мають спрямовуватись виключно на відтворення основних засобів. На практиці більшість підприємств використовують амортизаційні відрахування на забезпечення поточних потреб підприємства. Тому необхідним є відновлення амортизаційного фонду, використання коштів з якого буде контролюватися державою.

У витратах на виробництво сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах частка амортизаційних відрахувань залишається майже незмінною у 2010-2014 рр., незважаючи на абсолютне збільшення обсягів амортизаційних відрахувань (рис. 2.10).

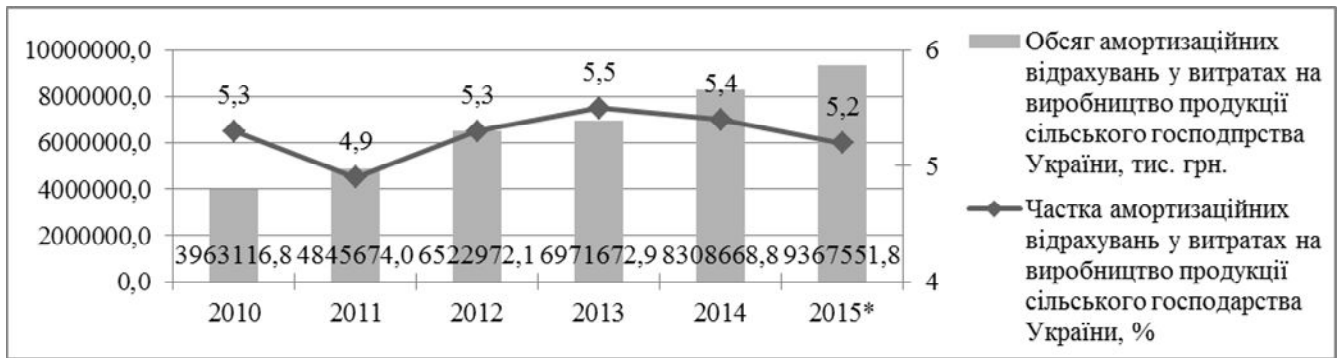

Рис. 2.10 Обсяг і частка амортизаційних відрахувань у витратах на виробництво продукції сільського господарства України у 2010-2015* рр.

Джерело: [86, с. 63].

*- попередні дані.

Індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції за 2013-2015 рр. становив 179,7% і формувався, в першу чергу, за рахунок збільшення вартості матеріальних ресурсів, запчастин до автомобілів та сільськогосподарських машин, девальвації гривні – у 2,9 рази. Разом з тим, на світовому продовольчому ринку спостерігався тренд до зниження цін, зокрема, на пшеницю - на 50,1% в період з грудня 2012 року по лютий 2016 року, на кукурудзу – на 48,3% [126].

Через значний диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукції аграрні підприємства не можуть вчасно замінювати зношену техніку. Ріст цін на промислову продукцію вимагає зростання витрат аграрних підприємств на матеріально-технічні ресурси, що збільшує загальні витрати підприємств на виробництво продукції і зменшує їх доходи. Ріст сукупного індексу витрат на матеріально-технічні ресурси промислового походження приведено на рис. 2.11.

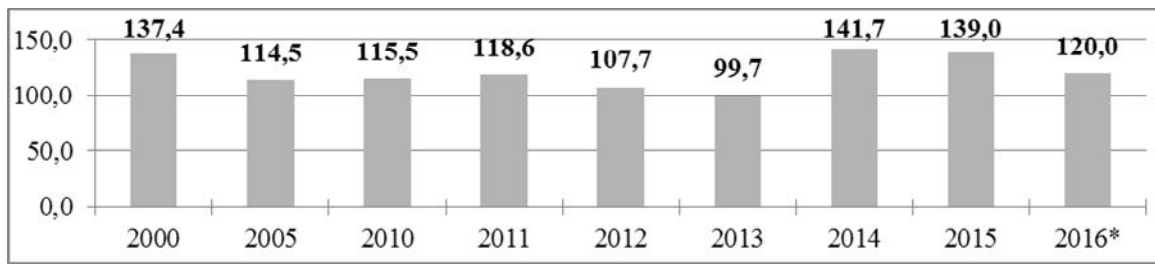

Рис. 2.11 Сукупний індекс витрат на матеріально-технічні ресурси промислового походження в аграрних підприємствах України по відношенню до попереднього року у 2000-2016* рр., %

Джерело: [86, с. 54].

*- попередні дані.

Розглянемо власні джерела, які можуть використовуватись для фінансового забезпечення відтворення основних засобів досліджуваних аграрних підприємств (табл. 2.27 Додаток Б). Як видно з рис. 2.12 середнє значення первісної вартості основних засобів на одне підприємство по досліджуваній сукупності зростало впродовж 2010-2015 рр. У 2015 р. первісна вартість основних засобів зросла на 71% порівняно з 2010 р., а сума зносу на 55% відповідно, що є позитивною динамікою. Середнє значення чистого прибутку знизилось в 2013 р. порівняно з 2012 р. в 1,9 рази, а в 2014 р. зросла в 3 рази порівняно з 2013 р. Середній обсяг амортизаційних відрахувань по підприємствам зростав у 2010-2013 рр., а в 2014 р зменшився на 32% порівняно з попереднім роком.

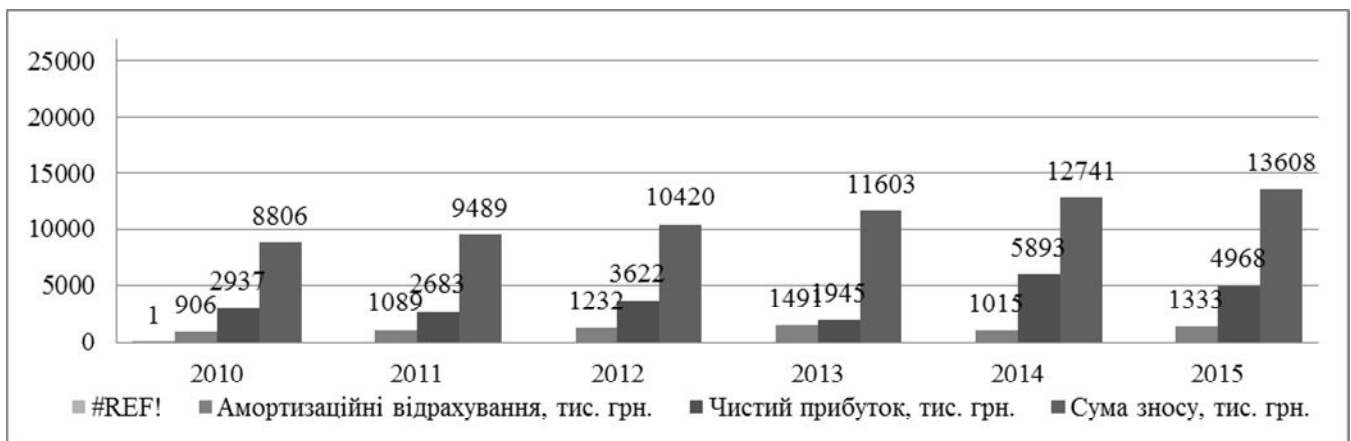

Рис. 2.12 Середні значення вартості і суми зносу основних засобів, чистого прибутку і амортизаційних відрахувань на одне підприємство досліджуваних аграрних підприємств у 2010-2015 рр.

З рис. 2.12 видно, що сума зносу основних засобів на досліджуваних підприємствах зростає впродовж 2010-2015 рр. При цьому повного використання амортизаційних відрахувань та чистого прибутку на відтворення основних засобів буде недостатньо для покриття суми зносу основних засобів. Як по Україні, так і по групі досліджуваних підприємств для повного відтворення основних засобів підприємства мали б систематично направляти на це повний обсяг власних фінансових ресурсів. Так, направивши весь обсяг амортизаційних відрахувань та прибутку у 2010 р. на відтворення основних засобів суму зносу можна було б знизити на 44%, наступного року – ще на 67%. У 2012 р. суму зносу основних засобів можна було б максимально знизити, якщо б підприємства направили на їх відтворення всі амортизаційні відрахування та 43% чистого прибутку. Вже в 2013 р. суму зносу за рік можна було б покрити лише амортизаційними відрахуваннями. Але в 2014 р. в зв'язку зі скороченням амортизаційних відрахувань для покриття зносу основних засобів за рік необхідно було б використати для їх відтворення амортизаційні відрахування та 2% чистого прибутку.

Можливо, для підприємств було б досить важко використовувати два роки весь чистий прибуток на відтворення основних засобів, але це дало б можливість підвищити ефективність та продуктивність основних засобів й в подальшому не використовувати кошти з зовнішніх джерел, які найчастіше вимагають плати за їх користування, на відтворення основних засобів.

Розглянемо детальніше зміни обсягів власних джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів. Середній обсяг чистого прибутку на одне підприємство з досліджуваної сукупності зростав у 2010-2012 рр., різко скоротився у 2013 р. і збільшився в 3 рази у 2014 р.

Різде скорочення чистого прибутку, отриманого досліджуваними підприємствами в 2013 р. відбулося через значне зниження обсягу чистого прибутку на підприємствах: ТДВ Терезине, СВК Розаліївський, ПрАТ Маки, ТОВ Земля Томилівська та збитковості у 2013 р. ТОВ Фастівка, ТОВ АФ Дім і ТОВ АФ Левада. Збільшення ж чистого прибутку по групі досліджуваних

підприємств в 3 рази у 2014 р. порівняно з 2013 р. відбулося за рахунок стрімкого зростання чистого прибутку на підприємствах: ТДВ Терезине – в 2,6 р., ПрАТ Маки – в 38,3 р., ТОВ Еліта – в 2 р., ТОВ Земля Томилівська – в 4,6 р., ТОВ ім. Котовського – в 5,9 р., ТОВ АФ Білоцерківська – в 9,6 р. та ін. ТОВ Фастівка та ТОВ АФ Дім у 2014 р. були прибутковими, хоча попереднього року було збитковими. На деяких підприємствах спостерігались негативні тенденції у 2014 р. – ТОВ Острійківське, на якому спостерігалось зниження обсягів чистого прибутку та ТОВ АФ Левада, яка зазнало значних збитків.

Тенденція зміни обсягу чистого прибутку у 2010-2015 рр. на досліджуваних підприємствах була майже ідентичною тенденції зміни обсягу чистого прибутку аграрних підприємств України (рис. 2.13). Негативно на обсяг чистого прибутку по групі досліджуваних підприємств, як і в Україні, в першу чергу вплинуло зниження світових цін на основну сільськогосподарську продукцію.

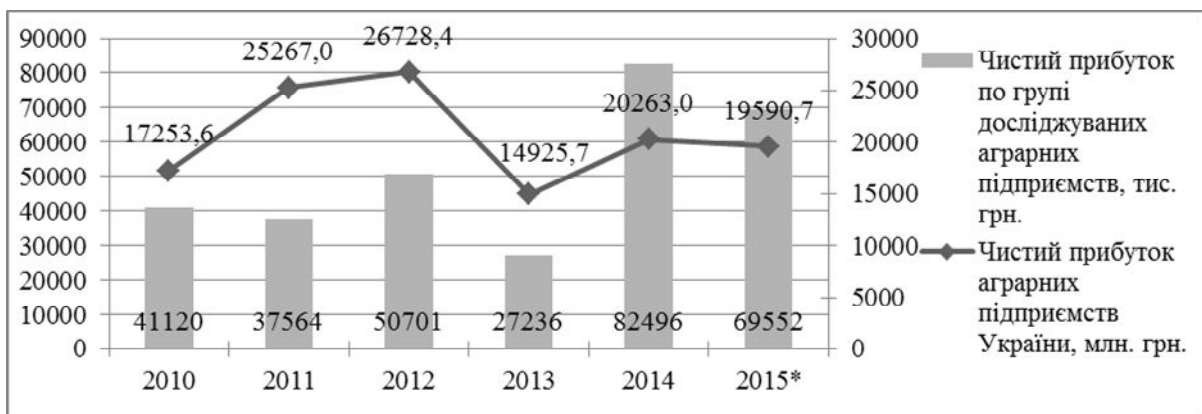

Рис. 2.13 Зміна чистого прибутку по групі досліджуваних аграрних підприємств і аграрних підприємств України у 2010-2015* рр.

*- у 2015 р. значення чистого прибутку аграрних підприємств України є прогнозним.

Для виявлення інших причин коливань обсягів чистого прибутку досліджуваних аграрних підприємств проаналізуємо фактори, що впливають на нього, крім цін реалізації сільськогосподарської продукції, а саме: обсяги виробленої продукції та операційні витрати.

Як видно з табл. 2.27 (Додаток Б) обсяги виготовленої продукції на більшості досліджуваних підприємств мали стабільну тенденцію зростання. Зниження обсягів виробництва у 2013 р. спостерігалось на підприємствах: СВК

ім. Щорса, ПОП АФ Узинська, ТОВ Фастівка, ТОВ ім. Котовського, ТОВ АФ Левада.

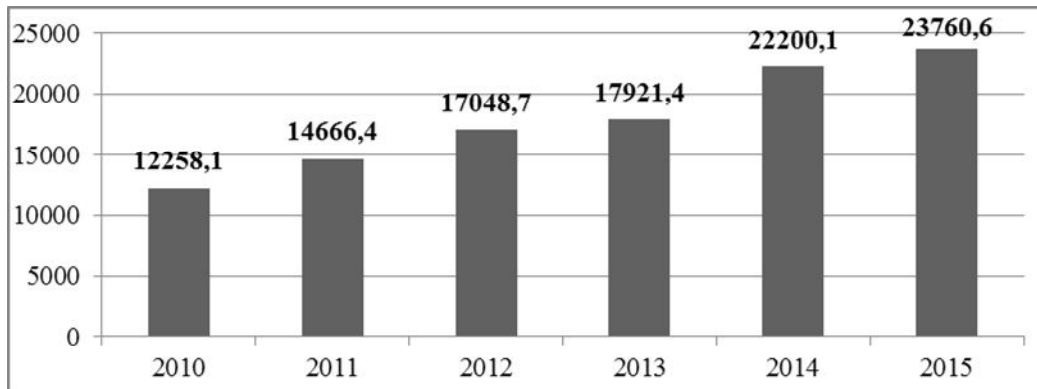

Рис. 2.14 Середній обсяг випуску продукції на одне підприємство досліджуваної сукупності у 2010-2015 рр., тис. грн.

Як видно з рис. 2.14 в середньому по досліджуваним підприємствам спостерігалось зростання обсягу випуску продукції. Але не дивлячись на це у 2013 р. відбулося різке скорочення середнього обсягу чистого прибутку, який є одним з основних власних джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Іншим важливим фактором, який впливає на прибуток є витрати. Проведемо дослідження обсягу і структури операційних витрат (табл. 2.28).

Таблиця 2.28

Елементи операційних витрат по групі досліджуваних аграрних підприємств у 2010-2015 рр., тис. грн.

Роки	Елементи операційних витрат					Разом
	Матеріальні затрати	Витрати на оплату праці	Відрахування на соціальні заходи	Амортизаційні відрахування	Інші операційні витрати	
2010	160216	26137	9502	12679	13298	221832
2011	200351	30024	11141	15247	20838	278543
2012	246828	33617	12385	17246	25463	335539
2013	229893	34311	12694	20878	31487	329263
2014	272531	37960	13630	20070	48421	391185
2015	298216	40791	14813	23350	52172	428102

У 2010-2012 рр. спостерігалось зростання обсягу операційних витрат, а у 2013 р. - незначне зниження показника на 2%, у 2014 р. він знов зріс на 19% в порівнянні з 2013 р., а у 2015 р. ще на 9% в порівнянні з 2014 р. Причиною зниження обсягу операційних витрат у 2013 р. стало зменшення обсягу

матеріальних затрат на 7%, інші ж елементи операційних витрат стабільно зросли в цьому році. Значне збільшення обсягу операційних витрат по групі досліджуваних підприємств у 2014 р. відбулося, в основному, за рахунок збільшення інших операційних витрат на 54%, хоча обсяг амортизаційних відрахувань дещо знизився.

Проаналізуємо структуру операційних витрат по групі досліджуваних підприємств (рис. 2.15).

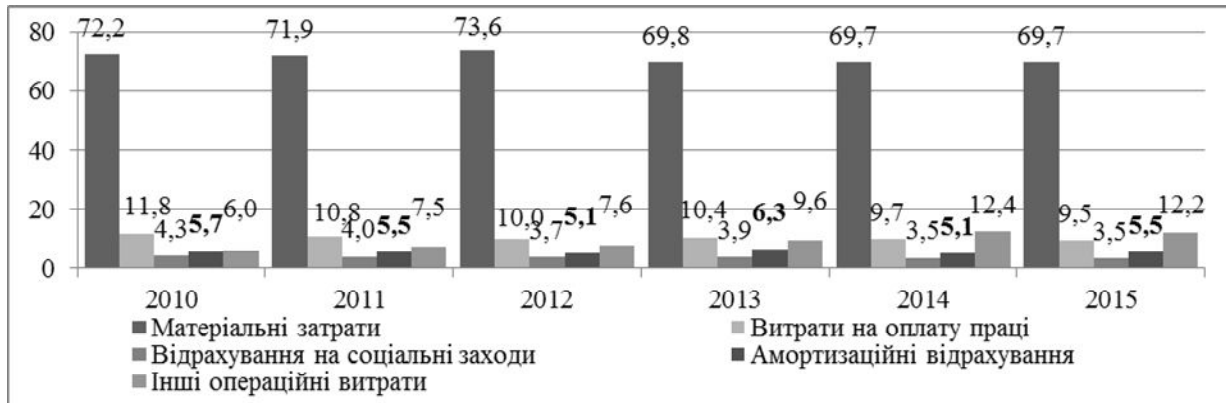

Рис. 2.15 Структура операційних витрат по групі досліджуваних аграрних підприємств у 2010-2015 рр., %

Вивчаючи структуру операційних витрат досліджуваних підприємств, можна зробити висновок, що стабільно зростають лише інші операційні витрати. Всі інші види витрат не мають стабільних змін.

Обсяг амортизаційних відрахувань по групі досліджуваних підприємствах зростав у 2010-2013 рр., а в 2014 р. скоротився на 4%, а його частка залишалась майже незмінною в загальному обсязі операційних витрат. У 2015 р. обсяг амортизаційних відрахувань зріс на 16% порівняно з 2014 р., а його частка в операційних витратах зросла на 0,4%. Частка амортизації в операційних витратах по досліджуваним підприємствам у 2010-2012 рр. скорочувалася (рис. 2.16). У 2013 р. вона зросла по відношенню до 2012 р. за рахунок збільшення амортизаційних відрахувань у 2013 р. на 21% в порівнянні з попереднім роком та зменшенні загального обсягу операційних витрат на 2%.

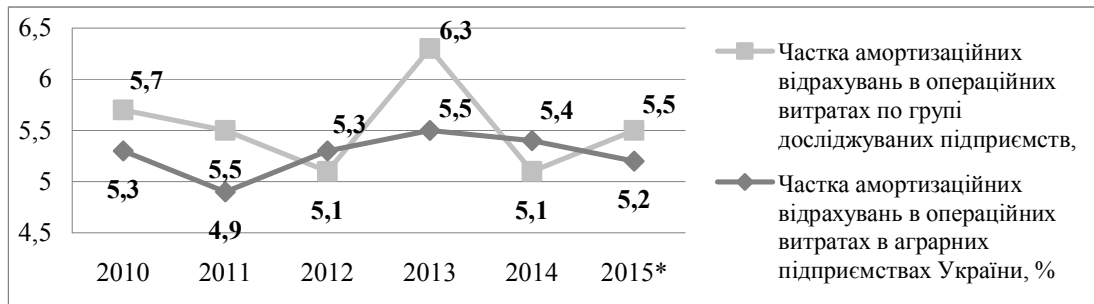

Рис. 2.16 Зміна частки амортизаційних відрахувань в операційних витратах по групі досліджуваних аграрних підприємств та аграрних підприємств України у 2010-2015* рр.

*- у 2015 р. значення частки амортизаційних відрахувань в операційних витратах в аграрних підприємствах України є прогнозними.

З рис. 2.16 та таблиці 2.28 видно, що при зростанні обсягів амортизаційних відрахувань, її частка у витратах на виробництво продукції залишається незначною.

Проаналізуємо використання амортизаційних відрахувань табл. 2.29 (Додаток Б). Має місце зменшення обсягів нарахованої амортизації у 2010-2015 рр. на підприємствах: СВК Розаліївський, ТОВ Еліта, ТОВ АФ Дім. Також спостерігаються значні відмінності обсягів нарахованої та використаної амортизації на підприємствах: ТОВ Фастівка, ТОВ Земля Томилівська, ТОВ АФ Дім та ТОВ АФ Левада.

Таблиця 2.30

Обсяги нарахування та використання амортизаційних відрахувань по групі досліджуваних аграрних підприємств у 2010-2015 рр., тис. грн.

Рок и	Нарахован о	Використано (напрями):							
		Всього	будівництв о об'єктів	придбання та покращення основних засобів	з них машин та обладнання	придбання нематеріальних активів	погашення отриманих на капітальні інвестиції позик	інші	формування та фінансування основного стада
2010	12679	11015	105	9279	7053	0	0	94	1383
2011	15247	12895	353	9671	6841	2	0	7	2842
2012	17246	16452	36	14059	12963	10	0	76	2250
2013	20878	19510	0	16823	11173	163	0	6	2518
2014	20449	19828	62	18708	17520	78	0	25	955
2015	23337	23067	85	22168	18714	80	0	38	952

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності досліджуваних підприємств.

Аналізуючи використання амортизаційних відрахувань досліджуваних підприємств (табл. 2.30), можна відмітити зростання обсягів нарахованих

амортизаційних відрахувань у 2010-2013 рр. на 65%, їх зменшення у 2014 р. по відношенню до 2013 р. на 2% та зростання на 14% у 2015 р. порівняно з 2014 р. У 2010-2015 рр. обсяг використаних амортизаційних відрахувань зріс в 2,1 рази. Основну частку у використаних амортизаційних відрахуваннях займає придбання та покращення основних засобів, обсяг яких зріс у 2015 р. в 2,4 рази порівняно з 2010 р. За даними табл. 2.30 можна зробити висновок, що підприємства недовикористовують амортизаційні відрахування (обсяг нарахованих амортизаційних відрахувань перевищував обсяг використаних амортизаційних відрахувань у 2010-2015 рр.) не зважаючи на високу зношеність основних засобів досліджуваних підприємств.

Для визначення ролі амортизаційних відрахувань в відтворення основних засобів порівняємо обсяг використаних амортизаційних відрахувань та вартість основних засобів, що надійшли протягом року у 2010-2015 рр. в групі досліджуваних підприємств (рис. 2.17).

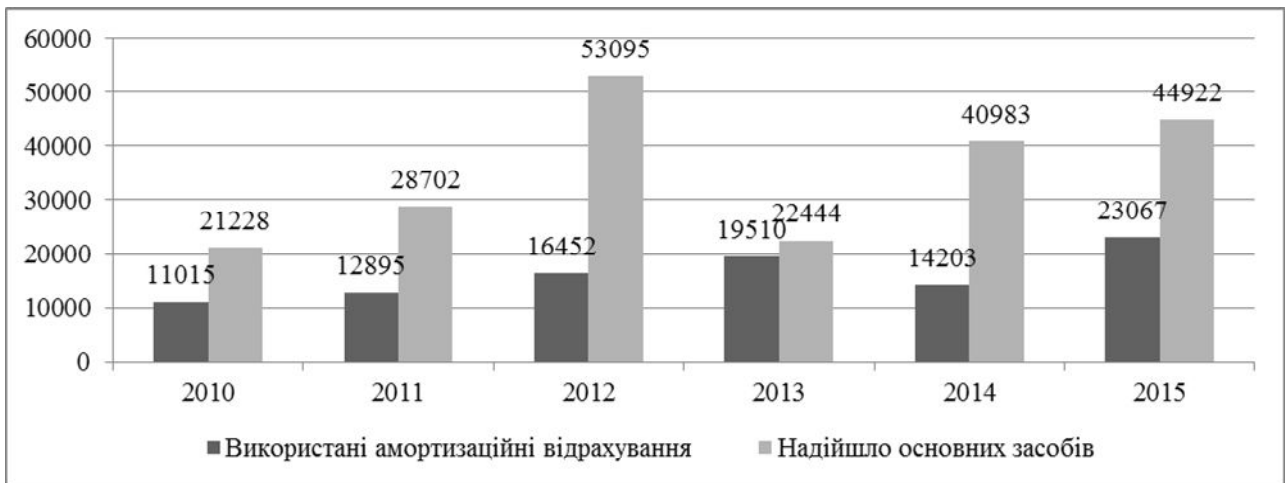

Рис. 2.17 Зміна обсягу використаних амортизаційних відрахування та вартості основних засобів, що надійшли протягом року у 2010-2015 рр. в групі досліджуваних підприємств, тис. грн.

З даних рис. 2.17 видно, що амортизаційні відрахування можуть бути вагомим джерелом фінансового забезпечення відтворення основних засобів. У 2010 р. їх частка в вартості основних засобів, що надійшли була – 51,9%, у 2011 р. – 44,9%, у 2012 р. – 31%, у 2013 р. – 86,9%, у 2014 р. – 34,7%, у 2015 р. – 51,3%. Причиною значного зростання частки амортизаційних відрахувань в

фінансовому забезпеченні відтворення основних засобів у 2013 р. було зниження вартості основних засобів, що надійшли в 2,4 рази по відношенню до попереднього року і незначне зростання обсягу амортизаційних відрахувань. Однією з можливих причин зниження вартості основних засобів, що надійшли у 2013 р. можна зазначити зниження прибутковості аграрних підприємств в цьому році.

Порівняємо тенденції зміни залишкової вартості основних засобів, обсягу чистого прибутку, амортизаційних відрахувань та вартості виробленої продукції досліджуваних аграрних підприємств за 2014-2015 рр. (рис. 2.20).

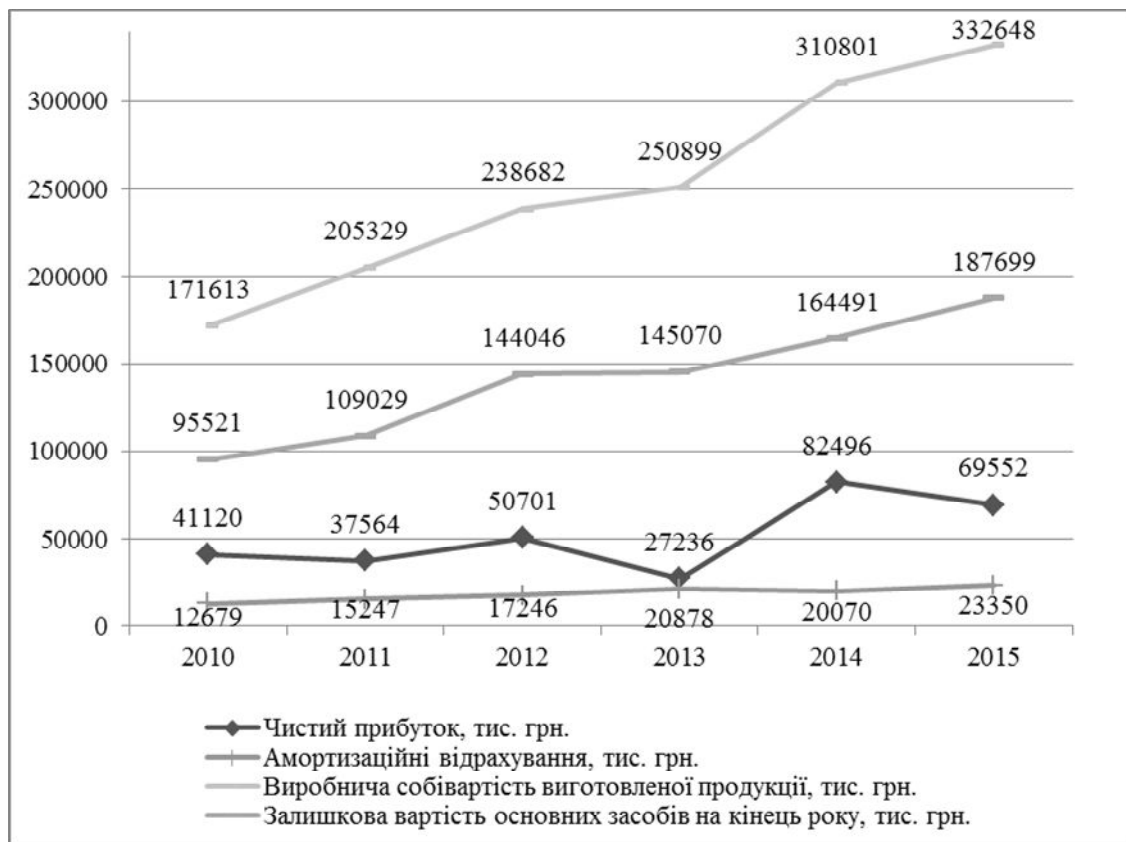

Рис. 2.20 Зміна обсягу чистого прибутку, амортизаційних відрахувань, виробничої собівартості виготовленої продукції та залишкової вартості основних засобів досліджуваних аграрних підприємств у 2010-2015 рр.

Аналіз даних рис. 2.20 свідчить про зв'язок показників залишкової вартості основних засобів, виробничої собівартості виготовленої продукції та обсягу чистого прибутку отриманого досліджуваними аграрними підприємствами у 2010-2014 рр. Підвищення кількості та якості основних засобів аграрних підприємств дає їм змогу збільшувати обсяг виробленої продукції, а отже й

можливість збільшення обсягу чистого прибутку. Збільшення обсягу чистого прибутку дає змогу аграрним підприємствам збільшити обсяги фінансового забезпечення відтворення основних засобів, а отже й їх вартості, що призведе до підвищення ефективності їх використання. У 2013 р. можна відзначити значне зниження темпів зростання вартості основних засобів, що пов'язано з різким зниженням обсягу отриманого чистого прибутку в цьому році. Обсяг амортизаційних відрахувань у 2013 р. зріс на 21% порівняно з 2012 р. і відіграв важливу роль у зростанні вартості основних засобів на 0,7% у 2013 р. порівняно з 2012 р. Однак, зважаючи на відсутність періодичної переоцінки вартості активної частини основних засобів, обсяг амортизаційних відрахувань є недостатнім навіть для простого відтворення, а використання великої частини чистого прибутку на відтворення основних засобів є значним тягарем для підприємства, тому об'єктивним є залучення зовнішніх джерел для фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств.

2.3. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств за рахунок коштів отриманих з зовнішніх джерел

Проведене в дисертації дослідження самофінансування відтворення основних засобів аграрними підприємствами свідчить про те, що відсутність контролю за використанням амортизаційних відрахувань призводить до нецільового їх використання, а прибуток використовується для фінансового забезпечення відтворення основних засобів в недостатньому обсязі, при цьому знос основних засобів аграрних підприємств України залишається високим. Тому в забезпеченні розвитку аграрних підприємств та відтворенні їх основних засобів важливе значення мають зовнішні джерела фінансового забезпечення. Це також зумовлено специфікою відтворення основних засобів аграрних підприємств, сезонним розривом між вкладенням і надходженням коштів.

Розглянемо зовнішні джерела фінансового забезпечення, які можуть використовуватись на відтворення основних засобів, аграрними підприємствами України у 2010-2016 рр. (табл. 2.31).

Таблиця 2.31

**Зовнішні джерела фінансового забезпечення відтворення основних засобів
аграрних підприємств України в 2010-2016* рр.**

Джерела/Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Кредити зі строком погашення понад 5 років, млн. грн.	3206,0	3558,0	3884,0	4080,0	5120,0	6008,0	5658,8
Державна підтримка за рахунок дотацій, млн. грн.	1316,0	729,3	742,0	381,9	206,6	94,7*	4,5
Державна підтримка за рахунок ПДВ, млн. грн.	3292,1	3598,6	6232,1	7096,1	8970,7	10294,3*	11779,8
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	680,4	730,7	736,3	728,8	776,9	617,0	698,4
Фінансовий лізинг, млрд. грн.	3,97	4,78	7,91	9,42	11,23	6,64	10,75

Джерело: [86, с. 34,58; 128; 129; 130; 131; 132; 133; 134; 135].

**- попередні дані.*

Як свідчать дані табл. 2.31 з зовнішніх джерел аграрні підприємства отримували значний обсяг фінансових ресурсів. Це позитивно впливає на діяльність аграрних підприємств.

Важливе значення в фінансовому забезпеченні відтворення основних засобів аграрних підприємств, за недостатності власних коштів, має кредитування. Разом з тим отримання кредитів аграрними підприємствами України залишається проблемним. Негативно впливають на кредитування аграрних підприємств: зростання відсоткових ставок за кредитами (зросли з 14,9% у 2010 р. до 20,2% у 2015 р. при зниженні рентабельності основних засобів аграрних підприємств з 18,4% у 2010 р. до 11,3% у 2015 р.); відсутність спеціалізованого аграрного банку (лише 8 банків пропонують індивідуальні графіки погашення кредитів, враховуючи особливості діяльності аграрних підприємств); зменшення державної фінансової підтримки аграрних підприємств через механізм здешевлення кредитів (з 1650 млн. грн. у 2008 р. до 300 млн. грн. у 2015 р.); високі вимоги банків при кредитуванні аграрних підприємств до заставного майна та його недостатність.

Інформація про обсяг отриманих кредитів аграрними підприємствами України представлена в табл. 2.31 та рис. 2.21. З даних рисунку можна наочно побачити, що загальний обсяг виданих кредитів аграрним підприємствам України зростає з 2010 р. до 2014 р. і збільшився в 2 рази у 2014 р. в порівнянні з 2010 р., а у 2015 р. скоротився на 12% в порівнянні з 2014 р. Обсяг кредитів зі строком погашення до 1 року зріс у 2011 р. - на 17,2% та в 2014 р. – на 60,8% порівняно з попереднім роком, але у 2011-2013 рр. та 2015 р. їх обсяг скорочувався. Що ж до обсягу кредитів зі строком погашення 1-5 р., то він збільшився в 2,9 рази у 2014 р. в порівнянні з 2010 р., і знизився на 19% у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. Обсяг кредитів зі строком погашення понад 5 років зростає впродовж 2010-2015 рр., що є позитивною тенденцією оскільки саме ці кредити зазвичай призначаються для відтворення основних засобів. Але їх частка в загальному обсязі виданих кредитів аграрним підприємствам України є незначною 9-12% у 2010-2015 рр., а темпи зростання їх обсягу були не такі стрімкі, як кредитів зі строком погашення 1-5 років.

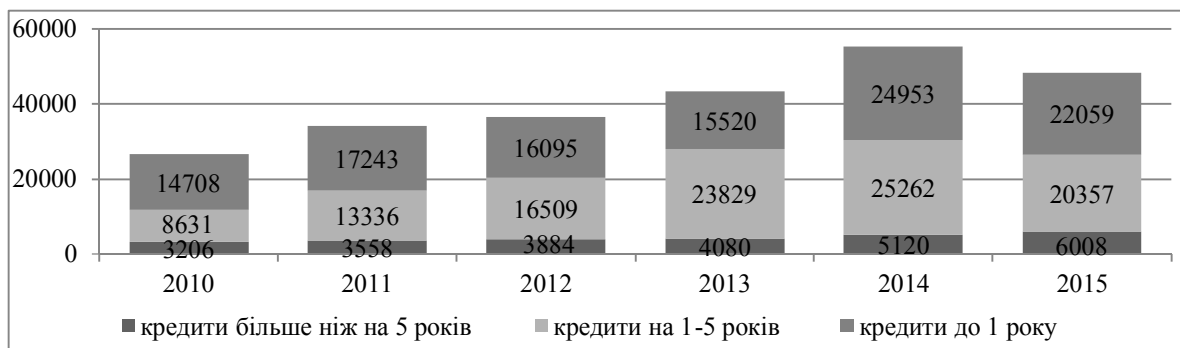

Рис. 2.21 Обсяги виданих кредитів аграрним підприємствам України у 2010-2015 рр., млн. грн.

Джерело: [128; 129; 130; 131; 132; 133; 134; 135].

Аграрні підприємства для відтворення основних засобів, впровадження інноваційних технологій потребують залучення довгострокових фінансових ресурсів. Аналіз структури отриманих банківських кредитів аграрними підприємствами України свідчить, що більше 88-91% припадає на коротко- та середньострокові кредити. Взагалі відсутнє довгострокове кредитування з терміном користування 10-15 років (рис. 2.22) [136].

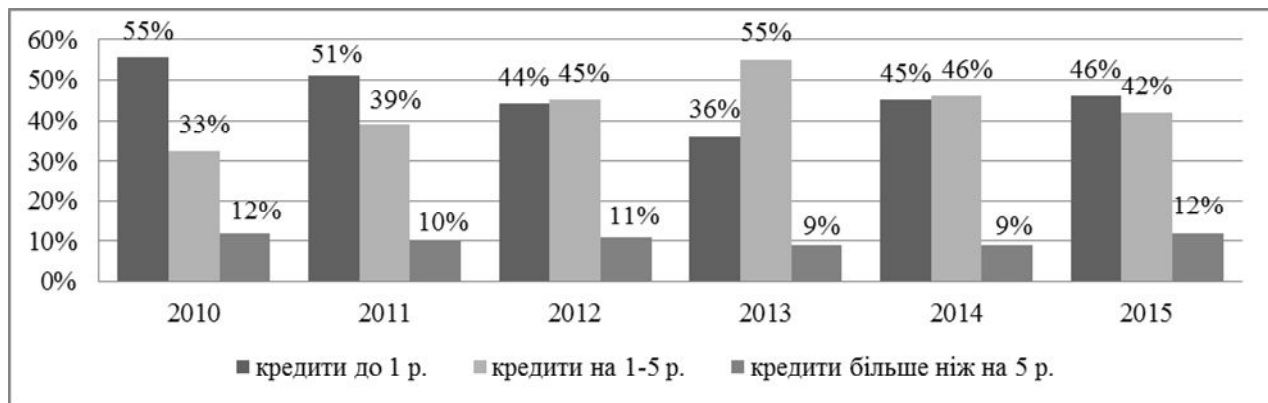

Рис. 2.22 Структура кредитів отриманих аграрними підприємствами України у 2010-2015 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [128; 129; 130; 131; 132; 133; 134; 135].

За даними рис. 2.22 видно, що структура отриманих кредитів аграрними підприємствами України за строком повернення дещо змінилась у 2010-2015 рр. Так якщо у 2010-2011 рр. та 2015 р. переважали кредити до 1 року, а у 2012 р. частки кредитів до 1 року та на 1-5 років була майже однаковою, то у 2013-2014 рр. частка кредитів на 1-5 р. стала переважати. При цьому частка кредитів зі строком повернення більше ніж 5 років є незначною і знизилась на 3% у 2014 р. в порівнянні з 2010 р., але знов збільшилась до 12% у 2015 р. Тобто аграрні підприємства здебільшого використовують кредити для фінансового забезпечення поточної діяльності. Але це не вирішує проблем фінансового забезпечення відтворення основних засобів, хоча загальний обсяг кредитів наданих аграрним підприємствам мав тенденцію до зростання у 2010-2014 рр.

Дані табл. 2.32 свідчать про те, що з суми кредитів наданих аграрним підприємствам в 2010-2015 рр. 74-59% надані в національній валюті і лише 26-41% кредитів надані в іноземній валюті. При цьому, з наданих кредитів в іноземній валюті 29-59% строком до 1 року, 36-55% строком від 1 до 5 років, і 5-16% строком понад 5 років. Протягом 2010-2012 рр. простежується збільшення питомої ваги кредитів, наданих в іноземній валюті. В 2013 р. вона зменшилась до 28%, а в 2014 р. підвищилась до 36%. Загальний обсяг наданих кредитів аграрним підприємствам в іноземній валюті, так само, як і в національній, зростав у 2010-2014 рр. і зменшився в 2015 р. (табл. 2.32).

Таблиця 2.32

Обсяг і структура кредитів наданих аграрним підприємствам в Україні в національній та іноземній валюті у 2010-2015 рр.

Кредити/ Роки		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
В національній валюті, млн. грн.	Всього	19792	100	24985	100	25569	100	31558	100	35424	100	28614	100
	% в загальному обсязі кредитів наданих аграрним підприємствам України	74		73		70		72		64		59	
	До 1 року	6913	35	10163	41	12194	48	17201	55	15560	44	10399	36
	Від 1 року до 5 років	10754	54	12453	50	11035	43	10855	34	15651	44	13214	46
	Більше 5 років	2125	11	2369	9	2340	9	3502	11	4213	12	5001	17
В іноземній валюті, млн. грн.	Всього	7017	100	9158	100	10919	100	11975	100	19911	100	19811	100
	% в загальному обсязі кредитів наданих аграрним підприємствам України	26		27		30		28		36		41	
	До 1 року	2050	29	3173	35	4316	40	6628	55	9393	47	11660	59
	Від 1 року до 5 років	3854	55	4796	52	5060	46	4665	39	9611	48	7144	36
	Більше 5 років	1113	16	1189	13	1543	14	682	6	907	5	1007	5
Разом		26807		34143		36488		43534		55335		48425	

Джерело: розраховано автором на основі [128; 129; 130; 131; 132; 133; 134; 135].

Дані табл. 2.32 дозволяють зробити висновок, що у кредитуванні вітчизняних аграрних підприємств комерційними банками у 2010-2012 рр. збільшувалась частка кредитів наданих в іноземній валюті. У 2013 р. вона знизилась на 2%, але у 2014 р. підвищилась до 36%, а обсяг кредитів наданих в іноземній валюті в грн. еквіваленті зріс в 1,7 рази (на 7935 млн. грн.). На нашу думку вказане зростання в значній мірі відбулося за рахунок девальвації гривні.

Проблеми, що виникають при кредитуванні аграрних підприємств також обумовлені можливостями використання застави. Банківські установи висувають все більш високі вимоги до заставного майна. При цьому значення коефіцієнта покриття кредиту заставним майном коливається від 1,5 до 2. Це означає, що якщо підприємство надає в заставу об'єкт ринковою вартістю 2 млн грн, то воно може розраховувати на залучену суму кредиту обсягом в 1 млн грн.

Банки, які надають кредити аграрному сектору, несуть значні інвестиційні та кредитні ризики. Дані ризики, насамперед, пов'язані з ризиком застави, виробничим ризиком. Заставою в аграрних підприємствах може виступати майбутній урожай або матеріально-технічна база (основні засоби, які задіяні у виробничому процесі). Основні засоби, які задіяні в аграрних підприємствах, мають велику зношеність (ступінь зносу основних засобів аграрних підприємств у 2010-2014 рр. складав від 32% до 42%), що, не дозволяє використовувати їх як заставу. Сезонність виробництва, зміни природно-кліматичних умов, коливання цін на сільськогосподарську продукцію впливають на реалізацію майбутнього врожаю, а також можуть не забезпечити необхідну суму для повернення позикових коштів. При цьому застава майбутнього врожаю розглядається банками більшою мірою як інструмент контролю основного джерела погашення кредиту, ніж як реальне забезпечення його повернення.

В Україні у 2014 р. ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 162 банки, і тільки 20 практикували у своїй діяльності надання послуг з агрокредитування. На ці банки припадало до 80% виданих кредитів. Кредитний портфель банків в аграрну сферу займав тільки 6% загального кредитного портфеля банків України. Лише 8 банків пропонують індивідуальні графіки погашення кредитів, враховуючи особливості діяльності аграрних підприємств. Проблема полягає в тому, що в Україні немає жодного спеціалізованого аграрного банку, в якому частка кредитів для сільського господарства у структурі кредитного портфеля становила б понад 50% [137].

Загальні тенденції ринку банківського кредитування аграрних підприємств свідчать, про високі та нестабільні ставки за кредитами (табл. 2.33). В умовах інфляції кредити в іноземній валюті є ризикованими для підприємств,. Крім того, брак заставного майна та нестабільна прибутковість аграрних підприємств не дають підстав очікувати суттєвого зростання і попиту аграрних підприємств на банківські кредити.

Середньорічні процентні ставки за кредитами, наданими аграрним підприємствам в Україні у 2010-2015 рр., %

Показник/Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Процентні ставки за кредитами	14,9	13,5	17,6	15,2	20,1	20,2

Джерело: [128; 129; 130;131;132; 133;134; 135].

За даними Європейського Фонду Південно-Східної Європи (EFSE), фінансове забезпечення у формі банківських кредитів, становить чверть всіх доступних ресурсів підприємств аграрного сектору України (25-26%) і знаходиться на другому місці після самофінансування аграрних підприємств (56-57%). Невелику частку – 12% в загальній структурі всіх доступних джерел фінансування підприємств агробізнесу – складають особисті заощадження власників фермерських господарств. Також незначну частку у фінансуванні аграрних підприємств (до 5% коштів) складають гроші постачальників ресурсної бази, підприємств переробної промисловості та трейдерів [138, с. 139].

Важливою формою фінансового забезпечення відтворення основних засобів є фінансовий лізинг. Однак в Україні він не досяг достатнього розвитку. У сільському господарстві України в 2014 р. питома вага фінансового лізингу в загальному обсязі капітальних інвестицій в аграрних підприємствах, за різними оцінками, складала лише 3-8%. За розрахунками фахівців рекомендованим показником є не менше 10%. Середнє значення питомої ваги фінансового лізингу в загальному обсязі капітальних інвестицій в аграрних підприємствах ЄС – 12,5% [139].

В сільському господарстві спостерігаються порівняно найвищі темпи розвитку лізингу, за виключенням 2013 р. 2015 рік для сільгосппідприємств, як і для суб'єктів економічної діяльності інших галузей, виявився несприятливим щодо активізації застосування механізмів лізингу, про що свідчить його зниження у 40,9 %. Частково це обумовлено призупиненням фінансування за програмами державної підтримки агролізингу.

Дані про кількість і вартість укладених договорів фінансового лізингу ДПАК НАК «Укргролізинг» наведено на рис. 2.23.

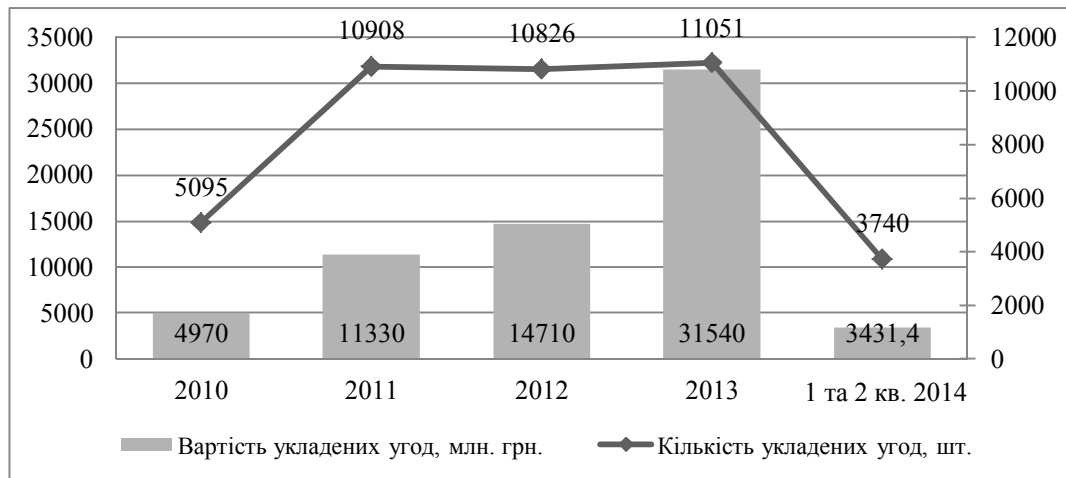

Рис. 2.23 Кількість і вартість укладених договорів фінансового лізингу в Україні в 2010-2014 р. (2014 р. – 1 та 2 квартал)

Джерело: [134; 134; 140].

З рис. 2.23 видно, що кількість укладених угод фінансового лізингу зросла в 2 рази у 2013 р. в порівнянні з 2010. А вартість укладених угод зросла в 6,3 рази, що говорить про розвиток ринку лізингових послуг в Україні та підвищення середньої вартості укладених договорів.

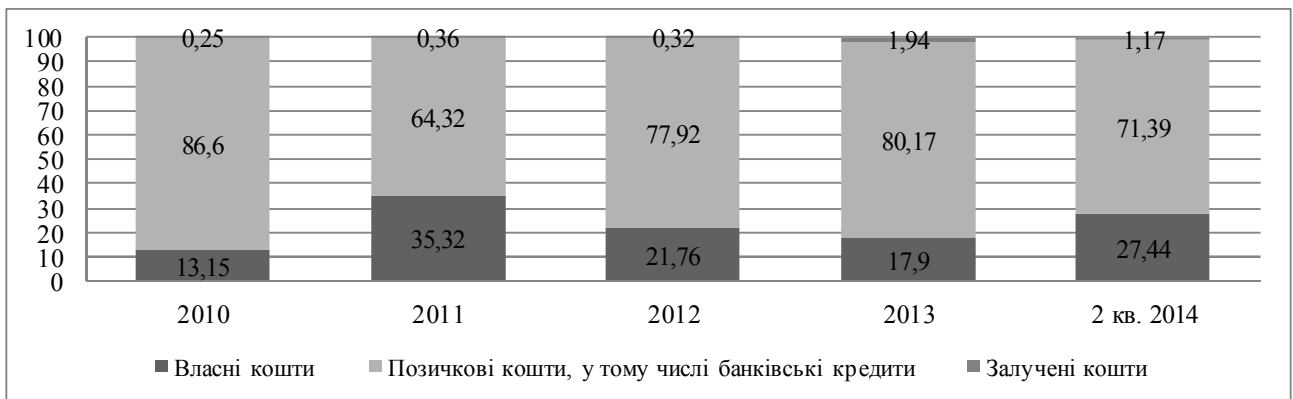

Рис. 2.24 Структура джерел фінансового забезпечення лізингових послуг в Україні в 2010- 2014 рр. (2014 р. –2 квартал)

Джерело: [134; 135; 140].

Структура джерел фінансового забезпечення лізингових послуг в Україні (рис. 2.24) показує, що більшість лізингових послуг фінансуються за рахунок запозичених коштів, у тому числі банківських кредитів. На другому місці

знаходиться фінансове забезпечення за рахунок власних джерел. І найменшу частку займають залучені кошти.

Аналіз структури вартості договорів фінансового лізингу за галузями свідчить про те, що сільське господарство займає друге місце серед галузей, але значно поступається транспортній галузі. Частка сільського господарства у вартості договорів фінансового лізингу зросла у 2012 р. на 6,05% порівняно з 2010 р. і скоротилася у 2013 р. В 2 кв. 2014 р. вона знов збільшилась на 3,01%. Така ж тенденція спостерігається і щодо частки техніки, машин та устаткування для сільського господарства у структурі вартості договорів фінансового лізингу за видами обладнання. В середньому у 2010-2 кв. 2014 рр. техніка машини та устаткування для сільського господарства складала 13,91% вартості обладнання взятого в фінансовий лізинг (табл. 2.34).

Таблиця 2.34

Структура вартості укладених договорів фінансового лізингу за галузями та видами обладнання в Україні у 2010-2014 рр. (2014 р. –2 квартал), %

Показник/Роки	2010	2011	2012	2013	2 кв. 2014
Сільське господарство	12,99	14,23	19,04	14,03	17,04
Техніка, машини та устаткування для сільського господарства	12,85	15,34	15,6	11,44	14,32
Транспорт	59,36	57,4	58,09	71,77	67,07

Джерело: [134; 135; 140].

Техніка, машину та устаткування для сільського господарства займають незначну частку вартості договорів фінансового лізингу за видами обладнання у 2010 - 2 кв. 2014 рр. (12,85-14,32%). В основному, для фінансового забезпечення лізингових операцій підприємства використовували позичкові та власні кошти і майже не використовували залучені кошти. Державна фінансова підтримка щодо компенсації лізингових платежів знизилась з 283,7 млн. грн. у 2010 р. до 69 млн. грн. у 2014 р.

У 2015 році передбачено видатки за бюджетною програмою «Збільшення статутного капіталу НАК «Укراгролізинг» для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу» за рахунок спеціального фонду в сумі 54 млн. грн. Ці кошти планувалося спрямовувати на підвищення технічної оснащеності аграрних

підприємств та інших суб'єктів підприємницької діяльності агропромислового комплексу шляхом поставки їм технічних засобів на умовах фінансового лізингу.

Розвиток аграрного сектора в цілому, підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств в Україні в значній мірі залежать від державної фінансової підтримки. В тому числі, це стосується фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Державна фінансова підтримка аграрних підприємств здійснюється в усіх країнах. Її обсяги, методи і форми здійснення досить різні. Вказана підтримка реалізується і в Україні. Проаналізуємо державну фінансову підтримку аграрних підприємств в Україні в цілому, в тому числі стосовно забезпечення відтворення основних засобів.

Державна підтримка є дуже важливою для сільського господарства. Але в Україні обсяги державної підтримки сільського господарства є незначними. Державна підтримка сільгоспвиробників в країнах ЄС в 2014 році склала від 175 до 1343 євро на 1 га с/г угідь. Зокрема у Нідерландах – 500 євро/га, Бельгії – 508 євро/га, Польщі – 345 євро/га, Німеччині – 396 євро/га (за даними сайту статистичних даних ЄС Budget). Фінансова ж підтримка сільгоспвиробників в Україні (переважно непряма – за рахунок спецрежиму оподаткування) ледь сягає до 40 євро на гектар [141].

Державна підтримка може бути прямою та непрямою. В Україні пряма державна підтримка сільського господарства залишається низькою порівняно із країнами ЄС. Згідно з додатком 2 до Угоди «Про сільське господарство СОТ» 1994 р. всі заходи щодо державної підтримки сільського господарства умовно поділені на три групи, або розкладені по різнокольорових скриньках: «зеленій», «блакитній» і «жовтій».

У 2007 р. 72,8% становили обсяги державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій, частка яких знизилась до 2,1% в 2014 р. Крім того, традиційно низькою залишається питома вага державної підтримки на інвестиції в сільському господарстві: впродовж 2000–2007 рр. на рівні 1,0–3,6% проти

65,0–82,1% «жовтої скриньки» і 14,5–33,3% «зеленої скриньки» державної підтримки.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства непряма державна підтримка сільського господарства у формі спеціальних режимів оподаткування (фіксований сільськогосподарський податок (з 2015 р. це єдиний податок для четвертої групи платників та спецрежим ПДВ)) становить близько 90% від сукупної державної підтримки підприємствам сектору. За умовами спеціального режиму оподаткування ПДВ аграрні підприємства мають право спрямовувати суми ПДВ на спеціальні банківські рахунки і використовувати ці кошти для відшкодування податкового кредиту та фінансування інших виробничих цілей.

В Україні частка інвестицій в основний капітал сільського господарства за рахунок коштів державного бюджету надзвичайно мала і в період 2003–2015 рр. не перевищувала 4,6% з тенденцією до зниження, зокрема в 2010–2015 рр. не більше 1,8%. Напрями державної підтримки фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств представлені в табл. 2.35.

Таблиця 2.35

Державні програми фінансування технічної політики в сільському господарстві України в 2010-2014 рр., млн. грн.

Програма/Рік	2010	2011	2012	2013	2014
Здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів, компенсації лізингових платежів та часткової компенсації складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва	283,7	710,9	49,8	104,5	69
За програмою підтримки фермерських господарств	6,3	2,8	0,6	0,5	0
За регіональними програмами	113,1	87,3	5,5	1,2	0,4
Всього	403,1	801	55,9	105	69,4

Джерело: складено за даними Мінагрополітики України «Оперативна інформація щодо придбання сільськогосподарської техніки» за відповідні роки.

З табл. 2.35 видно, що обсяги здійсненої фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів, компенсації лізингових платежів та часткової компенсації складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва були нестабільними у

2010-2014 рр. і коливалися від 49,8 млн. грн. до 710,9 млн. грн. У 2014 р. її обсяги зменшились в 10 разів порівняно з 2011 р. Обсяги державної підтримки за програмою підтримки фермерських господарств знизився у 2010-2013 рр. в 12,6 разів, а 2014 р. взагалі дорівнювали 0. Обсяги державної підтримки за регіональними програмами зменшувався у 2010-2014 рр. У 2014 р. її обсяг зменшився на 99,6% по відношенню до 2010 р. Загальний обсяг державної підтримки відтворення основних засобів в аграрних підприємствах України зменшився у 2014 р. 6 разів порівняно з 2010 р.

Державна політика щодо відтворення основних засобів в сільському господарстві має значний вплив на галузь (табл. 2.36). З таблиці 2.36 видно, що зі зняттям заборони на придбання іноземної сільськогосподарської техніки обсяги та вартість придбаної техніки різко зросли. З 18362 од. у 2006 р. до 25908 од. у 2008 р., з 2749,3 млн. грн. до 6585,8 млн. грн. відповідно. У 2008 р. частка придбаної іноземної сільськогосподарської техніки становила 34% загальної кількості придбаної техніки та 66,7% загальної вартості придбаної техніки. Повторно заборону на придбання іноземної сільськогосподарської техніки за рахунок державного бюджету ввели у 2009 р. При цьому відбулося зменшення в 2 рази кількості і вартості придбаної сільськогосподарської техніки. Також на це вплинула і світова фінансова криза. Але частка кількості і вартості придбаної іноземної сільськогосподарської техніки все ж зростає. Це говорить про те, що власники підприємств надавали перевагу іноземній сільськогосподарській техніці.

В 2011р. Верховна Рада України відмовилась від пролонгації Закону щодо бюджетних асигнувань на розвиток вітчизняного машинобудування для АПК, що значно зменшило державну фінансову підтримку відтворення основних засобів в сільському господарстві. Зменшення державної фінансової підтримки відтворення основних засобів в сільському господарстві, падіння курсу гривні у 3 рази по відношенню до дол. США та значне зменшення прибутків аграрних підприємств підприємств у 2013 р. обумовило зменшення обсягів придбаної сільськогосподарської техніки. Кількість придбаної сільськогосподарської

техніки у 2014 р. зменшилась на 39% по відношенню до 2011 р., а вартість з 6554,8 млн. грн. у 2011 р. до 4920,3 млн. грн. у 2014 р., тобто на 25%. При цьому частка кількості і вартості придбаної іноземної техніки зростала з 2010 р. до 2013 р., а у 2014 р. зменшилась на 3,2% і 2,1% відповідно. Вартість і кількість придбаної іноземної сільськогосподарської техніки зменшився з 5695 млн. грн. та 8526 од. у 2013 р. до 3992,4 млн. грн. та 5043 од. у 2014 р.

Таблиця 2.36

Придбання сільськогосподарської техніки в Україні у 2004-2014 рр.

Діючі норми щодо підтримки	Рік	Усього		У тому числі іноземної техніки			
		од.	млн грн	од.	До усієї кількості, %	млн грн	До усієї суми, %
Обсяги бюджетних асигнувань на розвиток вітчизняного машинобудування для АПК визначалися згідно з Законом України № 3023-III «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» ВРУ від 7.02.2002 (до 1% від загальних видатків державного бюджету).	2004	18380	1411,9	2915	15,9	504,3	35,7
	2005	13769	1386,3	2487	18,1	584,2	42,1
	2006	18362	2749,3	4510	24,6	1534,6	55,8
Розпорядженням КМУ відмінено стимулювання діючого закону щодо закупівлі лише вітчизняної техніки (зростання закупівлі більш як удвічі)	2007	22968	3978,0	6298	27,4	2444,4	61,4
	2008	25908	6585,8	8818	34,0	4391,0	66,7
Заборона на закупівлю імпоротної техніки, лише закупівля вітчизняної (світова фінансова криза)	2009	11271	2878,0	4272	37,9	2061,5	71,6
	2010	14049	4125,2	5270	37,5	2706,5	65,6
З 2011р. Верховна Рада України відмовилась від пролонгації Закону, посиляючись на фінансові можливості державного бюджету	2011	16729	6554,8	6959	41,6	4368,4	66,6
	2012	14778	6063,6	7122	48,2	4921,1	81,2
	2013	16112	6848,2	8526	52,9	5695	83,2
	2014	10150	4920,3	5043	49,7	3992,4	81,1

Джерело: складено на основі даних [142].

Державна підтримка сільського господарства за рахунок бюджетних дотацій і за рахунок спеціального режиму ПДВ є одним з важливих джерел підтримки прибутковості аграрних підприємств і, як наслідок, їх здатності до самофінансування відтворення основних засобів. В останні 5 років обсяг державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій скоротився у 6 разів. Що ж до обсягу коштів отриманих за рахунок ПДВ, то він зріс майже в 3 рази (рис. 2.25).

Обсяг прямих іноземних інвестицій у сільське господарство у 2014 р. порівняно з 2010 р. зріс на 14%, хоча у 2013 р. в порівнянні з 2012 р. скоротився на 1,1% (рис. 2.25).

Рис. 2.25 Обсяг державної підтримки та прямих іноземних інвестицій в сільське господарство України у 2010-2015* рр.

Джерело: [86, с. 58].

*- попередні дані.

Проаналізуємо зовнішні джерела фінансового забезпечення, які можуть використовуватись на відтворення основних засобів досліджуваних аграрних підприємств табл. 2.37.

Таблиця 2.37

Обсяги отриманих банківських кредитів, державної підтримки, первісної та залишкової вартості основних засобів і вартості основних засобів взятих в операційну оренду по групі досліджуваних підприємств у 2010-2015 рр., тис. грн.

Роки	Банківське кредитування		Державна підтримка		Вартість основних засобів взятих в операційну оренду	Залишкова вартість основних засобів на кінець року	Первісна вартість основних засобів на кінець року
	Довгострокові кредити банків	Короткострокові кредити банків	отримано коштів				
			за рахунок бюджетних дотацій	за рахунок ПДВ			
2010	959,0	3176,0	7323,0	13846,0	345096,0	95521,0	218804,0
2011	12430,0	5176,0	1281,0	17785,0	335928,0	109029,0	241875,0
2012	7830,0	2604,0	2642,0	24433,3	356266,0	144046,0	289928,0
2013	2941,0	5101,0	1408,0	23884,2	360761,0	145070,0	307516,0
2014	6331,0	5898,0	652,0	29311,5	386298,0	164491,0	342871,0
2015	7035,3	6205,9	1704,9	32961,1	390379,9	187698,9	374331,3

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності досліджуваних підприємств.

З даних табл. 2.37 видно, що досліджувані аграрні підприємства використовують кредити банків у незначних обсягах. Необхідно відзначити суттєві відмінності в обсягах отриманих банківських кредитів. Найбільший обсяг довгострокових кредитів був отриманий у 2011 р. (збільшився в 13 разів порівняно з 2010 р.). В 2011-2013 рр. він знижувався, а з 2014 р. почав зростати і збільшився у 2015 р. в 2,4 рази в порівнянні з 2013 р. У 2010 р. та 2013 р. обсяг отриманих короткострокових кредитів був в 3,3 та 1,7 рази більшим ніж довгострокових кредитів у ці роки. Найбільший обсяг короткострокових кредитів був отриманий у 2015 р., він зріс у 2 рази в порівнянні з 2010 р. По відношенню до вартості основних засобів довгострокові кредити навіть в 2011 р. (найбільший їх обсяг – 12430 тис. грн.) становили тільки 11,4%.

Обсяг державної підтримки є більшими ніж обсяги банківського кредитування, в основному, за рахунок спеціального режиму оподаткування ПДВ. Обсяги державної підтримки за рахунок ПДВ показують стабільну тенденцію до зростання. У 2010-2015 рр. він збільшився в 2,4 рази. Обсяги прямих бюджетних

дотацій є нестабільними і знизилися більш ніж в 11 разів у 2014 р. в порівнянні з 2010 р. але зросли у 2015 р. в 2,6 рази по відношенню до показника 2014 р.

Фінансова звітність досліджуваних аграрних підприємств свідчить про те, що в формі № 50-сг «Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» пункт 3. «Державна підтримка сільського господарства» вказано лише обсяги отриманих коштів, за рахунок якої саме підтримки (ПДВ чи дотацій) та для підтримки яких видів діяльності. Але відсутня інформація щодо того на які конкретні цілі були використані кошти державної підтримки. На нашу думку, необхідно посилити контроль за використанням державної фінансової підтримки наданої аграрним підприємствам шляхом вдосконалення фінансової звітності. Необхідно доповнити форму № 50-сг пункт 3. «Державна підтримка сільського господарства» таблицею з даними по використанню отриманої державної підтримки та додатково контролювати їх використання зі спеціального рахунку на який спрямовується державна підтримка за рахунок ПДВ. Також необхідно зобов'язати аграрні підприємства спрямовувати 25% отриманої державної підтримки за рахунок ПДВ на відтворення основних засобів, оскільки їх відтворення є невід'ємним фактором розвитку виробництва сільськогосподарської продукції. Таку частку запропоновано оскільки чверть можливих напрямів використання цих коштів пов'язані з основними засобами, але зараз використання коштів державної підтримки за рахунок ПДВ на відтворення основних засобів не є обов'язковим.

Дані таблиці 2.37 свідчать про те, що вартість основних засобів, взятих в операційну оренду досліджуваними підприємствами, майже не змінювалась. Найбільшою вона була у 2015 р. (390379,9 тис. грн) та в 2,1 рази перевищувала залишкову вартість власних основних засобів досліджуваних підприємств. А найнижчою у 2011 р. (335928,0 тис. грн.) але перевищувала вартість власних основних засобів підприємств у 3,1 рази. У 2010-2015 рр. вартість основних засобів, взятих в операційну оренду, збільшилась на 13%.

Розглянемо детальніше надходження коштів з зовнішніх джерел на досліджуваних підприємствах. Дані таблиці 2.38 (Додаток В) свідчать про те, що

11 з 14 підприємств не запозичували довгострокові кредити банків у 2010-2015 рр. Стабільно використовувало довгострокові кредити банків ТОВ «Острійківське», яке отримало найбільший кредит 10 млн. грн. у 2011 р. ТОВ АФ Дім отримувало довгострокові кредити у 2010-2012 рр. Найбільший обсяг довгострокових кредитів був отриманий у 2011 р. (12430 тис. грн.) та в 2012 р. (7830 тис. грн.). Цей показник досяг такого рівня у зв'язку з отриманням кредиту ТОВ «Острійківське» у 2011 р. на суму 10 млн. грн. та у 2012 р. на суму 7,5 млн. грн. Найменший обсяг довгострокових кредитів спостерігався у 2010 р. (959 тис. грн.).

У 2010-2015 рр. всі досліджувані підприємства використовували основні засоби взяті в операційну оренду. Найбільша вартість основних засобів взятих в операційну оренду знаходиться на балансі у підприємства ПОП АФ Узинська (72410 тис. грн.). Це підприємство має найбільшу площу сільськогосподарських угідь серед досліджуваних підприємств (4092-3554 га). Найбільша вартість основних засобів взятих в операційну оренду досліджуваними підприємствами була у 2015 р. (390379,9 тис. грн.). Це було обумовлено зростанням вартості основних засобів взятих в операційну оренду у 2015 р. порівняно з 2010 р на підприємствах: ТОВ Еліта- в 3,6 рази; ТОВ Земля Томилівська – на 85%; ТОВ АФ Білоцерківська – на 69%; ТОВ АФ Левада – на 19%. Найнижча вартість основних засобів взятих в операційну оренду була у 2011 р. (335928 тис. грн.). В 2011 р. в порівнянні з 2010 р. зниження вартості основних засобів взятих в операційну оренду мало місце на підприємствах: ТОВ Острійківське – на 27%; ПрАТ Маки – на 7,4%; ТОВ Земля Томилівська – на 10,5%. Незмінною вартість основних засобів взятих в операційну оренду у 2010-2014 рр. залишалась на підприємствах: ТДВ Терезине, ПОП АФ Узинська, СВК Розаліївський, ТОВ Фастівка, ТОВ ім. Котовського, ТОВ АФ Глушки. Вартість основних засобів взятих в операційну оренду перевищувала первісну та залишкову вартість власних основних засобів досліджуваних підприємств. При цьому, вартість операційної оренди є досить високою.

Державна підтримка досліджуваних підприємств, в основному, здійснювалася за рахунок коштів, що надходили в результаті спеціального режиму оподаткування ПДВ і найвищий цей показник був у 2015 р. (32961,1 тис. грн.), найнижчим він був у 2010 р. (13846 тис. грн.). ТОВ «АФ Глушки» не отримувало державної підтримки за рахунок ПДВ у 2010-2011 рр., а ТОВ Фастівка та СВК Розаліївський у 2010 р. З групи досліджуваних підприємств тільки ТОВ «Острійківське» отримувало у 2010-2015 рр. стабільну державну підтримку за рахунок бюджетних дотацій (рис. 2.26).

Рис. 2.26 Обсяги державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій, ПДВ та вартість основних засобів, що надійшли протягом року за мінусом амортизаційних відрахувань та довгострокових кредитів банків по групі досліджуваних підприємств у 2010-2015 рр.

Загалом 2010-2015 рр. досліджувані підприємства отримали 142221,1 тис. грн. (90%) державної підтримки за рахунок спеціального режиму оподаткування ПДВ, 15010,9 тис. грн. (10%) у формі бюджетних дотацій. Переважання обсягів державної підтримки за рахунок ПДВ над обсягами державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій мало місце по всім аграрним підприємствам України. При цьому скорочуються обсяги бюджетних дотацій і зростає підтримка за рахунок спеціального режиму ПДВ. Амортизаційні відрахування та довгострокові кредити банків призначені для фінансового забезпечення відтворення основних

засобів. Тому на рисунку 2.26 представлені показники вартості основних засобів, що надійшли протягом року, за мінусом цих фінансових ресурсів. Дані рисунку 2.26 свідчать про те, що аграрні підприємства якщо і використовують державну підтримку для відтворення основних засобів, то в незначному обсязі, хоча знос основних засобів цих підприємств становив 56-50% у 2010-2015 рр.

Аналіз кредитування аграрних підприємств показує збільшення загального обсягів кредитів. Що ж до строку погашення, то в основному аграрні підприємства використовують коротко- та середньострокові кредити. На досліджуваних підприємствах також спостерігається високий рівень зносу основних засобів, недостатнє використання власних джерел фінансового забезпечення їх відтворення та низький рівень використання кредитів.

На досліджуваних підприємствах як і по Україні в цілому спостерігається зменшення обсягів державної підтримки аграрних підприємств за рахунок бюджетних дотацій і збільшення обсягів державної підтримки за рахунок ПДВ. Програма підтримки фермерських господарств зменшилась з 6,3 млн. грн. до 0, а регіональні програми фінансової підтримки аграрних підприємств зменшились з 113,1 млн. грн. до 0,4 млн. грн. При цьому використання фінансових ресурсів отриманих за рахунок державної підтримки (ПДВ та дотацій) не контролюється з боку держави та майже не використовується на відтворення основних засобів.

Висновки до розділу 2

1. Аграрні підприємства України не повною мірою використовують конкурентну перевагу природного потенціалу землі при вирощуванні сільськогосподарської продукції. 93% земельних ресурсів, у користуванні аграрних підприємств в Україні, використовують на умовах оренди. Тому аграрні підприємства націлені на збільшення обсягів врожаю та максимізацію прибутків, порушуючи оптимальну структуру посівних площ сільськогосподарських

культур, перенасичуючи землю гербіцидами, мінеральними добривами та іншими хімікатами, що зумовлює прискорене виснаження ґрунтового покриву та погіршення його якісних властивостей. Обсяг капітальних інвестицій на відтворення землі зменшувався, а їх частка в загальному обсязі капітальних інвестицій в економіку України у 2010-2014 рр. була менше 1%. Досліджувані аграрні підприємства у 2010-2015 рр. взагалі не здійснювали капітальних інвестицій на відтворення землі.

2. При зростанні загальної вартості основних засобів забезпеченість більшості аграрних підприємств сільськогосподарською технікою залишається на низькому рівні, не відповідає нормативній потребі, а навантаження на неї збільшується. Основні засоби, задіяні у виробництві продукції, мають високий рівень зносу (у 2010-2016 рр. 42-37%), а коефіцієнт їх оновлення знижувався з 2012 р. через брак фінансових ресурсів та зростання вартості придбання основних видів техніки.

3. Встановлено, що обсяги амортизаційних відрахувань та чистого прибутку (навіть в разі повного їх використання на відтворення основних засобів) є недостатніми для відтворення основних засобів. Відсутність оподаткування прибутку аграрних підприємств не дозволяє створити механізм стимулювання використання прибутку на фінансове забезпечення відтворення основних засобів. При достатньо високій рентабельності аграрних підприємств і отриманні ними значної суми прибутку його використання на самофінансування відтворення основних засобів недостатнє. За умови переведення аграрних підприємств на оподаткування прибутку, було б доцільно звільняти від оподаткування частину прибутку, яка капіталізується. Амортизаційні відрахування є недостатніми для фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств. При цьому спостерігається нецільове та неповне використання амортизаційних відрахувань аграрними підприємствами. Доцільно відновити на рівні підприємства облік формування і використання амортизаційного фонду, що сприятиме цільовому використанню вказаних коштів.

4. Дослідження кредитування аграрних підприємств України у 2010-2015 рр. свідчить про збільшення загального обсягу кредитів. Але аграрні підприємства використовували, в основному, коротко- та середньострокові кредити. Досліджувані аграрні підприємства у 2010-2015 рр. також використовували переважно короткострокові кредити банків. Недостатність довгострокового кредитування аграрних підприємств призводить до погіршення кредитного забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств. Негативно впливають на кредитування аграрних підприємств: зростання відсоткових ставок за кредитами (зросли з 14,9% у 2010 р. до 20,2% у 2015 р. при зниженні рентабельності основних засобів аграрних підприємств з 18,4% у 2010 р. до 11,3% у 2015 р.); відсутність спеціалізованого аграрного банку (лише 8 банків пропонують індивідуальні графіки погашення кредитів, враховуючи особливості діяльності аграрних підприємств); зменшення державної фінансової підтримки аграрних підприємств через механізм здешевлення кредитів (з 1650 млн. грн. у 2008 р. до 300 млн. грн. у 2015 р.); високі вимоги банків при кредитуванні аграрних підприємств до заставного майна та його недостатність.

5. При відсутності достатнього обсягу фінансових ресурсів для купівлі нової сільськогосподарської техніки аграрні підприємства все частіше звертаються до вторинного ринку техніки, купують її на умовах лізинг, беруть в операційну оренду. У 2010-2015 рр. вартість основних засобів, взятих в операційну оренду досліджуваними підприємствами, збільшилась на 13% і в 1,2 рази перевищувала первісну вартість власних основних засобів підприємства. Лізинг в Україні недостатньо розвинутий. В основному для фінансового забезпечення лізингових операцій підприємства використовували запозичені та власні кошти і майже не використовували залучені кошти. Державна фінансова підтримка щодо компенсації лізингових платежів знизилась з 283,7 млн. грн. у 2010 р. до 69 млн. грн. у 2014 р.

6. У фінансовому забезпеченні відтворення основних засобів аграрних підприємств значну роль має відігравати державна фінансова підтримка. В Україні спостерігається зменшення обсягів державної підтримки сільського

господарства за рахунок бюджетних дотацій і збільшення обсягів державної підтримки за рахунок ПДВ. Відсутність фінансової звітності щодо використання державної підтримки не дозволяє контролювати використання цих коштів. Запропоновано додати до форми № 50-сг пункт 3. «Державна підтримка сільського господарства» таблицю з даними по використанню отриманої державної підтримки та додатково контролювати її використання зі спеціального рахунку на який спрямовується державна підтримка за рахунок ПДВ. Також необхідно зобов'язати аграрні підприємства спрямовувати 25% отриманої державної підтримки за рахунок ПДВ на відтворення основних засобів, оскільки їх відтворення є невід'ємним фактором розвитку виробництва сільськогосподарської продукції. Програма підтримки фермерських господарств зменшилась з 6,3 млн. грн. до 0, а регіональні програми фінансової підтримки аграрних підприємств зменшились з 113,1 млн. грн. до 0,4 млн. грн. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що необхідно вдосконалити механізм державної підтримки відтворення основних засобів аграрних підприємств.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [143-148].

РОЗДІЛ 3

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Моделювання фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств

Важливим чинником ефективного розвитку в довгостроковій перспективі й одночасного забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств є фінансове забезпечення відтворення основних засобів. Проведені в дисертації дослідження свідчать про існування проблеми значного зносу основних засобів аграрних підприємств України, а також про відсутність ефективної моделі забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств через спрямування достатнього обсягу фінансових ресурсів на відтворення основних засобів.

Основою побудови моделі є управління доступними для аграрних підприємств фінансовими ресурсами для фінансового забезпечення відтворення основних засобів: чистим прибутком; амортизаційними відрахуваннями; довгостроковими банківськими кредитами; коштами, що надходять в результаті державної фінансової підтримки.

Результати проведених в дисертації досліджень дозволяють зробити наступні висновки:

- по-перше, в деяких аграрних підприємствах спостерігається нецільове або неповне використання амортизаційних відрахувань;
- по-друге, більшість аграрних підприємств, звітність яких була використана в розрахунках, намагалися використати всі нараховані амортизаційні відрахування в звітному році, що гарантувало їм зниження ризику пов'язаного з

інфляційними процесами в країні й дозволяло забезпечувати фінансовими ресурсами поточні активи;

- по-третє, враховуючи довгостроковий термін обороту фінансових ресурсів залучених за допомогою довгострокового банківського кредитування, в запропонованій моделі відсутнє дане джерело фінансового забезпечення відтворення основних засобів у якості окремого фактору;

- по-четверте, площа оброблюваних земель майже по всіх (крім одного) досліджуваним підприємствам не змінювалась, тому цей показник не корелювався б з іншими показниками і не був врахований в якості окремого фактору.

Для побудови економіко-математичної моделі забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств через спрямування достатнього обсягу фінансових ресурсів на відтворення основних засобів було використано звітність 14 аграрних підприємств Білоцерківського району Київської області за період з 2010 по 2014 рік, що дозволило отримати 70 статистичних рядів даних. Для достовірності результатів проведеного кореляційно-регресійного аналізу було використано формулу MS EXCEL: =ОКРУГЛ((СЛЧИС()*1000);0), яка дозволяє згенерувати випадкові величини з метою усунення залежності між рядами даних відповідних підприємств. Вихідні дані для побудови моделі представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Вихідні дані для побудови економіко-математичної моделі забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств
при спрямуванні достатнього обсягу фінансових ресурсів на відтворення основних засобів, тис. грн.**

Випадкові величини	Шифр показників	Загальна сума можливих джерел фінансового забезпечення*	Можливі джерела фінансового забезпечення відтворення ОЗ			Залишкова вартість ОЗ	Сума збільш./зменш. вартості ОЗ	Сума капітальних інвестицій	Чистий дохід від реалізації продукції	Застосований % від суми можливих джерел фінансового забезпечення	Операційні витрати (крім амортизації)	Рентабельність, %	
			Чистий прибуток підприємства	Амортизаційні відрахування	Державна підтримка (дотації + ПДВ)							Реалізації продукції	Операційних витрат
ВП	Ш	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2	2012ПрАТ Маки	8553,3	6229	687	1637,3	7919	3379	5697	17043	39,51	14124	37	44
34	2011ТОВ Еліта	10224	7097	1229	1898	8575	-523	781	27086	-5,12	12145	26	58
37	2011СВК ім.Щорса	6315	2961	1758	1596	14266	798	2787	28040	12,64	23265	11	13
80	2014ПрАТ Маки	7791,5	5164	927	1700,5	9470	2177	4343	17127	27,94	9801	30	53
84	2011ТОВ АФ Левада	-385	-786	126	275	3442	-262	141	7331	68,05	6926	-11	-11
93	2014ТОВ АФ Білоцерківська	10705	7951	566	2188	3009	9	304	18262	0,08	12366	44	64
105	2010ТОВ Фастівка	6692	6524	168	0	3136	598	0	19522	8,94	16483	33	40
123	2014ТОВ Еліта	24042	19491	626	3925	6826	-109	6441	40685	-0,45	18860	48	103
125	2011СВК Розаліївський	2720	398	972	1350	7073	477	981	13048	17,54	11244	3	4
141	2012ТОВ Фастівка	-143	-2193	603	1447	2074	800	1001	21127	-559,44	21509	-10	-10
154	2010ТОВ Земля Томилівська	2106	862	522	722	3035	154	196	9543	7,31	4381	9	20
158	2013СВК Розаліївський	3373	1001	858	1514	5633	-4	790	10219	-0,12	10641	10	9
224	2012ТОВ ім. Котовського	1130	66	21	1043	4516	2765	3032	7684	244,69	15938	1	0
233	2011ПОП АФ Узинська	8136	2771	3562	1803	12664	4352	4938	29177	53,49	18726	9	15
247	2011ТОВ Земля Томилівська	1994	615	437	942	2678	80	146	13228	4,01	6118	5	10
252	2013ТОВ Еліта	12677	9528	692	2457	7280	117	781	25923	0,92	21142	37	45
255	2014ТОВ Земля Томилівська	7285	4026	1103	2156	5967	1036	1130	18745	14,22	10299	21	39
275	2011ТОВ "Острійківське"	12868	1978	353	537	14973	13222	14678	14826	102,75	21460	13	9
276	2014ТОВ "Острійківське"	11569	3118	880	1240	19867	5149	7337	22094	44,51	28930	14	11
288	2014СВК ім.Щорса	11828	6764	1950	3114	21940	5352	7800	36403	45,25	25342	19	27
313	2012ТОВ "Острійківське"	16036	4519	875	3142	15558	1031	3403	13366	6,43	22355	34	20
327	2013ТОВ "АФ Глушки"	4064	1470	1282	1312	3415	-234	1778	14256	-5,76	17963	10	8
327	2010ПрАТ Маки	2408	403	835	1170	5606	-166	1572	11613	-6,89	7886	3	5
343	2013ПрАТ Маки	2216,2	135	889	1192,2	8208	1061	3501	11766	47,87	10010	1	1
363	2010ТОВ Еліта	5528	2507	1410	1611	9489	3382	5079	17444	61,18	8934	14	28
368	2011ТОВ ім. Котовського	2729	1687	49	993	1772	109	265	10855	3,99	13980	16	12
408	2010ТОВ "Острійківське"	2198	1297	153	748	2104	191	498	10258	8,69	9771	13	13
441	2014ТОВ Фастівка	6499	4131	538	1830	1510	347	366	29809	5,34	26126	14	16
444	2012ТОВ АФ Білоцерківська	1729	540	389	800	3640	1142	1189	9479	66,05	10345	6	5
451	2013СВК ім.Щорса	9460	3725	1564	4171	17913	1456	3730	27527	15,39	24913	14	15
453	2012ТОВ Еліта	14294	9892	1645	2757	7691	761	1406	23521	5,32	16920	42	58
454	2010ТОВ АФ Дім	831	-2213	1155	930	5112	141	955	15745	16,97	32325	-14	-7
473	2013ТОВ "Острійківське"	11994	5648	1166	2239	15598	1000	3520	17135	8,34	23218	33	24
495	2011ТОВ АФ Білоцерківська	4078	2868	129	1081	2871	630	960	12494	15,45	7010	23	41

Продовження таблиці 3.1

ВП	III	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
510	2012ТОВ Земля Томилівська	3853	2782	484	587	6531	4337	4420	14600	112,56	9605	19	29
536	2014ТОВ "АФ Глушки"	3792	1712	939	1141	4302	1207	4027	18263	31,83	14408	9	12
537	2010ТДВ Терезине	21479	14199	1963	5317	18868	5683	8089	36791	26,46	40247	39	35
543	2013ТОВ ім. Котовського	2179	872	58	1249	4709	251	273	7662	11,52	16085	11	5
565	2010ПОП АФ Узинська	10083	4413	2760	2910	11626	5990	6214	29434	59,41	17786	15	25
585	2014ТОВ АФ Дім	6799	4481	0	2318	2934	433	0	25586	6,37	41140	18	11
612	2010ТОВ АФ Білоцерківська	3738	2500	105	1133	2048	122	1008	10223	3,26	5281	24	47
620	2013ТОВ АФ Дім	2531	-473	932	2072	3042	85	974	20585	3,36	35029	-2	-1
640	2011ПрАТ Маки	5059	3315	538	1206	5166	-368	1766	16854	-7,27	9149	20	36
660	2012ТДВ Терезине	21308	13269	4021	4018	45213	23571	28890	39696	110,62	60658	33	22
664	2012СВК ім.Щорса	6900	2440	1490	2970	17228	3350	6688	26373	48,55	25273	9	10
682	2012ТОВ АФ Левада	731	91	132	508	3353	43	71	6859	5,88	7769	1	1
698	2014СВК Розаліївський	3584	1273	797	1514	4843	2	398	13895	0,06	10452	9	12
704	2010ТОВ ім. Котовського	6210	4045	46	2119	1712	79	147	10285	1,27	11066	39	37
715	2012ТОВ АФ Дім	8354	4785	1022	2217	3750	641	1321	20316	7,67	35377	24	14
752	2013ТОВ Фастівка	-2278	-3228	594	356	1701	221	317	15515	-9,70	22451	-21	-14
791	2011ТОВ Фастівка	3793	10	888	2895	1877	-371	237	23274	-9,78	19240	0	0
793	2011ТОВ "АФ Глушки"	1702	286	1166	250	5540	-98	954	15248	-5,76	10059	2	3
807	2012ТОВ "АФ Глушки"	3033	1330	1157	546	4540	130	1042	11854	4,29	14746	11	9
828	2014ТДВ Терезине	22007	10663	7120	4224	53084	14421	18012	51997	65,53	50949	21	21
836	2010ТОВ АФ Левада	341	12	120	209	3597	6	74	5232	1,76	5921	0	0
850	2013ТДВ Терезине	15656	4156	7434	4066	45037	6969	11017	36871	44,51	33576	11	12
856	2014ТОВ АФ Левада	1119	350	133	636	3172	83	83	7920	7,42	6910	4	5
865	2013ТОВ АФ Левада	-1957	-2491	131	403	3222	0	4	5622	0,00	7477	44	-33
871	2011ТОВ АФ Дім	3382	38	1034	1380	4131	53	789	19524	1,57	29155	0	0
886	2013ТОВ Земля Томилівська	2950	869	724	1357	6032	86	347	12540	2,92	8872	7	10
897	2012СВК Розаліївський	6349	2910	1015	2424	6298	162	835	15227	2,55	12317	19	24
898	2010СВК ім.Щорса	8755	4332	1323	3100	14917	1938	4212	28503	22,14	18956	15	23
917	2010СВК Розаліївський	2941	1612	1049	280	7568	779	0	11870	26,49	9584	14	17
953	2010ТОВ "АФ Глушки"	2617	627	1070	920	6703	414	772	10036	15,82	7234	6	9
954	2011ТДВ Терезине	21692	14326	3006	2860	24001	5709	11107	46757	26,32	53039	31	27
967	2014ТОВ ім. Котовського	6733	5149	72	1512	4779	-18	515	11126	-0,27	19515	46	26
980	2013ТОВ АФ Білоцерківська	2551	832	567	1152	3470	397	473	11364	15,56	11952	7	7
993	2014ПОП АФ Узинська	14941	8223	4253	2465	22788	5605	8014	43106	37,51	49023	19	17
998	2012ПОП АФ Узинська	10725	4041	3705	2979	15735	5941	6991	32011	55,39	25894	13	16
999	2013ПОП АФ Узинська	10931	5192	3987	1752	19810	7619	9056	31559	69,70	33569	16	15
Всього		478128	239117	85954	122566	658157	145890	230663	19527,99**	16,72	1331220		

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності досліджуваних підприємств.

* З урахуванням довгострокових банківських кредитів

** Середнє значення

Дані табл. 3.1 свідчать про те, що досліджувані аграрні підприємства у 2010-2014 рр. мали досить великий обсяг доступних фінансових ресурсів для відтворення основних засобів, а саме 72,6% залишкової вартості основних засобів підприємств. Ці фінансові ресурси на 50% складались з чистого прибутку, на 25,6% - з державної підтримки та лише на 18% - з амортизаційних відрахувань і 6,4% - з довгострокових кредитів банків. На капітальні інвестиції у 2010-2014 рр. на досліджуваних підприємствах було використано 48%, а на збільшення вартості основних засобів – 30,5% доступних фінансових ресурсів. В середньому підприємства використовують 16,72% доступних фінансових ресурсів на збільшення вартості основних засобів.

Враховуючи склад можливих джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів в аграрних підприємствах, незначну частку капітальних інвестицій в загальному обсязі доступних фінансових ресурсів для відтворення основних засобів, нецільове або неповне використання амортизаційних відрахувань при досить високому рівні зносу основних засобів аграрних підприємств та безпосереднього впливу стану та забезпеченості основними засобами аграрних підприємств на обсяги виробництва, прибутковість підприємств нами запропоновано наступні гіпотези (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Гіпотези для розробки економіко-математичної моделі

Шифр гіпотези	Обґрунтування гіпотези	Залежна Y	Незалежна X
1.1	<u>Перша група гіпотез.</u> Обсяг отриманого чистого доходу від реалізації продукції аграрного підприємства впливає на обсяг отриманого чистого прибутку підприємства, обсяг отриманої державної допомоги (головним чином за рахунок ПДВ), а також на обсяг амортизаційних відрахувань в сталій залежності.	Чистий прибуток підприємства	Чистий дохід від реалізації продукції
1.2		Державна допомога	
1.3		Амортизаційні відрахування	
2.1	<u>Друга група гіпотез.</u> Відповідно до методології розрахунку показників рентабельності реалізації продукції, а також операційних витрат, які залежать від обсягу чистого прибутку підприємства рентабельність операційних витрат можна визначити у якості базового показника ефективності управління залишковою вартістю основних засобів.	Рентабельність реалізації продукції	Чистий прибуток підприємства
2.2		Рентабельність операційних витрат	Рентабельність реалізації продукції
3.1	<u>Третя група гіпотез</u> обумовлена тим, що фінансові ресурси підприємств, які можуть бути спрямовані на відтворення основних засобів можуть формуватися в значній мірі з чистого прибутку підприємства, а також державної допомоги за рахунок ПДВ й мають знаходитись в тісній кореляційній залежності.	Фінансові ресурси підприємств, які можуть бути спрямовані на відтворення основних засобів	Чистий прибуток підприємства
3.2			Державна допомога
4.1	<u>Четверта група гіпотез</u> обумовлена тим, що обсяги фінансових ресурсів до яких мають доступ підприємства та які можуть бути спрямовані на відтворення основних засобів повинні корелюватися з обсягом капітальних інвестицій, збільшенням/зменшенням вартості основних засобів й відповідно їх залишковою вартістю. Гіпотеза 4.4 обумовлена тим, що амортизаційні відрахування підприємства мають цільове призначення і повинні застосовуватись на відтворення основних засобів підприємства й відповідно впливати на їх залишкову вартість.	Капітальні інвестиції	Фінансові ресурси підприємства, які можуть бути спрямовані на відтворення основних засобів
4.2		Сума збільшення/зменшення вартості основних засобів	
4.3		Залишкова вартість основних засобів підприємств	
4.4		Залишкова вартість основних засобів підприємств	Амортизаційні відрахування
5	<u>П'ята група гіпотез</u> обумовлена тим, що капітальні інвестиції в аграрних підприємствах по своїй структурі повинні мати статистичну залежність з обсягами збільшення або зменшення вартості основних засобів підприємства.	Сума збільшення/зменшення вартості основних засобів	Капітальні інвестиції
6	<u>Шоста гіпотеза</u> обумовлена тим, що дії керівництва підприємства щодо управління вартістю основних засобів безпосередньо впливають на їх залишкову вартість	Залишкова вартість основних засобів підприємств	Сума збільшення/зменшення вартості основних засобів
7.1	<u>Сьома група гіпотез</u> обумовлена тим, що капітальні інвестиції підприємств а також ефективне управління вартістю основних засобів повинні сприяти зменшенню трудомісткості процесу виробництва й відповідно до зменшення операційних витрат підприємства	Операційні витрати (крім амортизації)	Капітальні інвестиції
7.2			Залишкова вартість основних засобів підприємств
8	<u>Восьма гіпотеза</u> обумовлена тим, що ефективне відтворення основних засобів й зменшення операційних витрат підприємства мають сприяти збільшенню отриманого чистого прибутку від реалізації продукції	Чистий дохід від реалізації продукції	Операційні витрати (крім амортизації)

Джерело: побудовано автором.

Висунуті гіпотези потребують застосування методів кореляційно-регресійного аналізу (табл. 3.3) та математичного обґрунтування для їх

підтвердження або спростування. Для доведення або спростування висунутих гіпотез використовуємо дані табл. 3.1.

Таблиця 3.3

Коефіцієнти кореляції між показниками врахованими в запропонованій моделі забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств через спрямування достатнього обсягу фінансових ресурсів на відтворення основних засобів

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0	1,00											
1	0,92	1,00										
2	0,60	0,40	1,00									
3	0,80	0,70	0,59	1,00								
4	0,73	0,51	0,87	0,65	1,00							
5	0,62	0,44	0,66	0,45	0,82	1,00						
6	0,72	0,55	0,69	0,55	0,87	0,97	1,00					
7	0,82	0,73	0,76	0,78	0,74	0,59	0,68	1,00				
8	0,20	0,17	0,17	0,06	0,25	0,32	0,30	0,05	1,00			
9	0,67	0,52	0,63	0,63	0,70	0,65	0,69	0,79	0,08	1,00		
10	0,69	0,80	0,12	0,48	0,23	0,20	0,27	0,37	0,14	0,21	1,00	
11	0,59	0,76	0,04	0,40	0,09	0,04	0,14	0,35	0,10	-0,01	0,86	1,00

Джерело: розраховано автором.

Дані табл. 3.3 свідчать про високий рівень кореляції між показниками, які були використані в гіпотезах. Це свідчить про підтвердження висунутих гіпотез в табл. 3.2.

Для доведення або спростування висунутих гіпотез використаємо рівняння лінійної залежності [149; 150; 151; 152]:

$$Y = \alpha + \beta X + e \quad (3.1)$$

де: α – постійна;

β – коефіцієнт регресії, який відображає нахил лінії, вздовж якої розсіяні дані спостережень;

e – так звана помилка, яка відображає той факт, що зазвичай рух Y буде описуватися не лише рухом X , а присутні також інші фактори, які не включені в дану модель або рівняння.

Коефіцієнт регресії може бути визначений як показник, що характеризує процентну зміну змінної Y , яка викликана зміною значення X на одиницю.

Значення β буде вказувати, на яку кількість відсотків зміниться Y при зміні X на один відсоток. Однак, якщо досліджувана гіпотеза реалістична, то всі інші змінні повинні бути відносно неважливими, а даний взаємозв'язок повинен бути підтверджений додатковими показниками адекватності й статистичної значимості досліджуваної моделі. Також для перевірки достовірності моделі використаємо критерій Фішера.

Для проведення розрахунків в табл. 3.4, за значення чистого доходу від реалізації продукції взято середнє значення даного показника (табл. 3.1).

Таблиця 3.4

**Компоненти достовірності та коефіцієнти регресійних залежностей моделі
забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств при спрямуванні
достатнього обсягу фінансових ресурсів на відтворення основних засобів**

№ гіпотези	Змінна X	Залежна Y	Коефіцієнти		F-крит. > табл. 3,13	Результат
			α	β		
1.1	ЧДРП	ЧПП	0,289	-2218,28	79,35	3425,308
1.2		ДД	0,084	121,14	104,63	1761,500
1.3		АВ	0,103	-789,68	91,63	1221,703
2.1	ЧПП	РРП	0,0000306 64363262 5638	0,039	118,64	0,144
2.2	РРП	РОП	1,109	0,023	192,26	0,183
3.1	ЧПП	ФРП	1,334	2273,66	361,26	6843,019
3.2	ДД	ФРП	4,291	-683,38	124,92	6875,221
4.1	ФРП	КІ	0,574	-622,65	73,23	3314,486
4.2		СЗЗВОЗ	0,399	-642,96	41,55	2093,829
4.3		ЗВОЗ	1,214	1113,57	76,52	9440,541
4.4	АВ	ЗВОЗ	6,117	1891,35	221,90	9364,504
5	КІ	СЗЗВОЗ	0,787	-508,66	973,20	2099,840
6	СЗЗВОЗ	ЗВОЗ	2,118	4988,38	143,05	9429,475
7.1	КІ	ОВ	1,765	13200,13	61,08	19050,197
7.2	ЗВОЗ	ОВ	0,853	11002,32	63,69	19030,336
8	ОВ	ЧДРП	0,679	6620,32	115,40	19548,663

Джерело: розраховано автором.

Чистий дохід від реалізації продукції (ЧДРП); Чистий прибуток підприємства (ЧПП); Державна допомога (ДД); Амортизаційні відрахування (АВ); Рентабельність реалізації продукції (РРП); Рентабельність операційних витрат (РОП); Фінансові ресурси підприємств (ФРП); Капітальні інвестиції (КІ); Сума збільшення/ зменшення вартості основних засобів (СЗЗВОЗ); Залишкова вартість основних засобів підприємств (ЗВОЗ); Операційні витрати (крім амортизації) (ОВ).

Таким чином, схематично економіко-математичну модель забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств через спрямування достатнього обсягу

фінансових ресурсів на відтворення основних засобів, яка функціонує в досліджуваних підприємствах, можна зобразити наступним чином у відповідності до висунутих гіпотез (рис. 3.1).

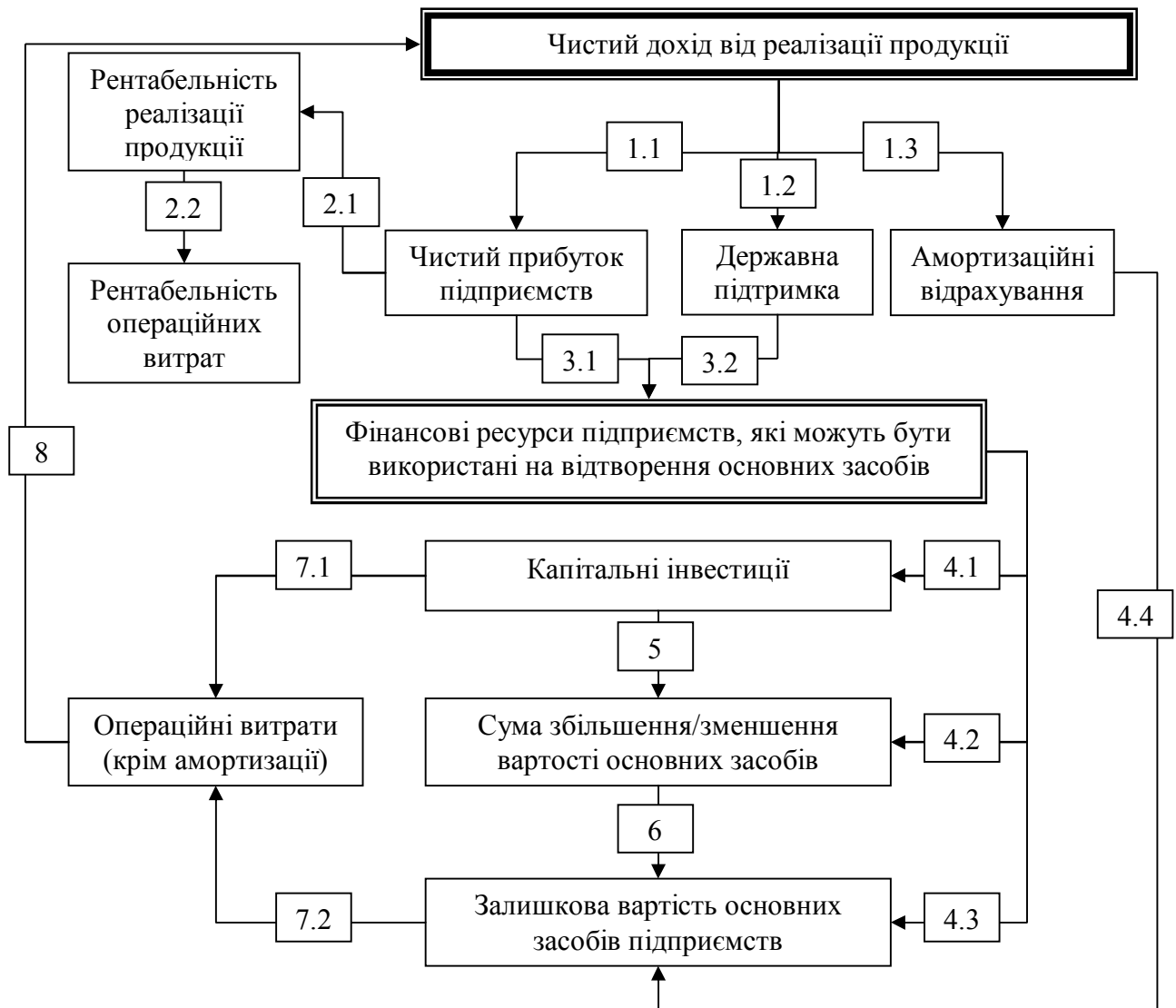

Рис. 3.1 Модель забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств при спрямуванні достатнього обсягу фінансових ресурсів на відтворення основних засобів

Джерело: побудовано автором.

Проведений аналіз зв'язку розвитку підприємства з направленням достатнього обсягу фінансових ресурсів на відтворення основних засобів підприємств свідчить про тісний взаємозв'язок між досліджуваними показниками. Враховуючи високий рівень зносу основних засобів аграрних підприємств України та досліджуваних аграрних підприємств, високий рівень залежності

показників ефективності діяльності підприємств від фінансового забезпечення відтворення основних засобів, а отже й їх стану, можна стверджувати, що аграрні підприємства зацікавлені в збільшенні частки фінансових ресурсів, яка направляється на відтворення основних засобів в загальному обсязі фінансових ресурсів, які можуть бути використані на відтворення основних засобів. При цьому аграрні підприємства не мають чіткого плану дій (стратегії) щодо відтворення основних засобів, його фінансового забезпечення та прогнозування підвищення фінансових результатів діяльності підприємства внаслідок збільшення частки капітальних інвестицій в загальному обсязі фінансових ресурсів, які можуть бути використані на відтворення основних засобів.

На основі отриманих значень та складання рівняння лінійної залежності складемо таблицю для прогнозування середнього значення зміни досліджуваних показників в залежності від зміни відсотку капітальних інвестицій в загальному обсязі доступних фінансових ресурсів (табл. 3.5).

Враховуючи те, що земля є невід'ємним засобом виробництва в сільському господарстві та площа оброблюваних земель впливає на обсяги виробництва та його прибутковість, розрахуємо показники з таблиці 3.5 на 1 га землі (табл. 3.6).

Таблиця 3.5

Прогнозні середні значення зміни досліджуваних показників в залежності від зміни відсотку капітальних інвестицій в загальному обсязі доступних фінансових ресурсів, тис. грн.

ЧДРП	19527,99												
КІ, % від доступного обсягу фінансових ресурсів	45	48*	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
ЧПП	3362,07	3433,32	3469,30	3576,54	3683,77	3791,01	3898,24	4005,48	4112,71	4219,95	4327,18	4434,41	4541,65
ДД	1743,12	1763,83	1774,29	1805,46	1836,62	1867,79	1898,96	1930,13	1961,30	1992,47	2023,64	2054,80	2085,97
АВ	1199,16	1224,56	1237,38	1275,60	1313,82	1352,04	1390,26	1428,48	1466,69	1504,91	1543,13	1581,35	1619,57
РРП, %	14	14	15	15	15	16	16	16	17	17	17	17	18
РОВ, %	18	18	18	19	19	20	20	20	21	21	21	22	22
ФРП	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12	6859,12
КІ	3086,60	3314,49	3429,56	3772,52	4115,47	4458,43	4801,38	5144,34	5487,30	5830,25	6173,21	6516,16	6859,12
СЗЗВОЗ	1920,50	2099,84	2190,40	2460,31	2730,22	3000,12	3270,03	3539,94	3809,84	4079,75	4349,65	4619,56	4889,47
ЗВОЗ	9055,99	9435,84	9627,65	10199,32	10770,98	11342,64	11914,30	12485,96	13057,62	13629,29	14200,95	14772,61	15344,27
ОВ	18687,53	19050,65	19234,01	19780,48	20326,95	20873,42	21419,90	21966,37	22512,84	23059,31	23605,79	24152,26	24698,73
ЧДРП	19309,16	19555,71	19680,21	20051,27	20422,32	20793,38	21164,43	21535,49	21906,54	22277,60	22648,65	23019,70	23390,76

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності досліджуваних підприємств.

* фактичний середній показник відсотку капітальний інвестицій від суми можливих фінансових ресурсів, які можуть бути використані на відтворення основних засобів по групі досліджуваних підприємствах

Таблиця 3.6

Прогнозні середні значення зміни досліджуваних показників на 1 га в залежності від зміни відсотку капітальних інвестицій в загальному обсязі доступних фінансових ресурсів, тис. грн.

КІ, %	45	48*	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
ЧПП	1,80	1,84	1,86	1,92	1,97	2,03	2,09	2,15	2,20	2,26	2,32	2,38	2,43
ДД	0,93	0,95	0,95	0,97	0,98	1,00	1,02	1,03	1,05	1,07	1,08	1,10	1,12
АВ	0,64	0,66	0,66	0,68	0,70	0,72	0,74	0,77	0,79	0,81	0,83	0,85	0,87
ФРП	3,68	3,68	3,68	3,68	3,68	3,68	3,68	3,68	3,68	3,68	3,68	3,68	3,68
КІ	1,65	1,78	1,84	2,02	2,21	2,39	2,57	2,76	2,94	3,12	3,31	3,49	3,68
СЗЗВОЗ	1,03	1,13	1,17	1,32	1,46	1,61	1,75	1,90	2,04	2,19	2,33	2,48	2,62
ЗВОЗ	4,85	5,06	5,16	5,47	5,77	6,08	6,38	6,69	7,00	7,30	7,61	7,92	8,22
ОВ	10,01	10,21	10,31	10,60	10,89	11,18	11,48	11,77	12,06	12,36	12,65	12,94	13,23
ЧДРП	10,35	10,48	10,55	10,74	10,94	11,14	11,34	11,54	11,74	11,94	12,14	12,33	12,53

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності досліджуваних підприємств.

* фактичний середній показник відсотку капітальний інвестицій від суми фінансових ресурсів, які могли бути використані на відтворення основних засобів по групі досліджуваних підприємствах

Вибір відсотку капітальних інвестицій в загальному обсязі доступних фінансових ресурсів керівництво аграрних підприємств має обирати в залежності від стратегії довгострокового розвитку підприємств (стратегія стримування спаду реалізації продукції - 45%, стратегія вдосконалення при незмінному рівні розвитку – 48-65%, стратегія помірному зростання – 70-80%, стратегія агресивного розвитку та стратегії активного перепрофілювання – 85-100%).

Прогнозування середньої зміни обсягу досліджуваних показників завдяки зміні відсотку капітальних інвестицій в загальному обсязі доступних фінансових ресурсів дозволить підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами підприємств, використаними на відтворення основних засобів, забезпечить їх більш повне і цільове використання на основі прогнозування ефективності капітальних інвестицій здійснених підприємствами. Зі збільшенням площі оброблюваних земель та обсягу капітальних інвестицій на 1 га землі підприємства зможуть збільшувати обсяги виробництва, прибутку, вартість основних засобів, обсяг амортизаційних відрахувань, державної підтримки за рахунок ПДВ. Отже, аграрні підприємства збільшуватимуть й обсяг фінансових ресурсів, які можуть бути використані на відтворення основних засобів.

3.2. Розробка стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів в аграрних підприємствах

Аграрний сектор є стратегічно важливим сектором в Україні. Тому стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів має розроблятися як на мікрорівні, так і на макрорівні. Остання повинна відповідати загальній національній стратегії розвитку аграрного сектору.

Поняття «стратегія» увійшло до управлінських термінів в 50-ті рр., коли стало зрозуміло, що необхідно швидко реагувати на несподівані зміни в навколишньому середовищі. М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі визначають

стратегію як план або програму дій по досягненню цілей підприємства [153, с. 56].

А. Чандлер використовував цільовий підхід до визначення суті поняття «стратегія». Він відзначав, що стратегія є визначенням основних довгострокових цілей підприємства і адаптацією курсів дій і розміщення ресурсів, необхідних для досягнення цілей [154, с. 15].

В.С. Єфремов приводив таке визначення: «Стратегія – спосіб дій, який обумовлює цілком визначену і відносно стійку лінію поведінки в досить тривалому інтервалі» [155, с. 24]. Тобто автор розглядав стратегію як спосіб дій, що є найбільш розповсюдженим підходом до визначення суті стратегії. Ми погоджуємося, що стратегія є сформованим планом дій, щодо досягнення довгострокових цілей підприємства.

Белошапка В.А., Загорій Г.В. стверджують, що стратегія – об'єднаний план, який зв'язує всі складові елементи фірми і різні аспекти її діяльності [156, с. 13]. Тобто автори визначають стратегію, як плановий документ.

Перший підхід – цільовий, акцентує увагу на необхідності формування стратегічних цілей підприємства.

Другий підхід може бути визначений як «спосіб дій» або «спосіб поведінки». Прибічники цього підходу найважливішою складовою стратегії вважають чітке формулювання певної лінії поведінки підприємства, що забезпечує досягнення його цілей з врахуванням специфіки зовнішнього середовища і потенціалу підприємства.

Враховуючи незадовільний стан основних засобів аграрних підприємств України, необхідна розробка чіткої стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств.

Стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств - це план дій розроблений для вибору оптимальної структури можливих джерел залучення коштів для відтворення основних засобів, ефективного їх використання та повернення, враховуючи особливості діяльності аграрних підприємств та стратегію їх довгострокового розвитку.

І.О. Бланк відзначав, що варіант фінансування оновлення основних засобів по підприємству загалом обирається з урахуванням наступних основних чинників: достатності власних фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку підприємства в майбутньому періоді; вартості довгострокового фінансового кредиту порівняно з рівнем прибутку, що генерується оновлюваними видами основних засобів; досягнутого співвідношення використання власного та позикового капіталу, що визначає рівень фінансової стійкості підприємства; доступності довгострокового фінансового кредиту для підприємства [157, с. 274].

Ці чинники мають стати і основною формування етапів виконання стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств, на нашу думку, має здійснюватися за такими етапами (рис. 3.2).

Етапи стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств	
1	Оцінка стану та потреби у використанні основних засобів (матеріально-технічних і землі) підприємства. Проведення переоцінки вартості матеріально-технічних основних засобів.
2	Визначення переліку основних засобів, які потребують відтворення, пріоритетів відтворення конкретних одиниць та земельних ділянок.
3	Вибір форм відтворення, виділення груп основних засобів в залежності від стратегії довгострокового розвитку підприємства.
4	Визначення обсягу необхідних коштів для відтворення основних засобів.
5	Оцінка обсягу та вартості використання власних фінансових ресурсів.
6	Визначення граничного обсягу використання коштів з зовнішніх джерел.
7	Оцінка вартості, умов та строків використання коштів з зовнішніх джерел.
8	Прогнозування ефекту від відтворення основних засобів (матеріально-технічних та землі). Пошук оптимального співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів, враховуючи розподіл на групи, зроблений на 3 етапі.
9	Вибір та використання певних джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів.
10	Забезпечення ефективного використання коштів на фінансове забезпечення відтворення основних засобів.
11	Забезпечення своєчасного розрахунку з кредиторами, повернення вкладених коштів.

Рис. 3.2 Етапи стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств

Джерело: побудовано автором.

На першому етапі оцінюється стан та потреби у використанні основних засобів (матеріально-технічних засобів та землі) аграрних підприємством. Аналіз стану основних засобів проводиться з метою вивчення динаміки загального їх обсягу і складу, ступеня їх придатності, інтенсивності оновлення та ефективності використання. Також розробляються нормативи та норми потреби в матеріально-технічних засобах та земельних ділянок, їх використання та відтворення. На даному етапі виявляються причини неефективного функціонування засобів виробництва та розглядаються можливі шляхи ліквідації чинників, що знижують ефективність їх використання, не відтворюючи основних засобів.

Також на даному етапі пропонуємо проводити переоцінку вартості матеріально-технічних засобів. Реальна вартість матеріально-технічних засобів аграрних підприємств сприятиме отриманню об'єктивного розміру амортизаційних відрахувань для фінансового забезпечення відтворення основних засобів. Достовірність вартості матеріально-технічних засобів має велике значення при оцінці фінансово-майнового стану підприємств, який є основою для прийняття рішень їх власниками, інвесторами й кредиторами.

В Україні в аграрному секторі оцінці основних засобів не приділено належної уваги як на макро-, так і мікрорівнях. Проведені дослідження в аграрних підприємствах свідчать про відсутність періодичної переоцінки вартості основних засобів, незважаючи на її необхідність для підприємств і регламентацію її проведення окремими нормативно-правовими актами (табл. 3.7). Дані табл. 3.7 свідчать про те, що вартість техніки, яка досліджується зросла в середньому на 55,6% у 2014-2015 рр. Також можна помітити, що реальна ринкова вартість техніки значно відрізняється від облікової вартості на підприємствах.

На основі фінансової звітності досліджуваних підприємств та табл. 3.7 розрахуємо приблизне значення обсягу недоотриманих фінансових ресурсів за рахунок амортизаційних відрахувань (табл. 3.8).

Таблиця 3.7

Порівняння облікової та реальної ринкової вартості деяких технічних засобів досліджуваних аграрних підприємств на початок 2015 р., грн.

Технічні засоби	Підприємства								Ринкова вартість	
	ТДВ Терезине		СВК ім.Щорса		ПОП АФ Узинська		ТОВ "Острійківське"			
	Первісна облікова вртість у дослджуваних підприємствах	Ринкова вартість	Первісна облікова вртість у дослджуваних підприємствах	Ринкова вартість	Первісна облікова вртість у дослджуваних підприємствах	Ринкова вартість	Первісна облікова вртість у дослджуваних підприємствах	Ринкова вартість	Початок 2015 р.	% на початок 2015/2014
Трактори:										
"Jinma", 40 кВт	20500	77059,0			12401	77059,0	11235	77059,0	77059,0	187,2
"МТЗ", від 60 до 100 кВт	109563	238419,2	98245	238419,2			124356	238419,2	238419,2	136,7
"Case", понад 100 кВт							1015324	1863498,3	1863498,3	161,8
Комбайни:										
"Славутич"	634221	981673			541814	981673			981673,0	143,0
"John Deere"			1485004	2473823	1203688	2473823,0			2473823,0	147,0
"Полісся"			280451	568591,7	254896	568591,7	222634	568591,7	568591,7	183,3
Автомобілі:										
"МАЗ", від 5 т до 20 т	268315	549824,7					291160	549824,7	549824,7	158,2
"ГАЗ", 5 т			125446	241981,0	156452	241981,0			241981,0	127,9
Усього	1032599	1846975,9	1989146	3522814,9	2169251	4343127,7	1664709	3297392,9		

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств.

Таблиця 3.8

Порівняння амортизаційних відрахувань по обліковій первісній та ринковій вартості на початок 2015 р., грн.

Підприємство/Показник	Облікова первісна вартість всіх ОЗ	Амортизаційні відрахування за обліковою первісною вартістю всіх ОЗ	% амортизаційних відрахувань до облікової вартості	Облікова вартість досліджуваної техніки	Амортизаційні відрахування за обліковою первісною вартістю	Ринкова вартість	Амортизаційні відрахування за ринковою вартістю	Недоотримані амортизаційні відрахування
ТДВ Терезине	90679000	7120000	7,9	1032599	81078,4	1846975,9	145022,2037	63943,8
СВК ім.Щорса	39029000	1950000	5,0	1989146	99383,4	3522814,9	176009,8659	76626,5
ПОП АФ Узинська	57069000	4253000	7,5	2169251	161660,9	4343127,7	323666,4758	162005,6
ТОВ "Острійківське"	23996000	880000	3,7	1664709	61049,5	3297392,9	120924,5604	59875,1

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств.

Дані табл. 3.8 свідчать про те, що досліджувані аграрні підприємства в середньому на одне підприємство недоотримали 47% обсягу амортизаційних відрахувань від обраних технічних засобів. При цьому підприємства зменшують обсяг власних фінансових ресурсів для відтворення основних засобів, а рівень зносу основних засобів на кінець 2015 р. становив: ТДВ Терезине – 36%, СВК ім. Щорса – 44%, ПОП АФ Узинська – 59%. Недостовірне відображення вартості основних засобів також негативно впливають на аналіз стану та ефективності діяльності аграрних підприємств. Тому проведення переоцінки вартості основних засобів матиме позитивний вплив на здатність аграрних підприємств до самофінансування відтворення основних засобів, визначати обсяг необхідних фінансових ресурсів для формування сучасної матеріально-технічної бази, оцінювати фінансово-майновий стан підприємства, який є основою для прийняття рішень власниками, інвесторами та кредиторами.

На другому етапі відбувається визначення виробничої потреби підприємства в відтворенні основних засобів. За результатами економічного, технологічного та фінансового аналізу, що проводиться на попередньому етапі, визначається перелік основних засобів, які потребують ремонту, заміни, реконструкції чи інших форм відтворення, визначається потреба в відтворенні землі, а також визначається система пріоритетів щодо відтворення конкретних одиниць основних засобів, земельних ділянок.

На третьому етапі обирається тип та відповідні форми відтворення матеріально-технічних засобів; визначаються форми відтворення для певних земельних ділянок; здійснюється техніко-економічне обґрунтування відтворення, де ефективність розглядається як потенційно корисна віддача від заходів, спрямованих на відтворення основних засобів. Результати відтворення основних засобів мають відповідати стратегії довгострокового розвитку підприємства. На цьому етапі також здійснюється розподіл основних засобів, які потребують відтворення, в залежності від очікуваного ефекту на три групи: 1 – відтворення принесе максимальний довгостроковий ефекти; 2 – відтворення принесе

максимальний ефект але в короткостроковому періоді; 3 – відтворення призведе до підтримки потужностей підприємства.

Четвертий етап передбачає визначення обсягів необхідних коштів для відтворення основних засобів, враховуючи, що значна частина засобів виробництва відтворюється в аграрних підприємствах у натуральній формі. Такі форми відтворення землі, як застосування сівозмін та чистих парів не потребують додаткового фінансового забезпечення. Визначається строк окупності коштів, які будуть вкладені.

На п'ятому етапі відбувається оцінка власних фінансових ресурсів та оцінка вартості їх використання. Оцінюється обсяг чистого прибутку та амортизаційних відрахувань, ефективність методу нарахування амортизації.

Оцінивши можливість самофінансування відтворення основних засобів на попередньому етапі, аграрні підприємства на шостому етапі мають визначити граничний обсяг використання коштів з зовнішніх джерел для відтворення основних засобів для кожної групи основних засобів, виділеної на 3 етапі в залежності від стратегії довгострокового розвитку підприємства. Ліміт отримання коштів з зовнішніх джерел керується двома умовами: граничним ефектом фінансового левериджу; забезпеченням достатнього рівня фінансової стійкості підприємства.

На сьомому етапі аграрні підприємства повинні оцінити вартість, умови та строки використання коштів з зовнішніх джерел, враховуючи особливості діяльності аграрних підприємств: характер і тривалість циклу виробництва; сезонність виробництва; високий рівень зносу основних засобів, як об'єкту застави; неможливість використання сільськогосподарських земель під заставу.

На восьмому етапі відбувається оцінка майбутнього підвищення ефективності використання матеріально-технічних засобів та землі, оптимального співвідношення коштів з внутрішніх та зовнішніх джерел для фінансового забезпечення відтворення основних засобів, враховуючи групування основних засобів, здійсненого на 3 етапі. Також проводиться прогнозування можливих фінансових результатів в залежності від відсотку капітальних інвестицій в

загальному обсязі доступних фінансових ресурсів для відтворення основних засобів.

На дев'ятому етапі керівництво підприємства має прийняти рішення, на основі аналізу проведеного на сьомому та восьмому етапах, та залучити кошти з певних джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Забезпечення ефективності використання коштів на відтворення основних засобів та оцінка ефективності від здійснення відтворення основних засобів відбувається на десятому етапі.

На одинадцятому етапі забезпечується своєчасність розрахунку з кредиторами. Для цього може формуватися спеціальний фонд, а платежі по обслуговування кредитів, включаються в платіжний календар щодо найбільших кредитів.

Для виконання третього та дев'ятого етапів необхідно з'ясувати взаємозв'язок між стратегіями довгострокового розвитку підприємства, формами відтворення основних засобів та методами їх фінансового забезпечення.

Вибір головної фінансової стратегії підприємства насамперед залежить від прийнятої керівництвом базової корпоративної стратегії. Базовими корпоративними стратегіями та головними фінансовими стратегіями підприємства, які їм підпорядковуються є :

- прискорене зростання (стратегія фінансової підтримки прискореного росту підприємства або стратегія зростання);
- обмежене зростання (стратегія фінансового забезпечення сталого росту підприємства або стратегія стабілізації);
- скорочення (антикризова фінансова стратегія підприємства або стратегія виживання) [157, с. 145].

Як стверджують Л.Г. Гиляровська, Д.О. Єндовіцький, вибір найбільш ефективного способу оновлення основних засобів може відбуватися відповідно до можливої стратегії довгострокового розвитку підприємства: агресивний розвиток (активне зростання); помірне зростання; вдосконалення при незмінному рівні

зростання; стримування спаду і розробка нового виду продукції; активне перепрофілювання або ліквідація [158, с. 58].

Ми пропонуємо такий взаємозв'язок між стратегіями довгострокового розвитку аграрного підприємства, формами відтворення основних засобів (матеріально-технічних і землі) та методами їх фінансового забезпечення (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Взаємозв'язок між стратегіями довгострокового розвитку аграрного підприємства, формами відтворення основних засобів та методами їх фінансового забезпечення

Види базової корпоративної стратегії	Стратегія довгострокового розвитку підприємства	Форми відтворення основних засобів	Методи фінансового забезпечення відтворення основних засобів
Прискорене зростання	Стратегія агресивного розвитку.	Поточний та капітальний ремонт; розширення виробництва та нове будівництво; реконструкція; модернізація; технічне переозброєння; чисті пари; сівозмінні; внесення добрив; при достатності фінансових ресурсів проведення рекультивациі землі.	Самофінансування, акціонування, боргове фінансування, лізинг, оренда, пільгове фінансування, субсидування.
Обмежене зростання	Стратегія помірною зростання.	Поточний та капітальний ремонт; розширення виробництва та нове будівництво; модернізація; чисті пари; сівозмінні; внесення добрив.	Самофінансування, акціонування, боргове фінансування (в невеликих обсягах), лізинг, оренда, пільгове фінансування, субсидування.
	Стратегія вдосконалення при незмінному рівні розвитку.	Поточний та капітальний ремонт; реконструкція та модернізація; чисті пари; сівозмінні; внесення добрив.	Самофінансування, акціонування, фінансування на консорційних засадах, лізинг, оренда, пільгове фінансування, субсидування.
Скорочення	Стратегія стримування спаду реалізації продукції.	Поточний ремонт; модернізація; сівозмінні; внесення добрив.	Самофінансування, акціонування, фінансування на консорційних засадах, оренда, пільгове фінансування, субсидування.
	Стратегія активного перепрофілювання.	Поточний та капітальний ремонт (при придатності наявних основних засобів для виробництва нової продукції); розширення виробництва та нове будівництво; реконструкція, модернізація; технічне переозброєння; чисті пари; сівозмінні; внесення добрив.	Самофінансування, акціонування, боргове фінансування, фінансування на консорційних засадах, лізинг, оренда, пільгове фінансування, субсидування.

Джерело: побудовано автором.

Стратегія фінансової підтримки прискореного росту підприємства спрямована на забезпечення високих темпів його операційної діяльності, передусім – обсягів виробництва й реалізації продукції [157, с. 145]. Їй відповідає стратегія агресивного розвитку підприємства, вона базується на швидкому розширенні ринків збуту, одним з основних стратегічних завдань є досягнення лідируючих позицій в галузі за обсягом продажу продукції. При виборі форми відтворення необхідно враховувати, що така стратегія потребує активного вкладання коштів в: нове будівництво; інтенсивне розширення виробництва; науково-дослідні розробки; відтворення землі, як основного засобу виробництва.

В цих умовах істотно збільшується потреба у фінансових ресурсах, що направляються на приріст оборотних і позаоборотних активів підприємства. Тому, для фінансового забезпечення відтворення основних засобів при даній стратегії використовуються майже всі методи фінансового забезпечення відтворення основних засобів, крім фінансування на консорційних засадах, оскільки даний метод загрожує незалежності підприємства при бажанні зайняти лідируючі позиції на ринку.

Стратегія фінансового забезпечення сталого росту підприємства спрямована на забезпечення параметрів обмеженого зростання операційної діяльності й необхідного рівня фінансової безпеки підприємства [157, с. 146]. Їй відповідають: стратегія помірному зростання (припускає невелике зниження темпів свого розвитку і обсягів виробленої продукції) та стратегія вдосконалення при незмінному рівні розвитку (дозволяє підприємствам з максимальною ефективністю використовувати досягнутий виробничо-економічний потенціал).

При стратегії помірному зростання відбувається вкладення коштів в поступове розширення своєї діяльності, а також виділення значного обсягу фінансових ресурсів на підвищення своїх конкурентних переваг. Така форма відтворення землі, як рекультивація не застосовується, оскільки потребує значних фінансових ресурсів. Фінансове забезпечення форм відтворення притаманних цій стратегії відбувається з використанням всіх методів, крім фінансування на

консорційних засадах. Боргове фінансування рекомендуємо використовувати в обмеженому обсязі.

При стратегії вдосконалення при незмінному рівні розвитку, основною метою буде збільшення або підтримка на попередньому рівні чистого грошового потоку без проведення нового будівництва і нарощування виробництва. В таких умовах розширене відтворення буде або недоцільним, або нездійсненним внаслідок фінансових труднощів. Застосовуються всі методи фінансового забезпечення відтворення основних засобів, в тому числі і фінансування на консорційних засадах, оскільки при неможливості розширеного відтворення та певних фінансових труднощів, підприємство не зможе довго самостійно підтримувати свою рентабельність. Боргове фінансування рекомендовано не застосовувати, оскільки в складному фінансовому становищі такий метод фінансового забезпечення може бути недоступним та негативно впливає на фінансову стійкість та незалежність підприємства.

Антикризова фінансова стратегія підприємства покликана забезпечити фінансову стабілізацію підприємства в процесі виходу з кризи його операційної діяльності, що потребує скорочення обсягів виробництва й реалізації продукції [157, с. 146]. В даному випадку притаманні: стратегія стримування спаду реалізації продукції, яка проявляється в несприятливих для підприємства зовнішніх і внутрішніх умовах, що характеризується спрямованістю наявних ресурсів на зниження негативної дії різного роду чинників на процес функціонування підприємства; стратегія активного перепрофілювання, яка зобов'язує невідкладно здійснювати заходи щодо впровадження нових продуктів на ринку і розширення своєї частки в інших (зазвичай суміжних) галузях.

Дотримуючись стратегії стримування спаду реалізації продукції, доцільно сконцентрувати обмежені фінансові ресурси на проведенні простого відтворення основних засобів, модернізації провідного устаткування, підсилити контроль за ефективністю проведення ремонту основних засобів. Застосування чистих парів є недоречним при даній стратегії, оскільки при проведенні даної форми відтворення підприємство не отримуватиме врожаю з частини землі, але сплачуватиме

орендну плату за її використання. Тому для фінансового забезпечення відтворення основних засобів при цій стратегії будуть використовуватись наступні методи фінансового забезпечення: самофінансування, акціонування, фінансування на консорційних засадах, оренда, пільгове фінансування, субсидування. Боргове фінансування та лізинг, зазвичай не використовуються при такій стратегії, оскільки кредитоспроможність підприємства є низькою.

При стратегії активного перепрофілювання, відбувається відмова від випуску продукції, що раніше виготовлялась підприємством, це може призвести до простоїв частини устаткування і значного зниження оборотності активів. В таких випадках підприємства використовують всі можливі методи фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Розглянемо ефективність застосування стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств на прикладі ТОВ АФ Білоцерківська у 2015 р. за умови, що всі наведені показники мають збільшуватись, а площа оброблюваних земель залишалась незмінною впродовж досліджуваного періоду (2003 га) (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Оцінювання ефективності застосування розробленої стратегії в ТОВ АФ Білоцерківська у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. (на кінець року)

Показник	2014	2015	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення 2015/2014, %	Зміна показника
Чистий прибуток, тис. грн.	7951	8934	983	12	+
Вартість виготовленої продукції, тис. грн.	11974	14541	2567	21	+
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	18262	20520	2258	12	+
Вартість основних засобів, тис. грн.:					
первісна	6080	6366	286	5	+
залишкова	3009	3692	683	23	+
Обсяг амортизаційних відрахувань, тис. грн.	566	759	193	34	+
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,49	0,58	0,09	18	+
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,11	0,2	0,09	82	+
Коефіцієнт амортизаційної віддачі	32,27	27,04	-5,23	-16	-
Фондозабезпеченість по залишковій вартості, тис. грн. / га	1,5	1,9	0,4	27	+
Коефіцієнт ефективності відтворення землі	5,44	8,52	3,08	57	+

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності ТОВ АФ Білоцерківська.

Дані табл. 3.10 свідчать про високий рівень ефективності застосування розробленої стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів

аграрних підприємств. За рахунок проведення переоцінки вартості матеріально-технічних засобів, придбання та ремонту обґрунтовано необхідної сільськогосподарської техніки, вибору оптимальних форм відтворення матеріально-технічних засобів та землі, вибору форм відтворення основних засобів та методів їх фінансового забезпечення відповідно до стратегії довгострокового розвитку підприємства ТОВ АФ Білоцерківська вдалося у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. збільшити обсяг отриманого чистого прибутку на – 12%, чистого доходу від реалізації продукції – на 12%, амортизаційних відрахувань – 34%. Первісна та залишкова вартість основних засобів зросла на 5% та 23% відповідно. Також, спостерігалось збільшення коефіцієнтів придатності та оновлення основних засобів. Фондозабезпеченість по залишковій вартості збільшилась на 27%, а коефіцієнт ефективності відтворення землі – на 57%. Негативним є зниження коефіцієнта амортизаційної віддачі. Це відбулося за рахунок більш стрімкого збільшення обсягу амортизаційних відрахувань ніж вартості виготовленої продукції. Але крім основних засобів на обсяги виготовленої продукції мають значний вплив кліматичні умови. Як свідчить пояснювальна записка до річного звіту ТОВ АФ Білоцерківська по результатах фінансово-господарської діяльності за 2015 р., на обсяг валового збору сільськогосподарських культур негативно вплинули погодні умови для вирощування. Середньорічна кількість опадів склала 123 мм, замість норми 500 мм. Але збільшення обсягу амортизаційних відрахувань позитивно вплине на здатність підприємств відтворювати основні засоби за рахунок власних фінансових ресурсів і забезпечуватиме фінансову стійкість та незалежність підприємства.

На державному рівні стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів визначає роль держави у відтворенні основних засобів аграрних підприємств (створення спеціальних програм, пільгових кредитів, залучення іноземних інвестицій, особливості оподаткування).

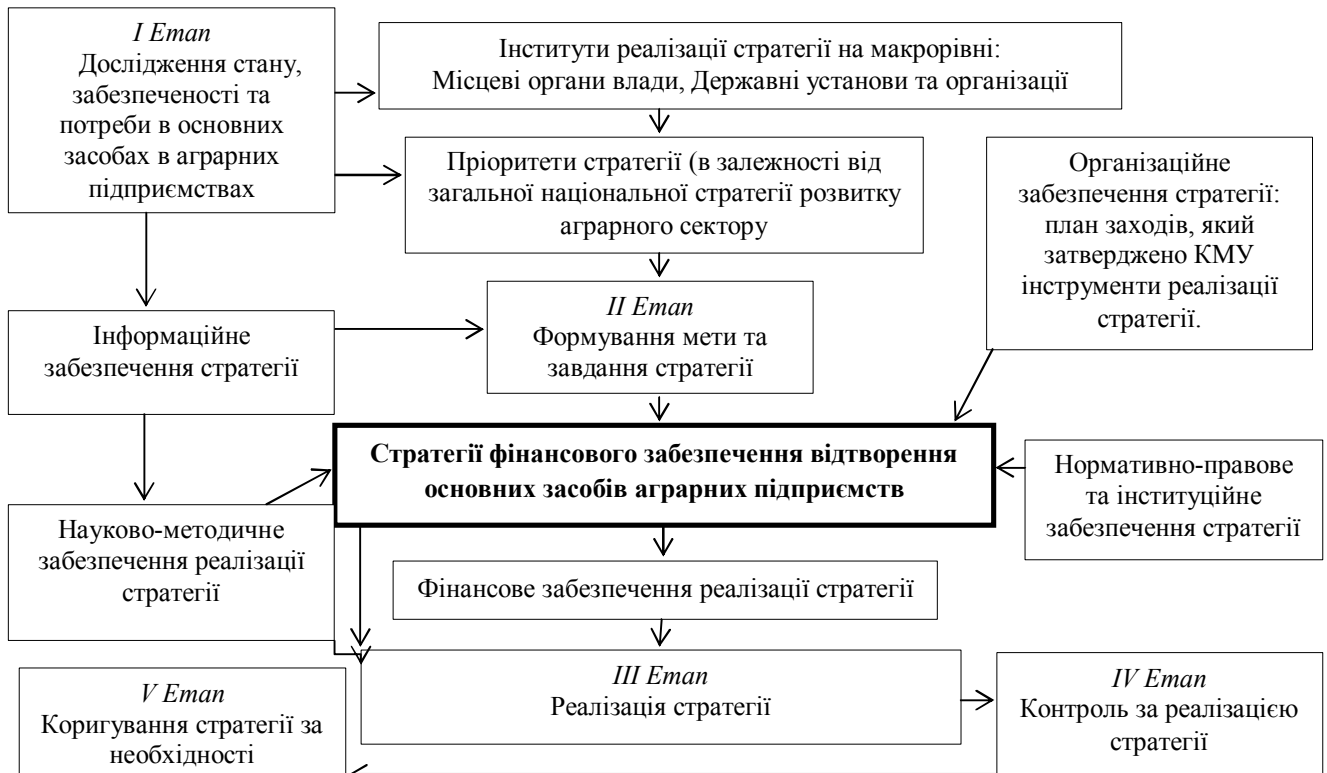

Рис. 3.3 Механізм розробки та реалізації стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств на макрорівні

Джерело: побудовано автором.

На основі аналізу стану, забезпеченості, потреби в основних засобах в аграрних підприємствах та загальної національної стратегії розвитку аграрного сектору формують мету та завдання відтворення основних засобів. При цьому серед основних стратегічних завдань мають бути збільшення обсягів виробництва, підвищення прибутковості аграрних підприємств, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції виробленої в Україні та зміцнення природно-ресурсного потенціалу, забезпечення розвитку людських ресурсів, розвиток міжрегіонального співробітництва, створення інституціональних умов для розвитку аграрних підприємств.

Після визначення пріоритетів, цілей та завдань відтворення основних засобів аграрних підприємств, їх узгодження з державними органами управління, створюються робочі групи, які розробляють стратегію фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств, при цьому визначають конкретні заходи, терміни їх здійснення, відповідальних осіб або організацій,

фінансові витрати на їх реалізацію, прогножуються очікувані результати. Запровадження стратегії відбувається в процесі розроблення та реалізації на її базі комплексу програмно-планових і нормативних документів: Плану заходів щодо реалізації стратегії; Цільової регіональної програми; Програми створення фонду технополісів та фонду відтворення землі.

Пріоритетні напрями стратегії фінансуватимуться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел. При цьому необхідно розробляти відповідні державні цільові програми, регіональні програми та заходи, в яких у межах бюджетних призначень передбачаються обсяги фінансового забезпечення, що є підставою для врахування їх в державному та місцевих бюджетах на відповідний рік.

Як тільки вирішені усі аспекти організаційного, інституційного та фінансового забезпечення починається реалізація розробленої стратегії. Для своєчасного виявлення відхилень обраного курсу, від поставленої мети та завдань, невідповідності отриманих результатів визначеним пріоритетам здійснюють контроль реалізації стратегії, у разі виявлення невідповідностей вносяться корективи.

Отже, створення ефективної стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів та її впровадження на мікро- та на макrorівнях є невід'ємною складовою розвитку аграрних підприємств та аграрного сектору загалом.

3.3. Удосконалення державної підтримки щодо фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств

За роки незалежності в Україні було прийнято ряд рішень, щодо фінансової підтримки аграрного сектору в цілому, а також діяльності аграрних підприємств. Це здійснювалося у формі прямої фінансової підтримки, фінансування з державного бюджету окремих програм, а також через пільговий механізм

оподаткування аграрних підприємств. Проаналізуємо і дамо оцінку державної фінансової підтримки діяльності аграрних підприємств та аграрного сектору загалом, а також дамо пропозиції щодо її вдосконалення.

При цьому сконцентруємо увагу на вдосконаленні державної підтримки відтворення основних засобів аграрних підприємств, а саме землі і матеріально-технічних основних засобів.

Зарубіжний досвід свідчить про те, що держава в більшості країн надає значну фінансову підтримку господарствам, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції. Використовуються різні форми такої підтримки.

Якщо порівнювати рівень державної підтримки сільського господарства з виробленою сільськогосподарською продукцією, то у США вона становить 40% від її вартості, у країнах ЄС – 35%, у Японії та Франції – 72%, в Україні – менше 8,3%. При досить високому розвитку аграрної економіки в країнах ЄС, вони все ж потребують державної підтримки розвитку. Аналіз показує, що із середини 80-х років на неї спрямовувалось дві третини спільного бюджету ЄС, в 90-х більше половини (54%), з 2000 р. спостерігається дотування аграрного сектора (44,5%). Згідно бюджету 2011 року майже третина коштів спрямовувалась на субсидії безпосередньо фермерам і стільки ж через структурні фонди на подолання бідності і розвитку відсталих регіонів [159, с. 245-246].

Про низький загальний обсяг державної підтримки сільського господарства в Україні порівняно з іншими країнами також свідчить оцінка підтримки виробника (Producer Support Estimate — PSE), що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Так, в ЄС 21% валової сільськогосподарської продукції компенсується державою за рахунок різних програм державної підтримки, Туреччині – 23%, РФ – 12%, Канаді – 11%, США – 7%, в той час як в Україні – 1-1,5% [126].

Як відомо, Україна задекларувала своє прагнення впроваджувати принцип сталого розвитку, приєднавшись до міжнародних програмних документів у цій сфері. Проте у прийнятій 1996 р. Конституції України термін сталий розвиток не використовується [160, с. 5]. Сталий розвиток на державному рівні в Україні

вперше був розглянутий у 2001 р., коли була розроблена і схвалена Урядом України відповідна концепція сталого розвитку. Тоді ж ця концепція була передана на розгляд Верховній Раді України. У січні 2002 р. вона була обговорена на Пленарному засіданні і через порушення в проекті співвідношення між екологічними, соціальними і економічними завданнями не була прийнята як Закон України, що знову повернуло Україну на «сировинний шлях розвитку» [161, с. 25; 162, с. 34]. Також у 2010 р. було прийнято Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2010 р. № 121-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року», проте Розпорядження втратило чинність на підставі Розпорядження КМ N 1761-р від 02.09.2010 [163].

Розглядаючи питання фінансового забезпечення державою сталого розвитку сільського господарства в Україні, варто відзначити такі документи, як Закон «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» 1990 р. (з останніми змінами 2012 р.), Закон «Про державну підтримку сільського господарства» 2004 р., Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 р., прийняту в 2007 р., національний проект «Відроджене скотарство» (термін реалізації проекту розрахований до 2015 р.), Державну цільову програму сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року, Концепцію Державної програми сталого сільського розвитку України на період до 2025 року. В додатку 1 до Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року наведено обсяги та джерела фінансування сталого розвитку сільського господарства, дані за якими можна побачити в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

**Обсяги та джерела фінансування сталого розвитку сільського господарства
України у 2008-2015 рр.**

Джерела фінансування	Обсяг фінансування	У тому числі за роками			
		2008	2009	2010	2011-2015
Державний бюджет, млн грн.	120750,5	15318,9	15153,5	14550,4	75727,7
Місцеві бюджети, млн грн.	11,2	0,1	0,3	10,1	0,7
Інші джерела, млн грн.	7402,4	407,2	984,1	1028,2	4982,9
Усього	128164,1	15726,2	16137,9	155588,7	80711,3

Джерело: [164].

Державна фінансова підтримка, як правило, спрямовується на заходи, що мають важливе значення для розвитку сільського господарства і не можуть бути профінансовані власними коштами аграрних підприємств або за рахунок кредитів комерційних банків. Державна підтримка сільського господарства України охоплює бюджетне фінансування програм і заходів, які спрямовуються на розвиток галузі, пільговий режим оподаткування, часткову компенсацію процентних ставок за користування кредитами комерційних банків, списання безнадійної заборгованості перед бюджетом [165, с. 265].

Розглянемо основні програми, які фінансувалися із державного бюджету України в аграрному секторі протягом 2010-2016 рр. (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

**Основні програми, які фінансувалися із державного бюджету України в
аграрному секторі у 2010-2016 рр.**

Роки	Програми
2010	«Заходи по боротьбі з шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин»; «Агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення»; «Селекція в тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу»; «Селекція в рослинництві»; «Державна підтримка розвитку хмелярства».
2011	«Фінансування заходів по захисту, відтворенню та підвищенню родючості ґрунтів»; «Здійснення підтримки господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів»; «Закладення і нагляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками»; «Державна підтримка розвитку хмелярства».
2012-2013	«Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі»; «Заходи по боротьбі з шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин, запобігання розповсюдженню збудників інфекційних хвороб тварин»; «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними»; «Фінансова підтримка Української лабораторії якості і безпеки продукції агропромислового комплексу»; «Державна підтримка галузі тваринництва»; «Фінансова підтримка створення оптових ринків с.-г. продукції»; «Проведення земельної реформи»; «Видача державних актів на право власності на землю в сільській місцевості».
2014-2015	«Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі»; «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів»; «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу»; «Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників»; «Витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду»; «Підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу»; «Збільшення статутного капіталу НАК «Украгролізинг» для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу»; «Державна підтримка Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства "Колос"».
2016	«Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі»; «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів»; «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу»; «Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників»; «Витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду»; «Підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу».

Джерело: побудовано автором на основі [166;167;168; 169;170; 171;172].

Варто відмітити, що в фінансовому плані держави на 2016 рік взагалі не було передбачено фінансування програми «Збільшення статутного капіталу НАК

«Украгролізинг» для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу».

Не зважаючи на велике значення аграрного сектора в економіці України, роль державного бюджету в фінансовому забезпеченні відтворення основних засобів та впровадження інноваційних розробок в аграрні підприємства є незначною та постійно знижується. Напрямки державної підтримки відтворення основних засобів аграрних підприємств визначені в Законі України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» (прийнятий Верховною Радою України (ВВР), 24.06.2004 № 1877-IV, зі змінами від 05.04.2015):

1) Фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів (кредитні субсидії) та компенсації лізингових платежів (часткова компенсація). Кредитна субсидія надається за середньостроковими кредитами, залученими: для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва; для здійснення витрат, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення, а також з переробкою сільськогосподарської продукції. Компенсація лізингових платежів надається суб'єктам господарювання агропромислового комплексу за техніку та обладнання, придбані на умовах фінансового лізингу згідно з переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України [174].

2) Сільськогосподарським товаровиробникам відшкодовується в обсязі до 50 відсотків вартість будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів для утримання великої рогатої худоби, свиней, птиці (в тому числі водоплавної та індиків), доїльних залів та утворених на кооперативних засадах м'ясопереробних підприємств, а також в обсязі до 30 відсотків відшкодовується вартість закупівлі техніки та обладнання для сільськогосподарського виробництва, будівництва та реконструкції підсобних підприємств з переробки та зберігання сільськогосподарської продукції [174].

3) При ввезенні на митну територію України безпосередньо сільськогосподарськими товаровиробниками виключно для власних потреб

техніки та обладнання для сільськогосподарського виробництва (тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин, вантажних автомобілів, причепів, обладнання для тваринництва і птахівництва, забою худоби та птиці, виробництва продуктів харчування, зберігання і подальшої переробки зерна, овочів, фруктів, м'яса, молока, відходів виробництва, для виробництва біопалива та інших альтернативних видів енергії), аналоги яких не виробляються в Україні, з цих товарів не справляється ввізне мито (застосовується нульова ставка ввізного мита згідно із Законом України «Про Митний тариф України» від 19.09.2013 № 584-VII зі змінами від 01.01.2016) [173].

4) Підтримка сільськогосподарських товаровиробників шляхом виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь; часткового бюджетного відшкодування вартості висіяного високорепродукційного насіння сільськогосподарських культур; виконання цільових державних програм, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів, боротьбу із шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин і тварин, ведення сільського господарства на радіаційно забруднених територіях [174].

Рахункова палата за результатами аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, виділених на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі констатувала, що недостатнє законодавче, організаційне та фінансове забезпечення у цій сфері, негативно позначилося на ефективності використання цих коштів. З законодавчо визначеного обсягу бюджетних призначень у 2014 р. на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі України було використано майже 22%.

Починаючи з 2000 року, одним із напрямів державної політики був механізм часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами комерційних банків для підприємств АПК, спрямований на підтримку короткострокового кредитування. Його недоліком була відсутність пільгового довгострокового кредитування. Слід зазначити, що 64% аграрних підприємств потребують саме довгострокових кредитів, а 16% - середньострокових, і лише 10% - короткострокових. При цьому короткостроковими кредитами підприємства агропромислового комплексу нині

забезпечені лише на 40% від потреби, а довгостроковими ще гірше - на 15% [175, с. 92].

У 2004 році необхідність аграрних підприємств у довгострокових кредитних ресурсах була врахована в Постанові Кабінету Міністрів України. Умовою надання пільгових кредитів на конкурсній основі підприємствам позичальникам було обмеження ціни кредитних ресурсів, яка не перевищувала 20% - по довгострокових, 21% - по короткострокових, 27% - по кредитах кредитних спілок. Це обмеження було викликане необхідністю не допустити подорожчання пільгових кредитів. Так, за період з 1999 по 2007 рік ставка за користування кредитними ресурсами зменшилася більше ніж у 3 рази - з 53,4 до 17% [176, с. 70].

Механізм надання компенсацій кредитних ставок по кредитах банків для аграрних підприємств було змінено у 2007 р.. З цього моменту відсоткова ставка відшкодовується не комерційним банкам, а на конкурсній основі - підприємствам АПК за обсяги використаних ними протягом року кредитних ресурсів.

Необхідно також зазначити, що в першому півріччі 2013 року Міністерство аграрної політики та продовольства не забезпечили належного управління наявними фінансовими ресурсами. Так, не здійснювалося кредитування фермерських господарств за наявності залишків невикористаних бюджетних асигнувань у сумі 21,4 млн. грн. і надходження коштів від повернення раніше наданих кредитів у сумі 3,5 млн. гривень. За наявності залишків невикористаних бюджетних асигнувань у сумі 3747,0 млн. грн. і повернених коштів у сумі 1889,5 млн. грн. на формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду і закупівлю матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників спрямовано 450,1 млн. грн., або 6,3 % річного плану (7,2 млрд. грн.) [178].

У 2014 р. із 52 тис. аграрних підприємств підтримкою скористалися лише 2,3 тис., пільгові кредитні ресурси використовували лише 10 % фермерських господарств. Соціально спрямовані дорадчі послуги в 11 регіонах України взагалі не надавалися [179].

Для отримання компенсації коштів через механізм здешевлення кредитів аграрним підприємствам необхідно надавати більше десяти документів. Рішення про доцільність надання кредиту приймають конкурсні комісії Міністерства аграрної політики та продовольства і облдержадміністрацій. Як наслідок, кошти отримують великі фінансово потужні приватні аграрні підприємства.

Фактор корупції також негативно впливає на ефективність використання в Україні державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки. За результатами державного фінансового аудиту виконання Державної цільової програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року встановлено наступні зловживання.

Протягом 2010-2012 років 233 млн грн або 25% загального обсягу фінансування по програмі ДП "Спецагролізинг" було спрямовано на забезпечення технікою одного суб'єкта господарювання - ТОВ "ДПЗКУ - МТС", який не є аграрним виробником. Його засновниками є ТОВ "Хліб інвестбуд" та кіпрська фірма "Генетехма файненс лімітед". При проведенні державного фінансового аудиту встановлено факти використання коштів держпідтримки на закупівлю нової сільськогосподарської техніки на 152 млн грн, яка так і не була передана аграріям у фінансовий лізинг. Ревізія фінансово-господарської діяльності ДПЗКУ встановила, що до актів виконаних робіт, підписаних ДПЗКУ та "Хліб інвестбуд", безпідставно включено витрати на відрядження працівників на 1 млн грн. [180].

В Україні державна підтримка аграрних підприємств найчастіше спрямована на підтримку прибутковості підприємств, але таким чином держава надає можливість аграрним підприємствам при бажанні збільшувати обсяги коштів для збільшення обсягу фінансового забезпечення відтворення основних засобів за рахунок прибутку підприємств. Але чистий прибуток не є цілеспрямованим джерелом фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Непряма держпідтримка складала 90 % у загальному обсязі підтримки сільськогосподарських товаровиробників. З метою здійснення непрямої державної підтримки для сільгосптоваровиробників, починаючи з 1998 року, була створена сприятлива податкова політика за рахунок дії:

1. Спеціальних режимів оподаткування податком на додану вартість:

- режиму акумуляції коштів податку на додану вартість (термін дії був передбачений до 1 січня 2018 року);

- виплати за рахунок коштів податку на додану вартість переробних підприємств сум дотацій за реалізовані сільгосптоваровиробниками молоко та м'ясо в живій вазі (термін дії – до 1 січня 2015 року) [181].

2. Фіксованого сільськогосподарського податку (з 1 січня 2015 року – єдиного податку четвертої групи) (термін дії - безстроково) [181].

Законом України від 24.12.2015 № 909 "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році" з 1 січня 2016 року внесені зміни в частині дії спеціальних режимів оподаткування сільгосптоваровиробників, зокрема:

1) спецрежиму оподаткування податком на додану вартість у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства - запроваджено розподіл позитивної різниці між сумою податкових зобов'язань ПДВ та сумою податкового кредиту ПДВ:

- за операціями з сільськогосподарськими товарами/послугами (крім операцій із зерновими і технічними культурами та операцій з продукцією тваринництва) підлягає перерахуванню до держбюджету - 50 % та на спецрахунки, відкриті аграрним підприємствам - 50 %;

- за операціями із зерновими і технічними культурами підлягає перерахуванню до держбюджету - 85 % та на спецрахунки, відкриті аграрним підприємствам - 15 %;

- за операціями з продукцією тваринництва підлягає перерахуванню до держбюджету - 20 % та на спецрахунки, відкриті аграрним підприємствам - 80 %;

2) єдиного податку платників четвертої групи - збільшено розміри ставок на 1 га сільгоспугідь, зокрема, для ріллі, сіножатей і пасовищ з 0,45 до 0,81, що призведе до зростання обсягів сплати податку з 2,5 млрд грн у 2015 році до 4,6

млрд грн у 2016 році, а додаткове податкове навантаження на сільгосптоваровиробників у 2016 році складе 2,1 млрд гривень [181].

Як свідчать дані табл. 3.13. держава з кожним роком нарощувала обсяги непрямої фінансової підтримки аграрних підприємств. Так, протягом 2000-2015 рр. загальний обсяг непрямої державної фінансової підтримки аграрних підприємств в Україні суттєво зріс – з 2,1 млрд. грн. у 2000 р. до 32,0 млрд. грн. у 2015 р. (або у 15,2 рази). За цей період підтримка за допомогою спеціального режиму ПДВ зросла у 40 разів, а за рахунок ФСП (єдиного податку четвертої групи) у 2,9 рази.

Таблиця 3.13

**Обсяг непрямої державної фінансової підтримки аграрних підприємств
України у 2000-2015 рр., млрд. грн.**

Показник/Роки	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Відносне відхилення, разів	
									2015/ 2000	2015/ 2014
Підтримка через спеціальні режими та механізми оподаткування, всього	2,1	5,2	16,4	16,0	17,2	18,3	23,6	32,0	15,2	1,4
в тому числі: за рахунок ФСП (з 1 січня 2015 року – єдиного податку четвертої групи)	1,4	1,4	2,8	3,1	3,3	3,5	3,8	4,0	2,9	1,1
за рахунок спецрежиму ПДВ	0,7	3,8	13,6	13,9	13,9	14,8	19,8	28,0	40,0	1,4

Джерело: розраховано автором на основі [181; 182].

Проведені в роботі дослідження свідчать про високий рівень зносу основних засобів аграрних підприємств, неефективність державної політики щодо відтворення основних засобів аграрних підприємств. Державна підтримка не стимулює аграрні підприємства використовувати кошти, отримані за рахунок непрямої державної підтримки, на впровадження інновацій в сільськогосподарську техніку та технології обробітку та відтворення землі як основного засобу.

Впровадження інновацій є специфічною і ризикованою сферою інвестиційних вкладень, що вимагає значних фінансових ресурсів, особливо на першому етапі процесу нововведень. Тому це не завжди доступно аграрним підприємствам навіть в економічно розвинутих країнах. Інноваційні розробки

спеціалізованих наукових інститутів масово не впроваджуються аграрними підприємствами, оскільки більшість підприємств не проінформовані про такі розробки. Саме тому інформування аграрних підприємств про інноваційні розвідки щодо техніко-технологічного оснащення, обробітку та відтворення землі, впровадження та підтримка їх фінансового забезпечення в аграрних підприємствах України має цілеспрямовано здійснювати держава.

В міжнародній практиці саме держава фінансує передові науково-технічні розвідки і найбільші проекти, впровадження яких не під силу приватному бізнесу. Цим держава досягає своїх соціально-економічних цілей, а саме: нейтралізує побічні ефекти в економіці, реалізує соціальну політику, стимулює економічне зростання.

Розглядаючи досвід впровадження інновацій в аграрний сектор, можна стверджувати, що лідером в світі є США. В сільському господарстві США використовується безліч інноваційних рішень, що дозволяють фермерам виробляти більше продукції з меншими витратами. Американським фермерам доступні пільгові кредити, для них організовують різні семінари та консультації. Розвиток сільгоспвиробництва в США обумовлено рядом основних чинників: широке використання фермерами прямого посіву та технології смугової обробки землі, високотехнологічна і продуктивна техніка, якісний посівний матеріал тощо. Але багато в чому це також пов'язано і з активністю самих фермерів - кожен фермер є членом кооперативу чи об'єднання, деякі входять не в один, а в два чи три. Є кооперативи постачальницькі, збутові, агросервісні, будучи членами яких фермери мають доступ до необхідної їм інформації. У США бюджетні субсидії включають ряд прямих форм: компенсаційні платежі за програмами скорочення поголів'я і зміни структури посівів; виплати сільськогосподарським товаровиробникам на одиницю площі або голову худоби; субсидування інвестицій; відшкодування витрат на водопостачання, зрошення, газифікацію; різні компенсації та знижки з податків (податок з обороту, наприклад) і непрямих: через повну або часткову оплату витрат на наукові дослідження, страхування посівів та продукції, витрат на транспортування (при держзакупівлях). Мають

місце й інші субсидії, що виражаються у відстроченні платежів за кредитами, списання боргів державі, пільгових або безпроцентних кредитів. Субсидії складають близько 25 % від вартості сільськогосподарської продукції США. Існує три види субсидій: прямі платежі, антициклічні платежі, позики ринкової допомоги. Також у США діють ринкові кредитні програми [183].

Практика інших держав показує, що в процесі впровадження інновацій у діяльність аграрних підприємств та модернізації економіки в цілому, пріоритетна роль надається різноманітним формам, системам і методам підтримки (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Зарубіжний досвід стимулювання впровадження інновацій та техніко-технологічного переоснащення у діяльність аграрних підприємств

Країна	Важелі стимулювання розвитку сільського господарства та впровадження інновацій у діяльність аграрних підприємств	Результат
1	2	3
Великобританія	Пряме державне фінансування у вигляді субсидування й надання грантів, державні асигнування у високі технології, державне замовлення, підтримка наукових центрів і компаній, що є світовими лідерами, скорочення регулюючих функцій держави, полегшення адміністративних процедур, податкові пільги, управління фінансовими ризиками, норми прискореної амортизації, система страхування коштів, які надаються венчурним фірмам, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг)	Сільське господарство належить до найбільш механізованих у світі й має високу продуктивність за мінімуму залучених трудових ресурсів (1,4 %). Країна має розвинену систему фермерських господарств (близько 250 тис.) та потужних тваринницьких комплексів. За розмірами сільськогосподарського виробництва Великобританія посідає одне з провідних місць у світі, а за поголів'ям овець – перше місце в Західній Європі.
Польща	Технологічний кредит, цільові дотації, підтримка фонду капіталу з підвищеним ризиком, механізми стимулювання науково-дослідної та технологічної кооперації	Скорочуються витрати на виробничі ресурси, збільшують застосування добрив і засобів захисту у рослинництві, дають змогу якісно поліпшувати поголів'я худоби, оновлювати та модернізувати виробництво
Японія	Пряме державне фінансування, мотивація молодих учених, спрощення візового режиму для іноземних науковців та інша їх підтримка, підтримка індустрії венчурного фінансування.	Країна займає лідируючі позиції в світі по впровадженню і виробництву високотехнологічних, новітніх продуктів, сільськогосподарської техніки, та заохочення екологічного сільськогосподарського виробництва
Франція	Фермери одержують субсидії на наймання наукового персоналу (до 50 % витрат), підвищення ефективності виробництва, поліпшення умов життя, під виведення орних земель із сільськогосподарського виробництва, на підтримку родючості земель, компенсаційні виплати за роботу в районах із несприятливими природними умовами, державні дотації підприємствам, що займаються науково-дослідними роботами за контрактами (до 50 % суми витрат на проведення робіт за замовленням).	Країна є найбільшим виробником сільськогосподарської продукції в Західній Європі та одним із найбільших її експортерів у світі. Франція поступається тільки США, Росії, Індії та Канаді з валового виробництва зернових. Населення Франції на 100 % забезпечене продуктами харчування власного виробництва

Продовження таблиці 3.14

1	2	3
Німеччина	Державні замовлення та державні закупівлі, фінансування за рахунок федерального й земельних бюджетів, система захисту інтелектуальної власності та патентування, технічного регулювання й стандартизації, стимулювання венчурного капіталу, створення інноваційних союзів і кластерів, сприяння малому та середньому бізнесу, державна премія для малих і середніх підприємств, спеціальні програми з метою розподілення ризиків, контроль за використанням державних коштів, дотації на підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу, цільові безоплатні субсидії підприємствам, що освоюють нову технологію, оплата витрат на технічну експертизу проектів, оцінку можливостей патентування результатів проведення НДДКР.	Сільське господарство - високорозвинена галузь. Німеччина належить до найбільших сільгоспвиробників Європейського Союзу.

Джерело: [184, с. 316-317].

Проведені в дисертації дослідження свідчать про те, що знос основних засобів аграрних підприємств залишається високим. Малі та середні аграрні підприємства використовують кредити в дуже обмежених обсягах, як джерело фінансового забезпечення відтворення основних засобів. Крім того, не проводять переоцінку вартості основних засобів, що значно зменшує їх фінансові ресурси, які призначні саме на відтворення основних засобів (амортизаційні відрахування). В той же час аграрні підприємства отримують значний обсяг чистого прибутку але майже не використовують його на відтворення основних засобів. При цьому більшість аграрних підприємств не отримують цільової державної підтримки для відтворення основних засобів.

Зважаючи на особливості діяльності аграрних підприємств (нестабільності врожайності та прибутковості) вони щорічно потребують різну кількість техніки та різні її види. Малі та середні аграрні підприємства, які не мають можливості утримувати великий парк сільськогосподарської техніки та не можуть проводити її ефективно відтворення, часто використовують техніку взятую в операційну оренду (незважаючи на високу ціну такої послуги) чи лізинг.

На досліджуваних аграрних підприємствах 2010-2015 рр. в середньому на одне підприємство використовувалися основні засоби взяті в операційну оренду вартість яких перевищувала первісну вартість основних засобів підприємств: 2010 р. – на 58%; 2011 р. – на 39%; 2012 р. – на 23%; 2013 р. – на 17%; 2014 р. – на

13%; 2015 р. – на 4%. Державна ж підтримка щодо операційної оренди сільськогосподарської техніки не здійснюється.

Останнім часом в Україні з'являються недержавні посередницькі підприємства з надання агротехсервісних послуг аграрним підприємствам. Серед них машинно-технологічні станції, обслуговуючі кооперативи, агрохолдинги, пункти прокату, обмінні пункти, кооперативи суб'єктів господарювання з використання складної техніки та відновлення зношених засобів виробництва тощо.

Головні напрямки впровадження інноваційної політики держави викладено у Стратегії економічного та соціального розвитку України (2004 – 2015 рр.) “Шляхом європейської інтеграції” [185]. Але через постійну нестачу бюджетного фінансування аграрна промисловість та агро-технічна наука практично втратили можливості для створення інноваційно нового продукту. Аграрні підприємства використовують техніку іноземного виробництва, що є частково вдосконаленим аналогом вже існуючої і застарілої техніки. Частка кількості і вартості придбаної іноземної техніки зростала у 2010-2013 рр., а у 2014 р. зменшилась на 3,2% і 2,1% відповідно.

Незважаючи на зазначені вище проблеми, Україна має потенційні можливості для успішного впровадження інновацій, щодо обробітку та відтворення землі, матеріально-технічних засобів виробництва в аграрних підприємствах. Однак на рівні держави це потребує здійснення таких заходів:

- розробити стратегію фінансового забезпечення відтворення основних засобів на макrorівні;
- забезпечити стабільну економічну ситуацію в країні для залучення інвестицій в агропромисловий комплекс;
- контролювати використання державної фінансової підтримки відтворення основних засобів (вдосконалити фінансову звітність щодо використання державної фінансової підтримки);
- створити аграрні технополіси;

- зобов'язати аграрні підприємства щорічно проводити переоцінку вартості основних засобів, особливо в умовах високого темпу інфляційних процесів в країні;

- створити державний спеціальний фонд фінансування відтворення землі;
- звільняти від оподаткування ту частину землі, на якій використовують чисті пари;

- контролювати обсяг внесених добрив та якість сільськогосподарської продукції, яку виробляють аграрні підприємства;

- стимулювати промислові підприємства щодо виробництва інноваційної техніки для аграрних підприємств, яка не поступатиметься якістю і буде дешевшою ніж іноземна техніка та впроваджувати їх в реальному секторі.

Важливу роль в забезпеченні відтворення основних засобів (землі та матеріально-технічних основних засобів) мають відігравати аграрні технополіси. Аграрний технополіс – це науково-технічний комплекс, який створюється для надання допомоги аграрним підприємствам в здійсненні їх діяльності, в тому числі діяльності стосовно відтворення основних засобів (землі та матеріально-технічних основних засобів) на інноваційній основі.

Аграрні технополіси повинні бути центрами, які будуть здійснювати консультації, давати наукові рекомендації аграрним підприємствам стосовно відтворення землі, здійснення заходів по природному відтворенню землі інноваційного характеру, реалізовувати складні форми відтворення землі. Адже відповідальними за відтворення землі є аграрні підприємства, які використовують землю, в основному, на правах оренди. Аграрні технополіси контролюватимуть якість землі при отриманні її аграрними підприємствами в оренду і після закінчення терміну оренди.

Важливим напрямком діяльності аграрних технополісів має бути діяльність спрямована на відтворення матеріально-технічних основних засобів аграрних підприємств, в тому числі їх активної частини, на інноваційній основі. Метою діяльності технополісів буде:

- консультування та проведення робіт щодо обробітку та відтворення землі;
- контроль щодо застосуванням чистих парів, сівозмін, використання мінеральних добрив, отрутохімікатів;
- проведення контролю якості землі при отриманні її в оренду та після закінчення строку оренди;
- інформування та консультування аграрних товаровиробників щодо впровадження інноваційних розробок матеріально-технічних засобів виробництва, обробітку та відтворення землі;
- проведення навчання спеціалістів з переоцінки вартості основних засобів та видача їм сертифікатів;
- надання послуг аграрним підприємствам для своєчасного й якісного проведення механізованих робіт на базі прогресивних технологій вирощування та збирання сільськогосподарських культур;
- придбання сільськогосподарської техніки для передачі її в лізинг аграрним підприємствам, передачі техніки в операційну оренду.

Аграрні технополіси повинні створюватися і проводити свою діяльність на умовах державно-приватного партнерства. Створення аграрних технополісів ініціює Міністерство аграрної політики та продовольства України в окремих адміністративних територіях (областях) в залежності від кількості аграрних підприємств, площі оброблюваних ними сільськогосподарських земель в області. Підпорядковуватимуться аграрні технополіси обласним аграрним управлінням, що відповідає напрямку децентралізації.

Для створення технополісів обласні аграрні управління мають надати запит до обласних управлінь статистики щодо збору інформації у аграрних підприємствах (під час отримання їх фінансової звітності) щодо обсягу, складу, вартості техніки і послуг отримання її в операційну оренду та лізинг. Обласні аграрні управління надаватимуть дані Міністерству аграрної політики та продовольства України для визначення потреб аграрних підприємств.

Міністерство аграрної політики та продовольства України має розрахувати вартість створення аграрного технополіса в області. Для цього необхідно визначити:

- кількість та вартість необхідної техніки;
- вартість оренди чи будівництва необхідних приміщень;
- кількість необхідних працівників та обсяг необхідних фінансових ресурсів для виплати заробітної плати працівникам;
- кількість та вартість необхідних паливно-мастильних матеріалів;
- інші необхідні витрати.

Обсяги та склад необхідної додаткової техніки визначатиме рада технополісів до складу якої входитимуть представники місцевих органів влади та аграрних підприємств в залежності від площі оброблюваних сільськогосподарських угідь, спеціалізації та потреб аграрних підприємств в даній місцевості.

Технополіси надаватимуть техніку аграрним підприємствам в операційну оренду та фінансовий лізинг за цінами нижчими ніж ринкові за рахунок пільгового оподаткування їх діяльності. Прибуток, отриманий аграрними технополісами, запропоновано звільнити від оподаткування на протязі п'яти років з моменту їх створення. Враховуючи пільгові умови оподаткування прибутку аграрних технополісів та ринкову вартість послуг операційної оренди та лізингу сільськогосподарської техніки Міністерство аграрної політики та продовольства України має розрахувати вартість цих послуг в аграрних технополісах. Також необхідно буде провести опитування щодо зацікавленості аграрних підприємств щодо користування послугами аграрних технополісів.

Створення аграрних технополісів доцільно здійснювати на основні багатоканального фінансування. Фінансування створення та діяльності аграрних технополісів запропоновано здійснювати за рахунок:

- коштів державного бюджету;

- коштів, отриманих шляхом залучення державою або під державні гарантії кредитів (позик) від банків, іноземних держав і міжнародних фінансових організацій;

- коштів іноземних та вітчизняних інвесторів;
- чистого прибутку від діяльності технополісів.

Також необхідно буде заключити договори: з аграрними науковими інститутами, щодо інформування та впровадження їх розробок через технополіси в реальний сектор (аграрні підприємства); з державними та недержавними промисловими підприємствами, які виготовляють сільськогосподарську техніку, щодо закупівлі одиниць техніки та необхідних запчастин до неї.

Створення технополісів дасть можливість підвищувати ефективність відтворення землі, активної частини основних засобів аграрних підприємств та його фінансового забезпечення, особливо в малих та середніх підприємствах. Також створюватимуться робочі місця та розвиватиметься інфраструктура в сільській місцевості. З'явиться можливість більш жорстко контролювати використання державної фінансової підтримки для відтворення основних засобів аграрних підприємств.

Висновки до розділу 3

1. 3 використанням економіко-математичного моделювання фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств запропоновано методику прогнозування обсягу фінансових ресурсів на основі зміни частки використаних фінансових ресурсів на капітальні інвестиції у загальному обсязі доступних фінансових ресурсів. Це дозволить підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами підприємств використаними на відтворення основних засобів, забезпечить їх більш повне і цільове використання на основі прогнозування ефективності капітальних інвестицій підприємств.

2. Дано визначення стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств –це план дій розроблений для вибору оптимальної структури можливих джерел залучення коштів для відтворення основних засобів, ефективного їх використання та повернення, враховуючи особливості діяльності аграрних підприємств та стратегію їх довгострокового розвитку.

3. Враховуючи незадовільний стан земельних ресурсів і матеріально-технічних основних засобів аграрних підприємств України, недостатнє використання власних фінансових ресурсів для відтворення основних засобів та складність отримання коштів з зовнішніх джерел, автором запропоновано механізм розробки стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств (землі і матеріально-технічних засобів). Визначені етапи процесу розробки стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів та визначений їх зміст на мікрорівні. Виділено проведення переоцінки вартості матеріально-технічних основних засобів як одного з етапів стратегії. Проведені розрахунки свідчать, що досліджувані підприємства недонараховують значні суми амортизаційних відрахувань через непроведення переоцінки вартості основних засобів, що зменшує обсяг фінансових ресурсів на відтворення матеріально-технічних основних засобів.

4. Аграрний сектор є стратегічно важливим сектором економіки в Україні. Тому стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств на макрорівні повинна відповідати загальній національній стратегії розвитку сільського господарства. На державному рівні стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів здійснюється шляхом: реалізації спеціальних програм фінансування, надання пільгових кредитів, залучення іноземних інвестицій, пільгових умов оподаткування. Запропонований механізм її розробки та впровадження на макрорівні.

5. Дослідження державної фінансової підтримки аграрних підприємств свідчить про те, що 90% цієї підтримки складає непряма фінансова підтримка. Її обсяг постійно зростає але відсутній контроль з боку держави щодо її використання аграрними підприємствами. Обсяг прямої фінансової підтримки є

незначним і призначений для покриття багатьох програм. При цьому лише декілька програм сприяють відтворенню основних засобів аграрних підприємств, але їх фінансування з боку держави постійно скорочується. Через складність залучення коштів через ці програми та високий рівень корупції малі та середні аграрні підприємства майже не отримують державної фінансової підтримки на відтворення основних засобів та впровадження інновацій в цей процес.

6. Аналіз зарубіжного досвіду впровадження інновацій в аграрний сектор, дозволив зробити висновок, що в більшості країн саме держава фінансує передові науково-технічні розробки і найбільші проекти, впровадження яких не під силу приватному бізнесу. Аспірантом запропоновано ряд заходів, які необхідно виконати на державному рівні, для успішного впровадження інновацій щодо обробітку та відтворення землі, матеріально-технічних засобів в аграрних підприємствах України.

7. З метою підвищувати ефективність відтворення землі, активної частини основних засобів аграрних підприємств та його фінансового забезпечення, особливо в малих та середніх підприємствах, запропоновано створення аграрних технополісів на умовах державно-приватного партнерства. Аграрний технополіс – це науково-технічний комплекс, який створюється для надання допомоги аграрним підприємствам в здійсненні їх діяльності, в тому числі діяльності стосовно відтворення основних засобів на інноваційній основі. Фінансування створення та діяльності аграрних технополісів запропоновано здійснювати за рахунок: коштів державного бюджету; коштів, отриманих шляхом залучення державою або під державні гарантії кредитів (позик) від банків, іноземних держав і міжнародних фінансових організацій; коштів іноземних та вітчизняних інвесторів; чистого прибутку від діяльності технополісів.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [186-188].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і подано нове вирішення наукового завдання, що виявляється в дослідженні теоретичних і практичних засад фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств, що дало змогу сформулювати практичні рекомендації щодо удосконалення фінансового забезпечення відтворення землі та матеріально-технічних основних засобів. Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки і пропозиції:

1. На основі вивчення та аналізу точок зору фахівців дано визначення фінансового забезпечення відтворення основних засобів як системи фінансових відносин, що включає пошук, залучення, формування та систематичне вкладання фінансових ресурсів у підтримку потужностей, кількісне збільшення та якісне поліпшення основних засобів. Обґрунтовано виокремлення фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств з виділенням відтворення землі та матеріально-технічних основних засобів.

2. Вивчення форм відтворення землі та матеріально-технічних основних засобів дозволило систематизувати їх та об'єднано в три групи (типи) в залежності від впливу на виробничий об'єкт. При систематизації методів та джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств враховано особливості складу основних засобів, формування фінансових ресурсів в залежності від форми власності, умови отримання коштів. Це дозволить приймати рішення, щодо ефективного залучення та використання коштів для фінансового забезпечення відтворення основних засобів, з урахуванням особливостей відтворення землі та матеріально-технічних основних засобів.

3. З'ясовано особливості відтворення основних засобів в аграрних підприємствах, які впливають на його фінансове забезпечення. Визначено роль і відповідальність аграрних підприємств і держави та запропоновано використання фінансових важелів впливу на прийняття рішень щодо джерел формування фінансових ресурсів для відтворення основних засобів.

4. Враховуючи, що сільське господарство є стратегічно важливою галуззю в економіці України, відповідальність за відтворення землі, що не придатна для виробництва продукції рослинництва, має взяти на себе держава. В Україні лише 30-36% порушених і відпрацьованих земель рекультивували у досліджуваному періоді. Обсяг капітальних інвестицій на відтворення землі скорочувався, а їх частка в загальному обсязі капітальних інвестицій в економіку України була менше 1%. Досліджувані аграрні підприємства у 2010-2015 рр. взагалі не здійснювали капітальних інвестицій на відтворення землі. Запропоновано створення державного спеціального фонду фінансування відтворення землі з використанням багатоканального фінансового забезпечення.

5. При зростанні вартості матеріально-технічних основних засобів аграрних підприємств, їх забезпеченість сільськогосподарською технікою не відповідає нормативній потребі, постійно знижується та має високий рівень зносу (у 2010-2016 рр. 42-37%). Обсяги амортизаційних відрахувань та чистого прибутку є недостатніми для відтворення основних засобів аграрних підприємств України в цілому та на досліджуваних підприємствах. При цьому має місце неповне і нецільове використання амортизаційних відрахувань. Запропоновано щорічне обов'язкове проведення переоцінки вартості активної частини основних засобів аграрних підприємств, що збільшить суму амортизаційних відрахувань та посилити контроль за їх цільовим використанням. За умови переведення аграрних підприємств на оподаткування прибутку, доцільно звільняти від оподаткування частину прибутку, яка капіталізується.

6. Аналіз стану кредитування аграрних підприємств України у 2010-2015 рр. дозволив виявити наступні фактори, які негативно впливають на фінансове забезпечення відтворення основних засобів за рахунок кредитів: недостатнє довгострокове кредитування аграрних підприємств; зростання відсоткових ставок за кредитами; відсутність спеціалізованого аграрного банку; зменшення державної фінансової підтримки аграрних підприємств через механізм здешевлення кредитів; високі вимоги банків при кредитуванні аграрних підприємств до заставного майна та його недостатність.

7. При відсутності достатнього обсягу фінансових ресурсів для придбання нової сільськогосподарської техніки аграрні підприємства звертаються до вторинного ринку техніки, використання її на умовах лізингу, беруть в операційну оренду. У 2010-2015 рр. вартість основних засобів, взятих в операційну оренду досліджуваними підприємствами, збільшилась на 13% і в 1,2 рази перевищувала первісну вартість власних основних засобів підприємств. Фінансовий лізинг в Україні недостатньо розвинутий. Державна фінансова підтримка щодо компенсації лізингових платежів знизилась в досліджуваному періоді у 4 рази.

8. Дослідження державної фінансової підтримки аграрних підприємств свідчить про те, що 90% цієї підтримки складає непряма фінансова підтримка, а пряма фінансова підтримка є незначною і лише декілька програм спрямовані на відтворення основних засобів. Для посилення контролю за використанням отриманих коштів запропоновано доповнити статистичне спостереження за формою № 50-сг розділ 3 «Державна підтримка сільського господарства» таблицею з даними по використанню отриманої державної підтримки. Доцільно зобов'язати аграрні підприємства спрямовувати не менше 25% отриманої державної підтримки за рахунок ПДВ на відтворення основних засобів.

9. З використанням економіко-математичного моделювання фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств розроблено методику прогнозування обсягу доступних фінансових ресурсів на 1 га землі на основі зміни частки використаних фінансових ресурсів на капітальні інвестиції у загальному обсязі доступних фінансових ресурсів. Це дозволить підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами підприємств, забезпечить більш повне і цільове використання коштів на відтворення основних засобів.

10. Обґрунтовано стратегію фінансового забезпечення відтворення основних засобів, виділено етапи її розробки та визначено їх зміст. Встановлено взаємозв'язок між стратегіями довгострокового розвитку підприємства, формами відтворення основних засобів та методами їх фінансового забезпечення, що дозволить вибирати доступні та ефективні методи відтворення основних засобів,

джерела їх фінансового забезпечення в залежності від стратегії довгострокового розвитку підприємства. Стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств на макрорівні повинна відповідати загальній національній стратегії розвитку сільського господарства. Запропоновано заходи, які необхідно реалізувати на державному рівні, для підвищення ефективності фінансового забезпечення відтворення землі та матеріально-технічних основних засобів в аграрних підприємствах України на інноваційній основі. В складі таких заходів запропоновано створення аграрних технополісів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Політична економія. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Рибалкіна В.О., Бодрова В.Г. – К.: Академвидав, 2004. – 672 с.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А.Смит. - [Пер. с англ. Е.М. Майборода] / отв. ред. Л.И. Абалкин. - М. – Наука, 1993. - 570 с.
3. Рикардо Д. Начала политической экономии и податного обложения / Д. Рикардо. – М., Л. :Госиздат, 1929. – 428 с.
4. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. – [4-е изд., пер. с англ.] – М.: "Дело Лтд", 1994. - 720 с.
5. Маркс К. Капитал / К. Маркс, Энгельс Ф. // Сочинения: в 29 т. - 2-е изд. - Т.23. - М.: Гос. издательство политлитературы, 1960. - 641 с.
6. Макконнелл К. Экономикс: принципы, проблемы и политика. / К. Макконнелл, С. Брю // в 2-х томах: пер. с англ. – Т. 1. – М.: Республика, 1992. - 399 с.
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. / А. Смит. – М.: Наука, 1993. - 572 с.
8. Огійчук М. Амортизаційні відрахування як джерело фінансового забезпечення відтворення основних засобів у сільському господарстві / М. Ф. Огійчук, К. О. Утенкова // Економіка АПК. – 2007. –№ 7. –С. 90–95.
9. Сук Л.К. Облік капітальних вкладень. / Л.К. Сук // Бухгалтерія в світовому господарстві. - 1998. - №8. – С. 2-12.
10. Виговська Н.Г. Удосконалення обліку амортизації: стан, перспективи, проблеми. / Н.Г. Виговська. - Житомир: ЖІТІ, 1998. -. 340 с.
11. Андрійчук В. Г. Фонди не зношуються, зношуються засоби праці. / В.Г. Андрійчук // Голос України. - 1999. - №6. - С. 3.
12. Саблук П.Т. Бухгалтерський облік на підприємствах АПК /П.Т. Саблук. – К.: ІАЕ, 2001. - 478 с.

13. Підлісецький Г.М. Економічні проблеми відтворення основних засобів у сільському господарстві / Г.М. Пыдлысецький // Економіка АПК. - 2012. - №1 - С. 184-185.

14. Пизенгольц М.З. Бухгалтерский учёт в сельском хозяйстве. / М.З. Пизенгольц, А.П. Варава – [2-е изд.; перераб. и доп.] – М.: Агропромиздат, 1987. - 352

15. Бабіч В. Витрати на ремонт та поліпшення основних засобів: обліковий і податковий аспекти / В. Бабіч // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 8. – С. 10-13.

16. Ковальов Д. Два ремонти в один день: як використати 10%-вий ремонтний ліміт / Д. Ковальов // Все про бухгалтерський облік. – 2012. –№ 108, 28 листопада. – С. 13-14.

17. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 121 «Основні засоби» : затв. наказом Міністерства фінансів України//[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10#n18>. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.

18. Податковий кодекс України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.interbuh.com.ua/normative/pku.html>.

19. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби». // [Електронний ресурс]. - Режим доступу:www.minfin.gov.ua/document/92427/МСБО_16.pdf.

20. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В.Г. Андрійчук. — К. : КНЕУ, 2013. — 779 с.

21. Довгалюк Н.В. Відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств / Н.В. Довгалюк // Економіка АПК. – 2008. - №11. - С.30-35.

22. Дяків Р.С. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / під. ред. Дяківа Р.С. - К.: Міжнародна економічна фундація, 2002. - 704 с.

23. Євтушенко О.А. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення відтворення основних засобів / О.А. Євтушенко // Вісник Хмельницького

національного університету. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 2, Т. 2. – С. 39-42.

24. Кленін О.В. Вдосконалення механізму відтворення основноо капіталу промислових підприємств: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н.: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О. В. Кленін.- Маріуполь, 2006. - 20 с.

25. Маркс К. Капитал: критика политической экономии. / К.Маркс. – М.: Политиздат, 1988. – Т.3 . – 1078 с.

26. Маркс К., Энгельс Ф. Полное собрание сочинений. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – [2-е изд.]. – К.: Держполітвидав УРСР, 1963. – Т. 24. – С. 154-346.

27. Покропивний С.Ф. Економіка підприємств. / С.Ф. Покропивний. – [3-тє вид.] – К.: КНЕУ, 2006. - 528 с.

28. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством. / Л.С. Ситник. - Донецьк: ІЕП НАН України, 2000. - 504 с.

29. Дяків Р.С. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. / Р.С. Дяків. – К.: Міжнародна економічна фундація, 2002. - 704 с.

30. Загородній А.Г. Менеджмент реальних інвестицій: навч. посібник. / [під ред. В. Стадницького, А.Г. Загороднього]. – К.: Знання, 2000. - 209 с.

31. Фінансовий словник. / [за ред. Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко, А.Г. Загородній]. - 4-те вид. – К.: Знання, 2002. - 566 с.

32. Інвестиційний словник. / [за ред. Г.Л. Вознюк, Г.О. Портин А.Г. Загородній]. - Львів : "Бескит Біт", 2005. - 512 с.

33. Щирська О.В.Економічна сутність і бухгалтерське визначення амортизації / О.В. Щирська // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 8. - С. 68-74.

34. Касьянова В.О. Амортизація основних засобів: методи нарахування та організація обліку / В.О. Касьянова // Економічний вісник Донбасу.– 2013. - №2. - С. 117-122

35. Орлюк П.П. Фінансова енциклопедія. / [під ред. Л.К. Воронова, І.Б. Заверуха П.П. Орлюк]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. - 472 с.
36. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник / В.Г. Андрійчук. - К.: КНЕУ, 2013. - 779 с.
37. Белолипецкий В.Г. Финансы фирмы: Курс лекций / [под. ред. И.П. Мерзлякова]. - М.: ИНФРА-М, 1999.- 298 с.
38. Колчина Н.В. Финансы организаций (предприятий) / Н.В. Колчина и др. под ред. Н. В. Колчиной. - 5-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012.- 407 с.
39. Щукін Б.М. Інвестиційна діяльність: методичний посібник. / Б.М. Щукін. – К.: МАУП, 1998. - 68 с.
40. Подшиваленко П.Д. Финансирование и кредитование капитальных вложений: учебник. / П.Д. Подшиваленко. – М.: Финансы и статистика, 1983. - 413 с.
41. Фінанси підприємств: підручник / [Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. та ін.]; кер. кол.авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – Восьме вид., перероб. і доп.. – К.: КНЕУ, 2013. – 219 с.
42. Слав`юк Р.А. Фінанси підприємств: підручник / Р.А. Слав`юк ; Національний банк України, Університет банківської справи. - К.: УБС НБУ: Знання, 2010. - 550 с.
43. Бойчик І. М. Економіка підприємства. / [під ред. П.С. Харів, М.І. Хопчан І.М. Бойчик]. - Львів : Сполом, 1998. - 212 с.
44. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. - 4-те вид., випр. та доп. – К.: „Знання”,2002. – 566 с.
45. Шеремет А.Д. Финансы предприятий. / [під ред. Р.С. Сайфулин А.Д. Шеремет]. – М.: ИНФРА-М, 1998. - 343 с.
46. Коваленко Л.О.,Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент:Навч.пос. - 3-тє вид.,випр. і доп. - К.: Знання, 2008. - 483с.
47. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. В 2 томах. / И.А. Бланк. - 4-е изд., Т2 – М.: Омега-Л, 2012. - 674 с.

48. Матвєєва В. Ремонт і модернізація основних фондів. / В. Матвєєва. - Харків : Фактор, 2000. – 185 с.
49. Федосов В. М. Фінанси: підручник. / [під ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія]. – К.: Знання, 2008. - 611 с.
50. Фінанси : навч. посібн. / О. П. Близнюк, Л. І. Лачкова, В. І. Оспіщев та ін., за ред. І. В. Оспіщева. – К.: Знання, 2006. – 415 с.
51. Козій І. С. Місце і значення фінансового забезпечення в структурі фінансового механізму /І. С. Козій // НЛТУ. – 2008. - № 18.9. – С. 223-229.
52. Дікань Л.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємства: сутність та джерела / Л. Дікань, Ю. Голуб // Економіка розвитку. — 2007. — № 3 (43). — С. 65-68.
53. Забаштанський М.М. Фінансове забезпечення комунальної сфери: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси, кредит" / М. Забаштанський. — Ірпінь, 2009. — 22 с.
54. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник / В.М. Опарін – 4-те вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2007. – 240 с.
55. Погрішук Г. Б. Фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. канд. екон. наук / Г. Б. Погрішук. — Тернопіль, 2005.- 20 с.
56. Финансы / В. М. Родионова, В. Я. Вавилов, Л. И. Гончаренко [и др.]; под ред. В. М. Родионовой. - М.: Финансы и статистика, 1994. - 432 с.
57. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика / Під заг. ред. М.І. Молдаванова. –К.: Техніка, 1993.– 856 с.
58. Энциклопедический словарь экономики и права. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://slovo.yaxy.ru/96.html>.
59. Ершова И.В. Имущество и финансы предприятия. Правовое регулирование : [уч-практ. пос.] / Ершова И.В. –М.:Юрист, 1999.–397 с.
60. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навчальний посібник. / О.О. Терещенко. - К. : КНЕУ, 2003. - 554 с.

61. Лапуста М.Г. Предпринимательство: [учебник] / М.Г. Лапуста, А.Г.Поршнева, Ю.Л. Старостин, Л.Г. Скамай [под. ред. М.Г. Лапуста]. – 2-е изд., испр и доп. – М.:Инфа-м, 2002. – 520 с. .
62. Алексеєнко Л.М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок (українсько-англійський тлумачний словник / Л.М.Алесеєнко, В.М. Олексієнко, А.І. Юркевич. - Тернопіль : Економічна думка, 2000. - 591 с.
63. Костецький В. Сутнісно-теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємства / Костецький В. // Галицький економічний вісник. — 2010. — №4(29). — С.135-145.
64. Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.91 р. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
65. Бланк И.О. Основы инвестиционного менеджмента. Т1. / И.О. Бланк - 2-е изд., перераб. и доп. - К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. - 672 с.
66. Стецюк П.А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств:[монографія] / П.А. Стецюк. - К.: ННЦ ІАЕ, 2009. - 370 с.
67. Лабенко О.М. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств та її фінансування: автореферат. дис. на здоб. наук.ст.канд..ек.наук: 08.0004 «економіка та управління підприємствами» / О.М. Лабенко. - Київ, 2008 / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://avtoreferat.net/content/view/12104/10/>.
68. Онисько С.М., Шматковська Т.О., Агрес О.Г. До проблематики формування та відтворення основних засобів в сільськогосподарських підприємствах / С.М. Онисько, Т.О. Шматковська, О.Г. Агрес // Держава та регіони : економіка та підприємництво. –2010. – № 2 – С. 139-145.
69. Колесник Я.В. Відтворення основних засобів: види, форми та джерела фінансування. / Я.В. Колесник // Вісник дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2009. - №2. - С. 130-133.

70. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: монографія. / С.В. Онишко. - Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. - 434 с.
71. Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности./ А.А. Пересада. – К.: Либра, 1996. - 344 с.
72. Ощепков О.П. Аналіз стану та відтворення основних засобів на підприємствах зернопереробної промисловості. /О.П. Ощепков// Економіка харчової промисловості. - 2012. - №2(14) - С. 17-20.
73. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Підруч./ Т. В. Майорова - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 472 с.
74. Бочаров В.В. Инвестиции. / В.В. Бочаров. – СПб: Питер, 2002. - 288 с.
75. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні: монографія. / А.А. Пересада. – К.: Лібра, 1998. - 392 с.
76. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник. / В.М. Опарін. – [2-ге вид.] - К.: КНЕУ, 2001. - 240 с.
77. Черваньов Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в Україні. / [під ред. Л.І. Нейкова Д.М. Черваньов]. – К.: Знання, 1999. - 514 с.
78. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: навч. посіб. / Р.А. Слав'юк. – [2-ге вид.] - Луцьк : Вежа, 2001. - 456 с.
79. Вовчак О.Д. Інвестування: навчальний посібник. / О.Д. Вовчак. - Львів : «Новий Світ – 2000», 2008. - 544 с.
80. Родионова В.М., Вавилов Ю.Я., Гончаренко Л.И. Финансы. / [под ред. В.М. Родионова] – М.: Финансы и статистика, 1995. - 185 с.
81. Філімоненко О.С. Фінанси підприємств: навчальний посібник. / О.С. Фылымоненко. – К.: Ельга, 2002. - 360 с.
82. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства: підручник. / О.М. Бандурка, М.Я. Коробов, П.Ы. Орлов, К.Я. Петрова. – К.: Либідь, 2002. - 384 с.
83. Земельний кодекс України Стаття 166 [Електронне видання]. - Режим доступу: <http://uazakon.ru/ukr/zku/166/default.htm>.

84. Закон України "Про охорону земель" від 15.03.2001 №2299-111. [Електронне видання]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
85. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія. / С.В. Мочерний. – К.: Академія, 2000. – Т.1. - 864 с.
86. Статистичний збірник "Сільське господарство України за 2015 рік" – К.: Державна служба статистики, 2016. - 360 с.
87. Статистичний збірник "Сільське господарство України за 2013 рік" – К.: Державна служба статистики України, 2014. - 390 с.
88. Лісова Т.В. Особливості заходів правової охорони та відтворення земель сільськогосподарського призначення/ Т.В. Лісова// Науковий вісник Ужгородського національного університету. - 2015. - №34 - Т. 2. - С. 48-51.
89. Попов А.С. Сучасний стан і основні тенденції використання земель сільськогосподарського призначення / А.С. Попов // Ефективні економіка. - № 2. - 2016 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4775>.
90. Статистичний бюлетень "Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2014 році" – К.: Державна служба статистики України, 2015. - 52 с.
91. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства. / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. - 2013. - №1 - С. 3-15.
92. Топ агрохолдингів за величиною земельного банку в Україні. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://infoindustria.com.ua/top-15-ukrainskih-agroholdingov-po-velichine-zemelnogo-banka-tyis-ga-2/>.
93. Мірзоева Т.В. Агрохолдинги в Україні в умовах сьогодення. / Т.В. Мірзоева // Інноваційна економіка. - 2008. - №8(34) - С. 90-93.
94. Нелеп В.М. Шаляхи відродження українського села. / В.М. Нелеп // Економіка АПК. - 2013. - №1 - С. 125.
95. Дідус С.М. Агрохолдинги в Україні: особливості становлення та розвитку. / С.М. Дідус // Економіка АПК. - 2011. - №12 - С. 93-102.

96. Дудар Т.Г. Оцінка потенціалу і ринкових позицій аграрних холдингів. / Т.Г. Дудар // Економіка АПК. - 2011. - №11 - С. 84-90.
97. Дем'яненко С.І., Єранкін О.О., Коцупатрий М.М. Агрохолдинги в Україні та їх вплив на розвиток сільських територій: монографія / С.І. Дем'яненко, О.О. Єранкін, М.М. Коцупатрий. – К.: КНЕУ, 2013. - 350 с.
98. Статистичний щорічник України за 2014 рік. – К.: Державна служба статистики України, 2015. - 534 с.
99. Підлісецький Г. М., Могилова М. М. Удосконалення переоцінки основних засобів аграрного сектору в системі їх відтворення / Г.М. Підлісецький, М.М. Могилова // Економіка АПК. - №1. - 2010. - С. 41-47.
100. Захарчук О.В. Проблеми матеріально-технічного забезпечення сільського господарства України./ О.В. Захарчук // Економіка АПК. - 2014. - №7 - С. 92-99.
101. Шаховалова Є.О. Вплив прибутку сільськогосподарських підприємств на формування доходів місцевих бюджетів / Є.О. Шаховалова // Вісник економічної науки України: науковий журнал (РИНЦ, Google Scholar). – Миколаїв: Інститут перспективних досліджень, 2014. - №3 (27). – С. 143-148.
102. Шаховалова Є.О. Особливості відтворення основних засобів аграрних підприємств в Україні та його фінансове забезпечення/ Є.О. Шаховалова // Економіка і регіони: науковий журнал (Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory, Academic Resource Index, MIAR, ISIFI, DRJI, НБ України ім. В.І. Вернадського). – Полтава: ПолтНТУ, 2015. - №5(54). – С. 83-90.
103. Шаховалова Є.О. Економічна сутність, форми, методи і джерела фінансового забезпечення відтворення основних засобів/ Є.О. Шаховалова // Вісник економічної науки України: науковий журнал (РИНЦ, Google Scholar). – Миколаїв: Інститут перспективних досліджень, 2015. - №2. - С. 138-142.
104. Шаховалова Є.О. Експортний потенціал українських агрохолдингів / А.М. Поддерогін, А.В. Корнилюк, Є.О. Шаховалова // Незалежний АУДИТОР: науково-практичне видання (EBSCO, Google Scholar, SIS, Index Copernicus). - К.: ТОВ «Видавництво «СОВА», 2015. - №13 (III). – С. 36-42.

105. Шаховалова Є.О. Фінансово-економічні аспекти відтворення землі як основного засобу виробництва в сільському господарстві / Є.О. Шаховалова // Наука й економіка: науково-теоретичний журнал (РИНЦ). – Хмельницький: ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», 2016. - Випуск 1 (41). – С. 47-52

106. Шаховалова Є.О. Проблеми оподаткування агрохолдингів в Україні / Є.О. Шаховалова // Проблемы развития финансовой системы Украины в условиях глобализации: сб. материалов XVI Международной науч.-практ. конференции аспирантов и студентов. – Симферополь: ТНУ им. В.И. Вернадского, 2014. – С. 110.

107. Шаховалова Є.О. Агрохолдинги та їх вплив на економічну безпеку в Україні / Є.О. Шаховалова // Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи: зб. матеріалів II Міжнародної наук.-практ. конференції. - Полтава: ПНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2014. – С. 73-76.

108. Шаховалова Є.О. Економічні переваги та недоліки ведення бізнесу агрохолдингами / Є.О. Шаховалова // Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України в умовах формування нового світового фінансово-економічного порядку: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції. – Полтава: ПУЕТ, 2014. – С. 106-109.

109. Шаховалова Є.О. Проблеми фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств / Є.О. Шаховалова // Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: зб. матеріалів III Всеукраїнської наук.-практ. конференції. - Кременчук: КНУ ім. М. Остроградського, 2015. – С. 72-74.

110. Паленичак О.В. Раціональне землекористування в умовах збалансованого розвитку агропромислового виробництва. / О.В. Палиничак // Економіка АПК. - 2012. - №2 - С. 32.

111. Статистичний бюлетень "Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2015 році". – К.: Державна служба статистики, 2016. - 52 с.

112. Статистичний бюлетень "Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах України за 2015 рік" - К.: Державна служба статистики, 2016. - 98 с.
113. Статистичний збірник "Рослинництво Україні 2015". – К.: Державна служба статистики, 2016. - 180 с.
114. Статистичний бюлетень "Основні засоби України у 2011 році". – К.: Державна служба статистики України, 2012. - 19 с.
115. Статистичний бюлетень "Основні засоби України у 2012 році". – К.: Державна служба статистики України, 2013. - 19 с.
116. Статистичний бюлетень "Основні засоби України у 2013 році". – К.: Державна служба статистики України, 2014. - 19 с.
117. Статистичний бюлетень "Основні засоби України у 2014 році". – К.: Державна служба статистики України, 2015. - 19 с.
118. Статистичний бюлетень "Основні засоби України у 2015 році". – К.: Державна служба статистики України, 2016. - 19 с.
119. Могилова М.М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі. / М.М. Могилова // Економіка АПК. - 2013. - №2 - С. 61-67.
120. Статистичний бюлетень "Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2015 році". – К.: Державна служба статистики України, 2016 - 43 с.
121. Статистичний бюлетень "Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2011 році". – К.: Державна служба статистики України, 2012. - 44 с.
122. Статистичний бюлетень "Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2012 році". – К.: Державна служба статистики України, 2013. - 24 с.
123. Статистичний бюлетень "Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2013 році". – К.: Державна служба статистики України, 2014. - 24 с.

124. Статистичний бюлетень "Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2014 році". – К.: Державна служба статистики України, 2015. - 24 с.

125. Притула Х.М. Сучасні тенденції розвитку територій України та економічно розвинутих країн. / Х.М. Притула // Науковий вісник НЛТУ України. - 2010. - №20,11. - С. 340.

126. Данилишин Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу - шлях в нікуди. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://economics.lb.ua/state/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html.

127. Підлісецький Г. М., Могилова М. М. Удосконалення переоцінки основних засобів аграрного сектору в системі їх відтворення / Економіка АПК. - №12.- 2010. - с. 41-47.

128. Грошово-кредитна статистика НБУ за 2010 рік. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195

129. Грошово-кредитна статистика НБУ у 2011 році. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195

130. Грошово-кредитна статистика НБУ у 2012 році. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195

131. Грошово-кредитна статистика НБУ за 2013 рік. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195

132. Грошово-кредитна статистика НБУ за 2014 рік. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195

133. Грошово-кредитна статистика НБУ за 2015 рік / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195

134. Підсумки діяльності лізингодавців за 2013 рік. / Українське об'єднання лізингодавців / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.uul.com.ua/files/Q4_2013_ukr.pdf.

135. Підсумки діяльності лізингодавців за 2011 рік. / Українське об'єднання лізингодавців / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.uul.com.ua/files/Q4_2011_ukr.pdf.

136. Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки до 2020 року. – К.: Міністерство аграрної політики та продовольства, 2015. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.

137. Степанюк О. Агрокредитування: новий погляд, нові підходи. / О. Степанюк // Фінансування АПК, 2013. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/finansuvannia-apk/1527-agrokredytuvannia-novyi-pogliad-novi-pidkhody.html>.

138. Гомза В.М. Сучасний стан кредитування аграрних підприємств: проблеми та шляхи їх вирішення. / В.М. Гомза // Науковий вісник Херсонського державного університету, 2014. - №6 Ч.2. - С. 137-141.

139. Ярмач О. Лизинг сельскохозяйственной техники: где, как, почём. – 2014. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.prostobiz.ua/finansy/lizing/stati/lizing_selskohozyaystvennoy_tehniki_gde_kak_pochem

140. Підсумки діяльності лізингодавців за I та II кв. 2014 року. / Українське об'єднання лізингодавців / [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.uul.com.ua/files/Q4_2014_ukr.pdf. - 2015.

141. Непряма державна підтримка за рахунок дії спеціальних режимів оподаткування / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/20445>.

142. Про результати перевірок використання коштів Державного бюджету України, спрямованих на фінансування заходів, пов'язаних з відшкодуванням заборгованості за вітчизняну сільськогосподарську техніку, часткову компенсацію вартості розробки та створення техніки вітчизняного виробництва і підтримку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу / Рахункова палата України / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.as-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/40018>.

143. Шаховалова Є.О. Фінансові методи збільшення прибутку/ Є.О. Шаховалова // Вісник Хмельницького національного університету: науковий

журнал (НБ України ім. В.І. Вернадського, Index Copernicus, Google Scholar, РИНЦ). – Хмельницький: ХНУ, 2014. - № 2. - Том 2. – С. 128-133.

144. Шаховалова Є.О. Оцінка сучасного стану основних засобів аграрних підприємств України та здатності до самофінансування їх відтворення в аграрних підприємствах України/ Є.О. Шаховалова // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського: науковий журнал (НБ України ім. В.І. Вернадського, Українська наука, ВІНІТИ (РАН), Ulrich's Web Global Serials Directory, eLIBRARY, Index Copernicus, Polish Scholarly Bibliography, Infobase Index, Inspec, Open Academic Journals Index, Google Scholar, CiteFactor, Scientific Indexing Services). – Кременчук: КрНУ, 2015. - Випуск 6 (95) частина 2. – С.77-82.

145. Шаховалова Є.О. Фінансування інвестицій у розвиток аграрної галузі / Є.О. Шаховалова // Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці: зб. матеріалів XV Всеукраїнської наук. конференція студентів та молодих вчених. – Вінниця: ДонНУ, 2015. – С. 18-21.

146. Шаховалова Є.О. Стан основних засобів аграрних підприємств в Україні і фінансова безпека / Є.О. Шаховалова // Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи: зб. матеріалів III Міжнародної наук.-практ. конференції. – Полтава: ПНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2015. – С. 63-66.

147. Шаховалова Є.О. Фінансові важелі впливу на відтворення землі – основного засобу виробництва аграрних підприємств / Є.О. Шаховалова // Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: зб. матеріалів IV Всеукраїнської наук.-практ. конференції. – Кременчук: КНУ ім. М. Остроградського, 2016. – С. 87-88.

148. Шаховалова Є.О. Відтворення основних засобів аграрних підприємств за рахунок власних фінансових ресурсів, як фактор підвищення їх фінансової безпеки / Є.О. Шаховалова // Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи: зб. матеріалів IV

Міжнародної наук.-практ. конференції. – Полтава: ПНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2016. – С. 179-181.

149. Айзизян С.А. Прикладная математика и основы эконометрики. / С.А. Айзизян. – М.: ЮНИСТИ, 1998. - 1005 с.

150. Власов М.П. Моделирование экономических процессов. / М.П. Власов. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. - 409 с.

151. Грачева М.В. Моделирование экономических процессов. / М.В. Грачева. – М.: Юнити-Дана, 2005. - 353 с.

152. Дубров Я.А. Система моделювання й оптимізація в економіці. / Я.А. Дубров. - К.: Наукова думка, 1976. - 154 с.

153. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури [пер. с англ.]. – М.: Дело, 1993. - 702 с.

154. Чандлер А. Стратегия и структура. / А. Чандлер. – М.: Маркетинг, 2001. - 312 с.

155. Ефремов В.С. Стратегия бизнеса. Концепция и планирование.: Учебное пособие. / В.С. Ефремов. – М.: Финпресс, 1998. - 192 с.

156. Белошапка В.А., Загородній Г.В. Стратегічне управління: принципи і міжнародна практика. / В.А. Белошапка, Г.В. Загородній. – К.: Абсолют-В, 1998. - 352 с.

157. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник. / І.О. Бланк. - К.: Ельга, 2008. - 724 с.

158. Гиляровская Л.Т., Ендовицкий Д.А. Финансово-инвестиционный анализ и аудит коммерческих организаций. / Л.Т. Гиляровская, Д.А. Ендовецкий. - Воронеж : ВГУ, 2003. - 384 с.

159. Смоленюк Р. П. Орієнтири фінансового регулювання сільського господарства. / Всеукраїнський науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка". - №3. - 2013. - С. 245-250.

160. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика] – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 40 с. .

161. Дорогунцов С. І. Екологія. Підручник. / С.І. Дорогунцов, К.Ф. Коценко, М.А. Хвесик та ін. — К.: КНЕУ, 2005. — 371 с. .
162. Якимчук О. К. Сталий розвиток: проблеми законодавчого забезпечення в Україні / О. К. Якимчук. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/483>.
163. Розпорядження КМУ від 3 лютого 2010 р. N 121-р Київ. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.esz.org.ua/?page_id=1166.
164. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року». / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=2976>.
165. Танклевська Н. Стан та перспективи розвитку державного фінансування сільськогосподарських підприємств України / Н. Танклевська, О. Супрун // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2013. — Вип. 1 (8). — С. 262-270.
166. Закон України Про Державний бюджет України на 2010 рік / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2154-17>.
167. Закон України Про Державний бюджет України на 2011 рік / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>.
168. Закон України Про Державний бюджет України на 2012 рік / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4282-17/page2>.
169. Закон України Про Державний бюджет України на 2013 рік / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5515-17> .
170. Закон України Про Державний бюджет України на 2014 рік / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/719-18>.

171. Закон України Про Державний бюджет України на 2015 рік / [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
172. Закон України Про Державний бюджет України на 2016 рік / [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/928-19>.
173. Законом України «Про Митний тариф України» від 19.09.2013 № 584-VII зі змінами від 01.01.2016 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/584-18/ed20160101>.
174. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" (підписаний Верховною Радою України) 2004, №49, ст. 527 / [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/page>.
175. Кудінов А.С. Удосконалення механізму кредитування сільськогосподарських кооперативів в Україні / А.С. Кудінов // Економіка АПК. - 2006. - № 8. - С. 91-95.
176. Малій О.Г. Кредитування агровиробництва: тенденції та ефективність / О.Г. Малій // Облік і фінанси АПК. - 2007. - № 1-2. - С. 69-72.
177. Івашків Х. Тенденції розвитку банківського кредитування сільськогосподарських підприємств / Х. Івашків // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. - 2009. - С. 134-138.
178. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2013 рік / [Електронний ресурс]: Режим доступу:http://www.as-rada.gov.ua/doccatalog/document/16741935/Visnovok_2013.pdf.
179. Аналітична записка "Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільського господарства в Україні" / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/910/>.
180. Апостол М. Найбільший у світі агрохолдинг. / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2014/06/30/471297/>.
181. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України / [Електронний ресурс] - Режим доступу:<http://minagro.gov.ua/node/20445>.

182. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://minagro.gov.ua/uk/pressroom?tid_hierachy=367.

183. Сельское хозяйство США и ВТО / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://agropraktik.ru/blog/VTO_Agriculture/80.html.

184. Кириченко Н.В. Зарубіжний досвід впровадження інновацій в діяльність аграрних підприємств. / Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції викладачів, молодих учених та студентів 18-19 листопада 2013 р. - Херсон: Грінь Д.С., 2013. - 363 с.

185. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства в Україні. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>.

186. Шаховалова Є.О. Стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів у сільському господарстві/ Є.О. Шаховалова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наукових праць. Серія: Економіка і право. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. - Серія 18, Випуск 30. – С. 50-56.

187. Шаховалова Є.О. Створення аграрних технополісів як напрямок удосконалення державної підтримки у сфері фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств / Є.О. Шаховалова // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності: зб. матеріалів III Міжнародної наук.-практ. конференції. - Кременчук: КНУ ім. М. Остроградського, 2015. – С. 278-280.

188. Шаховалова Є.О. Амортизаційні відрахування у відтворенні технічних основних засобів аграрних підприємств / Є.О. Шаховалова // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку: зб. матеріалів I Всеукраїнської наук.-практ. конференції. — К.: КНЕУ, 2016. - С. 209-212.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 2.11

Надходження і вибуття сільськогосподарської техніки в аграрні підприємства України у 2012-2014 рр., одиниць

Вид техніки	Наявність на початок року			Надійшло протягом року						Вибуло протягом року						Наявність на кінець року		
				всього			у т.ч. куплено			всього			у т.ч. списано					
Роки	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Трактори – всього	148698	147249	131480	11024	9037	6364	6539	5880	4317	8982	10282	7033	2857	3496	2662	15740	146004	130811
Комбайни:																		
зернозбиральні	32075	30618	27696	2373	1926	1430	1448	1245	974	2451	2486	1930	801	979	720	31997	30061	27196
кукурудзозбиральні	2254	2052	1924	123	131	85	71	45	56	246	174	225	106	95	87	2131	2009	1784
кормозбиральні, включаючи причіпні	7027	6450	5597	202	372	211	73	175	123	266	724	534	99	361	257	2751	6098	5274
у т. ч. самохідні	2815	2609	2283	202	146	87	73	52	46	266	271	198	99	131	102	2751	2484	2172
льозозбиральні	356	300	246	4	4	2	0	3	2	62	45	39	33	32	17	298	259	209
картоплезбиральні, включаючи картоплекопачі	1694	1503	1323	111	84	58	75	49	30	173	104	105	59	44	48	1632	1483	1276
у т. ч. комбайни	687	595	542	34	27	16	24	17	9	76	48	54	21	20	22	645	574	504
бурякозбиральні (без машин для обрізання бурячиння)	37533	3352	2986	132	73	67	45	29	31	328	388	306	155	211	169	3557	3037	2747

Джерело: [(113, с. 17; 114, с. 17; 115, с. 17)].

Продовження додатку А

Таблиця 2.13

Сільськогосподарські угіддя та внесені на них добрива на досліджуваних аграрних підприємствах у 2010-2015 рр.

Підприємства	ТДВ Терезине	СВК ім.Щорса	ПОП АФ Узинська	ТОВ "Острійківське"	СВК Розалівський	ПРАТ Маки	ТОВ Еліта	ТОВ Фастівка	ТОВ Земля Томилівська	ТОВ ім. Котовського	ТОВ АФ Дім	ТОВ АФ Білоцерківська	ТОВ "АФ Глушки"	ТОВ АФ Левада	Сума
Площа сільськогосподарських угідь, га															
2010	2684	2570	4092	1434	1888	1889	979	1806	1812	1104	3282	2007	985	967	27499
2011	2627	2570	4046	997	1838	1750	939	1806	1775	1038	3272	2007	998	957	26620
2012	2631	2570	3940	997	1838	1750	1022	1806	1652	926	3272	1967	998	957	26326
2013	2631	2570	3568	877	1830	1276	991	1806	1652	926	3272	2003	964	938	25304
2014	2631	2570	3554	866	1530	1340	940	1806	1655	926	3161	2003	964	940	24886
2015	2610	2570	3374	657	1568	1129	966	1806	1578	844	3179	2003	959	930	24164
Внесено добрив, ц															
2010	3330	3464	6105	3523	400	1510	552	4520	2822	1057	4741	2155	2516	1602	38297
2011	4493	4570	10361	2162	830	3010	270	5805	3044	960	4630	2586	2745	1622	47088
2012	2414	2164	6423	1771	939	3976	3809	8425	1689	3793	5566	7611	1685	2074	52339
2013	4233	6345	4103	2340	933	1167	1328	6012	2057	1771	5241	4715	2154	423	42822
2014	5156	4944	4016	4830	910	2450	1378	5697	3402	1587	4074	6757	550	927	46678
2015	4943	5718	3071	3763	1139	2434	2280	6860	2655	2395	4634	7165	573	565	49194
Внесено добрив, тис. грн.															
2010	734	769	1030	788	94	502	123	1985	694	236	1150	553	559	381	9598
2011	1357	1229	2514	635	220	1097	105	2061	336	303	1539	975	908	597	13876
2012	805	893	1729	706	345	1153	612	2839	768	703	1685	2689	646	643	16216
2013	1251	1901	889	849	271	396	371	2242	868	592	1185	1707	679	516	13717
2014	1679	1350	1819	1448	250	715	450	2214	1404	595	1502	3354	280	381	17441
2015	1700	1779	1582	1345	345	690	608	2460	1400	788	1517	2408	378	479	18828
Внесено добрив на 1 га, ц															
2010	1,2	1,3	1,5	2,5	0,2	0,8	0,6	2,5	1,6	1,0	1,4	1,1	2,6	1,7	1,4
2011	1,7	1,8	2,6	2,2	0,5	1,7	0,3	3,2	1,7	0,9	1,4	1,3	2,8	1,7	1,8
2012	0,9	0,8	1,6	1,8	0,5	2,3	3,7	4,7	1,0	4,1	1,7	3,9	1,7	2,2	2,0
2013	1,6	2,5	1,1	2,7	0,5	0,9	1,3	3,3	1,2	1,9	1,6	2,4	2,2	0,5	1,7
2014	2,0	1,9	1,1	5,6	0,6	1,8	1,5	3,2	2,1	1,7	1,3	3,4	0,6	1,0	1,9
2015	1,9	2,2	0,9	5,7	0,7	2,2	2,4	3,8	1,7	2,8	1,5	3,6	0,6	0,6	2,0
Внесено добрив на 1 га, тис. грн.															
2010	0,3	0,3	0,3	0,5	0,0	0,3	0,1	1,1	0,4	0,2	0,4	0,3	0,6	0,4	0,3
2011	0,5	0,5	0,6	0,6	0,1	0,6	0,1	1,1	0,2	0,3	0,5	0,5	0,9	0,6	0,5
2012	0,3	0,3	0,4	0,7	0,2	0,7	0,6	1,6	0,5	0,8	0,5	1,4	0,6	0,7	0,6
2013	0,5	0,7	0,2	1,0	0,1	0,3	0,4	1,2	0,5	0,6	0,4	0,9	0,7	0,6	0,5
2014	0,6	0,5	0,5	1,7	0,2	0,5	0,5	1,2	0,8	0,6	0,5	1,7	0,3	0,4	0,7
2015	0,7	0,7	0,5	2,0	0,2	0,6	0,6	1,4	0,9	0,9	0,5	1,2	0,4	0,5	0,8

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств.

Показники стану та ефективності використання основних засобів досліджуваних підприємств у 2010-2015 рр.

Підприємства	Коефіцієнт зносу						Коефіцієнт придатності						Коефіцієнт рентабельності основних засобів						Фондовіддача					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ТДВ Терезине	0,50	0,48	0,35	0,41	0,42	0,36	0,50	0,52	0,65	0,59	0,58	0,64	0,40	0,40	0,23	0,10	0,18	0,04	1,04	1,12	0,69	0,51	0,62	0,36
СВК ім.Щорса	0,47	0,51	0,47	0,47	0,44	0,44	0,53	0,49	0,53	0,53	0,56	0,56	0,15	0,16	0,04	0,04	0,16	0,08	1,05	0,98	0,86	0,84	1,00	0,87
ПОП АФ Узинська	0,66	0,67	0,64	0,62	0,60	0,59	0,34	0,33	0,36	0,38	0,40	0,41	0,20	0,14	0,14	0,14	0,21	0,17	0,95	0,81	0,78	0,66	0,79	0,65
ТОВ "Острійківстке"	0,41	0,11	0,13	0,17	0,17	0,07	0,59	0,89	0,87	0,83	0,83	0,93	0,48	0,27	0,25	0,26	0,15	0,08	2,93	1,45	0,77	0,93	1,03	0,13
СВК Розалівський	0,50	0,55	0,60	0,65	0,70	0,75	0,50	0,45	0,40	0,35	0,30	0,25	0,17	0,26	0,14	0,10	0,13	0,09	0,80	0,85	0,97	0,64	0,87	0,81
ПрАТ Маки	0,58	0,60	0,51	0,53	0,52	0,49	0,42	0,40	0,49	0,47	0,48	0,51	0,14	0,39	0,39	0,00	0,24	0,18	0,87	1,29	1,17	0,70	0,93	0,85
ТОВ Еліта	0,55	0,58	0,64	0,66	0,68	0,72	0,45	0,42	0,36	0,34	0,32	0,28	0,21	0,41	0,46	0,40	0,80	0,81	0,90	1,30	1,12	1,21	1,90	1,86
ТОВ Фастівка	0,77	0,82	0,81	0,83	0,85	0,87	0,23	0,18	0,19	0,18	0,15	0,14	0,21	0,46	0,51	0,14	1,08	0,91	2,92	1,96	1,97	1,49	3,01	2,18
ТОВ Земля Томилівська	0,46	0,53	0,35	0,41	0,47	0,41	0,54	0,47	0,65	0,59	0,53	0,59	0,33	0,36	0,44	1,24	0,31	0,79	1,71	2,32	1,85	1,24	1,75	1,47
ТОВ ім. Котовського	0,48	0,48	0,27	0,27	0,26	0,15	0,52	0,52	0,73	0,73	0,74	0,85	0,72	0,14	-0,04	0,08	0,18	0,13	3,13	3,21	1,60	1,21	1,73	0,73
ТОВ АФ Дім	0,74	0,79	0,81	0,85	0,86	0,90	0,26	0,21	0,19	0,15	0,14	0,10	0,00	0,09	0,22	0,05	0,20	0,22	0,81	1,00	1,03	1,02	1,25	1,29
ТОВ АФ Білоцерківська	0,48	0,37	0,36	0,43	0,51	0,42	0,52	0,63	0,64	0,57	0,49	0,58	0,80	0,96	0,08	0,25	1,32	1,44	2,66	2,96	1,86	1,94	3,01	3,29
ТОВ "АФ Глушки"	0,51	0,59	0,67	0,75	0,71	0,81	0,49	0,41	0,33	0,25	0,29	0,19	0,02	0,21	0,10	0,06	0,12	0,12	0,74	1,12	0,87	1,05	1,29	1,32
ТОВ АФ Левада	0,42	0,42	0,44	0,46	0,48	0,49	0,58	0,58	0,56	0,54	0,52	0,51	0,08	0,10	0,05	0,02	0,08	0,04	0,84	1,20	1,15	0,94	1,31	1,29
Середнє значення по підприємствам	0,56	0,55	0,50	0,53	0,52	0,50	0,44	0,45	0,50	0,47	0,48	0,50	0,23	0,28	0,22	0,16	0,27	0,22	1,08	1,21	0,97	0,83	1,09	0,93

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств.

Таблиця 2.18

Показники відтворення основних засобів досліджуваних підприємств у 2010-2015 рр.

Підприємства	ТДВ Терезине	СВК ім.Щорса	ПОП АФ Узинська	ТОВ "Острійківске"	СВК Розаліївський	ПрАТ Маки	ТОВ Еліта	ТОВ Фастівка	ТОВ Земля Томилівська	ТОВ ім. Котовського	ТОВ АФ Дім	ТОВ АФ Білоцерківська	ТОВ "АФ Глушки"	ТОВ АФ Левада	Середнє значення по підприємствам
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Коефіцієнт амортизаційної віддачі															
2010	18,74	21,54	10,66	67,05	11,32	13,91	12,37	116,20	18,28	223,59	13,63	46,67	9,38	43,60	17,86
2011	15,55	15,95	8,19	42,00	13,42	31,33	22,04	26,21	30,27	221,53	18,88	54,85	13,08	58,18	18,22
2012	9,87	17,70	8,64	15,28	15,00	24,81	14,30	35,04	30,17	365,90	19,88	27,84	10,25	51,96	15,03
2013	4,96	17,60	7,92	14,70	11,91	13,24	37,46	26,12	17,32	132,10	22,09	19,93	11,12	42,92	11,90
2014	7,30	18,67	10,14	25,11	17,43	18,48	64,99	55,41	25,89	154,53	46,95	21,16	19,45	59,55	17,69
2015	1,24	17,06	8,71	32,21	17,03	17,67	66,43	15,29	25,07	151,27	45,24	19,16	18,11	56,23	14,14
Коефіцієнт оновлення															
2010	0,16	0,09	0,18	0,05	0,06	0,00	0,18	0,05	0,03	0,02	0,01	0,09	0,03	0,00	0,09
2011	0,14	0,04	0,12	0,79	0,03	0,02	0,02	0,02	0,01	0,03	0,00	0,27	0,02	0,01	0,10
2012	0,37	0,15	0,15	0,08	0,02	0,21	0,04	0,07	0,43	0,45	0,03	0,20	0,01	0,01	0,17
2013	0,10	0,07	0,16	0,06	0,00	0,07	0,01	0,03	0,03	0,04	0,01	0,07	0,01	0,00	0,07
2014	0,17	0,15	0,13	0,22	0,00	0,11	0,01	0,03	0,09	0,04	0,02	0,11	0,13	0,01	0,27
2015	0,18	0,14	0,13	0,12	0,00	0,16	0,00	0,03	0,16	0,13	0,03	0,20	0,10	0,01	0,24
Строк оновлення															
2010	5,41	10,70	4,62	17,82	15,57	640,14	4,56	0,00	35,78	41,05	136,88	10,77	28,99	1036,17	11,39
2011	5,88	25,36	7,18	0,27	31,76	48,11	59,77	61,11	70,80	30,48	353,47	3,19	44,98	77,79	10,10
2012	1,78	6,03	5,60	11,52	65,10	3,72	27,04	12,92	1,32	1,24	30,27	3,91	84,08	138,63	5,79
2013	9,50	14,33	5,19	14,80	1214,31	13,11	75,94	44,19	29,05	24,69	82,18	14,29	87,59	0,00	15,28
2014	5,03	5,63	6,85	3,67	2280,29	7,93	124,74	28,08	9,77	25,38	46,16	9,13	7,02	72,30	3,76
2015	6,38	6,06	6,63	5,48	2435,00	8,52	135,37	41,03	1,21	13,43	50,32	4,89	50,13	71,26	6,24
Коефіцієнт інтенсивності оновлення															
2010	16,91	4,50	112,89	0,00	6,00	0,11	6,91	0,00	0,00	0,00	0,00	1,48	9,89	0,00	11,34
2011	7,03	3,48	11,42	0,00	0,00	0,44	0,41	0,50	0,00	0,00	27,43	1,77	0,76	0,24	3,82
2012	8,21	2,98	6,68	3,21	2,00	31,22	0,00	0,00	190,66	0,00	207,83	51,47	5,01	0,00	36,38
2013	20,45	2,71	8,14	5,54	0,00	6,44	1,70	0,00	1,32	0,00	1,52	0,00	0,41	0,00	3,45
2014	17,00	7,50	3,25	0,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	1,00	0,00	1,00	2,60	0,00	2,38
2015	13,27	4,91	2,97	11,45	0,00	0,00	0,00	0,00	12,17	4,00	0,00	1,25	1,92	0,00	8,60

Продовження додатку А
Продовження таблиці 2.18

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Коефіцієнт вибуття															
2010	0,01	0,02	0,00	0,00	0,01	0,01	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,06	0,00	0,00	0,01
2011	0,02	0,01	0,01	0,00	0,00	0,05	0,04	0,04	0,00	0,00	0,00	0,15	0,03	0,05	0,02
2012	0,05	0,05	0,02	0,03	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,02
2013	0,00	0,02	0,02	0,01	0,00	0,01	0,01	0,00	0,03	0,00	0,01	0,00	0,03	0,00	0,01
2014	0,01	0,02	0,04	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,04	0,00	0,11	0,05	0,00	0,03
2015	0,01	0,03	0,05	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,03	0,00	0,16	0,05	0,00	0,03
Коефіцієнт приросту															
2010	0,18	0,07	0,21	0,06	0,05	-0,01	0,19	0,00	0,03	0,02	0,01	0,03	0,03	0,00	0,08
2011	0,15	0,03	0,13	3,68	0,03	-0,03	-0,02	-0,03	0,01	0,03	0,00	0,16	-0,01	-0,04	0,08
2012	0,52	0,12	0,16	0,06	0,01	0,26	0,04	0,08	0,76	0,81	0,03	0,25	0,01	0,01	0,16
2013	0,10	0,05	0,17	0,06	0,00	0,07	0,01	0,02	0,01	0,04	0,00	0,07	-0,02	0,00	0,06
2014	0,19	0,16	0,11	0,27	0,00	0,13	-0,01	0,04	0,10	-0,01	0,02	0,00	0,09	0,01	0,23
2015	0,22	0,14	0,11	-0,13	-0,02	0,20	-0,07	0,06	0,22	0,16	0,02	0,04	0,05	0,01	0,21
Коефіцієнт ефективності відтворення землі															
2010	50,12	37,07	28,58	13,02	126,28	23,13	141,82	9,83	13,75	43,58	13,69	18,49	17,95	13,73	23,60
2011	34,46	22,82	11,61	23,35	59,31	15,36	257,96	11,29	39,37	35,83	12,69	12,81	16,79	12,28	20,02
2012	49,31	29,53	18,51	18,93	44,14	14,78	38,43	7,44	19,01	10,93	12,06	3,53	18,35	10,67	15,98
2013	29,47	14,48	35,50	20,18	37,71	29,71	69,87	6,92	14,45	12,94	17,37	6,66	21,00	10,90	18,12
2014	30,97	26,97	23,70	15,26	55,58	23,95	90,41	13,46	13,35	18,70	17,03	5,44	65,23	20,79	20,36
2015	25,88	17,61	27,82	18,54	15,70	26,19	32,43	10,66	12,27	2,60	17,98	8,52	57,49	17,49	17,10

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств.

Продовження додатку А

Таблиця 2.19

Показники відтворення основних засобів досліджуваних підприємств у 2010 р. і 2015 р.

Підприємства	Коефіцієнт амортизаційної віддачі			Коефіцієнт оновлення			Строк оновлення			Коефіцієнт інтенсивності оновлення			Коефіцієнт вибуття			Коефіцієнт приросту			Коефіцієнт ефективності відтворення землі		
	2010	2015	2015 в % до 2010	2010	2015	2015 в % до 2010	2010	2015	2015 в % до 2010	2010	2015	2015 в % до 2010	2010	2015	2015 в % до 2010	2010	2015	2015 в % до 2010	2010	2015	2015 в % до 2010
ТДВ Терезине	18,74	1,24	6,63	0,16	0,18	115,01	5,41	6,38	117,84	16,91	13,27	78,49	0,01	0,01	146,53	0,18	0,22	125,51	50,12	25,88	51,63
СВК ім.Щорса	21,54	17,06	79,20	0,09	0,14	166,00	10,70	6,06	56,63	4,50	4,91	108,99	0,02	0,03	152,31	0,07	0,14	190,55	37,07	17,61	47,51
ПОП АФ Узинська	10,66	8,71	81,70	0,18	0,13	74,96	4,62	6,63	143,38	112,89	2,97	2,63	0,00	0,05	2853,42	0,21	0,11	49,63	28,58	27,82	97,35
ТОВ "Острійківстке"	67,05	32,21	48,04	0,05	0,12	234,21	17,82	5,48	30,79	0,00	11,45	0,00	0,00	0,01	0,00	0,06	-0,13	-238,86	13,02	18,54	142,44
СВК Розаліївський	11,32	17,03	150,43	0,06	0,00	0,00	15,57	2435,00	15639,07	6,00	0,00	0,00	0,01	0,00	-20,00	0,05	-0,02	-42,00	126,28	15,70	12,44
ПрАТ Маки	13,91	17,67	127,03	0,00	0,16	10343,10	640,14	8,52	1,33	0,11	0,00	0,00	0,01	0,00	-25,13	-0,01	0,20	-1592,37	23,13	26,19	113,19
ТОВ Еліта	12,37	66,43	536,95	0,18	0,00	0,00	4,56	135,37	2968,16	6,91	0,00	0,00	0,03	0,00	-10,81	0,19	-0,07	-37,61	141,82	32,43	22,87
ТОВ Фастівка	116,20	15,29	13,16	0,05	0,03	62,00	0,00	41,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,06	0,00	9,83	10,66	108,35
ТОВ Земля Томилівська	18,28	25,07	137,11	0,03	0,16	599,86	35,78	1,21	3,39	0,00	12,17	0,00	0,00	0,01	0,00	0,03	0,22	796,74	13,75	12,27	89,23
ТОВ ім. Котовського	223,59	151,27	67,66	0,02	0,13	538,37	41,05	13,43	32,71	0,00	4,00	0,00	0,00	0,03	0,00	0,02	0,16	658,48	43,58	2,60	5,97
ТОВ АФ Дім	13,63	45,24	331,85	0,01	0,03	348,45	136,88	50,32	36,76	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02	294,18	13,69	17,98	131,32
ТОВ АФ Білоцерківська	46,67	19,16	41,05	0,09	0,20	222,22	10,77	4,89	45,40	1,48	1,25	84,46	0,06	0,16	266,67	0,03	0,04	133,33	18,49	8,52	46,08
ТОВ "АФ Глушки"	9,38	18,11	193,08	0,03	0,10	288,55	28,99	50,13	172,95	9,89	1,92	19,37	0,00	0,05	1490,06	0,03	0,05	172,48	17,95	57,49	320,20
ТОВ АФ Левада	43,60	56,23	128,97	0,00	0,01	799,10	1036,17	71,26	6,88	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	1374,67	13,73	17,49	127,37
Середнє значення по підприємствам	17,86	14,14	79,17	0,09	0,24	266,55	11,39	6,24	54,77	11,34	8,60	75,83	0,01	0,03	270,50	0,08	0,21	257,50	23,60	17,10	72,46

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств.

Продовження додатку А

Таблиця 2.21

**Фондозабезпеченість досліджуваних підприємств у 2010-2015 рр. (на 1 га
сільськогосподарських угідь)**

	Підприємства	Рік	по первинній вартості		по залишковій вартості	
1	2	3	4	5	6	7
			в сумі, тис. грн.	в % до попер року	в сумі, тис. грн.	в % до попер. року
1	ТДВ Терезине	2010	14,19		7,03	
		2011	17,40	122,69	9,14	129,96
		2012	26,34	151,32	17,18	188,09
		2013	28,99	110,06	17,12	99,61
		2014	34,47	118,91	20,18	117,87
		2015	39,92	115,82	24,41	120,99
2	СВК ім.Щорса	2010	10,92		5,80	
		2011	11,23	102,84	5,55	95,64
		2012	12,54	111,60	6,70	120,76
		2013	13,10	104,52	6,97	103,98
		2014	15,19	115,89	8,54	122,48
		2015	15,72	103,49	8,78	102,83
3	ПОП АФ Узинська	2010	8,28		2,84	
		2011	9,45	114,13	3,13	110,17
		2012	11,21	118,65	3,99	127,59
		2013	14,52	129,47	5,55	139,02
		2014	16,06	110,61	6,41	115,49
		2015	18,09	112,66	7,25	113,15
4	ТОВ "Острійківстке"	2010	2,51		1,47	
		2011	16,87	672,97	15,02	1023,57
		2012	17,90	106,13	15,60	103,91
		2013	21,49	120,05	17,79	113,98
		2014	27,71	128,94	22,94	128,99
		2015	33,80	121,99	28,28	123,26
5	СВК Розаліївський	2010	8,02		4,01	
		2011	8,50	105,96	3,85	96,00
		2012	8,59	101,04	3,43	89,04
		2013	8,72	101,56	3,08	89,83
		2014	10,43	119,62	3,17	102,83
		2015	10,37	99,36	2,77	87,46
6	ПрАТ Маки	2010	7,03		2,97	
		2011	7,38	104,95	2,95	99,47
		2012	9,31	126,18	4,53	153,29
		2013	13,60	146,08	6,43	142,15
		2014	14,57	107,17	7,07	109,86
		2015	16,77	115,07	8,29	117,34

Продовження додатку А

Продовження таблиці 2.21

1	2	3	4	5	6	7
7	ТОВ Еліта					
		2010	21,55		9,69	
		2011	21,91	101,68	9,13	94,22
		2012	20,88	95,28	7,53	82,41
		2013	21,65	103,69	7,35	97,62
		2014	22,71	104,89	7,26	98,85
		2015	22,36	98,44	6,20	85,34
8	ТОВ Фастівка					
		2010	7,41		1,74	
		2011	5,72	77,23	1,04	59,85
		2012	6,17	107,74	1,15	110,50
		2013	5,39	87,47	0,94	82,02
		2014	5,59	103,56	0,84	88,77
		2015	4,86	87,05	0,57	68,29
9	ТОВ Земля Томилівська					
		2010	3,13		1,67	
		2011	3,24	103,53	1,51	90,08
		2012	6,10	188,57	3,95	262,03
		2013	6,15	100,85	3,65	92,36
		2014	6,77	109,96	3,61	98,74
		2015	8,14	120,25	4,68	129,80
10	ТОВ ім. Котовського					
		2010	3,01		1,55	
		2011	3,31	109,85	1,71	110,09
		2012	6,69	202,43	4,88	285,68
		2013	6,96	104,05	5,09	104,27
		2014	6,94	99,72	5,16	101,49
		2015	8,84	127,32	6,86	132,84
11	ТОВ АФ Дім					
		2010	5,92		1,56	
		2011	5,96	100,58	1,26	81,06
		2012	6,15	103,29	1,15	90,78
		2013	6,18	100,42	0,93	81,12
		2014	6,53	105,73	0,93	99,84
		2015	6,58	100,74	0,69	74,05
12	ТОВ АФ Білоцерківська					
		2010	1,94		1,02	
		2011	2,26	116,15	1,43	140,19
		2012	2,88	127,74	1,85	129,36
		2013	3,03	105,07	1,73	93,62
		2014	3,04	100,15	1,50	86,71
		2015	3,52	115,87	1,89	125,60
13	ТОВ "АФ Глушки"					
		2010	13,93		6,81	
		2011	13,65	97,99	5,55	81,57
		2012	13,78	100,95	4,55	81,95
		2013	14,02	101,77	3,54	77,87
		2014	15,27	108,93	4,46	125,97
		2015	15,05	98,53	2,97	66,64

Продовження додатку А

Продовження таблиці 2.21

1	2	3	4	5	6	7
14	ТОВ АФ Левада					
		2010	6,44		3,72	
		2011	6,23	96,79	3,60	96,69
		2012	6,27	100,72	3,50	97,41
		2013	6,40	102,03	3,43	98,04
		2014	6,48	101,17	3,37	98,24
		2015	6,44	99,43	3,27	96,91

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств.

Додаток Б

Таблиця 2.27

Елементи операційних витрат, чистий прибуток та вартість виготовленої продукції досліджуваних підприємств Білоцерківського району Київської області у 2010-2015 рр., тис. грн.

	Підприємства	Чистий прибуток	III. Елементи операційних витрат						Випуск продукції
			Матеріальні затрати	Витрати на оплату праці	Відрахування на соціальні заходи	Амортизація	Інші операційні витрати	Разом	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	ТДВ Терезине								
2010		14199	34885	3931	1431	1963	1424	43634	25239
2011		14326	47159	4286	1594	3006	1782	57827	32203
2012		13269	54114	4770	1774	4021	2296	66975	32853
2013		4156	27464	4440	1672	7434	8080	49090	41721
2014		10663	43076	5975	1898	7120	8637	66706	50930
2015		6150	40346	5953	1977	9131	10661	68069	54859
2	СВК ім. Щорса								
2010		4332	13252	4182	1522	1323	850	21129	24311
2011		2961	15821	5426	2018	1758	1330	26353	28972
2012		2440	17306	5807	2160	1490	1530	28293	33811
2013		3725	17111	5687	2115	1564	1780	28257	32416
2014		6764	16175	6682	2485	1950	1820	29112	43223
2015		5733	18074	7135	2667	1935	2179	31990	44927
3	ІОП АФ Узинська								
2010		4413	15612	1594	580	2760	1385	21931	20400
2011		2771	16350	1734	642	3562	3134	25422	21727
2012		4041	22919	2171	804	3705	3771	33370	25256
2013		5192	30370	2335	864	3987	2371	39927	22974
2014		8223	45404	2638	981	4253	3994	57270	31542
2015		7940	48212	2901	1081	4677	4268	61139	31439
4	ТОВ "Острійківське"								
2010		1297	8470	954	347	153	599	10523	7428
2011		1978	19634	1331	495	353	435	22248	10190
2012		4519	20115	1634	606	875	834	24064	11630
2013		5648	20720	1812	686	1166	787	25171	14208
2014		3118	26451	1824	655	880	784	30594	18498
2015		5506	30192	2177	800	1366	904	35440	20238
5	СВК Розаліївський								
2010		1612	6128	2534	922	1049	911	11544	11483
2011		398	8023	2348	873	972	895	13111	11352
2012		2910	8115	3063	1139	1015	1502	14834	13800
2013		1001	6495	3022	1124	858	1720	13219	13875
2014		1273	6242	3069	1141	797	1703	12952	17100
2015		1416	6611	3330	1246	753	2069	14009	17649
6	ПрАТ Маки								
2010		403	5656	1635	595	835	1092	9813	10323
2011		3315	6781	1726	642	538	1228	10915	11435
2012		6229	11260	2088	776	687	1001	15812	13952
2013		135	6997	2203	810	889	1043	11942	14539
2014		5164	6413	2473	915	927	1121	11849	18678
2015		4952	7940	2671	990	936	1059	13596	19730
7	ТОВ Еліга								
2010		2507	6658	1669	607	1410	637	10981	11598
2011		7097	9793	1724	628	1229	1726	15100	14535
2012		9892	14659	1663	598	1645	2689	21254	17434

Продовження додатку Б
Продовження таблиці 2.27

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2013		9528	18839	1683	620	692	2090	23924	17476
2014		19491	16444	1788	628	626	15560	35046	24644
2015		20623	21864	1765	626	489	13603	38347	25847
8	ТОВ Фастівка								
2010		6524	14438	1499	546	168	1033	17684	10636
2011		10	16938	1678	624	888	3400	23528	14238
2012		-2193	18752	2009	748	603	2347	24459	16619
2013		-3228	19421	2209	821	594	2330	25375	15790
2014		4131	22846	2402	878	538	3186	29850	19183
2015		-1358	24269	2661	982	692	3430	32033	20887
9	ТОВ Земля Томилівська								
2010		862	3364	743	274	522	1450	6353	6735
2011		615	4875	906	337	437	1931	8486	8840
2012		2782	8361	907	337	484	1516	11605	10325
2013		869	7191	1224	457	724	2765	12361	11627
2014		4026	8618	1224	457	724	2765	12361	16668
2015		3805	10329	1385	518	786	3125	15001	17635
10	ТОВ ім. Котовського								
2010		4045	9442	1194	430	46	311	11423	6082
2011		1687	11465	1836	679	49	484	14513	8086
2012		66	13542	1783	613	21	782	16741	10667
2013		872	14138	1420	527	58	764	16907	10173
2014		5149	17401	1553	561	72	2873	22460	10961
2015		2782	18775	1648	595	68	2664	23749	12747
11	ТОВ АФ Дім								
2010		-2213	28976	2459	890	1155	1516	34996	15368
2011		38	25930	2346	879	1034	1865	32996	14609
2012		4785	31621	2755	1001	1022	2939	39338	18313
2013		-473	30886	3063	1080	932	3741	39702	18643
2014		4481	36939	3079	1122	545	389	42074	20303
2015		5187	37135	3328	1194	541	1977	44080	21618
12	ТОВ АФ Білоцерківська								
2010		2500	3648	1197	436	105	915	6301	4900
2011		2868	4785	1624	601	129	947	8086	7076
2012		540	8118	1626	601	389	1840	12574	10830
2013		832	9592	1728	632	567	1809	14328	11299
2014		7951	9971	1769	626	566	2356	15288	11974
2015		8934	12459	1963	703	759	2697	18766	14541
13	ТОВ "АФ Глушки"								
2010		627	5022	1622	590	1070	455	8759	12402
2011		286	7269	2034	756	1166	549	11774	15998
2012		1330	11835	2122	789	1157	774	16677	16183
2013		1470	14772	2326	865	1282	624	19869	19476
2014		1712	11211	2331	866	939	597	15944	18462
2015		2091	15986	2600	972	1079	708	21344	21184
14	ТОВ АФ Левада								
2010		12	4665	924	332	120	720	6761	4708
2011		-786	5528	1025	373	126	1132	8184	6068
2012		91	6111	1219	439	132	1642	9543	7009
2013		-2491	5897	1159	421	131	1583	9191	6682
2014		350	5340	1153	417	133	2636	9679	8635
2015		-873	6024	1274	462	138	2828	10725	9161

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності підприємств.

Таблиця 2.29

**Використання амортизаційних відрахувань досліджуваних підприємств
Білоцерківського району Київської області у 2010-2015 рр., тис. грн.**

Підприємства		Використання амортизаційних відрахувань								
		Нараховано	Використано	будівництво об'єктів	придбання та покращення основних засобів	з них машини та обладнання	придбання нематеріальних активів	погашення на капітальні інвестиції позик	Формування /фінансування основного стада	інші
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ТДВ Терезине	1									
	2010	1963	1963	0	1963	1193	0	0	0	0
	2011	3006	3006	0	3006	1063	0	0	0	0
	2012	4021	4021	0	4021	4021	0	0	0	0
	2013	7434	7434	0	7293	2729	0	0	141	0
	2014	7120	7120	0	7120	7120	0	0	0	0
	2015	9131	9131	0	9061	7281	0	0	71	0
СВК ім.Щорса	2									
	2010	1323	1323	0	1323	1323	0	0	0	0
	2011	1758	1758	0	1107	1037	0	0	651	0
	2012	1490	1490	0	1490	1490	0	0	0	0
	2013	1564	1564	0	1564	1564	0	0	0	0
	2014	1950	1950	0	1950	1950	0	0	0	0
	2015	1935	1935	0	2130	2007	0	0	65	0
ПОП АФ Узинська	3									
	2010	2760	2760	0	2760	2760	0	0	0	0
	2011	3562	3562	0	3562	3562	0	0	0	0
	2012	3705	3705	0	3705	3705	0	0	0	0
	2013	3987	3987	0	3987	3987	0	0	0	0
	2014	4253	4253	0	4253	4253	0	0	0	0
	2015	4677	4677	0	4677	4677	0	0	0	0
ТОВ Острійківське	4									
	2010	153	153	0	153	99	0	0	0	0
	2011	353	353	353	0	0	0	0	0	0
	2012	875	875	0	875	875	0	0	0	0
	2013	1166	1166	0	1166	807	0	0	0	0
	2014	880	880	0	880	880	0	0	0	0
	2015	1366	1366	35	1331	1243	0	0	0	0
СВК Розаліївський	5									
	2010	1049	1049	0	923	642	0	0	126	0
	2011	972	972	0	477	370	0	0	495	0
	2012	1015	835	0	240	212	0	0	595	0
	2013	858	790	0	193	61	0	0	597	0
	2014	797	398	0	7	0	0	0	391	0
	2015	753	753	0	267	221	0	0	486	0
ПрАТ Маки	6									
	2010	835	546	0	21	21	0	0	525	0
	2011	538	538	0	276	124	0	0	262	0
	2012	687	687	0	687	687	0	0	0	0
	2013	889	889	0	889	889	0	0	0	0
	2014	927	927	0	927	927	0	0	0	0
	2015	936	936	0	936	936	0	0	0	0
ТОВ Еліта	7									
	2010	1410	1410	0	1410	208	0	0	0	0
	2011	1229	781	0	333	159	1	0	427	0
	2012	1645	1375	0	761	117	3	0	544	67
	2013	692	692	0	281	37	3	0	408	0
	2014	626	626	62	110	65	2	0	452	0
	2015	489	480	50	217	5	4	0	191	13

Продовження додатку Б

Продовження таблиці 2.29

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ТОВ Фастівка	8									
	2010	168	168	0	168	168	0	0	0	0
	2011	888	237	0	219	187	1	0	17	0
	2012	603	603	0	603	249	0	0	0	0
	2013	594	317	0	252	248	0	0	65	0
	2014	538	366	0	347	347	0	0	19	0
	2015	692	481	0	435	366	0	0	46	0
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ТОВ Земля Томилівська	9									
	2010	522	158	0	0	154	0	0	4	0
	2011	437	108	0	80	45	0	0	28	0
	2012	484	484	0	484	484	0	0	0	0
	2013	724	347	0	347	179	0	0	0	0
	2014	1103	1103	0	1041	115	0	0	62	0
	2015	1089	867	0	822	212	0	0	45	0
ТОВ ім. Котовського	10									
	2010	46	46	0	46	28	0	0	0	0
	2011	49	49	0	49	49	0	0	0	0
	2012	21	21	0	0	21	0	0	0	0
	2013	58	58	0	58	58	0	0	0	0
	2014	72	72	0	72	72	0	0	0	0
	2015	68	63	0	63	63	0	0	0	0
ТОВ АФ Дім	11									
	2010	1155	488	0	47	47	0	0	347	94
	2011	1034	322	0	48	48	0	0	267	7
	2012	1022	854	0	635	633	7	0	203	9
	2013	932	507	0	239	230	160	0	102	6
	2014	545	545	0	413	396	76	0	31	25
	2015	541	541	0	481	379	8	0	20	32
ТОВ АФ Білоцерківська	12									
	2010	105	105	105	0	0	0	0	0	0
	2011	129	129	0	129	129	0	0	0	0
	2012	389	389	0	389	389	0	0	0	0
	2013	567	473	0	397	384	0	0	76	0
	2014	566	566	0	566	373	0	0	0	0
	2015	759	759	42	679	679	0	0	38	0
ТОВ "АФ Глушки"	13									
	2010	1070	772	0	459	404	0	0	313	0
	2011	1166	954	0	305	0	0	0	649	0
	2012	1157	1042	0	162	76	0	0	880	0
	2013	1282	1282	0	157	0	0	0	1125	0
	2014	939	939	0	939	939	0	0	0	0
	2015	1079	1079	0	648	605	0	0	431	0
ТОВ АФ Левада	14									
	2010	120	74	0	6	6	0	0	68	0
	2011	126	126	0	80	68	0	0	46	0
	2012	132	71	36	7	4	0	0	28	0
	2013	131	4	0	0	0	0	0	4	0
	2014	133	83	0	83	83	0	0	0	0
	2015	138	88	7	57	57	0	0	24	0

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності підприємств.

Додаток В

Таблиця 2.38

Зовнішні джерела фінансового забезпечення, які можуть бути використані на відтворення основних засобів досліджуваних аграрних підприємств у 2010-2015 рр., тис. грн

Роки	Підприємства	Банківське кредитування		Державна підтримка						за інші види (напрямами) державної підтримки	Вартість основних засобів взятих в операційну оренду
		Довгострокові кредити банків	Короткострокові кредити банків	отримано коштів		для підтримки рослинництва		для підтримки тваринництва		за рахунок бюджетних дотацій	
				за рахунок бюджетних дотацій	за рахунок ПДВ	за рахунок бюджетних дотацій	за рахунок ПДВ	за рахунок бюджетних дотацій	за рахунок ПДВ		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	ТДВ Терезине										
2010		0	0	2887	2430	0	1017	2088	1413	799	39812
2011		1500	2543	775	2085	0	674	565	1411	210	39812
2012		0	2344	0	4018	0	790	0	3228	0	39812
2013		0	3326	0	4066	0	491	0	3575	0	39812
2014		0	1869	0	4224	0	378	0	4483	0	39812
2015		0	3373	0	5035	0	231	0	5313	0	39812
2	СВК ім.Щорса										
2010		0	0	1377	1723	150	432	1227	1291	0	24956
2011		0	0	0	1596	0	253	0	1343	0	24956
2012		0	0	0	2970	0	600	0	2370	0	24956
2013		0	0	0	4171	0	966	0	3205	0	24956
2014		0	0	0	3114	0	1050	0	3745	0	24956
2015		0	0	0	4322	0	1407	0	4676	0	24956
3	ПОП АФ Узинська										
2010		0	0	481	2429	250	2429	231	0	0	72410
2011		0	0	0	1803	0	1803	0	0	0	72410
2012		0	0	0	2979	0	2837	0	142	0	72410
2013		0	0	0	1752	0	1611	0	141	0	72410
2014		0	0	0	2465	0	1815	0	212	0	72410
2015		0	0	0	2292	0	1719	0	283	0	72410

Продовження додатку В
Продовження таблиці 2.38

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
4	ТОВ "Острійківстке"										
2010		0	0	91	657	0	415	91	242	0	17408
2011		10000	0	117	420	0	278	0	142	1117	12724
2012		7500	0	2642	500	0	0	0	500	2642	12724
2013		2941	0	1406	833	0	0	1406	833	0	14506
2014		6331	0	652	588	0	0	1361	962	1321	14506
2015		7035	0	1705	682	0	0	1755	1175	1474	14506
5	СВК Розаліївський										
2010		0	0	280	0	113	0	167	0	0	20039
2011		0	0	10	1340	0	314	10	1026	0	20039
2012		0	0	0	2424	0	1052	0	1372	0	20039
2013		0	0	0	1514	0	1043	0	1143	0	20039
2014		0	0	0	1514	0	1569	0	1829	0	20039
2015		0	0	0	2319	0	1934	0	1887	0	20039
6	ПрАТ Маки										
2010		0	0	346	824	30	398	316	426	0	22175
2011		0	0	0	1206	0	585	0	621	0	20543
2012		0	0	0	1637	0	1433	0	205	0	20543
2013		0	0	0	1192	0	969	0	223	0	14593
2014		0	0	0	1701	0	1486	0	113	0	15382
2015		0	0	0	1834	0	1678	0	86	0	12786
7	ТОВ Еліта										
2010		0	1950	394	1217	0	0	393	1217	1	4467
2011		0	1000	127	1771	0	0	127	1771	0	4467
2012		0	0	0	2757	0	0	0	2757	0	4467
2013		0	0	0	2457	0	0	0	2457	0	16990
2014		0	3229	0	3925	0	0	0	3227	0	16990
2015		0	1703	0	4256	0	0	0	3698	0	20747
8	ТОВ Фастівка										
2010		0	0	0	0	0	1111,2	0	0	0	9611
2011		0	0	0	2895	0	2890	0	0	0	9611

Продовження додатку В
Продовження таблиці 2.38

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2012		0	0	0	1447	0	1238	0	209	0	9611
2013		0	0	0	356	0	209	0	147	0	9611
2014		0	0	0	1830	0	272	0	252	0	9611
2015		0	0	0	1642	0	163	0	317	0	9611
9	ТОВ Земля Томилівська										
2010		0	0	0	722	0	722	0	0	0	27489
2011		0	863	0	942	0	942	0	0	0	24607
2012		0	0	0	587	0	587	0	0	0	43087
2013		0	0	2	1355	0	1355	0	0	0	43087
2014		0	0	0	2156	0	1288	0	0	0	42658
2015		0	0	0	2137	0	1442	0	0	0	50831
10	ТОВ ім. Котовського										
2010		0	0	357	1762	0	820	357	942	0	13060
2011		0	0	0	993	0	708	0	285	0	13060
2012		0	0	0	1043	0	402	0	641	0	13060
2013		0	0	0	1249	0	757	0	492	0	13060
2014		0	0	0	1512	0	548	0	342	0	13060
2015		0	0	0	1239	0	499	0	242	0	13060
11	ТОВ АФ Дім										
2010		959	500	135	795	0	795	135	0	0	42752
2011		930	500	2	1378	0	1032	2	346	0	42752
2012		330	200	0	2217	0	1949	0	268	0	42752
2013		0	1400	0	2072	0	1891	0	181	0	39764
2014		0	800	0	2318	0	2468	0	315	0	39764
2015		0	1130	0	2878	0	2889	0	362	0	38868

Продовження додатку В
Продовження таблиці 2.38

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
12	ТОВ АФ Білоцерківська										
2010		0	0	55	1078	55	1078	0	0	0	28859
2011		0	0	0	1081	0	1081	0	0	0	28889
2012		0	0	0	800	0	800	0	0	0	30747
2013		0	0	0	1152	0	1152	0	0	0	29875
2014		0	0	0	2188	0	1013	0	0	0	52468
2015		0	0	0	1947	0	1007	0	0	0	48629
13	ТОВ "АФ Глушки"										
2010		0	0	920	0	40	0	880	0	0	10895
2011		0	0	250	0	0	0	250	0	0	10895
2012		0	0	0	546	0	0	0	546	0	10895
2013		0	0	0	1312	0	173	0	1139	0	10895
2014		0	0	0	1141	0	173	0	1412	0	10895
2015		0	0	0	1678	0	225	0	1808	0	10895
14	ТОВ АФ Левада										
2010		0	726	0	209	0	209	0	0	0	11163
2011		0	270	0	275	0	225	0	50	0	11163
2012		0	60	0	508	0	406	0	102	0	11163
2013		0	375	0	403	0	301	0	102	0	11163
2014		0	0	0	636	0	400	0	153	0	13747
2015		0	0	0	701	0	445	0	189	0	13230

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності підприємств.

**МІНІСТЕРСТВО
АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА
ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

Мінагрополітики України

вул. Хрещатик, 24, м. Київ, 01001

тел. 226-25-39, факс 278-76-02

web: www.minagro.gov.ua

код ЄДРПОУ 37471967

**MINISTRY
OF AGRARIAN POLICY AND
FOOD OF UKRAINE**

Minagropolicy of Ukraine

24, Khreshchatyk str., Kyiv 01001

tel. +380-44/226-25-39

fax +380-44/278-76-02

web: www.minagro.gov.ua

19.11.2015 № 21-4/123

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації аспірантки кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Шаховалої Єлизавети Олегівни на тему «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств»

У дисертації Шаховалої Є.О. обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення державної фінансової підтримки технічного забезпечення і відтворення основних засобів аграрних підприємств України. Практичний інтерес представляє запропонована Шаховалою Є.О. програма створення державних аграрних технополісів у місцях найбільшої концентрації аграрних підприємств, які надаватимуть техніку аграрним підприємствам в операційну оренду та фінансовий лізинг за цінами нижчими ніж ринкові. Отриманий технополісами чистий прибуток реінвестований на розвиток технополісів доцільно звільнити від оподаткування. Така програма дасть можливість підтримувати технічне забезпечення і відтворення основних засобів аграрних підприємств, формувати держзамовлення на виробництво сільськогосподарської техніки для вітчизняного агропромислового комплексу на інноваційній основі.

Цією довідкою підтверджується, що результати дисертаційної роботи Шаховалої Є.О. на тему «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств» можуть бути враховані Міністерством аграрної політики та продовольства України, зокрема, при визначенні обсягів державної підтримки за програмою «Здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів, компенсації лізингових платежів та часткової компенсації складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва».

**Заступник директора Департаменту
фінансово-кредитної політики**

Ю.І. Міняйлик

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел. 255-28-40

№ 04-11/16-186

" 11 " липня 2016р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертації аспірантки
кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київський
національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»**

Шаховалою Єлизавети Олегівни

на тему: «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств»

Рекомендації, запропоновані Шаховалою Є.О. в дисертаційній роботі, прийняті до впровадження Верховною Радою України комітетом АПК при підготовці пропозицій щодо шляхів підвищення ефективності державної підтримки відтворення основних засобів аграрних підприємств на інноваційній основі та розвитку агропромислового комплексу України. Особливої уваги заслуговують пропозиції щодо заходів, які необхідно виконати на державному рівні: розробка стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів; забезпечення стабільної економічної ситуації в країні для залучення інвестицій в агропромисловий комплекс; посилення контролю за цільовим та ефективним використанням державної фінансової підтримки аграрних підприємств; створення аграрних технополісів; зобов'язання аграрних підприємств щорічно проводити переоцінку вартості основних засобів; створення фонду фінансового забезпечення відтворення землі; звільнення від оподаткування частини землі, на якій використовують чисті пари; стимулювання аграрних підприємств щодо застосування сівозмін та посилення контролю за їх дотриманням; встановлення контролю за обсягом внесених добрив та якістю сільськогосподарської продукції, яку виробляють аграрні підприємства; стимулювання промислових підприємств щодо виробництва інноваційної техніки для аграрних підприємств, яка не поступатиметься якістю і буде дешевшою ніж іноземна техніка та впроваджувати їх в реальному секторі.

Впровадження рекомендацій Шаховалою Є.О. сприятиме підвищенню ефективності державної фінансової підтримки аграрних підприємств, збереженню природного потенціалу землі, збільшенню обсягів фінансового забезпечення відтворення землі і технічних основних засобів, зниженню зносу основних засобів аграрних підприємств України та розвитку агропромислового комплексу.

Заступник Голови Комітету

Г. Заболотний

ДЕРЖСТАТ

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ СТАТИСТИКИ У КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Тургенєвська, 71, м. Київ, 04050, тел. факс (044) 486-56-06

E-mail: kous@kyivobl.ukrstat.gov.ua Web: http:// www.kyivobl.ukrstat.gov.ua Код ЄДРПОУ 02360731

10.11.2015

№ 03-2-42/3884

На №

від

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи аспірантки кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» Шаховалої Єлизавети Олегівни на тему: «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств».

Запропонований у дисертації Шаховалої Єлизавети Олегівни на тему: «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств» методичний підхід до визначення стану і відтворення основних засобів підприємств за допомогою розрахунку системи відносних показників є інформативним і обґрунтованим для використання на практиці при аналізі та виявленні тенденцій стану, ефективності використання і відтворення основних засобів в умовах макро- і мікросередовища.

Цією довідкою підтверджується, що результати дисертації Шаховалої Є.О. на тему «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств» прийняті до впровадження Головним управлінням статистики у Київській області при аналізі стану, ефективності використання і відтворення основних засобів аграрних підприємств.

Перший заступник начальника
Головного управління статистики
у Київській області

І.А. Парамоненко

**Білоцерківська районна державна адміністрація
Управління агропромислового розвитку**

пр. Ковальський 14, м. Біла Церква, Київська область, 09117, тел. (04463) 5-16-28

E-mail: bcapr@ukr.net

12.05.16 № 152/01-10

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київський
національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Шаховалої Єлизавети Олегівни

на тему: Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних
підприємств

Основні наукові розробки, висновки та пропозиції дисертації Шаховалої Єлизавети Олегівни мають практичну цінність та можуть бути використані в роботі управління агропромислового розвитку Білоцерківської райдержадміністрації.

Заслугує на увагу запропоноване в дисертації моделювання фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств. За допомогою запропонованого методу можливо прогнозувати зміну обсягів фінансових ресурсів та їх вплив на ефективність діяльності аграрних підприємств на основі зміни частки використаних фінансових ресурсів на капітальні інвестиції у загальному обсязі доступних фінансових ресурсів (амортизаційних відрахувань, прибутку, державної фінансової підтримки, довгострокових кредитів банків).

Рекомендована в дисертації Шаховалої Є.О. методика визначення оптимальної частки капітальних інвестицій в загальному обсязі доступних фінансових ресурсів на 1 га землі в залежності від довгострокової стратегії

розвитку підприємства (стратегії стримування спаду реалізації продукції, стратегії вдосконалення при незмінному рівні розвитку, стратегії помірному зростання, стратегії агресивного розвитку, стратегії активного перепрофілювання) дасть можливість керівництву аграрних підприємств обирати частку капітальних інвестицій в загальному обсязі доступних фінансових ресурсів в залежності від довгострокових цілей розвитку підприємства.

Обґрунтовані в дисертації пропозиції: сприятимуть підвищенню ефективності управління фінансовими ресурсами підприємств спрямованими на відтворення основних засобів; забезпечать більше повне і цільове використання фінансових ресурсів; підвищать ефективність аналізу і прогнозування ефективності капітальних інвестицій здійснених підприємствами.

Цією довідкою підтверджується, що результати дисертації Шаховалової Є. О. на тему «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств» прийняті до впровадження при розробці програми «Підвищення родючості ґрунтів».

Начальник управління

О.М. Ільченко

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи аспірантки кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»

Шаховалої Єлизавети Олегівни

на тему: «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств».

Запропонована у дисертації Шаховалої Єлизавети Олегівни стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств може бути використано в діяльності ТОВ АФ «Білоцерківська». Обґрунтованими є основні положення запропонованої стратегії: проведення переоцінки вартості основних засобів, вибір форм відтворення основних засобів та джерел їх фінансового забезпечення в залежності від довгострокової стратегії розвитку підприємства, прогнозування ефективності капітальних інвестицій на основі розробленого в дисертації методики. Використання основних положень запропонованої стратегії дозволить обирати ефективні форми відтворення основних засобів (технічних і землі), методи їх фінансового забезпечення та оптимізувати джерела залучення коштів, збільшити обсяги амортизаційних відрахувань, як джерела відтворення основних засобів.

Запропонована стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів в дисертації Шаховалої Є. О. доцільно застосовувати в аграрних підприємствах.

Директор ТОВ
АФ «Білоцерківська»

Л.А. Розпутній

Проректор з науково-педагогічної
роботи ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима
Гетьмана» д.е.н., професор

«9» 06 2016р.

А. М. Колот

Перший проректор з науково-педагогічної
та наукової роботи ДВНЗ «Київський
національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана» д.е.н., професор

«9» 09 2016р.

Д. Г. Лук'яненко

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспірантки
кафедри корпоративних фінансів і контролінгу Шаховалової Єлизавети
Олегівни на тему: «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів
аграрних підприємств», за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит у
навчальний процес ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»**

Дисертаційна робота Шаховалової Є. О. на тему: «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств» виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» як складова комплексної науково-дослідної теми: «Фінансове управління інвестиційно-інноваційним розвитком підприємств» (номер державної реєстрації 0111U007426).

Основні теоретико-методичні та практичні положення та результати кандидатської дисертаційної роботи Шаховалової Є. О. на тему: «Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств» використовуються в навчальному процесі кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», зокрема, при викладанні дисциплін «Корпоративні фінанси», «Фінансовий аналіз підприємств», «Фінансовий менеджмент», «Оподаткування суб'єктів підприємництва».

Зав. кафедри
корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
д.е.н., професор

Терещенко О.О.